

HUKUK İZLEME RAPORU 2021

TÜRKİYE'DE ADALETE ERİŞİM

ALAN İZLEME **RAPORLARI**

ALAN İZLEME RAPORLARI

İLKE YAYINLARI: 146

ALAN İZLEME RAPORLARI: 10

HUKUK İZLEME RAPORU 2021: TÜRKİYE'DE ADALETE ERİŞİM

Proje Yürütücüsü: Lütfi Sunar

Proje Danışmanı: Nihat Erdoğan

Editör: Ahmet Sait Öner

Bölüm Yazarları: Abdurrahman Savaş, Ahmet Bozdağ, Murat Sadak, Ozan Tok, Ramazan Arıtürk, Vahap Coşkun

Analiz Yazarları: Abdülkadir Yıldız, Ali Osman Karaoğlu, Arif Duran, Ayşe Nur Yayla, Bilal Kılınc, Elyesa Koytak, Enes Yusuf Şahin, Esmâ Küçükbay, Fatih Talha Boyraz, Hafize Zülal Şaylan, Kaya Kartal, Mahir Orak, Mehmet Bülent Deniz, Mehmet Okatan, Merve Üstün Mete, Meryem Beyza Gümüşsoy, Metin Pektaş, Osman Şimşek, Rümeysa Şenoğlu, Talha Erdoğan, Yunus Emre Bozcu

Katkıda Bulunanlar: Enes Kuru, Mehtap Nur Öksüz

© İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı, İstanbul 2022

ISBN: 978-625-8350-24-1 | E-ISBN: 978-625-8350-25-8

DOI: <http://dx.doi.org/10.26414/air10>

Tasarım: Seyfullah Bayram

Baskı ve Cilt: Limit Ofset

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi ZA13 Topkapı-Zeytinburnu/İstanbul

Tel: 0212 567 45 35

ilim kültür eğitim vakfı

İLKE Vakfı, ilk günden itibaren yaptığı nitelikli çalışmalarla toplumu her açıdan geliştirmeyi kendisine şiar edinmiştir. Bu çalışmalarına temel faaliyet alanlarındaki gelişmeleri izleyerek daha nitelikli bir alanın oluşumuna katkı sağlamak hedefiyle “Alan İzleme” Projesini eklemiştir. Bu kapsamda her yıl İktisat, Eğitim, Hukuk ve Sivil Toplum alanlarında İLKE Vakfı Araştırma Yayın Birimi yıllık izleme ve değerlendirme raporları hazırlamaktadır. Bu raporlarda ilgili alanda bir yıl boyunca yaşanan gelişmeler ve gerçekleşen önemli hadiseler veriler, göstergeler ve değerlendirmeler ışığında ele alınmaktadır.

TOPLUMSAL DÜŞÜNCE VE ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Bu Alan İzleme Raporu Toplumsal Düşünce ve Araştırmalar Merkezi (TODAM) tarafından hazırlanmıştır. TODAM; adil, hakkaniyetli ve müreffeh bir toplum hedefini hayata geçirmek üzere düşünce ve strateji üretmektedir.

Aziz Mahmut Hüdayi Mah. Türbe Kapısı Sk. No: 13 Üsküdar/ İstanbul | +90 216 532 63 70 | todam@ilke.org.tr | ilke.org.tr

© Tüm hakları saklıdır. İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı'nın yazılı izni olmadan bu eserin hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla çoğaltılamaz. Raporda belirtilen görüşler yazara aittir ve İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı'nı bağlamaz.

HUKUK İZLEME RAPORU 2021

TÜRKİYE'DE ADALETE ERİŞİM

İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı
İstanbul, 2022

İçindekiler

TÜRKİYE'DE HUKUK SİSTEMİNİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

14

Anayasa Mahkemesi	18	Vergi Mahkemeleri	48
Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi	20	Bölge İdare Mahkemeleri & Danıştay	50
Cumhuriyet Başsavcılıkları	22	Sayıştay	52
Ceza Mahkemeleri	24	Adli Tıp Kurumu	54
Bölge Adliye Mahkemeleri	26	Barolar	56
Yargıtay	28	Uzlaşma / Alternatif Uyuşmazlık Çözümleri	58
Çocuk Suçlular	30	Adalet Bakanlığı / Adalet Akademisi / HSK	60
Hukuk Mahkemeleri (Genel Görünüm)	32	Uyuşmazlık Mahkemeleri	62
İş Mahkemeleri	34	Ceza İnfaz Kurumu - Cezaevleri	63
Asliye Ticaret Mahkemeleri	36	Kamu İhale Kurumu	66
Fikrî ve Sinaî Haklar Hukuk Mahkemeleri	38	Rekabet Kurumu	68
Tüketici Mahkemeleri	40	Kamu Denetçiliği Kurumu	70
İcra Hukuk Mahkemeleri	42	Hukuk Eğitimi	72
Aile Mahkemeleri	44	Yasama	74
İdare Mahkemeleri	46		

TÜRKİYE'DE ADALETE ERİŞİM

76

Adalete Erişimde Sosyo-Ekonomik ve Bölgesel Farklılıklar

78

Adalete Erişimde Kurumsal ve Kültürel Engeller

84

Yargılamada Makul Süre ve Adalete Erişim

90

Adalete Erişimde Baroların Rolü

102

Yargıda Dijitalleşme

112

Yargılama Usulleri

119

Sonuç ve Değerlendirme:
Türkiye'de Adalete Erişim Sorunu ve Çözüm Önerileri

130

Kısaltmalar

ÂİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
ÂİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AKS	: Adres Kayıt Sistemi
AYM	: Anayasa Mahkemesi
CBK	: Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri
CMK	: Ceza Muhakemeleri Kanunu
HSK	: Hâkimler ve Savcılar Kurulu
KDK	: Kamu Denetçiliği Kurumu
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
M.	: Madde
MERNİS	: Merkezi Nüfus İdare Sistemi
SEGBİS	: Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TAKBİS	: Tapu Kadastro Bilgi Sistemi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UETS	: Ulusal Elektronik Tebligat Sistemi
UYAP	: Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi
VEDOP	: Vergi Dairesi Otomasyon Projesi

Şekil ve Tablo Listesi

Şekiller

Şekil 1. Anayasa Mahkemesi'ne Açılan İptal Davalarının Sayısı (2015-2021)	17
Şekil 2. Anayasa Mahkemesi'ne Açılan İtiraz Başvurularının Sayısı (2015-2021)	17
Şekil 3. Anayasa Mahkemesine Yapılan Bireysel Başvuru Dosya Sayısı (2014-2021)	17
Şekil 4. AİHM Önünde Bekleyen Derdest Başvuru Sayısı (2012-2021)	19
Şekil 5. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılan Bireysel Başvuru Dosya Sayısı, (2014-2021)	19
Şekil 6. AİHM'nin Türkiye Hakkında Verdiği İhlal Kararlarının Dağılımı (2014-2021)	19
Şekil 7. Cumhuriyet Başsavcılıkları İhbar Dosya Sayısı (2018-2021)	21
Şekil 8. Cumhuriyet Başsavcılıklarında Soruşturma/Faili Meçhul Dosya Sayısı (Milyon, 2013-2020)	21
Şekil 9. Cumhuriyet Başsavcılıkları Ortalama Görülme Süresi (Gün, 2014-2021)	21
Şekil 10. Cumhuriyet Başsavcılıkları Soruşturma Dosyalarındaki Şüpheli/Mağdur Sayısı (Milyon, 2013-2021)	21
Şekil 11. Cumhuriyet Başsavcılıkları Kuvuşturmaya Yer Olmadığına Dair Verilen Karar Sayısı ve Oranı (2014 – 2021)	21
Şekil 12. Ceza Mahkemeleri Davaları Dosya Sayısı (Milyon, 2012-2021)	23
Şekil 13. Ceza Mahkemeleri Bozularak Gelen Dosya Sayısı (2012-2021)	23
Şekil 14. Ceza Mahkemelerinde Ortalama Görülme Süresi ve Dosya Temizlenme Oranı (Gün, % 2012-2021)	23
Şekil 15. Bölge Adliye Mahkemeleri Ceza ve Hukuk Dairelerinde Açılan Dosya Sayılarının Görünümü (2017 – 2021)	25
Şekil 16. Bölge Adliye Mahkemeleri Savcı Başına Düşen Dosya Sayılarının Görünümü (2017 – 2021)	25
Şekil 17. Bölge Adliye Mahkemeleri Hakim Başına Düşen Dosya Sayılarının Görünümü (2017 – 2021)	25
Şekil 18. Bölge Adliye Mahkemeleri Savcı ve Hakim Başına Çıkan Dosyaların Gelen Dosyalara Oranı (% , 2017 – 2021)	25
Şekil 19. Yargıtay Ceza ve Hukuk Dairelerinde Açılan Dosya Sayılarının Görünümü (2014 – 2021)	27
Şekil 20. Yargıtay Dosya Ortalama Görülme Süresi (Gün, 2013-2021)	27
Şekil 21. Yargıtay Ceza ve Hukuk Dairelerinde Onama-Bozma Kararlarının Görünümü (2014 – 2021)	27
Şekil 22. Yargıtay Ceza ve Hukuk Dairelerinde Onama-Bozma Karar Oranlarının Görünümü (% , 2014 – 2021)	27
Şekil 23. Ceza Mahkemelerinde Suça Sürüklenen Çocuk Sayısı ve Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocukların Karıştığı Olay Sayısı (2014 – 2020)	29
Şekil 24. Geliş Nedenine Göre Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocukların Karıştığı Olay Sayısı (2016 – 2020)	29
Şekil 25. Cinsiyete Göre Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocukların Karıştığı Olay Sayısı (2016 – 2020)	29
Şekil 26. Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocukların Karıştığı Olay Sayısı (2017 – 2020)	29
Şekil 27. Hukuk Mahkemeleri Dosya Sayısının Görünümü (Milyon, 2018 – 2021)	31
Şekil 28. Hukuk Mahkemelerinde Ortalama Görülme Süresi, Gün ve Çıkan Dosyaların Gelen Dosyalara Oranı (% , 2014-2021)	31
Şekil 29. Hukuk Mahkemelerinde Ana Konularına Göre Açılan Davaların Sayısı (2018-2021)	31
Şekil 30. İş Mahkemeleri Dosya Sayısının Görünümü (2014 – 2021)	33
Şekil 31. İş Mahkemelerinde Ortalama Görülme Süresi ve Çıkan Dosyaların Gelen Dosyalara Oranı, (Gün, % , 2014-2021)	33

Şekil 32. İş Mahkemelerinde Dava Türüne Göre Açılan Dosya Sayısı (2021)	33
Şekil 33. İş Mahkemeleri Dava Türü Karar Oranları (% , 2021)	33
Şekil 34. Asliye Ticaret Mahkemeleri Dosya Sayısının Görünümü (2014 – 2021)	35
Şekil 35. Asliye Ticaret Mahkemelerinde Ortalama Görülme Süresi ve Çıkan Dosyaların Gelen Dosyalara Oranı (Gün, %, 2014-2021)	35
Şekil 36. Asliye Ticaret Mahkemelerinde Dava Türüne Göre Açılan Dosya Sayısı (2021)	35
Şekil 37. Asliye Ticaret Mahkemeleri Dava Türü Karar Oranları (% , 2021)	35
Şekil 38. Fikrî ve Sinaî Haklar Hukuk Mahkemeleri Dosya Sayısının Görünümü (2014 – 2021)	37
Şekil 39. Fikrî ve Sinaî Haklar Hukuk Mahkemelerinde Ortalama Görülme Süresi ve Çıkan Dosyaların Gelen Dosyalara Oranı (Gün, %, 2014-2021)	37
Şekil 40. Fikrî ve Sinaî Haklar Hukuk Mahkemelerinde Dava Türüne Göre Açılan Dosya Sayısı (2021)	37
Şekil 41. Fikrî ve Sinaî Haklar Hukuk Mahkemeleri Dava Türü Karar Oranları (% , 2021)	37
Şekil 42. Tüketici Mahkemeleri Dosya Sayısının Görünümü, (2014 – 2021)	39
Şekil 43. Tüketici Mahkemelerinde Ortalama Görülme Süresi ve Çıkan Dosyaların Gelen Dosyalara Oranı (Gün, %, 2014-2021)	39
Şekil 44. Tüketici Mahkemelerinde Dava Türüne Göre Açılan Dosya Sayısı (2021)	39
Şekil 45. Tüketici Mahkemeleri Dava Türü Karar Oranları, %, 2021	39
Şekil 46. İcra Hukuk Mahkemeleri Dosya Sayısının Görünümü (2014-2021)	41
Şekil 47. İcra Hukuk Mahkemelerinde Ortalama Görülme Süresi ve Çıkan Dosyaların Gelen Dosyalara Oranı (Gün, %, 2014-2021)	41
Şekil 48. İcra Hukuk Mahkemelerinde Dava Türüne Göre Açılan Dosya Sayısı (2021)	41
Şekil 49. İcra Hukuk Mahkemeleri Dava Türü Karar Oranları (% , 2021)	41
Şekil 50. Aile Mahkemeleri Dosya Sayısının Görünümü (2014 – 2021)	43
Şekil 51. Aile Mahkemelerinde Ortalama Görülme Süresi ve Çıkan Dosyaların Gelen Dosyalara Oranı (Gün, %, 2014-2021)	43
Şekil 52. Aile Mahkemelerinde Boşanma Davalarına Verilen Karar Oranları (% , 2014 – 2021)	43
Şekil 53. Aile Mahkemeleri Dava Türü Karar Oranları (% , 2021)	43
Şekil 54. İdare Mahkemeleri Dosya Sayısının Görünümü (2014 – 2021)	45
Şekil 55. İdare Mahkemelerinde Ortalama Görülme Süresi ve Çıkan Dosyaların Gelen Dosyalara Oranı (Gün, %, 2014-2021)	45
Şekil 56. Vergi Mahkemeleri Dosya Sayısının Görünümü (2014 – 2021)	47
Şekil 57. Vergi Mahkemelerinde Ortalama Görülme Süresi ve Çıkan Dosyaların Gelen Dosyalara Oranı (Gün, %, 2014-2021)	47
Şekil 58. Bölge İdare Mahkemeleri Dosya Sayısının Görünümü (2014-2021)	49
Şekil 59. Bölge İdare Mahkemeleri Dosya Ortalama Görülme Süresi (Gün, 2014-2021)	49
Şekil 60. Danıştay Dava Daireleri ve Kurulları Dava Sayısının Genel Görünümü (2014-2021)	49
Şekil 61. Danıştay Dava Daireleri ve Kurulları Davalarının Ortalama Görülme Süresi (Gün, 2014-2021)	49
Şekil 62. Sayıştay Rapor Sayılarının Görünümü (2013-2020)	51
Şekil 63. Sayıştay Hata ve Bütçe Türü İtibarıyla Bulgu Sayılarının Görünümü (2018-2020)	51
Şekil 64. Adli Tıp Kurumu Dosya Sayısının Görünümü (2013-2021)	55
Şekil 65. Adli Tıp Şube Müdürlükleri Dosya Oranları (% , 2014-2021)	55
Şekil 66. Adli Tıp İhtisas Daireleri Dosya Türü Oranları (% , 2014-2021)	55
Şekil 67. Avukat Sayısı (2013-2021)	57
Şekil 68. Erkek ve Kadın Avukat (% , 2013-2021)	57
Şekil 69. CMK Ödemeleri ve Türkiye’de Yıllık Enflasyon (TL, %, 2015-2021)	57
Şekil 70. Adli Yardım Ödemeleri ve Türkiye’de Yıllık Enflasyon (TL, %, 2015-2021)	57
Şekil 71. Uzlaştırmacıya Tevdi Edilen Dosya Sayısı, 2017-2021	59
Şekil 72. Türkiye Geneli Uzlaşma Oranları (% , 2017-2021)	59

Şekil 73. Arabuluculuk Uygulaması Karara Bağlanan Dosya Sayısı (2018-2021)	59
Şekil 74. Hakim ve Savcı Sayısı (2013-2021)	61
Şekil 75. Erkek ve Kadın Hakim Oranları (% , 2021)	61
Şekil 76. Erkek ve Kadın Savcı Oranları (% , 2021)	61
Şekil 77. Adalet Bakanlığı Bütçesi ve Merkezi Bütçe İçerisindeki Payı (Milyar TL, %, 2010-2018)	61
Şekil 78. Uyuşmazlık Mahkemeleri Dosya Sayısının Görünümü (2013-2021)	62
Şekil 79. Ceza İnfaz Kurumundaki Erkek ve Kadınların Sayısı (2017 – 2020)	63
Şekil 80. Ceza İnfaz Kurumundaki Hükümlü ve Tutuklu Sayısı (2016 – 2020)	63
Şekil 81. Ceza İnfaz Kurumundaki Türk Vatandaşı ve Yabancı Uyruklu (2016 – 2020)	63
Şekil 82. Suçun İşlendiği Andaki Yaş Grubuna Göre Yıl İçinde Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlüler (2016 – 2020)	63
Şekil 83. Ana Eğitim Düzeylerine Göre Yıl İçinde Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlüler (2016 – 2020)	63
Şekil 84. Bazı Seçilmiş Suç Türlerine Göre Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlüler (2018 – 2020)	63
Şekil 85. Kamu İhale Kurumu Genel Görünüm (2013-2021)	65
Şekil 86. Kamu İhale Kurumu Kamu Alım Tutarları (Milyon, 2013-2021)	65
Şekil 87. Kamu İhale Kurumu Kamu Alımlarının İhale Usullerine Göre Dağılımı (2013-2021)	65
Şekil 88. Rekabet Kurumu Kurul Kararlarının Kapsam, Nitelik ve Sonuçlarına Göre Dağılımı (2013-2021)	67
Şekil 89. Rekabet Kurumu Verilen İdari Para Cezaları (2013-2021)	67
Şekil 90. Rekabet Kurumu Rekabet İhlali Kararları - Sonuçlarına Göre (2013-2021)	67
Şekil 91. Kamu Denetçiliği Kurumu Yıllık Şikâyet Başvuru Sayıları (2013-2021)	69
Şekil 92. Kamu Denetçiliği Kurumu Yıl İçinde Alınan Dosya Sayısı (2019-2021)	69
Şekil 93. Kamu Denetçiliği Kurumu Tavsiye Yönünde Verilen Kararlara Uyum Oranı (% , 2019-2021)	69
Şekil 94. Kamu Denetçiliği Kurumu Karar Türüne Göre Dağılımı (% , 2018-2021)	69
Şekil 95. Hukuk Fakülteleri Öğrenci Sayısı Genel Görünüm (2016-2022)	71
Şekil 96. Hukuk Fakültelerindeki Akademisyen ve Öğretim Elemanı Başına Düşen Öğrenci Sayısı (2016 -2021)	71
Şekil 97 - TBMM 27. Dönem Kanun Teklif ve Kanunlaşan Teklif Sayıları	73
Şekil 98 - TBMM Yazılı Soru Önerge Sayıları (2018-2021)	73
Şekil 99 - TBMM Meclis Araştırma Önerge Sayıları (2018-2021)	73
Şekil 100 - TBMM Karar Sayıları (2018-2021)	73
Şekil 101. Hukuk Mahkemelerinde Ortalama Görülme Süresi ve Toplam Dosya Sayısı (2014-2021)	89
Şekil 102. 2020'deki Hukuk Davalarının Süresi (Ay Olarak)	90
Şekil 103. Hukuk Mahkemeleri Dosya Sayısının Görünümü (Milyon, 2018-2021)	90
Şekil 104. Fransa Hukuk Mahkemelerine 2020 Yılında Meydana Gelen Yeni Dosya Sayısı	91
Şekil 105. Bölge Adliye Mahkemeleri Ceza ve Hukuk Dairelerinde Açılan Dosya Sayılarının Görünümü (2017-2021)	95
Şekil 106. Bölge Adliye Mahkemeleri Savcı Başına Düşen Dosya Sayılarının Görünümü (2017-2021)	95
Şekil 107. Asliye Ceza Mahkemeleri Suç Sayıları, Seri Muhakeme Usulü, Türkiye Geneli (2021)	120
Şekil 108. Seri Muhakeme Usulü Kapsamında Karara Çıkan Dosyalarda Yer Alan İlk On Suç (2021)	120
Şekil 109. Önödeme Kapsamında Açılan Soruşturmalardaki Dosya Sayıları, Türkiye, (2021)	121
Şekil 110. Önödeme ile Sonuçlanan Dosyalarda İlk Beş Sırada Yer Alan Suçlar- Türkiye (01.01.2020 – 31.12.2020)	122
Şekil 111. Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi Kararı Verilen Dosyalarda İlk Beş Sırayı Alan Suç, Türkiye, (2021)	123
Şekil 112. Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi Kararı Verilen Soruşturma Dosyalarında Erteleme Süresi İçinde Kasıtlı Bir Suç İşlenmemesi Nedeniyle Kovuşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar Verilen ve Erteleme Süresi İçinde Kasıtlı Bir Suç İşlenmesi Nedeniyle Kamu Davası Açılan Dosya Sayısı, Türkiye, (2021)	124
Şekil 113. Uzlaşma Dosya Sayıları, Türkiye, (2021)	126
Şekil 114. En Fazla Uzlaşma Sağlanan İlk On Suç, Türkiye Geneli – 2021 Yılı	126

Tablolar

Tablo 1. 2022 yılı Avukatlık Asgari Danışma Ücreti Tarifesi	77
Tablo 2. 2022 yılı Bazı Dava ve Ceza Soruşturması Takibi için Avukatlık Asgari Ücret Tarifesi	77
Tablo 3. İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculukta Yıllara Göre Anlaşma Sağlanan ve Anlaşma Sağlanamayan Dosya Sayısı, 2018 - 2021	92
Tablo 4. Uzlaştırma Dosya Sayısı ve Detayları, 2017 - 2021	92
Tablo 5.Yargıtay Hukuk Genel Kurulu ve Hukuk Daireleri'ndeki Dosyaların Ortalama Karara Bağlanma Süresi, 2014 - 2020	96
Tablo 6.Yargıtay Ceza Genel Kurulu ve Ceza Daireleri'ndeki Dosyaların Ortalama Karar Süresi, 2014 – 2021	97

Takdim

Lütfi Sunar

İLKE Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı

Alan İzleme Raporları Projesi Koordinatörü

İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı olarak, toplumsal ihtiyaçların giderilmesi için faydalı işler yapmayı ve sosyal problemleri çözmeye yönelik fikirler üretmeyi kendimize şiar edindik. Bu kapsamda çalışmalarımızı Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu alanlarda bilgi, politika ve strateji üreterek ve karar alıcılar ile sivil toplum arasında bir köprü vazifesi icra ederek gerçekleştiriyoruz. Eğitim, iş ahlakı, sivil toplum, hukuk ve yönetim alanlarında şimdiye kadar gerçekleştirdiğimiz çalışmalarla topluma önemli katkılar sağladık.

2021 itibariyle bünyemizde kurduğumuz araştırma merkezlerimiz ile alanlarında önemli çalışmalar yapmaya devam ediyoruz. Araştırma merkezlerimizden olan Toplumsal Düşünce ve Araştırmalar Merkezi (TODAM), Türkiye ve dünyadaki fikri birikim ve yönelimleri takip ediyor, toplumsal değişim alanında araştırmalar yapıp veri setleri ve analiz modelleri oluşturuyor, önemli sosyal sorunları veriler ışığında ele alıyor ve bu sorunlara çözüm önerileri geliştiriyor. Eğitim Politikaları Araştırma Merkezi (EPAM) Türkiye'de eğitim alanının güçlenmesini sağlayacak çalışmalar yaparak bütün dünyada eğitimde fırsat eşitliğinin ve adaletin sağlanmasına katkı sunacak bir birikim oluşturmak için çalışmalar yapıyor. İslam İktisadı Araştırma Merkezi (İKAM) İslam ikti-

sadı düşüncesinin külli bir şekilde inşası için yetkin fikir ve teorilerin üretilmesini teşvik etmeyi ve yeni çalışmalara zemin teşkil etmeyi amaçlıyor. Sivil Toplum Akademisi (STA) ise Türkiye'de sivil düşüncenin ve faaliyet alanının gelişmesi için modeller üretiyor ve sivil toplum kuruluşlarının kurumsal kapasitesinin geliştirilmesi için eğitimler, etkinlikler ve buluşmalar düzenleyerek çeşitli yayınlar çıkartıyor.

2020 yılında üretmeye başladığımız Alan İzleme Raporları ile ekonomi, eğitim, hukuk ve sivil toplum alanlarındaki yıllık gidişatı ve sorunları, önemli gelişmeler, veriler ve vakalardan hareketle belirleyip, çözüm üretilmesi mümkün bir perspektif sağlamayı amaçlamaktayız. Bu raporlar, ilgili alandaki verilerin derlenmesiyle oluşturulmuş bir veri tabanı üzerinde bina edilmektedir.

Bu veriler tasviri bir bakışla değerlendirilmekte ve ileride kullanılmak üzere de göstergeler inşa edilmektedir. Alan İzleme Raporlarında gelişmeleri teorik bir bakışla ele alıp araştırmacıların ve karar alıcıların faydasına sunmaktayız. Raporlarda alandaki bir yıllık gelişmeyi tek bakışta sunmayı amaçlayan panoramik bölümler ve kritik konulara dair derinlemesine analiz bulunduran bölümler bulunmaktadır.

Elinizdeki raporda 2021 yılında yaşanan hukuki gelişmeler, adli istatistiklerin ele alındığı analiz yazıları ve raporun teması olan “Adalet Erişim” ana bölümü yer almaktadır. Adalet erişim teması bağlamında sosyo-ekonomik ve bölgesel farklılıklar, sosyo-demografik sorunlar ve baroların rolünün yanı sıra yargılama süreleri ve yargıda dijitalleşme konuları kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Ana bölüm yazıları ile Türkiye’de Adalet Erişim dosyası kamuoyuna sunulmuştur. Raporun diğer kısmında ise adalet ve diğer birçok kamu kurumunun yayınlamış olduğu 2021 yılı verileri temel alınarak Tür-

kiye’de hukukun her alanı analiz edilmiştir. Anayasa Mahkemesi, hukuk mahkemeleri, çocuk suçlular, ceza infaz kurumu, hukuk eğitimi, barolar, yasama gibi konular analiz yazıları kısmında ele alınmıştır. Bu analizler ile rapor somut ve veriye dayalı bir şekilde Türkiye’de hukuk ve adalet alanına dair genel bir perspektif sağlamayı amaçlamıştır.

Bu raporun geçmişten alınacak derslerin alınmasına, geleceğe yönelik güçlü adımların atılmasına ve daha adil ve müreffeh bir Türkiye’nin oluşmasına vesile olmasını temenni ederiz.

Önsöz

Ahmet Sait Öner

İLKE Vakfı Yönetim Kurulu Üyesi

Hukuk Alan Sorumlusu

İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı, toplumsal gelişmeleri mercek altına aldığı alan izleme raporlarını gittikçe artan tecrübi birikim ile yayınlamaya devam etmektedir. 2021 Hukuk İzleme Raporumuz da bu tecrübi birikimin bir sonucu ve uzun soluklu bir emeğin ürünü olarak hazırlandı.

Hukuk, sadece yargısal sürece indirgenerek tanımlanacak bir alan değildir. Aynı zamanda birebir ekonomik, psikolojik, sosyolojik süreç ve dinamiklerle ilintilidir. Bu nedenlerle izleme raporu hazırlanırken pozitif hukuk kural-ları merkezde tutulurken yanı sıra sosyoloji, iktisat başta olmak üzere multidisipliner yaklaşımlarla da rapor desteklenmiştir.

Alan izleme raporlarında tematik bir konu bağlamında raporun tanzim edilmesini tercih etmekteyiz. Bu nedenle Hukuk İzleme Raporu 2021'de 'Adalete Erişim' teması öne çıkarılmıştır. Adalete erişim, hukuk ve adaletin temel amacı olması hasebiyle önemlidir. Bu çerçevede alanlarında yetkin kıymetli hocalarımız, adalete erişimi çeşitli boyutları ile ele aldılar. Ana bölüm yazısı olarak kaleme alınan bu yazılar; Adalete Erişimde Sosyo-Ekonomik ve Bölgesel Farklılıklar (Doç. Dr. Ahmet Bozdağ), Adalete Erişimde Kurumsal ve Kültürel Engeller (Dr. Öğr. Üyesi Vahap Coşkun), Yargılama Süreleri (Arş. Gör. Dr. Ozan Tok), Adalete Erişimde Baroların Rolü (Av. Dr. Murat Sadak), Yargıda Dijitalleşme (Doç. Dr. Abdurrahman Savaş), Yargılama Usulleri (Av. Dr. Ramazan Arıtürk) başlıklarını taşımaktadır.

Ana bölüm yazılarını; akademisyen, avukat,

STK yöneticisi vasıflarıyla öne çıkan ve alanında ehil yazarlarımızın analiz bölümleri izlemiştir. Bu çerçevede Anayasa mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Danıştay, Yargıtay, HSK, Bölge Adliye ve Bölge İdare Mahkemeleri, tüm İlk Derece Mahkemeleri, Sayıştay, Barolar, Ceza İnfaz Kurumları gibi mahkeme ve sair kurumlar ele alınmıştır. Tüm bu kurumlar incelenirken 2021 yılı içerisinde yapılan başvurular, verilen kararlar ve iş neticelenme süreleri gibi hususlar üzerinden adalete erişim boyutu analiz edilmiştir. Her bir analiz yazısı, ilgili analize kaynaklık eden istatistiki verileri de grafikler şeklinde paylaşmıştır. Bu yöntem ile İLKE Vakfı, tüm araştırmalarda hedeflediği veri endeksli rapor çıkarma çalışmalarını başarıyla ortaya koymaktadır.

Hukuk İzleme Raporu 2021'in vücuda getirilmesinde emeği geçen İLKE Vakfı araştırmacısı Enes Kuru ve Araştırma-Yayın Uzmanı Mehtap Nur Öksüz'e, İdari ve Sosyal İşler Koordinatörü Samet Dokur ve Kurumsal İletişim Koordinatörü Ömer Furkan Taşkiran'a, Genel Sekreter V. Melih Tayyip Aksüt'e, en başından beri raporun teşekkülüne çok kıymetli katkılar sunan aynı zamanda yazarlarımız arasında bulunan Arş. Gör. Talha Erdoğan ve Dr. Öğretim Üyesi Elyesa Koytak'a ve tüm ana bölüm ve analiz yazarlarımıza teşekkür ederim. Raporun ikamesinde yapı taşı rolünde olan ve izleme raporlarının fikri öncülüğünü yapan İLKE Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Prof. Dr. Lütfi Sunar ile birlikte vakfımızın Mtevelli Heyeti Başkanı Sayın Prof. Dr. Nihat Erdoğan'a da bu vesileyle sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Türkiye'de Hukuk Sisteminin Genel Görünümü

2021 Genel Görünüm

Ahmet Sait Öner

İLKE Vakfı Yönetim Kurulu Üyesi

Hukuk Alan Sorumlusu

Hukuk sistemleri, toplumların kendi tarihsel tecrübeleri sonucu oluşmuş ve ihtiyaçlara göre şekillenmiştir. Türk Hukuk Sistemi de - her ne kadar iktibas eleştirilerine maruz kalmışsa da- ihtiyaçlar bağlamında benzer süreçsel tecrübeye sahiptir denilebilir. Artık günümüzde özellikle dijitalleşmenin etkisiyle hukuk sistemlerinde yaşanan değişim ve dönüşümlerin derin farklılıklar taşıdığını söylemek güçtür. Kıta Avrupa Hukuk Sistemi'ne tabi olan Türkiye'de bu benzeşme oranı jeopolitik konumu nedeniyle daha yüksek seviyede ilerliyor. Kanunlaştırma faaliyetleri, yargı sisteminin işleyişi ve idari mekanizmalar gibi hukuki olaylar bu kapsamda ele alınması gereken hususlar olarak karşımızda duruyor.

Hukuk İzleme Raporu 2021, Türk Hukuk Sistemi'nin tüm bu yönleriyle bir fotoğrafını çekmektedir. Bunu gerçekleştirirken İLKE Vakfı olarak araştırmaların veri temelli olması temel şiarlarımızdandır. Bu nedenle analiz yazılarımızın tamamında veri temelli tespitler yapılmasına dikkat edilmiştir. Türkiye'de son zamanlarda kurumlar bazında da dijitalleşmenin etkisiyle müspet gelişmeler olduğunu müşahade etmekteyiz. Rapor tanzim ederken tüm kurumlardan bu anlamda istifade edilmiştir.

Adalete Erişim temasıyla hazırlanan 2021 Hukuk İzleme Raporu'nda Türkiye'de adalet erişimin temel parametrelerinin ele alındığı altı adet ana bölüm yazısı bulunmaktadır. Bununla birlikte Türk Hukuk Sistemi'nin işleyişinde başat rol alan kurumlar da (Mahkemeler, Barolar, Cezaevleri vs.) adalet erişim bağlamında incelenmiştir. Her bir kurum fonksiyonuna göre iş hacmi, başvuru sayısı ve süre performansı gibi kriterlerle değerlendirilmiştir. Elbette bu değerlendirmeler istatistiki veriler ışığında yapılmıştır.

Türk Hukuk Sistemi'nde 2021 yılı ele alınırken en başta ve öncelikle mahkemeler analize konu edilmiştir. Zira Türk yargı işleyişi, adalet erişimin yol haritası gibidir. Yargının işlevsel görünümündeki düzelme bu bağlamda müspet bir katkı olduğu gibi, her türlü aksaklığın ise adalet erişimde menfi bir etki yarattığı aşikârdır. Bu yönleriyle Türkiye'de mahkemelerin oturmuş bir işleyişinin olduğunu söylemekle beraber çok ciddi yapısal sorunların devam ettiğini de görmekteyiz. Hukuk İzleme Raporu 2021'de Anayasa Mahkemesi'nden ilk derece mahkemesine kadar tüm mahkemeler bu çerçevede analize konu edilmiştir. Bunun yanı sıra Sayıştay, Barolar, Adli Tıp Kurumu, Ceza İnfaz Kurumları, Rekabet Kurumu, Kamu İhale ve

Kamu Denetçiliği Kurumu gibi kurumlar da aynı şekilde istatistiksel veriler ışığında irdelenmiş ve işlevsellikleri değerlendirme konusu edilmiştir. Gerek mahkemeler gerekse sair kurumlar olsun bunlar analize konu edilirken 2012-2021 yılları arasındaki veriler dikkate alınarak irdelenmiş, bu yönüyle aslında Türkiye'nin son 10 yıllık genel görünüşü

mü etrafında değerlendirmeler yapılmıştır. Böylece üçüncüsünü tamamlamış olduğumuz Hukuk İzleme Raporunun özgün bir çalışma olarak istifadeye sunulmuş olmasının gururunu yaşıyoruz. İLKE Vakfı, gelecek yıllarda da benzer şekilde alanı izlemeye devam edecek, hukuk alanındaki yapısal sorunlara eğilmekten vazgeçmeyecektir.

Anayasa Mahkemesi

Abdülkadir Yıldız

Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi

İnsanın sahip olduğu en büyük erdem ve devletin devamlılık şartı olarak görülen adalet, modern demokrasilerde hukukun üstünlüğünün sağlanması ve temel hakların/özgürlüklerin korunmasıyla gerçekleşir. Hukukun üstünlüğü ilkesinin pratiğe aktarımı ve temel haklara yönelik koruma ise anayasa yargısı vasıtasıyladır. Anayasa Mahkemesi norm denetimi yoluyla kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin (ve TBMM iç tüzüğünün); bireysel başvuru yoluyla ise kamu gücü kaynaklı eylem, işlem (veya ihmallerin) Anayasa'ya uygunluğunu denetlemektedir. Böylelikle temel hakların devlet organlarına (yasama-yürütme-yargı) karşı korunması anayasa yargısının temel işlevi olarak ortaya çıkmaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin bu işlevi, bireysel başvurunun kabul edilmeye başlandığı Eylül 2012'den itibaren daha belirgin şekilde ortaya çıkmıştır.

Yasama işlemlerinin yanında 2017 yılındaki anayasa değişikliği ile yürütmenin ilk elden düzenleyici işlemi olan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri de Anayasa Mahkemesi'nin görev alanına dâhil olmuştur. Mahkeme'ye 2021 yılında 44 iptal davası ve 90 itiraz başvurusu yapılmıştır. Mahkeme ise yıl içinde 32 iptal davasını ve 74 itiraz başvurusunu sonuçlandırmıştır. İptal davalarından 18 tanesinde iptal, 14 tanesinde ise ret kararı; itiraz başvurularında ise 10 iptal, 49 ret ve 15 birleştirme kararı verilmiştir.

Hâlihazırda Anayasa Mahkemesi'nin iş yükünü en temelde bireysel başvurular oluşturmaktadır. 2021 yılında Anayasa Mahkemesi'ne 66.121 bireysel başvuru yapılmış, 31 Aralık 2021 tarihi itibarıyla Mahkeme'nin önündeki derdest başvuru sayısı ise 58.730 olmuştur. Şüphesiz bu denli yoğun bir iş yükü, etkili bir hak arama yolu olan bireysel başvurunun başarılı şekilde devamlılığının önünde ciddi bir engel riski taşımaktadır.

Bu sebeple Mahkeme'nin bireysel başvurudan kaynaklı iş yükünü azaltıcı tedbirler alınmalıdır. Mahkeme kararlarının çok önemli bir kısmının kabul edilemezlik kararı olması da bahsedilen tedbirlerin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu yönde yapısal sorunların kaynağına inildiğinde ise iki temel sebep göze çarpmaktadır: Bunlar bireysel başvurunun mahiyetinin

anlaşılamaması ve bireysel başvurunun objektif etkisinin ortaya çıkamamasıdır.

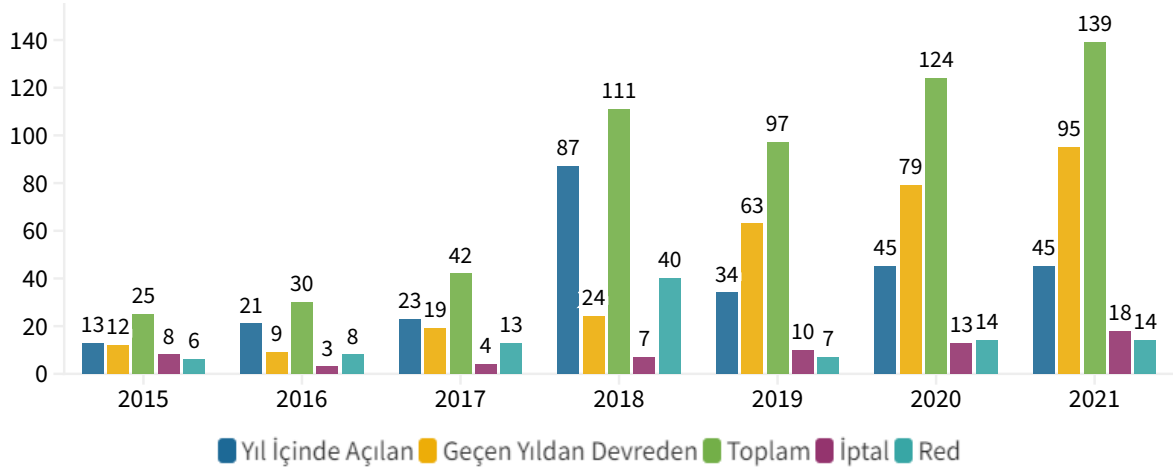
Bireysel başvurunun mahiyetinin anlaşılamamasından, bireysel başvuruda kanun yolunda ileri sürülmesi gereken konuların şikâyet konu olması kastedilmektedir. Hâlbuki bireysel başvuru ikincil bir yoldur. Anayasa Mahkemesi kanunilik değil, anayasallık denetimi yapmaktadır. Dolayısıyla bireysel başvuru, Anayasa'da (ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ortak alanında) korunan haklardan birinin ihlal edilmesiyle ilgili olarak yapılabilir.

Objektif etkinin ortaya çıkmasından ise Anayasa Mahkemesi'nin ihlal kararlarının uygulayıcılar ve özellikle mahkemeler tarafından ihlale yol açan unsurlar dikkate alınarak işlem tesis edilmemesi ve kararların ihlale yol açmayacak şekilde güncellenmemesi anlaşılmalıdır/kastedilmektedir. Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcılığıyla da ilgili olan bu konu yasama, yürütme ve yargı organlarının başvurucağın mağduriyetini gidermesinin yanında yeni ihlallerin ortaya çıkmasını engelleyecek tedbirler alması gerektiğini ifade etmektedir.

Anayasa Mahkemesi 2021 yılında 45.321 bireysel başvuruyu sonuçlandırmıştır. Bunlardan 11.932'si esastan incelenmiş; 11.830'unda en az bir hakkın ihlal edildiği, 102'sinde ise herhangi bir hakkın ihlal edilmediği kararı verilmiştir. İhlal kararlarının yüzde 70 dolaylarındaki önemli bir kısmının adil yargılanma hakkıyla ilgili olduğu görülmektedir. Adil yargılanma hakkının ihlali ise çoğunlukla makul sürede yargılanma unsurunun ihlalden kaynaklanmaktadır. Bireysel başvurunun etkisinin korunması için yukarıda işaret edilen yapısal düzenlemelerin makul sürede yargılanmaya ilişkin şikâyetleri de kapsayacak şekilde yapılması gerektiği bu suretle de açığa çıkmaktadır.

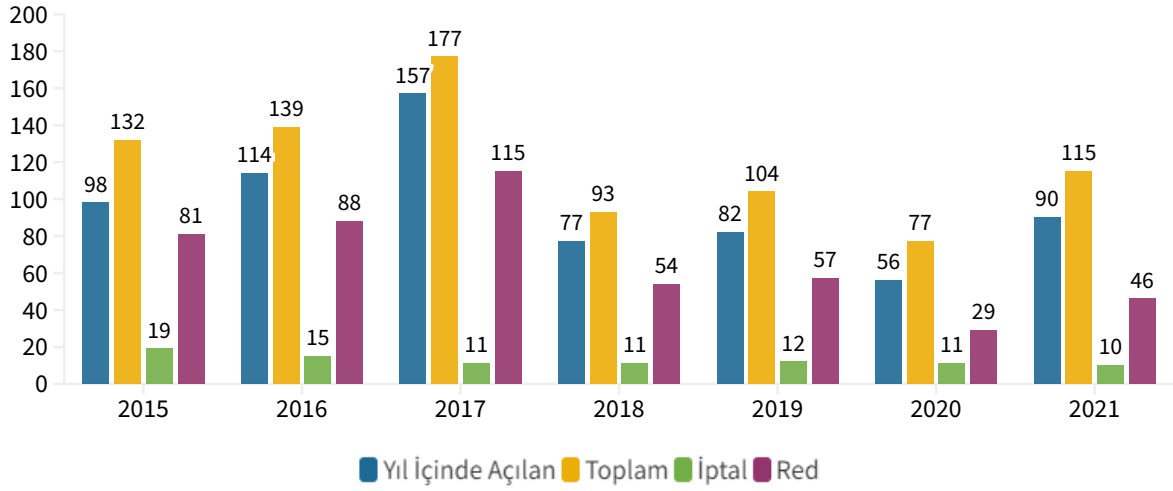
Anayasallık denetimi, anayasanın üstünlüğü ilkesinin pratiğe aktarımını sağlamaktadır. Sonuçta hukuk devleti ilkesi ve birey özgürlüklerinin korunması amacına ulaşılmaktadır. Anayasal denetimin bu yönde anlaşılması ve işletilmesi, mekanizmanın amacına ulaşmasını sağlayacak tedbirlerin alınması son derece önemlidir.

Türkiye’de Hukuk Sisteminin Genel Görünümü

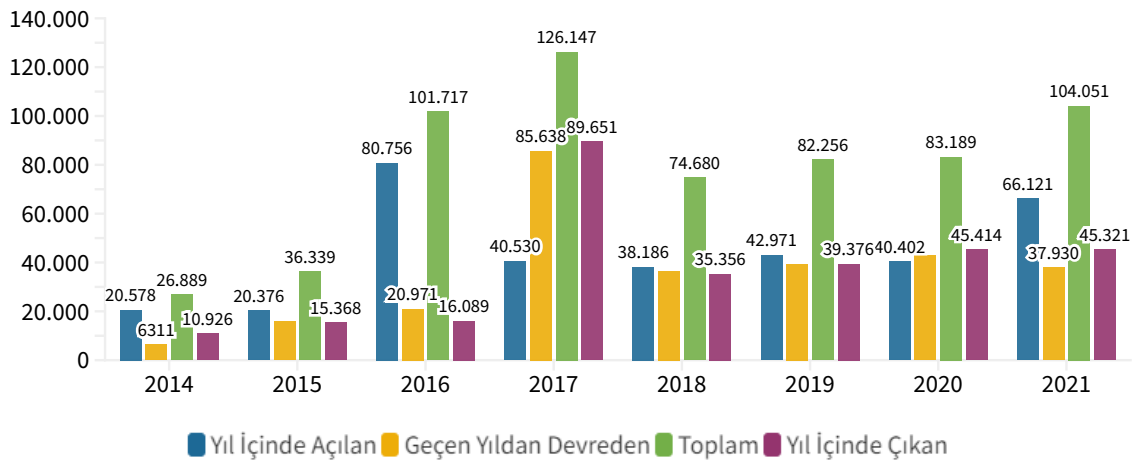
Şekil 1. Anayasa Mahkemesi’ne Açılan İptal Davalarının Sayısı (2015-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Şekil 2. Anayasa Mahkemesi’ne Açılan İtiraz Başvurularının Sayısı (2015-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Şekil 3. Anayasa Mahkemesine Yapılan Bireysel Başvuru Dosya Sayısı (2014-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

Ali Osman Karaoğlu

Dr. Öğr. Üyesi, Yalova Üniversitesi

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) bölgesel insan hakları koruma mekanizmaları içerisinde en etkin ve gelişmiş olanıdır. Bu anlamda Avrupa Konseyi üyesi devletlerin¹ insan hakları ihlallerine karşı başvurulabilecek en önemli uluslararası mahkeme olması AİHM'in iş yükünü her yıl artırmaktadır. İstatistiklere bakıldığında 2020 yılında 41.700 başvuru alan Mahkeme, 2021 yılında 44.250 başvuru almıştır. Bu da bir yılda ortalama %6'lık bir iş yükü artışı ve Mahkeme önünde bekleyen dosya sayısının 70.150'ye yükselmesi anlamına gelmektedir.

Öte yandan 2021 yılında neticelenen (karara bağlanan veya reddedilen) dosya sayısında bir düşüş gözlemlenmektedir. Nitekim 2020 yılında 39.190 dosya neticelendirilmiş iken bu sayı 2021 yılında %8'lik bir oranla 36.092'ye düşmüştür. Ancak toplam sayı içerisinde karara bağlanan dosya sayıları kıyaslandığında %65'lik bir artış görülmektedir. Mahkeme 2020 yılında 1.901 dosyayı karara bağlarken 2021 yılında bu sayı 3.131'e yükselmiştir (ECHR, 2021a).

Bu artışın mahkeme istatistiklerinde göze çarpan bir gerekçesi belirli ülkeler açısından öncelikli konularda inceleme yapılmasıdır. Mahkeme 2009 yılında bir öncelik politikası (priority policy) belirlemiş (ECHR, 2021b) ve devletlerarası başvuruların önemi ya da özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişilerin başvurularının aciliyeti veya Sözleşme ile kurulan sistemin etkinliğini doğrudan etkileyecek ihlallerin durumu gibi konulara öncelik tanıyacağını açıklamıştır. Bu anlamda 2021 yılında 4 ülkeye (Rusya, Türkiye, Romanya ve Ukrayna) karşı öncelikli konulardaki bireysel başvurularda bir artış gözlemlenmektedir. Öncelikli konular arasında en çok başvuru ise tutuklamanın şartları ve hukukiliği konusunda olmuştur (ECHR, 2021c).

Türkiye özelinde istatistikler incelendiğinde 2021 yılında Türkiye'ye karşı yapılan başvurular arasında 78 başvurunun karara bağlandığı görülmektedir. Bu açıdan Türkiye; Rusya (232 karar), Ukrayna (197 karar) ve Romanya'yı (95 karar) takip eden dördüncü ülke konumundadır. Gelişmiş olarak tabir edilen Avrupa devletlerine baktığımızda ise karara bağlanan başvuru sayısının daha düşük olduğu görülmektedir. Bu devletlere şu şekilde örnek verilebilir: İsveç (1 karar), Norveç (10 karar), İngiltere (7 karar), İsviçre (7 ka-

rar), Hollanda (7 karar), Lüksemburg (5 karar), Avusturya (7 karar), Belçika (16 karar), Danimarka (7 karar) Almanya (3 karar), Fransa (14 karar), Finlandiya (1 karar), İrlanda (1 karar), İzlanda (2 karar) (ECHR, 2021d).

Elbette bu tablonun ortaya çıkmasında nüfusun önemli bir etkisi vardır. Ancak nüfusu düşük ülkeler her zaman düşük karar sayısı anlamına da gelmemektedir. Örneğin nüfusları düşük olmasına rağmen Hırvatistan 37, Macaristan 33 ve Bulgaristan 37 karar ile 2021 yılını kapatmıştır. Bu bağlamda karar sayısı ve nüfus oranlandığında bu ülkelerin Türkiye'den daha olumsuz bir tabloya sahip olduğu söylenebilir. Öte yandan nüfusun yüksekliği de tek başına bir etken değildir. Almanya, Fransa ve İngiltere gibi nüfusu yüksek olan devletler birçok nüfusu az olan devletten daha az karar sayısına sahiptir.

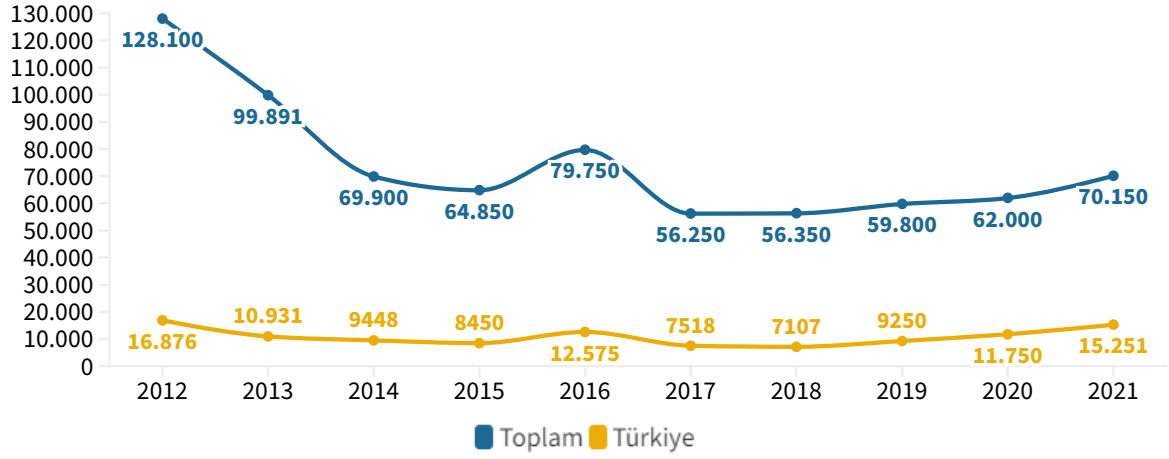
Türkiye hakkındaki kararlardan 76'sı en az bir ihlal tespiti içerirken 2 tanesi ise herhangi bir ihlalin söz konusu olmadığını hüküm altına almaktadır. Kararların Sözleşme maddelerine dağılımında ise en büyük payı ifade özgürlüğü (31 karar), özgürlük ve güvenlik hakkı (29 karar) ve adil yargılanma hakkı (23 karar) almaktadır. Bunları özel hayat ve aile hayatına saygı hakkı (10 karar) ile mülkiyet hakkı (10 karar) takip etmektedir.

Son yıllarda Türk kamuoyunda sıkça tartışma konusu edilen işkence yasağı açısından ise Türkiye insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele açısından 1, etkili soruşturma yükümlülüğünden ise 3 olmak üzere toplamda 4 karara sahiptir. Bu hak kapsamında Türkiye'nin verileri yukarıda bahsedilen gelişmiş devletler düzeyindedir. Buna karşın işkence yasağı kapsamında Rusya 115, Ukrayna 95 ve Romanya ise 46 karara sahiptir.

Türkiye genel olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne (AİHS) uyum bakımından Avrupa Konseyi üyeleri arasında ortada durmaktadır. Bu anlamda Türkiye hem Anayasada sayılan temel hak ve özgürlükler bakımından hem de Anayasa Mahkemesi (AYM) gibi iç hukuk mekanizmaları bakımından gelişmiş bir sisteme sahiptir. Ancak uygulamada ortaya çıkan eksiklikler hem AYM'nin iş yükünü artırmakta hem de AİHM'ye hala çok yüksek dosya sayısının gitmesine neden olmaktadır.

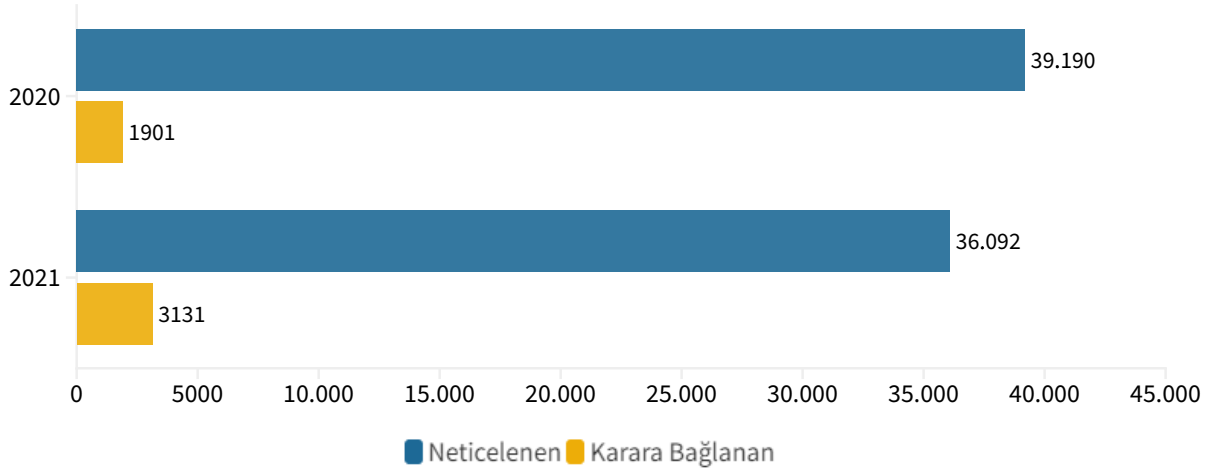
1 Rusya Federasyonu 2022 yılı itibarıyla Avrupa Konseyi üyeliğinden çıkmıştır.

Türkiye'de Hukuk Sisteminin Genel Görünümü

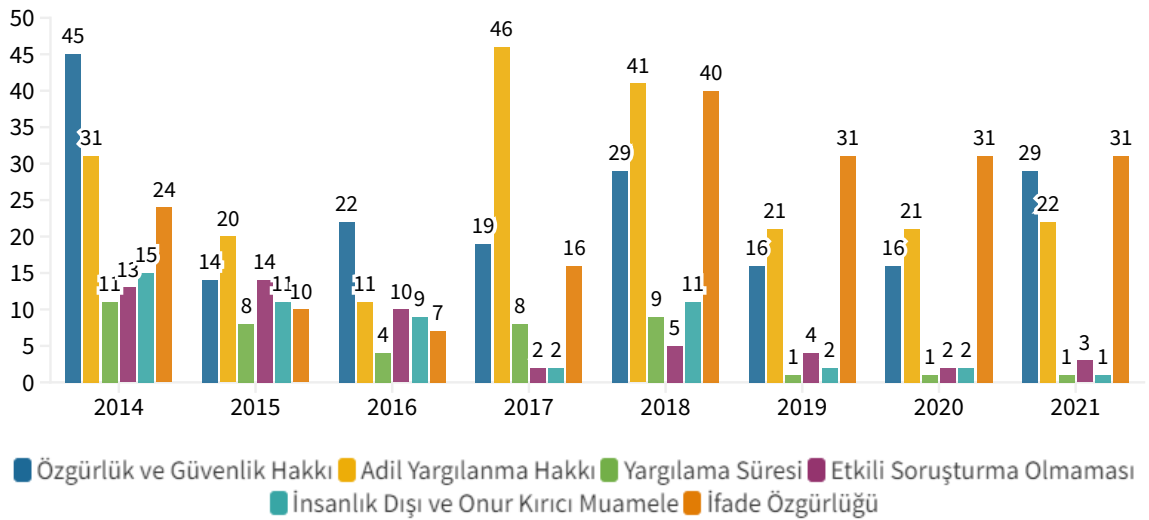
Şekil 4. AİHM Önünde Bekleyen Derdest Başvuru Sayısı (2012-2021)

Kaynak: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İstatistikleri, 2021.

Şekil 5. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılan Bireysel Başvuru Dosya Sayısı, (2014-2021)

Kaynak: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İstatistikleri, 2021.

Şekil 6. AİHM'nin Türkiye Hakkında Verdiği İhlal Kararlarının Dağılımı (2014-2021)

Kaynak: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İstatistikleri, 2021.

Cumhuriyet Başsavcılıkları

Yunus Emre Bozcu

Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi

Cumhuriyet Başsavcılıkları, yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evre olan soruşturma evresinde suç haberini aldıktan sonra maddi gerçeğe ulaşmak adına soruşturma faaliyetlerinin yürütülmesinden sorumlu makamdır. Bunun yanı sıra kovuşturma aşamasındaki yargılama faaliyetlerini kamu adına izlemek ve katılmak, kesinleşen mahkeme kararlarının yerine getirilmesi ile ilgili işlemleri yapmak ve takip etmekten sorumludur.

Başsavcılıklarda ihbar dosya sayısı her geçen yıl yükseliş göstermiştir. Teknolojik gelişmeler ile son yıllarda artan sosyal medya kullanımı suç işlenmesini kolaylaştırmıştır. Özellikle kişilerin sosyal medya aracılığıyla birbirlerine yönelttikleri hakaret içerikli sözlerin nitelikli hakaret (cezaı artıran hal) suçunu oluşturması ve bu suçun şikâyet ve uzlaştırmaya tabi olması son dönemde hakaret suçuna ilişkin şikâyetlerin artmasına yol açmıştır.

Sosyal medya, daha önce sabıkası olmayan vatandaşların dahi şüpheli/sanık konumuna gelebilmesini kolaylaştırmıştır. Zira sosyal medya kullanıcıları tanımadıkları bir insana karşı dahi suç işleyebilme potansiyeline sahiptir. Vatandaşların hukuki hakları bakımından farkındalıklarının artması da ihbar dosyası sayısındaki artışın bir diğer sebebidir.

Cumhuriyet başsavcılıklarında soruşturma dosyası, şüpheli ve mağdur/müşteki sayılarına ilişkin grafikler 2013-2016 yılları arasında sürekli olarak artış göstermiştir. 2017 yılında gerçekleşen sıçramaların sebebi 15 Temmuz 2016 darbe girişimi ve devamındaki süreçtir. Bu süreçte yargı ağır bir iş yükü altına girmiş ve normalden çok daha fazla insan ceza soruşturmaları ile karşı karşıya kalmıştır. Aynı şekilde FETÖ soruşturmalarında pek çok kişi ve kurum mağdur ve müşteki sıfatıyla soruşturma dosyalarını takip etmiştir.

2020 yılında grafiklerin az da olsa düşüş göstermesinin sebeplerinin ise soruşturma aşamasındaki FETÖ dosyalarının artık kovuşturma aşamasına geçmesi, Soruşturma Yapılmasına Yer Olmadığı Kararına ilişkin düzenleme ile Cumhuriyet Savcılarında soruşturma açmama yetkisi tanınması ve yargı paketleri ile uzlaştırma ve ön ödeme kapsamına giren suçların sayısının artırılması olabileceği düşünülmektedir. Düşüş yönündeki bu eğilimin sürdürülebilir olması önemlidir.

Cumhuriyet Başsavcılıklarında Soruşturma Ortalama Görülme Gün Sayısı 2016'ya kadar artış eğilimini sürdürürken 2016'da yukarı yönlü sıçrama hareketi yapmıştır. Bunun temel sebeplerinden biri 15 Temmuz 2016 ve devamındaki süreçte yargının üzerine yüklenen ağır iş

yüküdür. 2020 yılında yukarı yönlü gerçekleşen sıçrama hareketinin temel sebebinin ise şikâyet ve ihbar dosyalarındaki artış ile savcıların mesleki donanımlarına ilişkin sorunlar olabileceği düşünülmektedir. Soruşturma sürelerinin uzamasından, Adalet Bakanlığınca yürütülen yargıda hedef süre uygulamasıyla -soruşturmalar özelinde- henüz istenilen sonuçların alınamadığı anlaşılmaktadır.

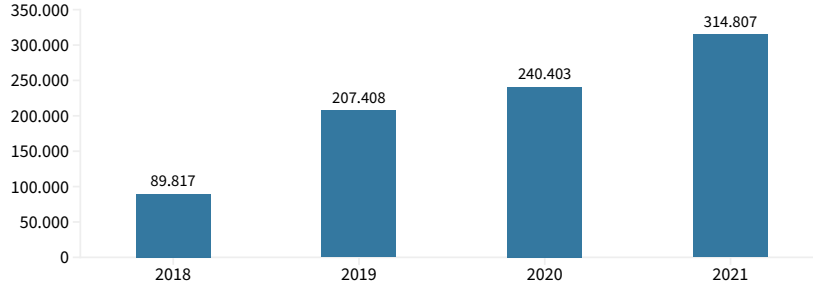
Faili meçhul dosya sayısının 2013-2019 yılları arasında artarak çoğalması, ceza yargılamasında kimi suçların aydınlatılması noktasında hala kara deliklerin veya önemli eksikliklerin bulunduğunu gözler önüne sermektedir.

Cumhuriyet savcısının, soruşturma evresi sonunda, kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilememesi veya kovuşturma olanağının bulunmaması hâllerinde verdiği karara Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı (takipsizlik) denir. Türkiye'de takipsizlik kararı verilen soruşturma dosya sayılarının 2016, 2017 ve 2020 yıllarındaki kısa süreli düşüşler dışında devamlı yukarı yönlü seyrettiği görülmektedir. Süregelen bu artış -en azından kovuşturma evresine geçen dosya sayısını azaltarak- ceza yargılamalarını olumlu etkilemektedir.

Cumhuriyet Başsavcılıklarında sonuçlanan soruşturmalardaki karar oranı 2014 yılından beri artış göstermektedir. Burada takdir edilmesi gereken husus, 2017'den itibaren %50'den fazla dosyanın karara bağlanması ve bu oranın istikrarlı şekilde artarak devam etmesidir.

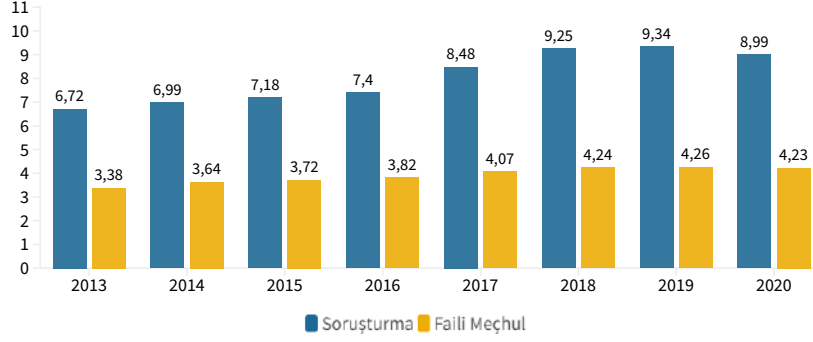
Cumhuriyet Başsavcılıklarında sonuçlanan soruşturmalardaki suç sayısının belirli suç tiplerine göre dağılım oranına incelendiğinde malvarlığına karşı işlenen suçlar zirvededir. Bu bağlamda hırsızlık, yağma ve mala zarar verme gibi suçlar en çok işlenen suçlara örnektir. En çok işlendiği belirtilen ilk beş suç tipinde de takipsizlik kararı oranının %50'den fazla olmasına rağmen ceza mahkemelelerinin ağır iş yükü altında sıkışması yapısal çözümlerin gerekliliğinin işaretidir.

Hülasa, Cumhuriyet Başsavcılıklarına ilişkin grafikler Türkiye'de Cumhuriyet Başsavcılıklarınca gerçekleştirilen işlem ile yürütülen süreçlerin arzu edilen hızda ve maddi gerçeğe ulaşmada yeterince elverişli olmadığını gözler önüne sermektedir. Bununla birlikte uzlaştırma ve ön ödeme kapsamındaki suçların sayısının artırılması, Seri Muhakeme Usulü ve Soruşturmaya Yer Olmadığına Dair Kararı gibi müesseselerin adli süreçlere olumlu katkı sunduğu açıktır.

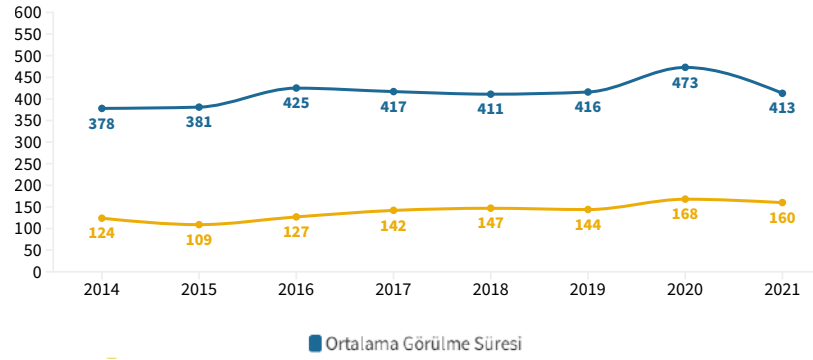
Şekil 7. Cumhuriyet Başsavcılıkları İhbar Dosya Sayısı (2018-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

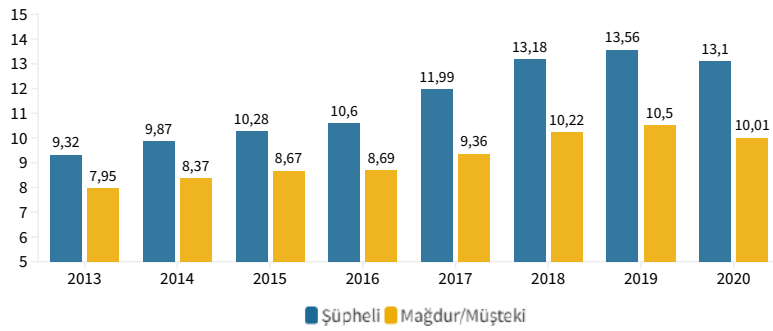
Şekil 8. Cumhuriyet Başsavcılıkları Soruşturma/Faili Meçhul Dosya Sayısı (Milyon, 2013-2020)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

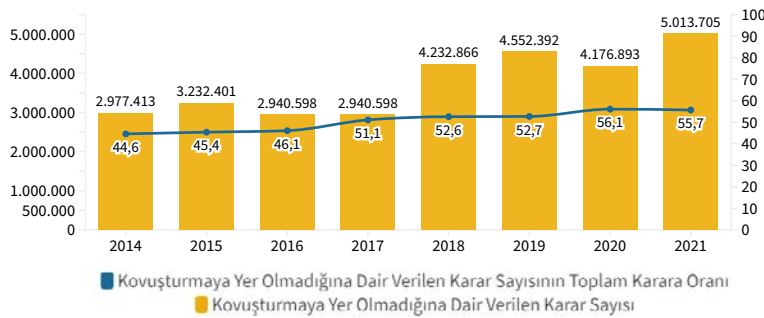
Şekil 9. Cumhuriyet Başsavcılıkları Ortalama Görülme Süresi (Gün, 2014-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Şekil 10. Cumhuriyet Başsavcılıkları Soruşturma Dosyalarındaki Şüpheli/Mağdur Sayısı (Milyon, 2013-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Şekil 11. Cumhuriyet Başsavcılıkları Kuvuşturmayaya Yer Olmadığına Dair Verilen Karar Sayısı ve Oranı (2014 - 2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Ceza Mahkemeleri

Yunus Emre Bozcu

Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi

Ceza yargılamalarındaki üç kademeli yargılama sisteminin ilk aşamasını teşkil eden ilk derece mahkemeleri; asliye ceza mahkemeleri, ağır ceza mahkemeleri ve özel kanunlarla kurulan diğer mahkemelerden (ör; çocuk mahkemeleri) oluşmaktadır. Suç işlediği iddia edilen kişi hakkında kovuşturma evresine geçildiği takdirde yargılama, ceza mahkemelerince yapılmaktadır. Vicdani kanaatin şekillendiği ilk aşama olması, kural olarak yargılamanın ilk derece mahkemelerince çözülmesinin gerekmesi ve bazı kararlarının kesin nitelik taşıması (denetim yolunun kapalı olması) sebebiyle ceza mahkemeleri verilerinin değerlendirilmesi ceza adaleti sisteminin aksayan yönlerinin tespiti bakımından önem arz etmektedir.

Günümüzde sosyal medyanın varlığı ceza yargılamalarını etki altına almaktadır. Bu sayede, birçok insan ceza yargılamalarından haberdar olarak bu yargılamalar üzerine fikir beyan edebilmektedir. Bu iletişim ortamı ceza yargılamalarına olan ilgiyi artırmaktadır. İlginin ceza adaletine duyulan güvene dönüştürülebilmesi ise ceza yargılamalarına ilişkin verilerin takibi ve behemehâl gerekli önlemlerin alınmasıyla mümkündür.

Ceza mahkemelerinde yıl içinde açılan dosya sayısı ve ceza mahkemeleri toplam dosya sayısı, uygulanan hukuki politikaların dosya sayısına etkisini resmetmektedir. 2012-2016 yılları arasında düşüş eğiliminde olan ceza mahkemeleri dosya sayısındaki 2017 yılında gerçekleşen yukarı yönlü kırılmanın temel sebebi 15 Temmuz 2016 darbe girişimi ve devamındaki süreçtir.

2020'de yaşanan aşağı yönlü kırılmanın ana faktörlerinin ise yargı paketleri ile uzlaştırma ve ön ödeme kapsamına giren suçların sayısının artırılması ve 1 Ocak 2020'de Seri Muhakeme Usulünün yürürlüğe girmesi olduğu düşünülmektedir. Aşağı yönlü eğilimin devamlılığının sağlanabilmesi ceza adaletinin tesisi açısından önemlidir.

Ceza mahkemelerinde bozularak gelen dosya sayısı ceza mahkemelerindeki niteliksel problemlerin artarak devam ettiğini göstermektedir. 2012-2016 yılları arasında farklı oranlarda da olsa düşme eğilimindeyken, 2017 yılında yukarı yönlü kırılma gerçekleşmesinin temel sebebi de 15 Temmuz 2016 darbe girişimi ve sonrasındaki süreçtir. Zira bu süreçte yargıda dört binden fazla hâkim/savcı ihraç edilmiştir ("15 Temmuz'dan sonra 4 bin 238 hakim ve savcı ihraç edildi", 2017).

Akabinde lisans mezunları ve avukatlar arasından çok sayıda yeni hâkim istihdam edilmiştir. Bu durum özellikle ilk derece mahkemelerinde,

mesleki kıdemi üç yıldan az birçok hâkimin görev almasına yol açmıştır (Bursalı, 2019). Bu hâkimler atandıkları ilk görevlerde birikmiş iş yükü ile karşılaşmış, ağır iş yükü ve mesleki tecrübe eksikliğinin de etkisiyle kanun yolunda bozulan dosya sayısı artmıştır. 2018'de geçici olarak düşüş eğilimi gösteren grafik, 2019 ve sonrasında artışa devam etmiştir. Bozulan dosya sayısındaki artış engellemek adına hâkimlerin meslek içi eğitimleri daha nitelikli hale getirilmeli, ihtisaslaşma ile hâkim kalitesi artırılmalı ve hâkimlerin farklı mahkemelere atanmalarının önüne geçilmelidir.

Ceza mahkemelerinde yıl içinde karara bağlanan dosya sayısı yıl içinde açılan dosya sayısı ve toplam dosya sayısı ile doğru orantılı olup, artış ve azalışlar paralellik arz etmektedir.

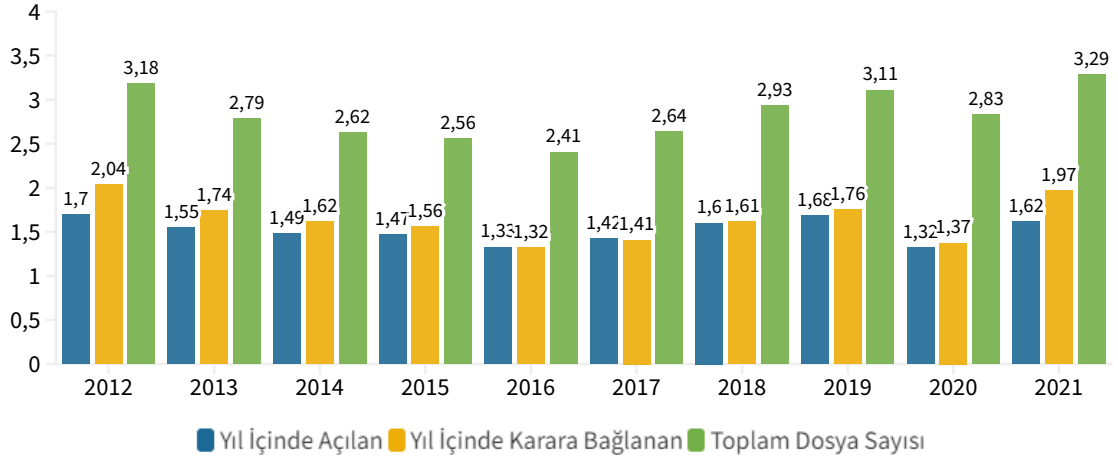
Ceza mahkemeleri dosya temizlenme oranı 2012 yılından itibaren yargının üzerindeki dosya yükünün devamlı arttığını göstermektedir. İlk dönemlerdeki %100'ün üzerindeki temizlenme oranı yargımız adına takdir edilesi olup %100'ün altındaki her yılın sonraki yıllar için ekstra iş yükü anlamına geldiği unutulmamalıdır.

2012-2015 yılları arasında sabit seyreden ve bir belirlilik sunan ceza mahkemelerinde dosyanın ortalama görülme süresinin 2016 yılında gösterdiği yukarı yönlü kırılmanın temel sebebi 15 Temmuz 2016 ve sonrasında yaşanan süreçtir. Akabinde sabit hale dönmüş ve 2020 yılında tekrar bir kırılma yaşayarak artış göstermiştir.

2020 yılında ortalama gün süresinin artışa geçmesi ve karara bağlanan dosya sayısındaki aşağı yönlü kırılmalar Adalet Bakanlığınca uygulanan yargıda azami süre uygulamasının ve 1 Ocak 2020'de yürürlüğe giren basit yargılama usulünün henüz meyvesini vermediğini ve hâkimlerin tecrübe eksikliği ile ihtisaslaşma probleminin devam ettiğini göstermektedir.

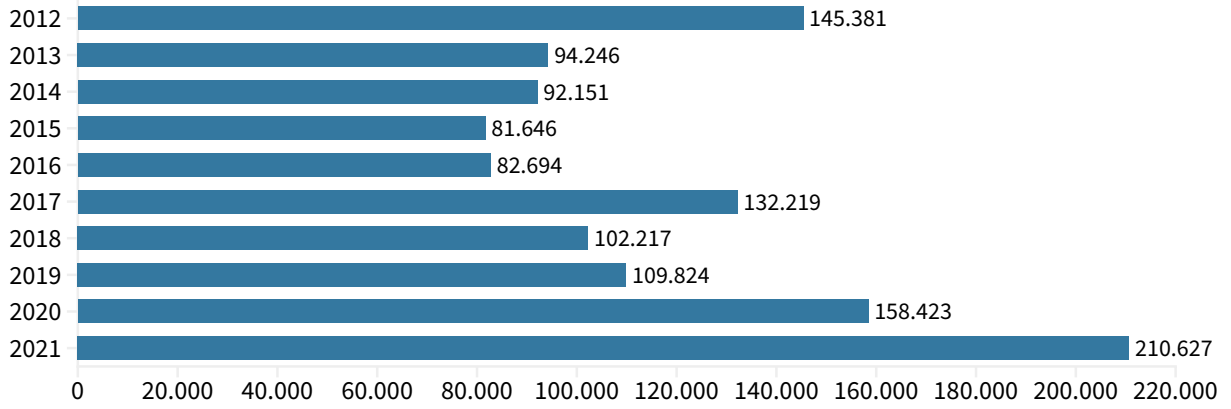
Hülasa, Türkiye'nin içinden geçtiği bütün süreçler ceza yargılamaları istatistiklerine yansımıştır. Sosyal medya, ceza yargılamaları üzerindeki etkisini artırmakta, dezenformasyon ve spekülasyonlara yol açmaktadır. Zira sosyal medya tepkisi -hukuki bir karşılığı olmasa da- uygulamada örtülü bir tutuklama sebebine dönüşmüştür. Ceza mahkemelerinde ağır iş yükü kaynaklı uzun süreli yargılamalar mağduriyetlere sebep olmaktadır. Dosya temizleme oranının her geçen yıl düşmesi dosya yükünün hızla artacağına ilişkin endişe doğurmaktadır. Derin kırılmalar yaşayan yargının önümüzdeki süreçte bu kırılmaların doğurduğu olumsuz neticeler ile yüzleşeceği açıktır.

Türkiye'de Hukuk Sisteminin Genel Görünümü

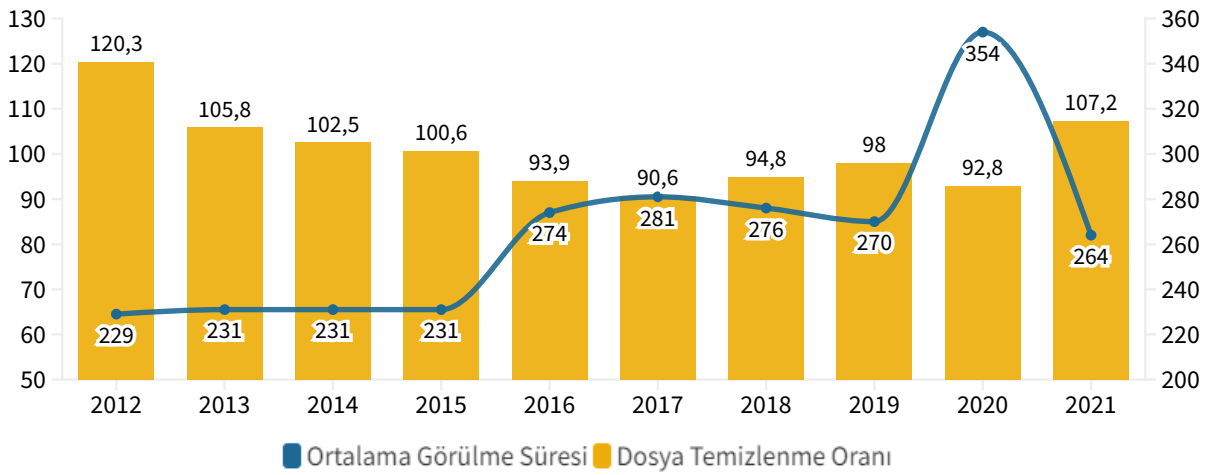
Şekil 12. Ceza Mahkemeleri Davaları Dosya Sayısı (Milyon, 2012-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Şekil 13. Ceza Mahkemeleri Bozularak Gelen Dosya Sayısı (2012-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Şekil 14. Ceza Mahkemelerinde Ortalama Görülme Süresi ve Dosya Temizlenme Oranı (Gün, % 2012-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Bölge Adliye Mahkemeleri

Mahir Orak

Avukat

İstinaf kavramı “burun, ön ve uç” anlamına gelen “enf” kökünden türetilen ve bir işe yeniden başlamayı, sözün başını ifade etmektedir. İstinaf bir hukuki kavram olarak 2016 yılında 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri İle Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun kapsamında faaliyete geçen Bölge Adliye Mahkemelerinin yürütmüş olduğu yargılama süreci için bir başvuru yolu olarak girmiştir. Daha önce kanun yolu olarak yapılan usul kanunlarında yerini alan bu kavram, kanun yolu olarak ilk defa bu tarihte işlerlik kazanmıştır. Hukuk sistemimizde ilk derece mahkemelerince verilen son kararlardaki hataları ve hukuka aykırılıkları gidermek amacıyla kabul edilmiş bir kanun yolu olan istinaf, henüz kesinleşmemiş son kararlara karşı kabul edilen bir yol olduğundan olağan kanun yoludur. Türkiye’de de İstinaf Mahkemesi yeni bir yargılama yolu olarak olağan bir kanun yolu şeklinde kabul edilmiştir.

Bölge adliye mahkemeleri 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri İle Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun ile düzenlenmiştir. Bu mahkemeler bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluklarını göz önünde tutularak belirlenen yerlerde, Adalet Bakanlığına kurulacaktır. Böylece iki dereceden ibaret bulunan yargı sistemi üç dereceli hale gelmiştir.

Klasik yani geniş anlamda istinafta ilk verilen son karar yok sayılarak yeni bir muhakeme gerçekleştirilir. Yani uyumsuzluk, ilk derece mahkemesinin önünde cereyan eden yargılamadan tümüyle bağımsız olarak yeni ortaya çıkan değişiklikler ve herhangi bir sınırlama olmaksızın ileri sürülebilen yeni deliller ve olaylar da dikkate alınarak karar verilmektedir. Söz konusu geniş anlamda istinaf anlayışında, ilk derece mahkemesince incelenen ve değerlendirilen vakılardan bağımsız olarak ikinci derecede görev yapan istinaf mahkemesinde muhakeme tekrarlanır. Vakıaların yeniden incelenmesi sebebiyle istinaf mahkemelerine olay mahkemesi de denilmektedir. Günümüzde genel eğilimin dar anlamda istinaftan yana olduğu görülmektedir. Zira ilk yargılamanın baştan sona tekrarlanması, davaların istenmeyecek şekilde uzamasına neden olur. Sonradan ortaya çıkan dar anlamda istinafta ise bütün delillerle doğrudan doğruya temas kabul edilmemektedir. Türk hukuk sisteminde öngörülen istinafın da

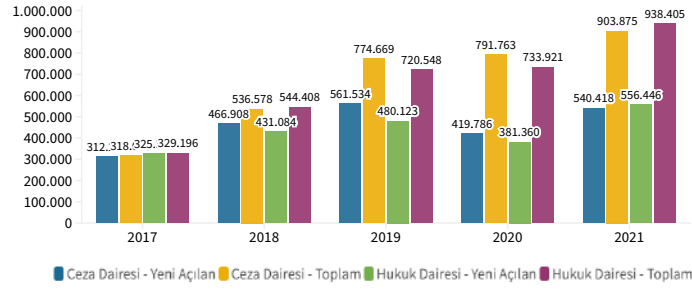
dar anlamda istinaf, yani bir bakıma genişletilmiş temyiz niteliğinde olduğu kabul edilmektedir.

Türkiye’de 2016 yılından bu yana Bölge Adliye Mahkemelerinin sayıları artarak devam etmiştir. Hali hazırda Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı verilerine göre ülke genelinde faaliyet gösteren 15 ayrı Bölge Adliye Mahkemesi bulunmaktadır. İlgili Mahkemelerin yargılama süreci ve beş yıllık performansı birçok alanda tartışmalara yol açmış; büyük oranda yargılama sürecini uzatmakla ve etkisiz bir yargı yolu olmakla suçlanmıştır.

Her geçen yıl mahkeme iş yükü artmış, bununla da kalmayarak mahkemeler yapısal olarak da genişlemiştir. İlgili genişleme yargılama sürelerini uzatmakla kalmamış, bir içtihat dağınıklığına, içtihat çatışmalarına neden olmuştur. Birçok alanda aynı konuda verilmiş çelişkili kararlar hukuk birliğine zarar verdiği gibi, emsal olarak kullanılan kararlar da yargılama sürelerinin uzamasına ve isabetsiz ilk derece mahkeme kararlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Netice olarak bir hafızadan yoksun, dağınık ve ilk derece mahkemelerinin zihniyeti ile yürütülen İstinaf Mahkemeleri yargı alanında bir çözüm mercii olmak yerine, yargılama sürecini uzatan, bu sürecin sonunda içtihat karmaşasına neden olan ve neticede de hukuk birliğine zarar veren bir hüviyete bürünmüştür.

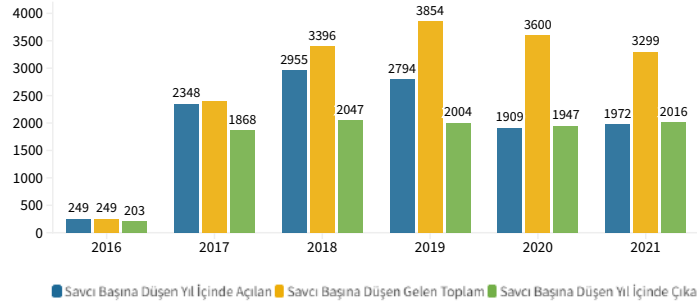
Bölge Adliye Mahkemeleri hali hazırdaki yapıları gereği, süreçleri ağır işleyen, bu nedenle yargılama süresini uzatan ve bilhassa ceza yargılamasında etkisiz kararlar vererek etkisiz bir yargı yolu olmaya doğru gitmektedir. Ayrıca üretmiş olduğu çelişkili kararlarla (Örneğin; İstanbul BAM’ın farklı zamanlarda mahkemelerin görevleri ile ilgili vermiş olduğu kararlar) hukuk birliğine büyük bir darbe vurmaktadır. Bu nedenle ilgili mahkemelerin kurul halinde çalışmaları, heyetli mahkemelerin klasik hastalığı olan aynı heyetin hakimlerine tevzi edilerek iş yürütme usulünün terk edilmesi; en önemlisi ise hukuki hafıza olarak tetkik hakimliği gibi yan müesseselerin kurulup yargılama faaliyetini yürüten mahkemelere bir hafıza kazandırılması icap etmektedir. Bu hususların göz önünde bulundurularak mahkemeleri tekraren düzenlenmesi yerinde olacaktır.

Türkiye’de Hukuk Sisteminin Genel Görünümü

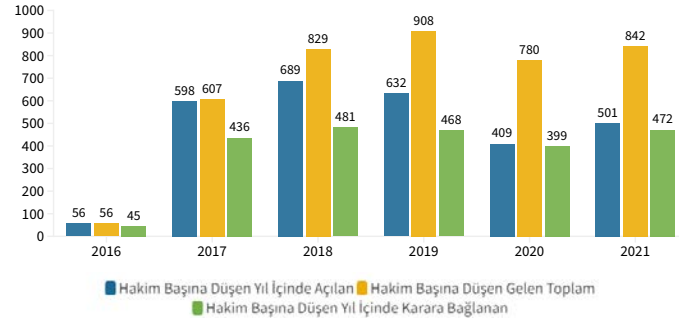
Şekil 15. Bölge Adliye Mahkemeleri Ceza ve Hukuk Dairelerinde Açılan Dosya Sayılarının Görünümü (2017 – 2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

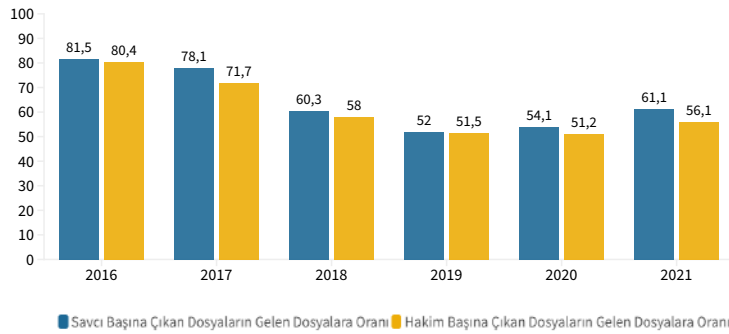
Şekil 16. Bölge Adliye Mahkemeleri Savcı Başına Düşen Dosya Sayılarının Görünümü (2017 – 2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Şekil 17. Bölge Adliye Mahkemeleri Hakim Başına Düşen Dosya Sayılarının Görünümü (2017 – 2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Şekil 18. Bölge Adliye Mahkemeleri Savcı ve Hakim Başına Çıkan Dosyaların Gelen Dosyalara Oranı (% , 2017 – 2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Yargıtay

Ahmet Sait Öner

Avukat

Üst derece mahkemesi olarak hukuka uygunluk denetimi yapan Yargıtay, bu görevini ifa ederken bozma, onama veya düzelterek onama şeklinde kararlar vermektedir. Daha önce ilk derece mahkemelerinin kararlarına karşı bu denetim görevi ifa edilirken 20 Temmuz 2016'dan itibaren bölge adliye mahkemelerinin kararları denetime tabi tutulmaktadır.

Yargıtayın iş yükünün azaltılması ve adalet erişim sürecinin hızlandırılması amacıyla kurulan bölge adliye mahkemelerinin ihdas edilmesinin üzerinden 6 yıl geçti. 2021 yılına mercek tuttuğumuzda, aradan geçen bu süre zarfında, Yargıtay'ın işleyişi hangi surette değişip, dönüştü? Adalet erişim bağlamında Yargıtay'ın hukuk sistemine katkısı ne şekilde yansıdı?

2015 yılında Yargıtay Ceza Dairelerinde toplam 455.566 yeni dava dosyası açılmışken Bölge adliye mahkemelerinin kurulduğu 2016'da açılan dava dosya sayısı 165.765 düşerek 289.801 olmuştur. 2018'den sonra dosya sayısı tekrar artmaya başlamış ve 2021'de açılan dosya sayısı 324.574'ü bulmuştur.

Artan nüfus artışı, FETÖ/PDY davalarının yansıması, önceden bozma verilen dosyaların yeniden Yargıtay'a tevdi edilmesi gibi etmenler dikkate alındığında bu 5 yıllık süreçte gerçekleşen artışın çok yüksek olmadığı söylenebilir. İş yükünün azalmasında bölge adliye mahkemelerinin açılmasının doğrudan etkisi olduğu da net bir şekilde anlaşılmakta, aynı etki hukuk dairelerinde de görülmektedir. 2016'da yeni açılan dosya sayısı 516.689 iken; 2021'de hukuk dairelerinde 176.622 dosya açılmıştır.

Açılan yeni dosya sayıları gibi toplam dosya sayılarının da aynı şekilde düştüğü görülmektedir. Nitekim bölge adliye mahkemelerinin faaliyete başladığı 2016'da toplam dosya sayısı 677.604 iken; 2021'de 89.870 azalarak 587.734 olmuştur. Hukuk mahkemelerinde ise 2016'da 785.609 dosya açılmışken 2021'de toplam açılan dosya sayısı 267.234'e düşmüştür.

Toplam ve yeni açılmış dosya sayılarında gözlemlenen bu düşüşün dosya görülme sürelerine de yansıdığı istatistiklerden anlaşılmaktadır. 2016'da 472 gün süren ortalama dosya görülme süresi 2021'de 389 olarak gerçekleşmiştir. Böylece ceza dairelerinde bir dosyanın yaklaşık 1 yılda sonuçlandığı, önceki yıllara nazaran erken neticelendiği istatistiklere yansımaktadır.

Veriler değerlendirilirken tüm ceza dairelerinin ortalamasının alındığını belirtmek gerekir. Bu bağlamda 1. Ceza dairesi 110 günle en hızlı görülme süresine sahipken, 11 Ceza Dairesi ortalama 517 gün içerisinde dosya sonlandırmıştır. Elbette bu sürelerle Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığında geçen süreler dâhil değildir. Kalem işlemleri ve başsavcılıkta geçen safahat eklendiğinde bu sürelerin ortalama iki katına çıktığı göz ardı edilmemelidir.

Hukuk dairelerinde ise sürelerin daha kısa olduğu gözlemlenmektedir. Buna göre; hukuk dairelerinde dosya görülme sürelerinin 2016'da 286, 2021'de ise 251 gün olduğu verilerden anlaşılmaktadır.

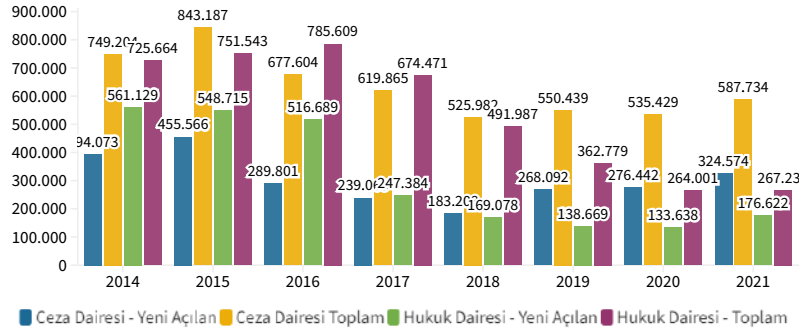
Dosyaların onama-bozma durumunda ise ceza dairelerinde 2021'de, 69.205 dosyanın onandığı böylece toplam karar sayısına göre onama oranının %24 olarak gerçekleştiğini görmekteyiz. Bununla birlikte 2021'de bozma karar sayısı 81.692 bozma oranı da %28 olarak gerçekleşmiştir. Bu veriler ışığında bozma oranının onamaya göre daha yüksek gerçekleştiği söylenebilir.

Bu tablonun hukuk daireleri açısından farklılık arz ettiği ve onama oranının hukuk dairelerinde daha yüksek olduğu görülmektedir. Hukuk dairelerinde 2021'de onama karar sayısı 80.574, onama karar oranı %42 iken; bozma karar sayısı 2021'de 26.271, bozma karar oranı da %13 olarak gerçekleşmiştir.

Adalet erişim kapsamında baktığımızda Yargıtay, bugüne kadar iş yükünün/dosya sayılarının fazlalığı ve buna bağlı olarak dosya neticelenmesinin uzun yıllar sürmesi ile gündeme gelmiştir. Ancak özellikle bölge adliye mahkemelerinin ihdasından sonra Yargıtay'ın dosyaları daha ivedi neticelendirerek adil yargılanma ilkesine bu yönüyle katkı sağladığı söylenebilir.

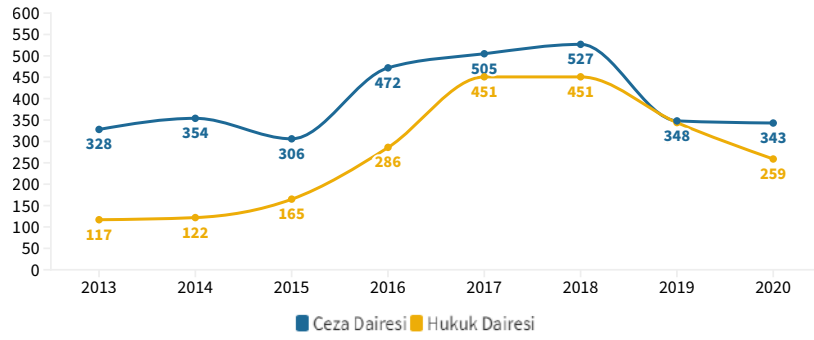
Bozma oranlarının onama oranlarına karşı yüksek oluşu ise hukuki denetimin işlediğini göstermekle beraber bu durumun adalet erişimde vatandaş lehine olmadığını belirtmek gerekir. Zira her bozma bir yanlış kararın tashihi anlamına gelmekte, bu da yeniden yargılamayı gerektirdiği için yargılama sürelerinin uzamasına neden olmaktadır. Bu cihetle yargılamaların uzamaması adına onama oranlarının bozma oranlarına nazaran daha yüksek olması, hukuk sisteminde tercihe şayandır denebilir.

Türkiye’de Hukuk Sisteminin Genel Görünümü

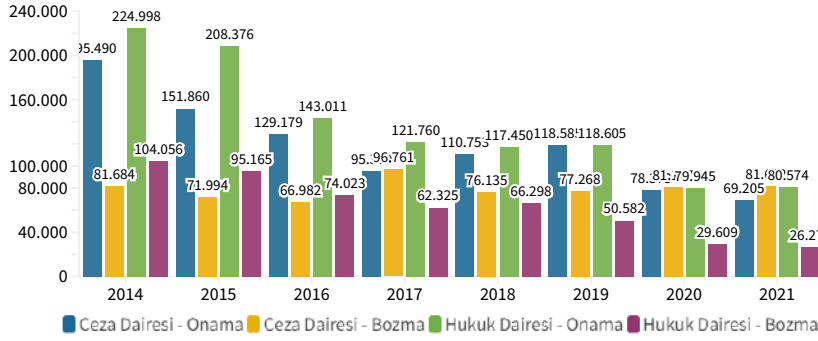
Şekil 19. Yargıtay Ceza ve Hukuk Dairelerinde Açılan Dosya Sayılarının Görünümü (2014 – 2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

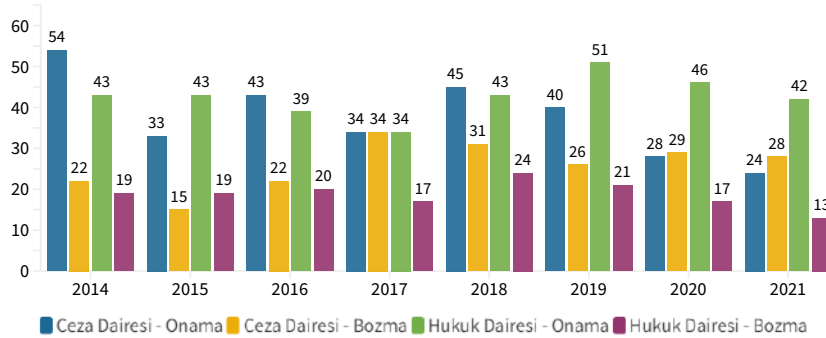
Şekil 20. Yargıtay Dosya Ortalama Görülme Süresi (Gün, 2013-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Şekil 21. Yargıtay Ceza ve Hukuk Dairelerinde Onama-Bozma Kararlarının Görünümü (2014 – 2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Şekil 22. Yargıtay Ceza ve Hukuk Dairelerinde Onama-Bozma Karar Oranlarının Görünümü (% , 2014 – 2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Çocuk Suçlular

Meryem Beyza Gümüşsoy

İLKE Vakfı, Araştırmacı

Çocuk suçluluğu, reşit olmayan yani 18 yaş altındaki kimsenin yasalarda suç olarak tanımlanan bir fiili gerçekleştirmesi olarak tanımlanır (Karataş ve Mavili, 2019). Çocuklar henüz kişilik gelişimlerini tamamlamadıkları için suç kapsamındaki fiilleri işledikleri zaman temel haklarının korunması ve ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir. Bu sayede henüz olgunlaşmadan işledikleri eylemler neticesinde geleceklerinin geri dönülemez bir şekilde etkilenmesi engellenmektedir. Bu minvalde suç işleyen çocukların cezaevleri veya hapisanelerde değil işahlevlerinde tutulması, suçlu kavramı değil suç mağduru veya suça sürüklenen çocuk kavramlarının kullanılması söz konusudur (Gökpinar, 2007).

Dünyada ve Türkiye’de çocukların temel haklarını koruma altına alan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme çocukların yaşama, korunma ve katılım haklarını güvence altına alarak dünyada sosyal adaleti sağlamayı hedeflemektedir (Gökpinar, 2007). Çocukların temel hak ve özgürlüklerinin korunması ve esenliklerinin güvence altına alınması dünyada bu denli öneme haiz iken Türkiye’de çocukların karıştıkları suç durumunu verilerle birlikte ele almak kayda değer olacaktır.

Ceza mahkemelerinde suça sürüklenen çocuk sayıları 2014’ten 2020’ye kadar düşme yönünde seyretmiştir. Ceza mahkemelerinde suça sürüklenen toplam çocuk sayısı 2014 yılında 318 binlerde iken 2020 yılına gelindiğinde 209 bin olmuştur. Güvenlik birimine gelen veya getirilen çocukların karıştığı olay sayısı ise 2016 ve 2020 yılları arasında dalgalı bir seyir göstermiştir. 2016 yılından itibaren artış gözlemlenen çocukların karıştığı olay sayısı 2019 yılında 511 bin iken 2020 yılında 450 bin olarak tespit edilmiştir. (TÜİK, 2021)

Geliş nedenine göre güvenlik birimine gelen veya getirilen çocukların karıştığı olay sayıları incelendiğinde, çocukların mağdur oldukları olaylar en fazla sayıya sahipken bunu suça sürüklenme ve bilgisine başvurma takip etmektedir. 2020 yılı bir önceki yıla

göre kıyaslandığında kayıp ve kabahat işleme dışındaki bütün nedenlerde bir azalma mevcuttur. Buradan hareketle, pandemi döneminde kaybolan veya kabahat suçundan güvenlik birimine gelen veya getirilen çocuk sayısının arttığı söylenebilir.

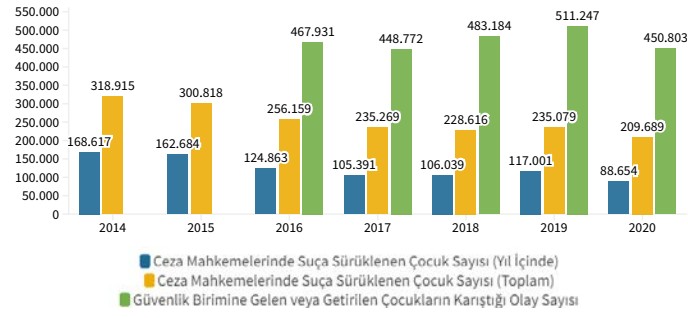
Cinsiyete göre güvenlik birimine gelen veya getirilen çocukların olay sayılarında görüldüğü üzere bütün yıllarda erkek çocukların karıştığı olay sayısı kız çocuklarının yaklaşık iki katıdır. Erkek çocukların karıştığı olay sayısı 2016’da 308 bin iken 2019’da 334 bin olmuştur. 2020 yılına gelindiğinde 309 bine düşmüştür. Kız çocuklarının sayısı ise 2016 yılında 159 bin iken 2019 yılında 177 bin olmuş, 2020 yılında bu sayı 141 bine düşmüştür.

2020 yılında pandemi etkisiyle erkek ve kız çocuklarının güvenlik birimine gelme veya getirilme sayılarında düşme yaşandığı görülmektedir. Ancak 2019 yılına kadar 2017 yılı hariç bir artış olduğu da grafikten okunmaktadır. Ayrıca suça sürüklenen çocuklarının yüzde 90’ının erkek olduğu, ağırlıklı olarak hırsızlık ve yaralama suçlarını işledikleri ve 14-18 yaş arasında bulundukları da literatürde belirtilmektedir (Bayram vd. 2006; Kurtuluş vd. 2009; Aksu vd. 2013; Ediz ve Türe, 2015; akt. Karataş ve Mavili, 2019).

Mağduriyet türüne göre güvenlik birimine gelen veya getirilen çocukların karıştığı olay sayılarına bakıldığında 2017’den 2019’a kadar bir artış görülmektedir. Ancak 2020’de 2019’a göre pandemi döneminin etkisiyle yüzde 27,5 oranında azalma mevcuttur.

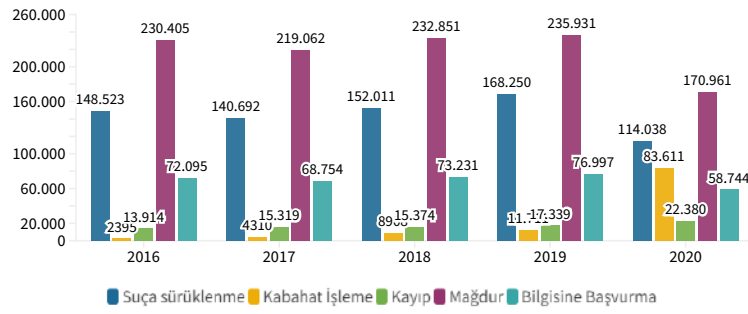
Sonuç olarak pandemi dönemi, güvenlik birimine gelen veya getirilen çocukların karıştığı olay sayısında ve suça sürüklenen çocuklarla birlikte suç mağduru olan çocukların sayılarında bir önceki seneye göre azalmaya yol açmıştır. Pandemi dönemi öncesi yani 2019 yılına kadar çocukların sürüklendikleri ve mağdur oldukları suçlarda genel itibarıyla artış bulunmaktadır. Geleceğin yetişkinlerinin sağlıklı ve nitelikli bireyler olarak topluma kazandırılması çocukları suçtan uzak tutmak ile hatalarından öğrenme ve sonuç çıkarma üzerinden sağlanabilir.

Türkiye’de Hukuk Sisteminin Genel Görünümü

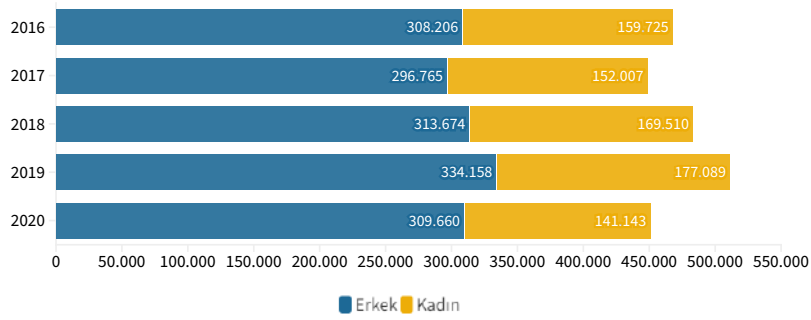
Şekil 23. Ceza Mahkemelerinde Suça Sürüklenen Çocuk Sayısı ve Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocukların Karıştığı Olay Sayısı (2014 – 2020)

Kaynak: TÜİK, 2021.

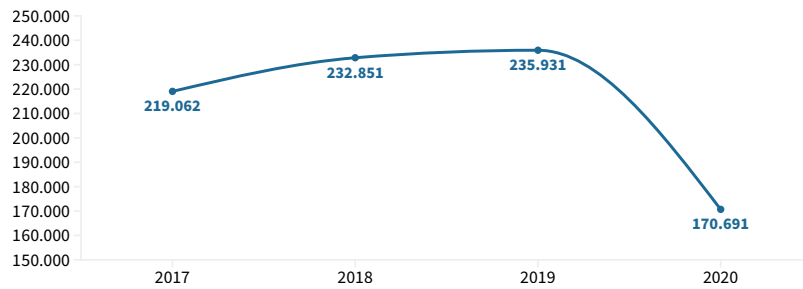
Şekil 24. Geliş Nedenine Göre Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocukların Karıştığı Olay Sayısı (2016 – 2020)

Kaynak: TÜİK, 2021.

Şekil 25. Cinsiyete Göre Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocukların Karıştığı Olay Sayısı (2016 – 2020)

Kaynak: TÜİK, 2021.

Şekil 26. Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocukların Karıştığı Olay Sayısı (2017 – 2020)

Kaynak: TÜİK, 2021.

Hukuk Mahkemeleri (Genel Görünüm)

Fatih Talha Boyraz

Avukat

Kıta Avrupası hukuk geleneği devletin diğer devletlerle ve bireylerle olan ilişkileri ile bireyin diğer bireylerle olan ilişkilerini birbirinden ayırmış, kamu hukuku ve özel hukuk olarak iki ayrı hukuk dalı meydana getirmiştir. Bu ayrımın mahkemelere yansması ise uyuşmazlığın taraflarından birinin kamu olduğu ceza ve idare mahkemeleri ile uyuşmazlığın taraflarının bireyler olduğu hukuk mahkemelerinin ayrılması şeklinde gerçekleşmiştir. Hukuk mahkemeleri günlük hayatın olağan akışı içerisinde sıklıkla karşılaşılan ailevi ilişkilerden ticari hayata, işçi-işveren ilişkilerinden tüketici haklarına kadar her türlü bireyler arası uyuşmazlığın görüldüğü mahkemelerdir.

Sağlıklı birer ailevi, iktisadi ve içtimai hayat için hukuk mahkemelerinin önemi yadsınmaz. Öte yandan her bir hayat alanında karşılaşılan uyuşmazlıkların makul bir süre içerisinde çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Yaygın bir özyeşere göre "geç gelen adalet, adalet değildir". Bu durum hukuk mahkemelerinin iş yükünü ve bu iş yükünü karşılayabilme yeterliliğini gündeme getirmektedir. İstatistiklere bakıldığında hem hukuk mahkemelerinde açılan yeni dava sayıları hem de hukuk mahkemelerinde görülmeye devam eden (derdest) dava sayılarında yıllara göre artan bir eğilim yakalamak mümkündür.

Yıl içerisinde açılan yeni dava sayısı 2012 yılında 1,6 milyon civarında iken bu rakam 2014 yılında 2 milyonu geçmiş 2019 yılına dek 2 milyon civarında seyretilmiştir. 2020 yılında ise bu rakam negatif bir eğilim göstererek 1,9 milyonun altına gerilemiş olsa da 2021 yılında 2,4 milyonun üzerine çıkmıştır.

Bunun yanında hukuk mahkemelerinde görülmeye devam eden toplam dava sayısında daha istikrarlı bir artış görmek mümkündür. 2012 yılında toplam derdest dava sayısı 2,8 milyon sınırında iken bu sayı 2019 yılına dek istikrarlı bir biçimde her yıl artmış ve 3,8 milyon sınırına ulaşmıştır. 2020 yılında ise bu rakam negatif bir eğilim göstererek 2,6 milyona yaklaşmış olsa da bu rakam 2021 yılında yüksek bir artışla 4,3 milyona ulaşmıştır.

İşbu dava sayılarındaki artışın doğal bir sonucu olarak hukuk mahkemelerindeki davaların çözüme kavuşturulma süreleri de yıldan yıla artmaktadır. 2012 yılında bir hukuk davası ortalama

207 günde görülmüyorken bu rakam 2021 yılına gelindiğinde 251 güne yükselmiştir.

İlk derece hukuk mahkemeleri genel görevli mahkemeler ve özel görevli mahkemeler olarak ikiye ayrılır. Genel görevli mahkemeler olan asliye hukuk mahkemesi ile sulh hukuk mahkemelerinin yanında hukukta ihtisaslaşmayı sağlamak adına çok sayıda özel görevli mahkeme kurulmuştur.

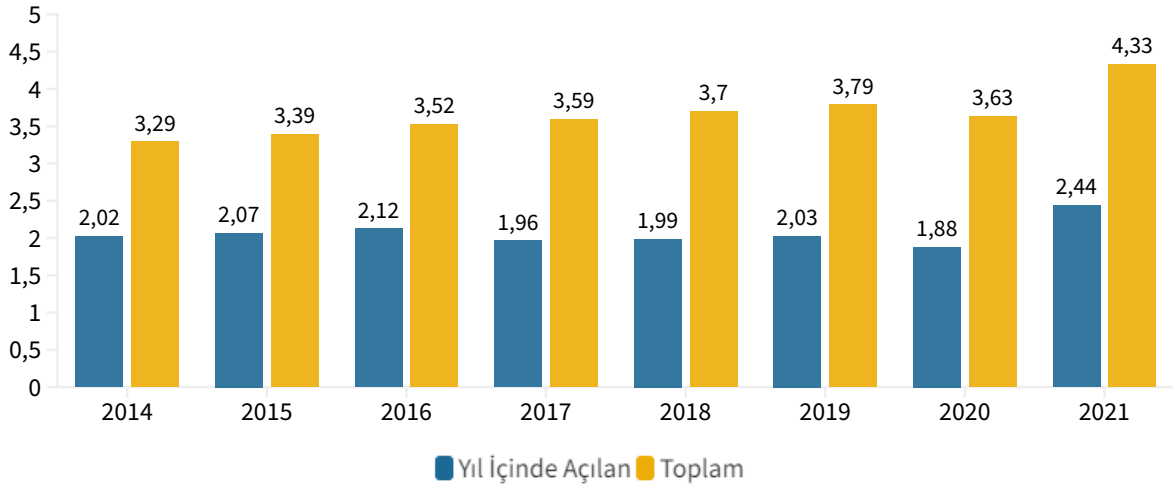
İstatistiklere bakıldığında son yıllarda özel görevli mahkemelerden aile ve iş mahkemelerinde açılan dava sayılarındaki artış dikkat çekicidir. Aile mahkemeleri özetle vesayete ilişkin hükümler hariç aile hukukuna ilişkin her türlü uyuşmazlıkla görevlidir. Boşanma davaları, nafakaya ilişkin davalar, velayete ilişkin davalar, boşanan eşlerin mallarının tasfiyesi gibi davalar aile mahkemelerinde sıklıkla görülen davalardır. 2018 yılında aile mahkemeleri önüne gelen dava sayısı 443 binin üzerinde iken bu rakam 2021 yılına gelindiğinde 548 bini geçmiştir.

Açılan dava sayılarında kayda değer artış görülen diğer mahkeme olan iş mahkemeleri ise özetle iş ilişkilerine ilişkin her türlü uyuşmazlığa bakmakla görevlidir. İşçi ve işveren arasındaki iş sözleşmesinden kaynaklanan uyuşmazlıklar iş mahkemeleri önünde sıklıkla görülen davalardır. 2018 yılında iş mahkemeleri önüne gelen dava sayısı 540 binin üzerinde iken bu rakam 2021 yılına gelindiğinde 680 bini geçmiştir.

Genel görevli mahkemeler ile diğer özel görevli mahkemelerde açılan dava sayılarına bakıldığında dalgalı bir eğilimi gözlemlemek mümkündür. Genel eğilim 2018 yılından 2019 yılına gelindiğinde pozitif yönlü, 2019 yılından 2020 yılına gelindiğinde negatif yönlü, 2020 yılından 2021 yılına gelindiğinde ise pozitif yönlüdür. Diğer mahkemelerin aksine özellikle aile ve iş mahkemeleri önünde açılan dava sayılarındaki yüksek artış ülkemizin son yıllardaki sosyoekonomik durumuna ilişkin birer gösterge niteliğindedir.

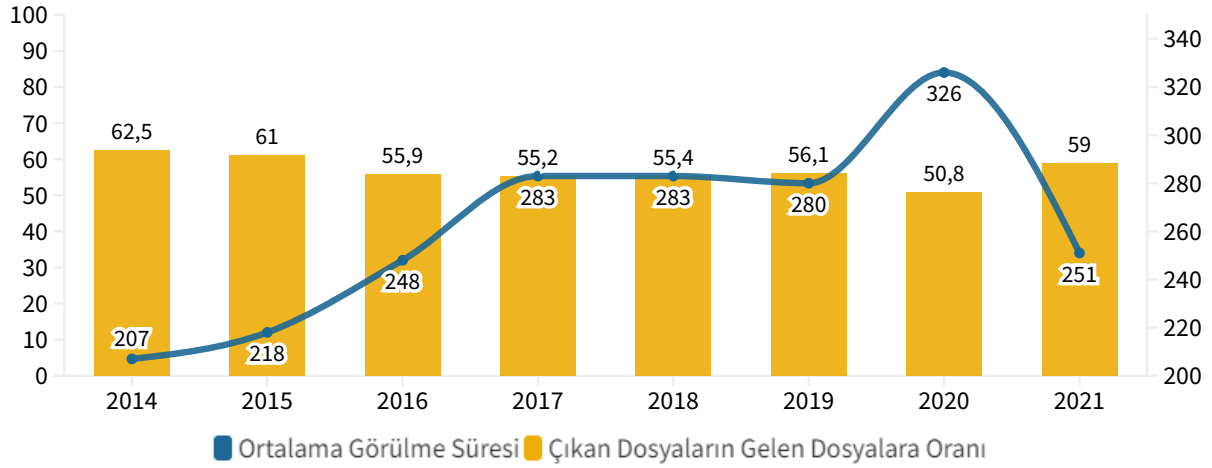
Öte yandan 2018 yılında iş davalarına zorunlu arabuluculuk şartı getirilmiştir. Adalet Bakanlığı istatistiklerine göre 2018-2021 yılları arasında 1,4 milyon iş dosyasında arabulucu görevlendirilmiş, bu dosyaların %58'inde anlaşma sağlanmıştır. Ancak bu durum iş mahkemelerindeki toplam iş yükünü azaltmaya yetmemiştir.

Türkiye’de Hukuk Sisteminin Genel Görünümü

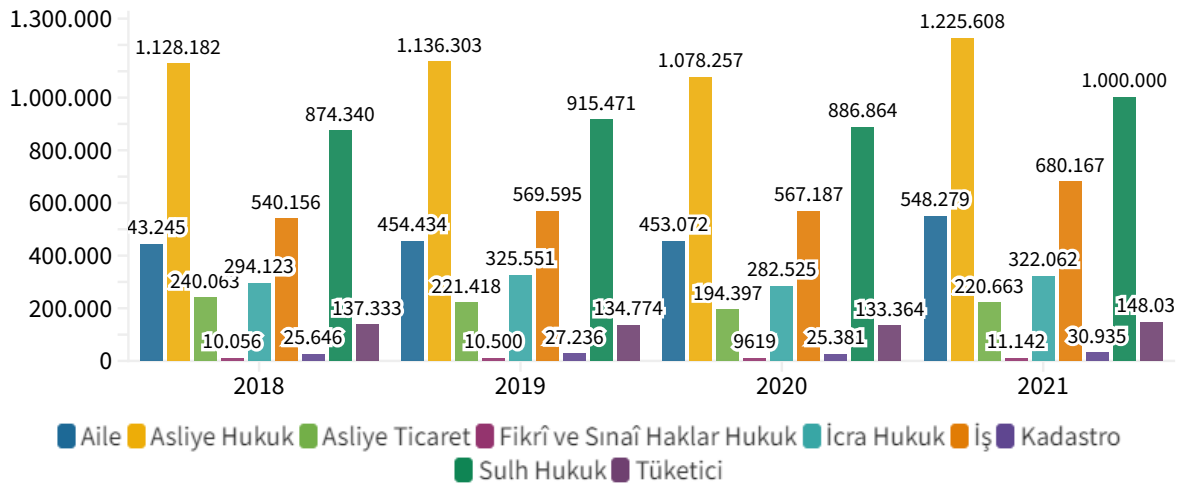
Şekil 27. Hukuk Mahkemeleri Dosya Sayısının Görünümü (Milyon, 2018 – 2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Şekil 28. Hukuk Mahkemelerinde Ortalama Görülme Süresi, Gün ve Çıkan Dosyaların Gelen Dosyalara Oranı (% , 2014-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Şekil 29. Hukuk Mahkemelerinde Ana Konularına Göre Açılan Davaların Sayısı (2018-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

İş Mahkemeleri

Osman Şimşek

Avukat

İş mahkemesi, iş hukuku uyuşmazlıklarından kaynaklanan alacak, tazminat, tespit vb. iş davalarına bakmakla görevli hukuk mahkemesidir. İş mahkemeleri, 7036 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu'na istinaden kurulduklarından, özel nitelikte ilk derece mahkemeleridir.

İş mahkemelerinin bakmakla yükümlü oldukları uyuşmazlıklar, mezkûr Kanun'un 5'inci maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; işçiler ile işveren veya işveren vekilleri arasında, iş ilişkisi nedeniyle sözleşmeden veya kanundan doğan her türlü hukuk uyuşmazlıklarına iş mahkemesi bakmakla görevlidir. İşçiler haricinde gemi adamları ve gazetecilerin iş ilişkisi nedeniyle açtıkları her türlü dava hakkında yargılama yapma görevi de iş mahkemesine aittir.

İşçinin kıdem tazminatı, ihbar tazminatı, kötüniyet tazminatı gibi tazminat alacaklarına ilişkin davalar iş mahkemesinde görülür. Ücret alacağı, fazla mesai alacağı, yıllık ücretli izin alacağı gibi alacak davalarına; iş kazasından kaynaklanan maluliyet veya ölüm nedeniyle tazminat davalarına; iş hukukundan kaynaklanan tespit davalarına ve işe iade davalarına iş mahkemeleri bakmakla görevlidir.

Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) veya Türkiye İş Kurumunun taraf olduğu iş ve sosyal güvenlik mevzuatından kaynaklanan uyuşmazlıklara (idari para cezalarına itirazlar ile 5510 sayılı Kanunun geçici 4. maddesi kapsamındaki uyuşmazlıklar hariç), iş mahkemeleri bakmakla görevlidir. Diğer özel kanunlar iş mahkemesini özellikle görevli kılмышsa, iş mahkemeleri bu özel kanunların verdiği görevleri de yerine getirmek zorundadır.

2021 yılında Türkiye'de toplam 2.435.844 adet hukuk mahkemesi dosyası açılmış olup bunun 268.389 adeti (%11), iş mahkemelerinde açılmıştır. 2021 yılında iş mahkemelerinde karara bağlanan dosya sayısı ise 287.399 adettir. Yine 2021 yılı için bir iş mahkemesi dosyasının karara bağlanma süresi 483 gün olarak tespit edilmiştir.

İş mahkemelerinde dava şartı olarak arabuluculuk uygulaması 7036 sayılı Kanun'un 4'üncü maddesinde düzenlenmiş olup 01.01.2018 tarihi itibarıyla uygulamaya alınmıştır. Türkiye geneli 2018 yılının ocak ayından itibaren İş Uyuşmazlıklarında Dava Şartı

Arabuluculuk uygulamasına ilişkin tutanaklardan karara bağlanan dosyaların %58'inin anlaşma ile sonlandığı %42'sinin ise anlaşmama olarak sonlandığı görülmektedir.

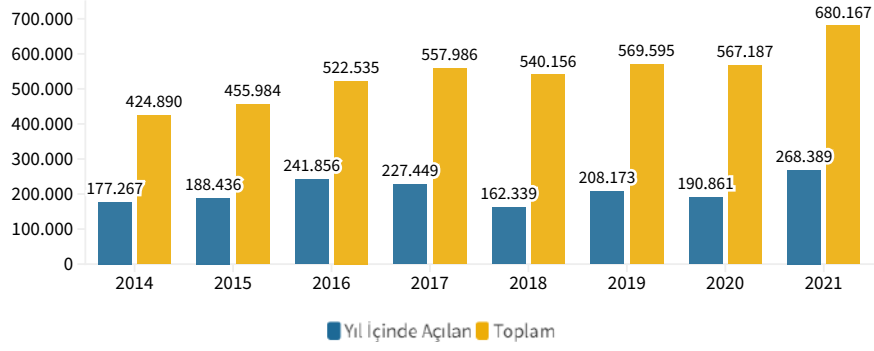
Kanun koyucunun arabuluculuk kurumunu dava şartı olarak düzenlemesindeki en büyük beklentisi, mahkemelerin iş yükünün azalması ve uzayan uyuşmazlık çözüm sürelerinin kısılmasıdır. Fakat 2018 yılından itibaren açılan dosya sayılarında azalma olması gerekirken bir artış eğiliminin olduğu anlaşılmaktadır. 2020 yılı içinde bir önceki yıla göre daha az dava açılmasının nedeni COVID-19 pandemisi kapsamında alınan tedbirler olarak yorumlanmaktadır.

2014 ile 2021 yılları arasında iş mahkemelerinde bir dosyanın ortalama karara bağlanma süresine bakıldığında, 2014'ten 2018'e kadar bir artış, 2019 yılında bir azalma, 2020 yılında tekrar bir artış ve nihayet 2021 yılı içinde 483 günle bir azalma görülmektedir. Uyuşmazlık çözüm sürelerinin artmasının başlıca nedenlerinden biri, 20.07.2016 tarihi itibarıyla bölge idare mahkemelerinin istinaf merci olarak göreve başlaması ve tecrübeli hâkimlerin bölge idare mahkemelerinde görevlendirilmesidir.

Bütün veriler birlikte değerlendirildiğinde, 2021 yılında iş mahkemelerinde açılan dava sayısının bir önceki yıla göre %40 arttığı ve incelenen son 8 yılın en yüksek dava sayısına ulaşıldığı görülmektedir. Buna mukabil bir dosyanın karara çıkma süresinin bir önceki yıla göre düştüğü, zorunlu arabuluculuk uygulamasının dosya sayısında ve yargılamanın süresi konusunda gözle görülür bir azalma meydana getirmediği anlaşılmıştır. Ayrıca bir sonraki yıldan devreden dosya sayısının düzenli olarak artış gösterdiği görülmüştür.

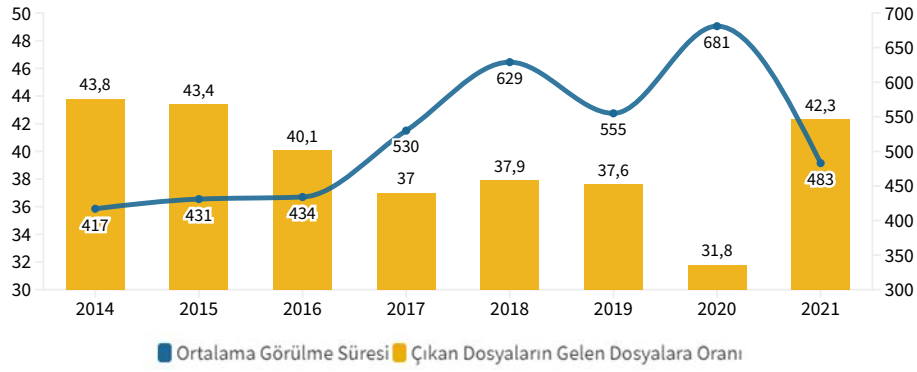
Sonuç olarak, yargının bir bütün olduğu gözetildiğinde, mahkemeler bazında bir çözümün mümkün olmadığı, yargının sorunlarına ancak bütüncül bir perspektifle yaklaşıldığında netice alınabileceği, arabuluculuk gibi kurumların mahkemelerin yükünü almakta yeterli olmadığı, aksine uyuşmazlık sayısını arttırdığı, toplumsal uzlaşma kültürünün muhakkak tesis edilmesi gerektiği, bunun da toplumun eğitim düzeyinin artırılmasından geçtiği anlaşılmıştır.

Türkiye’de Hukuk Sisteminin Genel Görünümü

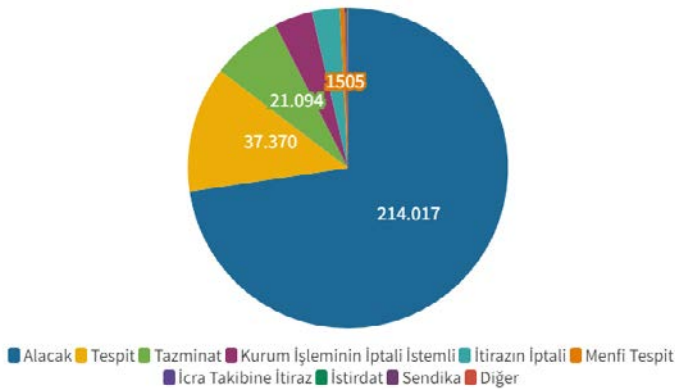
Şekil 30. İş Mahkemeleri Dosya Sayısının Görünümü (2014 – 2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

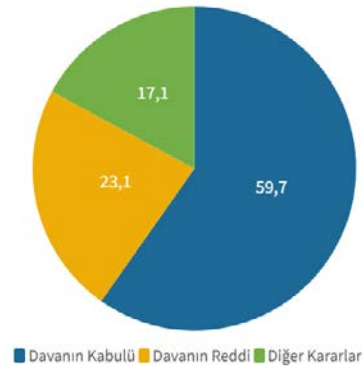
Şekil 31. İş Mahkemelerinde Ortalama Görülme Süresi ve Çıkan Dosyaların Gelen Dosyalara Oranı, (Gün, %, 2014-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Şekil 32. İş Mahkemelerinde Dava Türüne Göre Açılan Dosya Sayısı (2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021

Şekil 33. İş Mahkemeleri Dava Türü Karar Oranları (% , 2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021

Asliye Ticaret Mahkemeleri

Arif Duran

Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi

Ticaret hukuku, malların üretim, tüketim veya değişimine yönelik ticari faaliyetleri düzenleyen hukuk dalı olarak tanımlanmaktadır. Ticari ilişkilerde ortaya çıkabilecek problemleri düzenleyen ticaret hukuku, ticari hayatın hız, güven ve esneklik gibi çeşitli özelliklerine ve ihtiyaçlarına çözüm bulması özelliğiyle diğer hukuk dallarından ayrılmaktadır. Bu itibarla bilhassa sanayi ve teknolojiye gelişmelere bağlı olarak sürekli yenilenmesi nedeniyle ticaret hukukunun son derece dinamik bir yapısının olduğunu ifade etmek mümkündür. Buna paralel olarak ticaret mahkemelerinin de söz konusu dinamik yapıya uyum sağlaması elzemdir.

Genel görevli mahkemeler olan asliye hukuk mahkemesi ve sulh hukuk mahkemesi dışındaki tüm mahkemeler, belirli alandaki dava türlerine bakmak üzere kurulmuş özel mahkemeler olarak kabul edilmektedir. Asliye ticaret mahkemesi de dava olunan şeyin değerine veya tutarına bakılmaksızın tüm ticari davalar ile ticari nitelikteki çekişmesiz yargı işlerine bakmakla görevli özel bir mahkemedir (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu m. 5/1).

2020 yılı içerisinde ticaret mahkemelerinin önüne toplam 67.274 adet yeni dava dosyası gelmiştir. 5.750 dosya üst derece mahkemelerinden bozularak gelmiş; 121.373 dosya ise önceki yıldan devredilmiştir. Toplam 194.397 dosyanın 74.989 tanesi 2020 yılında karara bağlanarak 2021 yılına 119.408 dosya devredilmiştir (Adalet İstatistikleri, 2022). Karara bağlanan dosya sayısı ile toplam dosya sayısı arasındaki fark ve yeni yıla devredilen dosya sayısı göz önünde bulundurulduğunda mahkemelerin iş yükünün ve buna bağlı problemlerin gelecek yıllarda da devam edebileceği dikkat çekmektedir.

Asliye ticaret mahkemelerinin önceki yıllardaki iş yüküne bakılarak yapılacak bir değerlendirme ise daha farklı veriler elde etmemize ve geniş bir perspektiften bakmamıza yardımcı olacaktır. 2013-2020 yılları arasındaki; açılan dava sayısı, mahkemelerdeki toplam dava sayısı ve bir dosyanın ortalama görülme süresine ilişkin verilerin inişli çıkışlı olduğu gözlenmektedir.

2015 yılından 2018 yılına kadar artış gösteren toplam dosya sayısı 2018'den itibaren düşüşe geçmiştir. Grafiğin bu seyrinde devam etmesi ticaret mahkemelerinin iş yükünün her geçen gün azalması anlamında olumlu bir göstergedir. Öte yandan ticaret mahkemeleri 2013 yılında bir dosyayı ortalama 311 günde görür-

ken, 2020 yılında bu sürenin 521 güne çıkmış olduğu istatistiklere yansımaktadır.

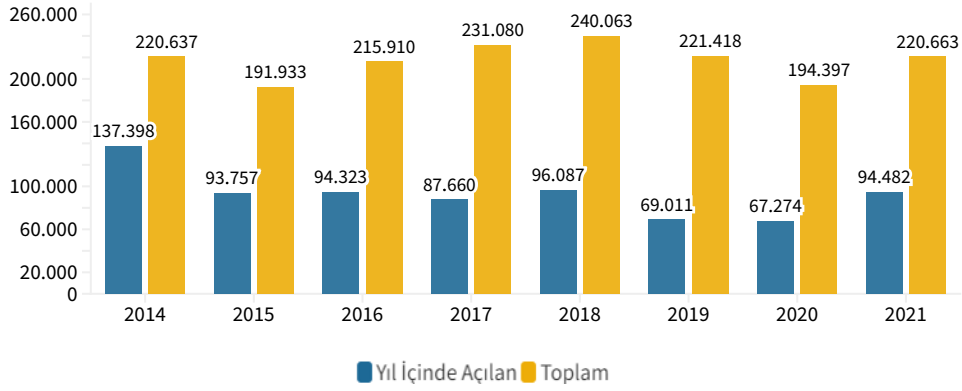
Dolayısıyla bir yandan toplam dava sayısında azalma söz konusuyken diğer yandan bir dosyanın karara bağlanma süresi her geçen yıl artmaktadır. Oysa mahkemelerin iş yükü azalırken dosyaların karara bağlanma sürelerinin hızlanması ve böylece adaletin zamanında tecelli etmesi yönünde gelişme sağlanması gerekmektedir.

Diğer yandan 2018'de 94.087 adet yeni dava açılırken 2019 yılında bu sayının 69.011'e düştüğü grafikte göze çarpan ve değerlendirilmesi gereken diğer bir husustur. Arabuluculuk, ticari uyuşmazlıklarda da 1 Ocak 2019'dan itibaren dava şartı olarak uygulanmaktadır. Diğer bir deyişle ticari uyuşmazlığa düşen tarafların dava açmadan önce arabuluculuğa başvurması zorunludur. Aksi halde hâkim, herhangi bir işlem yapmaksızın davanın, dava şartı yokluğu sebebiyle, usulden reddine karar verecektir.

Bu itibarla ticari uyuşmazlıklarda arabuluculuk kurumunun mahkemelerin iş yükünü azaltma noktasında işlevsel bir görev üstlendiğini ifade etmek mümkündür. Zira her geçen yıl üretimin, ticari faaliyetlerin artış göstermesi ve buna paralel olarak ticari uyuşmazlıklardaki sayıların da artmasına rağmen açılan dava sayısındaki önemli azalma buna işaret etmektedir. Nitekim Adalet Bakanlığı tarafından paylaşılan ve 01.01.2019 ila 04.05.2022 tarihleri arasındaki Ticari Uyuşmazlıklarda Dava Şartı Arabuluculuk İstatistikleri'ne bakıldığında toplam 483.702 dosyadan 227.196'sının (%52) anlaşma ile sonlandığı; 205.836'sının (%48) ise anlaşamama ile sonlandığı görülmektedir (Arabuluculuk İstatistikleri, 2022).

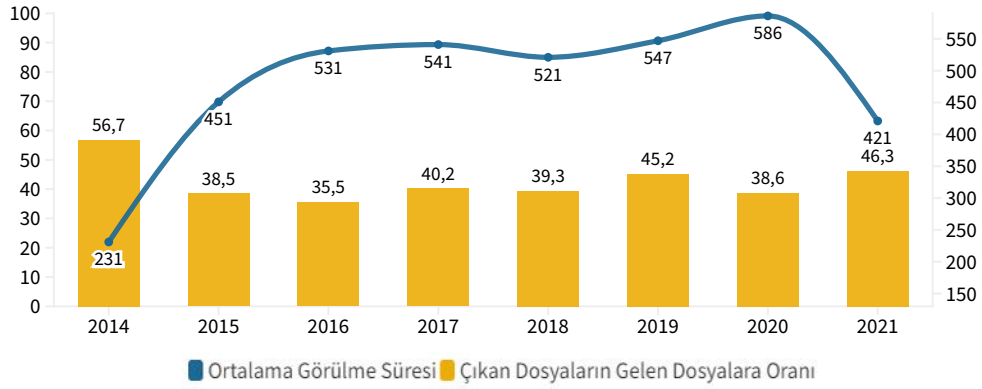
Tüm istatistikler göz önünde bulundurulduğunda, ticaret mahkemeleri nezdinde açılan dava sayısı bakımından dikkate değer bir azalmanın ve bu itibarla mahkemelerin iş yükü bağlamında olumlu gelişmelerin olduğu ifade edilmelidir. Ancak hâlihazırda ki toplam dosya yükünün fazlalığı ve dosyaların ortalama karara bağlanma süreleri bakımından ise benzer bir çıkarım yapmak mümkün değildir. Stratejik ve etkin adımlar atılarak ticaret mahkemelerinde adalete erişim kolaylaştırılmalı ve hızlandırılmalıdır. Söz konusu iyileşmenin ticari hayatın ve ülke ekonomisinin gelişimine katkı sunacağı muhakkaktır.

Türkiye’de Hukuk Sisteminin Genel Görünümü

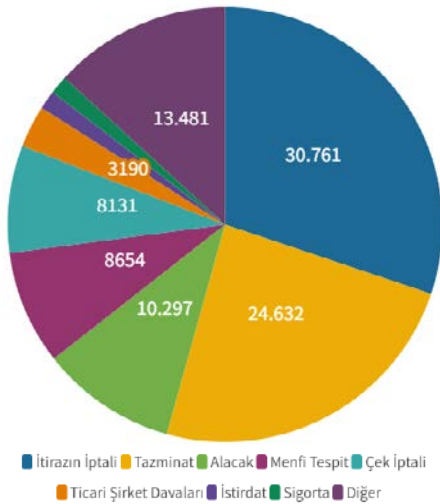
Şekil 34. Asliye Ticaret Mahkemeleri Dosya Sayısının Görünümü (2014 – 2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

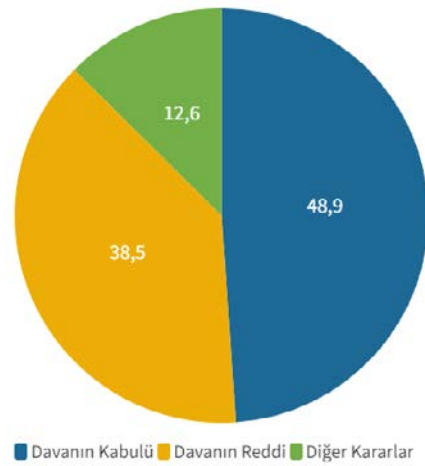
Şekil 35. Asliye Ticaret Mahkemelerinde Ortalama Görülme Süresi ve Çıkan Dosyaların Gelen Dosyalara Oranı (Gün, %, 2014-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Şekil 36. Asliye Ticaret Mahkemelerinde Dava Türüne Göre Açılan Dosya Sayısı (2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021

Şekil 37. Asliye Ticaret Mahkemeleri Dava Türü Karar Oranları (% , 2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021

Fikrî ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemeleri

Arif Duran

Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi

İlim ve edebiyat eserleri, güzel sanat eserleri, müzik ve sinema eserleri gibi fikir ve sanat eserleri üzerindeki haklar fikrî mülkiyet hakkı; marka, coğrafi işaret, tasarım, patent ve faydalı model gibi buluş ve yenilikler üzerindeki haklar ise sınai mülkiyet hakkı olarak anılmaktadır. Fikrî ve sınai mülkiyet haklarının tescili ve korunmasıyla ilgili hususların düzenlendiği ve incelendiği hukuk dalına ise fikrî ve sınai haklar hukuku adını almaktadır.

Fikrî ve sınai haklar hukukunun uzmanlık gerektiren bir alan olması nedeniyle, 2001 yılında bu haklardan kaynaklanan uyuşmazlıklara bakmakla görevli ayrı bir ihtisas mahkemesi olarak fikrî ve sınai haklar mahkemesi kurulmuştur. Fikrî ve sınai haklar hukuk mahkemesi ve fikrî ve sınai haklar ceza mahkemesi olmak üzere ikiye ayrılan bu mahkemeler; tek hâkimli ve özel görevli ilk derece yargı mercileridir.

Fikrî ve sınai haklar hukuk mahkemeleri, dava konusunun miktarı dikkate alınmaksızın; 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ve 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu'nun düzenlediği hukuki ilişkilerden doğan davalara bakmakla görevli mahkemelerdir. Türkiye'de İstanbul, Ankara ve İzmir olmak üzere üç büyük şehirde Fikrî ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemeleri bulunmaktadır.

Bu alanda Türkiye'de 2020 itibarıyla 5.216'sı İstanbul, 4.118'i Ankara ve 285'i İzmir'de olmak üzere toplam 9.619 dosya bulunmaktadır (Adalet İstatistikleri, 2020). 5.850 tanesi önceki yıldan devredilen bu dosyaların 409'u üst derece mahkemelerinden bolarak; 3.360'i ise yeni dava dosyası olarak gelmiştir. Söz konusu dosyaların 3.838'i karara bağlanmış; 5.781 tanesi ise bir sonraki yıla devrolmuştur. Bu veriler ışığında mahkemelerin önüne gelen dava sayısı ile karara bağlanan dava sayısını karşılaştırıldığında, farklı bir önlem alınmadıkça mahkemelerin iş yoğunluğunun azalmasının beklenemeyeceğini ifade etmek mümkündür.

Bu mahkemelerin 2014-2021 yılları arasındaki iş yüküne ait grafik dikkate alındığında ilk olarak 2017 yılında açılan dava sayısındaki ani artış dikkat çekmektedir. Bir önceki yılda 3.717 olan yeni dosya

sayısı, 2017 yılında 5.505'e yükselmiş; buna paralel olarak toplam dava sayısı da 9.146'dan 11.265'e çıkmıştır.

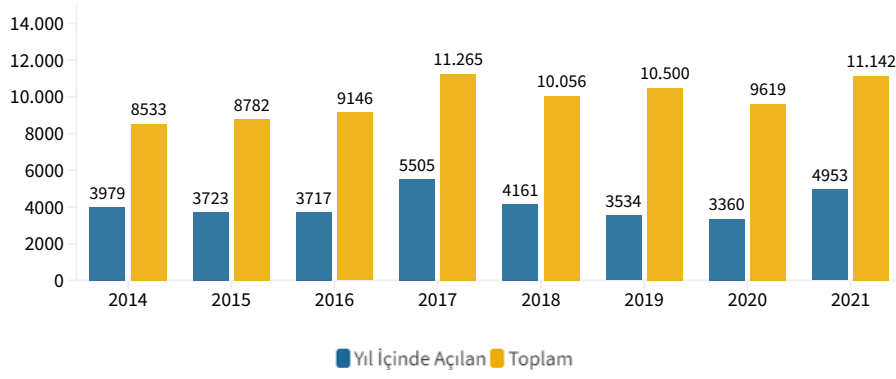
Söz konusu ani artışın 22 Aralık 2016 tarihinde kabul edilen ve 10 Ocak 2017 tarihinde yürürlüğe giren 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu (SMK) ile ilgili olduğunu ifade etmek mümkündür. Daha önce Kanun Hükmünde Kararnamelerle¹ korunan marka, patent-faydalı model, tasarım ve coğrafi işaretler SMK ile yeniden düzenlenerek ilk kez bir Kanun kapsamında koruma altına alınmıştır. Söz konusu dava sayısındaki artışın SMK ile getirilen yeniliklerden ve koruma kapsamlarının genişlemesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Öte yandan bir dosyanın ortalama görülme süresine ilişkin grafik incelendiğinde yine özellikle 2017 yılındaki ani düşüş göze çarpmaktadır. 2017 yılında bir dosyanın ortalama karara bağlanma süresinde önemli bir azalma söz konusu olduğu için, aynı yıl açılan dava sayısındaki ani artışa rağmen toplam dava sayılarında ilerleyen yıllarda büyük bir artış olmamıştır. Ancak mahkemelerdeki bu hızlanmanın geçici olduğu görülmekte, 2017 yılındaki 336 gün olan dosyanın ortalama görülme süresinin 2018 yılında 500 gün, 2019 yılında 497 gün, 2020 yılında 550 gün, 2021 yılında ise 357 gün olduğu dikkat çekmektedir.

Fikrî ve sınai hakların korunması adına uluslararası düzenlemelere uyumlu olarak yapılan mevzuat çalışmaları, başta teknoloji ve sanayi olmak üzere ülke ekonomisine ve bu alanlardaki ticari faaliyetlere önemli faydalar sağlamaktadır. Bununla birlikte yargının da etkin bir şekilde işleyişi en az yasal düzenlemeler kadar dikkat ve özen gösterilmesi gereken bir konudur. Bu itibarla Fikrî ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemeleri'nin etkin olarak işlemesi ve daha hızlı karar alabilmesi için çalışma yapılarak gerekli önlemler alınmalıdır.

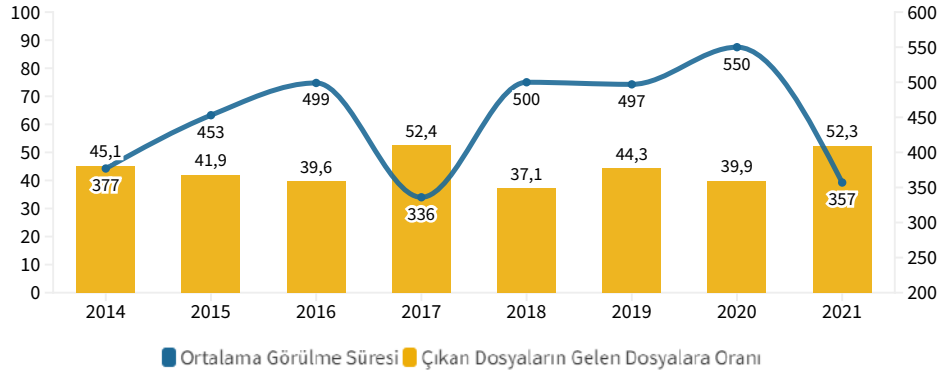
1 551, 554, 555 ve 556 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler, Bkz. RG, 27.6.1995, S. 22326.

Türkiye’de Hukuk Sisteminin Genel Görünümü

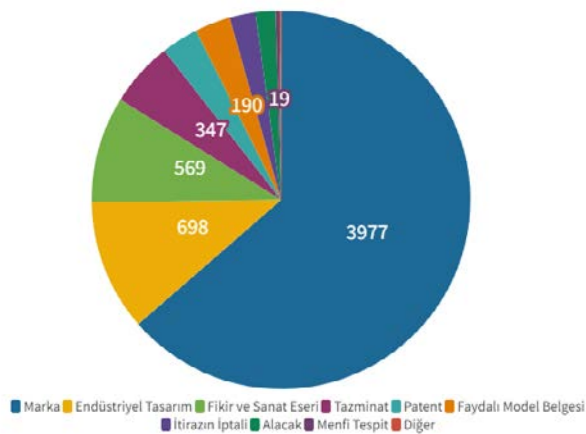
Şekil 38. Fikrî ve Sinaî Haklar Hukuk Mahkemeleri Dosya Sayısının Görünümü (2014 – 2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

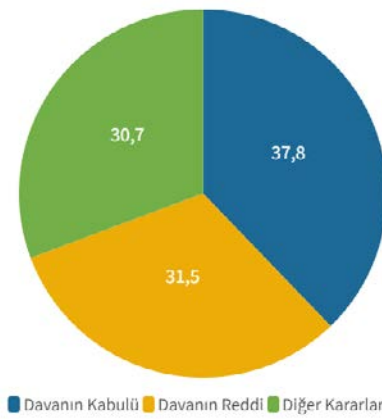
Şekil 39. Fikrî ve Sinaî Haklar Hukuk Mahkemelerinde Ortalama Görülme Süresi ve Çıkan Dosyaların Gelen Dosyalara Oranı (Gün, %, 2014-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Şekil 40. Fikrî ve Sinaî Haklar Hukuk Mahkemelerinde Dava Türüne Göre Açılan Dosya Sayısı (2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021

Şekil 41. Fikrî ve Sinaî Haklar Hukuk Mahkemeleri Dava Türü Karar Oranları (% 2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021

Tüketici Mahkemeleri

Mehmet Bülent Deniz

Avukat

4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun ile hukukumuzda yerini alan tüketici yargısının Hakem Heyeti ve Tüketici Mahkemesi olmak üzere iki unsuru vardır. 4077 sayılı yasa, 07.05.2014'te yürürlüğe giren 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun ile kaldırılmış ve yeni tüketici yasasında, Tüketici Hakem Heyeti ve Tüketici Mahkemesinin varlığı devam ettirilmiştir.

4077 sayılı Yasanın yürürlüğe girdiği ilk yıllarda Asliye Hukuk ve Asliye Ticaret Mahkemeleri'nin, Tüketici Mahkemesi sıfatıyla tüketici davalarına baktığı aşama geride kalmış, Ağır Ceza çevreleri içinde Tüketici Mahkemeleri kurulmuştur.

Yasal düzenleme gereği, kural olarak; "Tüketici işlemleri ile tüketiciye yönelik uygulamalardan doğabilecek uyuşmazlıklara ilişkin davalarda tüketici mahkemeleri görevlidir." Bu bağlamda, uyuşmazlığın miktarına göre, öncelikle Tüketici Hakem Heyetine başvurunun zorunlu olduğu ve uyuşmazlık konusunda verilen karara karşı itiraz mercii olarak karar veren Tüketici Mahkemesi, aynı zamanda uyuşmazlık miktarına göre doğrudan karar vermektedir.

Tüketici yargısında uygunluğu çokça tartışmalı olan bir gelişme de 22.07.2020 tarihinde yasa değişikliği ile yaşanmış ve Tüketici Mahkemesi önüne götürülecek uyuşmazlıklar için öncelikle arabuluculuğa başvurulması, dava koşulu olarak getirilmiştir.

Tüketicinin hak arama sürecinin temel ilkesi, bu sürecin hızlı ve ucuz olmasıdır. Bu ilke gereği, Tüketici Mahkemesinde dava açan tüketici yargı harçlarından ayrı olarak, sadece gider avansı ödemesi ile yargılamayı başlatabilmektedir. Bu uygulama, tüketici yargısının ucuz olması ilkesini yaşama geçirmekte iken, tüketici yargısının hızlı olması ilkesi henüz sağlanabilmiş değildir.

2013-2021 yıllarına ilişkin verilere göre; tüketici hukukuna ilişkin bir davanın ortalama görülme süresi 2013 yılında 227 iken, bu sayı 2020 yılı için 448'e çıkmış bulunmaktadır. Bir sonraki yıl bu sayının yüzde 75,6 oranında keskin bir düşüş göstererek 343'e inmesi dikkate değerdir.

Bu keskin düşüşün nedenleri arasında, tüketici hakları alanındaki kamu otoritesi olan Ticaret Bakanlığı tarafından 2019-2021 yılları arasında ulusal çapta yürütülen Tüketici Hakem Heyetlerinin işleyişine ilişkin projenin etkisi bulunmaktadır. Bu proje kapsamında, Tüketici Hakem Heyetlerinin işleyişine ilişkin sorunlar tespit edilmiş, sorunlara ilişkin çözümlemeler üretilerek, yasa geçirilmiştir.

Bu kapsamda, Tüketici Mahkemesi önüne giden işlerin önemli bir grubunu oluşturan Tüketici Hakem Heyeti kararına itiraz davalarının açılmasını gerektiren usul eksikliklerinin, ilk aşamada giderilmesinin sağlanmaya başlandığı görülmektedir. Ancak tüketici uyuşmazlıklarına ilişkin davaların görülme süresindeki düşüşün, eğilim niteliği kazanıp kazanmadığını görmek için sonraki dönemler bakımından da bu verini izlenmesi gerekmektedir.

Açılan tüketici davaları, 2016-2020 yılları döneminde düşme eğilimi gös-

termektedir. Ülke nüfusunun artışı, ekonomi mimarisinin teknolojiye gelişmelere paralel olarak değişimi, mal ve hizmetlerin çeşitliliği, pazarlama yöntemleri, satış kanallarının farklılaşması ve dolayısıyla bu sürecin tüketici hak ihlallerinde oluşturduğu yeni durumlar nedeniyle yargıya intikal eden tüketici uyuşmazlıklarının sayısında artış yerine, düşüş eğilimi göstermiş olması dikkate değer bir gelişmedir.

Bu dikkat çekici gelişme, tüketici yargısının başka bir ayağı olan Tüketici Hakem Heyetlerine yapılan başvuru sayıları ile ayrıca teyit edilmektedir. Ticaret Bakanlığı tarafından yayınlanan verilere göre, Tüketici Hakem Heyetlerine; 2018 yılında 562.049, 2020 yılında 594.270, 2021 yılında 538.090 başvuru yapılmıştır (Ticaret Bakanlığı, 2022).

Tüketici yargısında, zorunlu arabuluculuk uygulamasının bu düşüşte etkili olduğu öne sürülse de bu uygulamanın 2020 yılından itibaren uygulanmaya başlamış olması, bu savı geçersiz duruma getirmektedir.

Tarihsel süreç içinde, tüketicinin tüketici hakları konusundaki duyarlılığının artmış olduğu bilinmektedir. Bu durum, tüketicinin yargı öncesi veya Tüketici Hakem Heyeti aşamasında, uyuşmazlığın çözülmesine ilişkin ısrarlı takibi sonucunu doğurmaktadır. Öte yandan ekonomide gelişen rekabet ortamı da satıcı ve sağlayıcı tarafında tüketici hak ihlallerine karşı duyarlılığı sağlamıştır. Dolayısıyla satıcı ve sağlayıcıların, uyuşmazlığın yargıya intikal etmeden çözülmesinde olumlu yaklaşım içinde oldukları gözlemlenmektedir. Bu iki unsurun, kısmi de olsa, tüketici davalarının sayısındaki azalmada etkili olduğu değerlendirilmelidir.

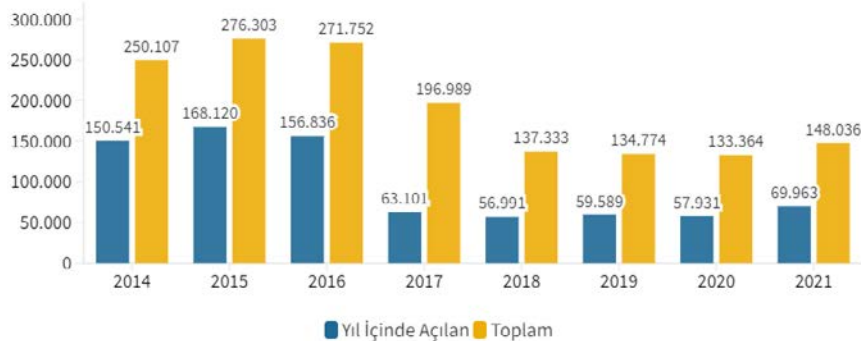
Ancak tüketici davalarındaki düşüşün ana etkeninin bu kısmi düşüşün ana etkeni ne olduğu konusunda aklı gelen tezlerden biri, 2018 yılında yaşanan ani kur atağı, ardından yaşanan salgın ve 2021 yılında küresel ekonomide yaşanan olumsuzlukların ülke ekonomisini de etkilemesi nedeniyle tüketicinin zorunlu harcamaları dışında, tüketim eğiliminin azalmış olması, sözü edilen dönemde enflasyondaki yükseliş nedeniyle tüketicinin yakınlık listesinin başına hayat pahalılığı olgusunun geçmiş olmasıdır.

Yine basit yargılama usulüne tabi tüketici yargısındaki davaların görülme süresinin uzunluğunun, tüketici için dava açmama tercihinde etkili olma olasılığı da dikkate değer bir tezdır. Önümüzdeki dönemlerde, tüketici uyuşmazlıklarının sayısındaki eğilim, ülke ekonomisinde yaşanacak olumlu/olumsuz gelişmelere paralel olarak seyredecektir.

Yaşanan yüksek enflasyonun kontrol altına alınması, ekonomide büyümenin istikrarlı duruma gelmesi, üretim yanında tüketime de büyümeden pay almaya başlaması veya mevcut payını arttırması durumunda tüketici uyuşmazlıklarının artış göstermesi beklenmelidir.

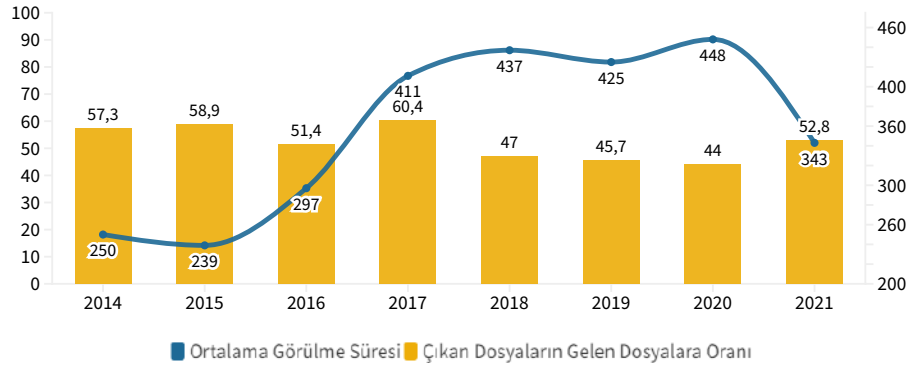
Ancak uyuşmazlık sayısındaki artıştan çok çözülmesi gereken temel sorun, tüketici davalarının görülme süresinin düşürülmesidir. İş hukukuna ilişkin uyuşmazlıklarda olduğu gibi, zayıf konumdaki dava tarafı olan tüketicinin lehine olan usul hukuku düzenlemelerinin uygulamaya da yansması sağlanmalıdır.

Türkiye’de Hukuk Sisteminin Genel Görünümü

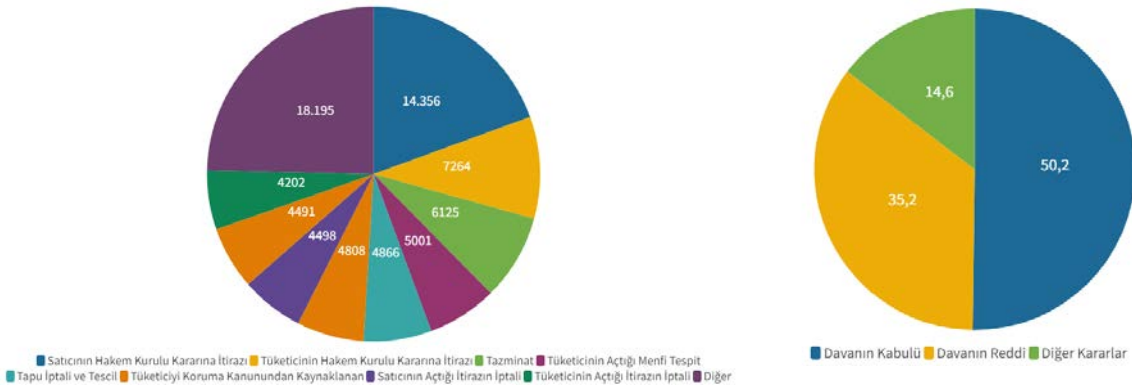
Şekil 42. Tüketici Mahkemeleri Dosya Sayısının Görünümü, (2014 – 2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Şekil 43. Tüketici Mahkemelerinde Ortalama Görülme Süresi ve Çıkan Dosyaların Gelen Dosyalara Oranı (Gün, %, 2014-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Şekil 44. Tüketici Mahkemelerinde Dava Türüne Göre Açılan Dosya Sayısı (2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021

Şekil 45. Tüketici Mahkemeleri Dava Türü Karar Oranları, %, 2021

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021

İcra Hukuk Mahkemeleri

Enes Yusuf Şahin

Avukat

İcra hukuk mahkemeleri, icra dairelerince görülen işlerin denetlenebilmesi amacıyla İcra İflas Kanunu'nun 4'üncü maddesi ile kuruluşu düzenlenen mahkemelerdir. Buna göre; "İcra ve iflâs dairelerinin muamelelerine karşı yapılan şikâyetlerle itirazların incelenmesi icra mahkemesi hâkimi yahut kanun gereğince bu görev kendisine verilmiş olan hâkim tarafından yapılır". Bu mahkemeler, tek hakimli olup icra dairelerinin muameleleri hakkında şikâyet ve itirazları incelemekle yetkilendirilmiştir.

İcra hukuk mahkemeleri, ülkemizdeki iş yükü yoğunluğu fazla olan hukuk mahkemeleri arasındadır. Burada görülen dosyalar son yıllarda ciddi bir artış göstermekte olup buna paralel olarak iş yükünün de aynı oranda arttığı değerlendirilmektedir. 2020 yılında görülen toplam dosya sayısı 282.525 iken 2021 yılında bu sayı 322.062'ye yükselmiştir. Önceki yıllara bakıldığında da bu artışın gözlemlenmesi mümkündür. Adalet Bakanlığınca Adalet Bakanlığı 2021 Adli İstatistik verilerinin incelenmesinden 2014 yılından itibaren düzenli artış gösteren dosya sayısının yalnızca 2020 yılında düşüş gösterdiği görülmektedir. Buradaki düşüş, yargıda sürelerin 20.03.2022 tarihinde durdurulmasının sebep olduğu kanaatindeyiz. Daha sonra sürelerin durdurulmasına ilişkin karar 15.06.2020 tarihine kadar tekrar uzatılmıştır. Yargıda sürelerin bu şekilde durdurulması ve ayrıca pandemi şartları sebebiyle yürütülecek işlerin aksamaya uğraması 2021 yılı dosya sayılarının düşüşünü açıklar niteliktedir. Düşüşün istikrarlı olmaması, agresif olması ve bu dönem sonrası yine aynı şekilde yükselişin görülmesi, bu değerlendirmeyi destekleyecek bir diğer argümandır.

Hukuk mahkemeleri arasında icra hukuk mahkemelerinin dosya yükünün 2021 yılında, 322 bin dosyayla genel toplama nazaran %7,4'lük bir kısmını oluşturduğu görülmüştür. Bu oran önceki yılda 282 bin dosya ile %7,8 iken 2019 yılında ise 325 bin dosya ile %8,6 oranında seyretmiştir. Oranların değerlendirilmesinden, son üç yılın dosya sayılarının birbirinden farklı olmasına rağmen oran olarak birbirlerine yakın düzeyde kalması, İcra Hukuk dosyalarının, genel hukuk dosyaları içinde belirli bir oranda seyrettiğini göstermektedir. Bu durumda, dosya sayıları bakımından yaşanan topyekûn artış içinde İcra Hukuk Mahkemelerinin üzerine düşen rolü yerine getirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bunun yanın-

da, bir önceki paragrafta değinilen istatistiklerden, her geçen yıl sayıları artan hukuk dosyaları arasında, icra hukuk dosyalarının da sayılarının artmaya devam ettiği değerlendirilmektedir. Nihayet, iş yükü artışı Türkiye yargısının kaçınılmaz bir gerçeğidir denebilir.

2021 yılında icra hukuk mahkemelerinde açılan davalar, ortalama 147 günde görülerek karara bağlanmıştır. Hukuk mahkemeleri genel ortalamasının (Asliye Hukuk, Asliye Ticaret, İş, İcra Hukuk, Sulh Hukuk, Kadastro, Tüketici, Aile, Fikri ve Sınai Haklar) yani 251 günün altında olduğu, bu yönüyle dosyaların daha çabuk karara bağlandığı gözlemlenmiştir. Ancak icra hukuk mahkemelerinde, şikâyet, borca itiraz, kıymet takdiri gibi konulara ilişkin yargılamaların yoğunlukta olması, ekseriyetle dosya üzerinden inceleme yapılarak karar verilebildiği de göz önüne alındığında, dosyaların iş yükü sebebiyle olması gerekenden daha geç görüldüğü ve karara bağlandığı söylenebilecektir. Ayrıca dosyaların ortalama görülme ve karara bağlanma süresi 2014 yılından itibaren artış göstermiş, 2019 yılında 159, 2020 yılında 206 güne yükselmiştir. 2021 yılında ise bu sürenin 147 güne düşmesinin sebebi, yukarıda da ifade edildiği gibi yargıda sürelerin durdurulması sebebiyle iş yükünün düşmesi, bunun sonucunda derdest olan mevcut dosyaların bitirilmesi olarak değerlendirilmektedir.

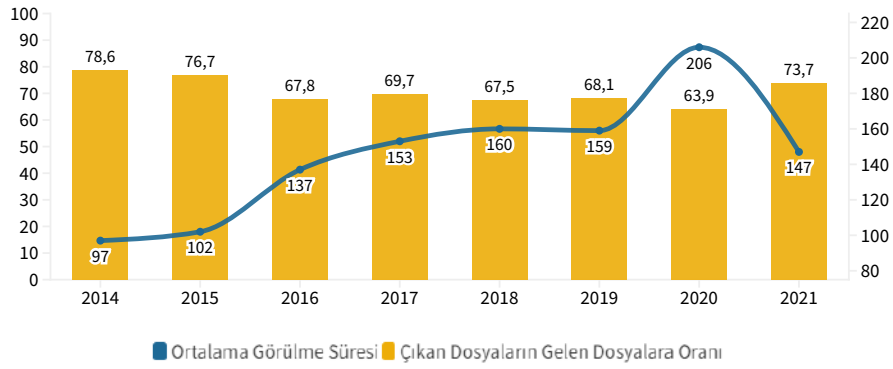
Sonuç olarak icra hukuk mahkemeleri, hukuk dava dosyalarının geneli içinde ortalama %7'lik bir yer işgal etmekte, bu oran dalgalı seyretmektedir. Ancak iş yükü ve dosya sayısı yıllara göre düzenli artış göstermekle birlikte pandemi döneminde her alanda olduğu gibi icra hukuk dosyalarında da azalma müşahade edilmiştir. COVID-19 pandemisinin bir tür istisna olduğu kabul edildiğinde dosya sayılarının, dosyaların görülme süresinin ve iş yükünün düzenli artış gösterdiği, bu şekilde seyretmeye devam ederse ileride altından kalkılamayacak bir yükü karşı karşıya olunduğu değerlendirilmektedir. 2021 yılı verileri, anılan istisnai durum sebebiyle, yargıdaki verimlilik ve adalete erişim konusundaki güven gibi temel hususlarda açıklayıcı bilgi vermekten uzak kalmaktadır. Pandemi sebebiyle tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de yargı işlerinde aksama meydana geldiği görülmektedir. Nihayet, iş yükündeki ivmenin dahi azalmamasının, dahası dosya sayılarında istikrarlı bir düşüş sağlanamamasının, yargıda bu alanda bazı tedbirlerin alınmasını zorunlu kıldığı açıktır.

Türkiye’de Hukuk Sisteminin Genel Görünümü

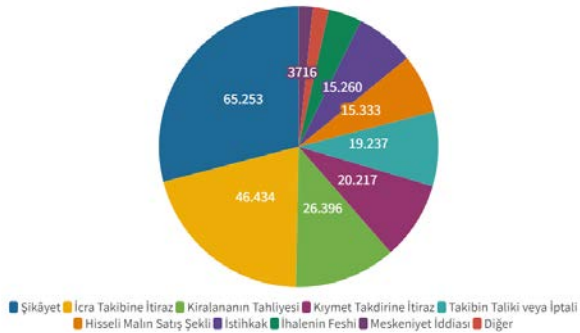
Şekil 46. İcra Hukuk Mahkemeleri Dosya Sayısının Görünümü (2014-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

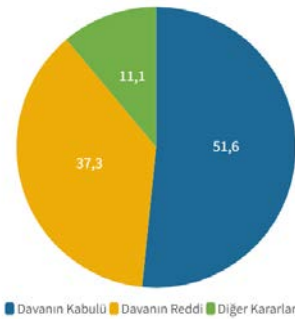
Şekil 47. İcra Hukuk Mahkemelerinde Ortalama Görülme Süresi ve Çıkan Dosyaların Gelen Dosyalara Oranı (Gün, %, 2014-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Şekil 48. İcra Hukuk Mahkemelerinde Dava Türüne Göre Açılan Dosya Sayısı (2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021

Şekil 49. İcra Hukuk Mahkemeleri Dava Türü Karar Oranları (% , 2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021

Aile Mahkemeleri

Esmâ Küçükbay

Avukat

Aile, toplumumuzda büyük bir öneme ve kutsallığa sahiptir. Bu ise onunla ilgili meydana gelen her türlü sorun ve ihtilafın diğer hukuk dallarından farklı bir biçimde ele alınması ve çözüme ulaştırılması gerekliliğini gündeme getirmektedir. Nitekim aile hukukunda öne çıkan ihtilafların temelini boşanma ve boşanmaya ilişkin nafaka, velayet, mal rejimi gibi davalar oluşturmaktadır.

Boşanma, aile hukuk içerisinde ortaya çıkan en büyük uyuşmazlıklardan birini oluşturmaktadır. Her ne kadar arabuluculuk uygulamasının aile hukukunun kimi meseleleri açısından uygulanması teklif edilse de boşanma kamu düzenini ilgilendiren bir mesele olduğundan yargılama süreci ile karar aşaması alternatif çözüm yollarının kullanılmasına engel teşkil etmektedir. Nitekim 2020 yılı Adalet Bakanlığı verilerine göre 2020 yılı aile mahkemesindeki 453.072 toplam dosya sayısı içinde 246.561 dosyayı boşanma davaları oluşturmaktadır. Bu sayı ise söz konusu dosyaların yarısından fazlasına tekabül etmekte ve ihtilafların çok büyük bir kısmına denk gelmektedir.

Bununla birlikte açılan boşanma davalarından sonra bununla ilişkili dava türleri de mevcuttur. Bunlardan %45,5 oranla boşanmanın ekonomik bir yönü olan nafaka davaları boşanmayla ilişkili açılan dava türlerinin neredeyse yarısını oluşturmaktadır. Bu denli büyük bir iş yükünün azaltılması amacıyla aile hukuku bakımından da bazı konularda alternatif çözüm yollarının gündeme gelmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Nitekim boşanmanın bir makam tarafından gerçekleştirilmesi hem oldukça hassas meselelerin gündeme gelmesi ve hak kayıplarının yaşanmaması hem de kamu düzeninin sağlanması açısından gerekli iken neredeyse dosyalar arasında yarısına tekabül eden ve ekonomik bir durum olan nafakanın öncelikle arabuluculukta görüşülmesi yargının yükünü azaltmasına, barış ortamının sağlanmasına yardım edecektir.

Boşanma davalarıyla ilişkili dava türlerinden %37,7 oranı ile ikinci sırada olan dava ise velayet davalarıdır. Kişisel eşyanın iadesi, çocukla kişisel ilişki kurulması gibi davalar ise oldukça az yüzdalik dilimlerle bu büyük yükünün çok küçük parçalarını oluşturmaktadır.

Türk Medeni Kanunu'nun uygulamasına göre boşanma anlaşmalı ve çekişmeli olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Anlaşmalı boşanma, TMK 166/3 hükmünde yer alan anlaşmalı boşanma şartlarının yerine getirilmesiyle birlikte eşlerin boşanma ile ilgili tüm hukuki sonuçlar üzerinde anlaşmaları sonucunda ortaya çıkan boşanma davasını ifade etmektedir. Çekişmeli boşanma ise tarafların boşanma ya da boşan-

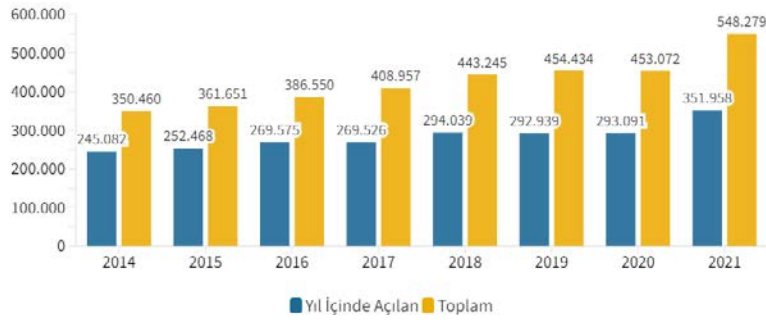
manın fer'ileri bakımından ihtilafa düşmeleri ve mahkemeye başvurdıkları boşanma davalarıdır. Evlilik birliğinin temelinden sarsılması nedeni ile açılan anlaşmalı boşanma dava dosya sayısı 120.012 ile çekişmeli boşanma dava dosya sayısı 121.294 ile neredeyse eşitlik gösterirken aynı sebeple açılan bu boşanma dava türlerinden anlaşmalı boşanma davanın kabulü 95.084 iken neredeyse yarı oranında çekişmeli boşanma davasında kabul edilen dosya sayısı 48.071'dir. Ayrıca toplam açılan boşanma davaları arasında %97,8 gibi büyük bir oranda evlilik birliğinin temelden sarsılması nedeniyle boşanma davası açılmaktadır.

Adalet Bakanlığı verilerine göre 2013 yılından 2020 yılına kadar küçük dalgalanmalarla birlikte açılan boşanma davalarının %66 ile %68 dolaylarında reddedildiği ve %20 dolaylarında ise kabul edildiği görülmektedir. Neredeyse 10 yıllık bir süre içerisinde dava kabul ve ret oranlarının sabit olması; tarafların aldıkları karardan bazı sebeplerle döndüklerini gösterebileceği gibi söz konusu ihtilafın çözüme ulaşmaksızın başka şekillerde sonuçlandığını da gösterebilir.

Boşanmanın sadece mahkemelerin gözetim ve denetiminde olması özellikle büyük şehirlerde mahkemelerin iş yükünün artmasına ve boşanma sürelerinin uzamasına, boşanmayla ilişkili diğer davaların çokluğuyla söz konusu ihtilafların çözüme ulaşmasının çok uzun zaman almasına veya taraflara yeteri kadar tatmin edici çözümler getirmeyen biçimlerde sonuçlanmasına sebep olmaktadır. Nitekim 2020 Adalet Bakanlığı'nın verilerine göre 2013 yılında Aile Mahkemeleri dosya ortalama görülme süresi 150 gün iken 2020 yılında bu süre 222 güne çıkmıştır. Ayrıca ifade edilen bu süreler ortalama olduğundan tek bir celsede nihayete eren anlaşmalı boşanma davalarını da içine almakta ve 3 yılı aşkın süren çekişmeli boşanma davalarının ortalama süresini grafikler açısından etkilemektedir. Aynı şekilde nafaka ve velayet gibi davalar da bu sürelerle emsal zaman dilimlerinde çözüme ulaşmaktadır.

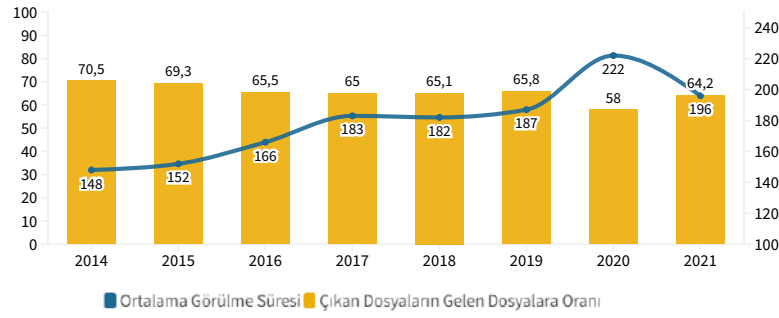
Aile hukukuna yönelik ihtilafların ortadan kaldırılması için öncelikli olarak evlilikten önce Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın çeşitli önlemler alması ve tarafları evlilik konusunda bilgilendirici çalışmalar yürütmesi gerekmektedir. Bununla birlikte evlilik birliği içinde ortaya çıkan ihtilafların çözümü noktasında şiddet hariç tutularak ve özellikle ekonomik konularla ilgili olmak üzere belirli meseleler bakımından zorunlu arabuluculuk sistemi aile danışmanı nezaretinde uygulanmalı ve taraflara bu bilinç kazandırılmalıdır.

Türkiye’de Hukuk Sisteminin Genel Görünümü

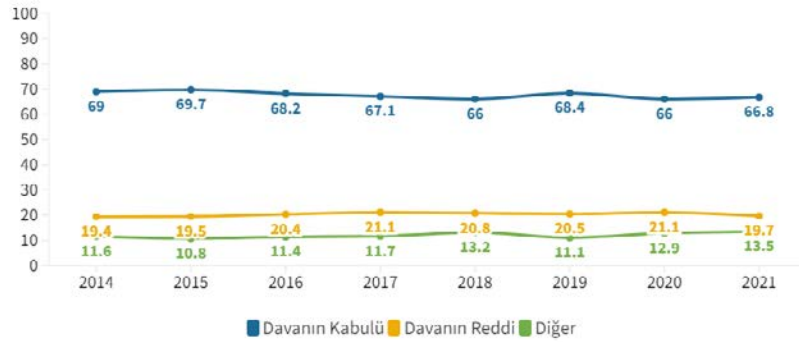
Şekil 50. Aile Mahkemeleri Dosya Sayısının Görünümü (2014 – 2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

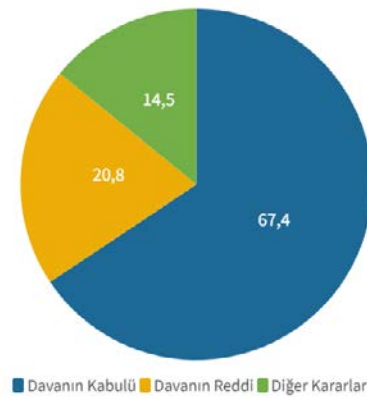
Şekil 51. Aile Mahkemelerinde Ortalama Görülme Süresi ve Çıkan Dosyaların Gelen Dosyalara Oranı (Gün, %, 2014-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Şekil 52. Aile Mahkemelerinde Boşanma Davalarına Verilen Karar Oranları (% , 2014 – 2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Şekil 53. Aile Mahkemeleri Dava Türü Karar Oranları (% , 2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

İdare Mahkemeleri

Talha Erdoğan

Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi

İdare mahkemeleri, kamu hizmetini sağlamak üzere gerçekleştirilen idari işlem, eylem veya sözleşmelerden doğan uyuşmazlıkların çözümünde genel görevli mahkemelerdir. Türkiye genelinde bugün itibariyle 56 ilde¹ idare mahkemesi bulunmaktadır.² Danıştay'ın ilk derece mahkemesi olarak baktığı davalar ve vergi uyuşmazlıkları dışında kalan tüm idari uyuşmazlıklar öncelikle idare mahkemelerine taşınmaktadır. Bu sebeple, idare mahkemelerinin uyuşmazlık çözme kapasitesi idari yargının iş yükünü doğru tespit edebilmek için temel bir göstergedir.

2020 yılında toplam 361.718 dava idare mahkemelerinin önüne gelmiştir. İl bazında ise toplam dava sayısının yaklaşık %64'ü; Ankara (%38,43), İstanbul (%11,90), Van (%4,96), İzmir (%4,53), Antalya (%2,32), Erzurum (%1,97) arasında dağılmaktadır. 2020 yılında Türkiye genelinde görülen 361.718 idari davanın ancak 219.329'u (%60,72) karara bağlanmıştır (Adalet İstatistikleri, 2020).³ Karara bağlanan dosya sayısının toplam dosya sayısından daha az olması, süregelen iş yükü ve yığılma sorununun gelecek yıllarda da devam edeceğine işaret etmektedir.

İdare mahkemelerinin iş yüküne daha geniş bir açıdan bakıldığında, 2013-2020 yılları arasındaki veriler net bir tablo ortaya koymaktadır. Belirtilen zaman diliminde, yıl içinde açılan dosya sayısı ile idare mahkemelerinin toplam dosya sayısının paralel şekilde seyrettiği görülmektedir. 2020 yılının iş yüküne dair yukarıda paylaşılan veri de dikkate alındığında, yıllık bazda yaşanan birikmenin uzun vadede bir yığılma sorununa dönüştüğü tespiti yapılabilir. Çözüm için idare mahkemelerinin yıllık bazda uyuşmazlık çözme kapasitesi artırılmalıdır.

Dosya sayılarına ilişkin 2014-2020 yılları arasındaki döneme ait grafiklerin her ikisinde de 2016 yılında yaşanan ani yükseliş dikkatinizi çekmiş olmalıdır. Yükselişin sebebi, 15 Temmuz 2016'daki

darbe teşebbüsü sonrasında ilan edilen OHAL sırasında KHK ile görevden çıkarılan kamu görevlilerinin başvurularıdır. OHAL işlemleri İnceleme Komisyonu'nun henüz göreve başlamadığı bu dönemde,⁴ idare mahkemelerine yoğun bir başvuruda bulunulmuştur.⁵

İdare mahkemelerinde ortalama dosya görülme süresi grafiğindeki 2013-2015 yılları arasındaki istikrarlı seyir ise, 2016 ve 2017 yıllarında görece bir iyileşmeye dönmüştür. Fakat 2018 yılı itibariyle süreler tekrar uzamaya, 2019 itibariyle ise önceki yılların ortalamasının çok üstüne çıkmaya başlamıştır. Grafikteki dönüşümün 20.07.2016 tarihi itibariyle bölge idare mahkemelerinin istinaf merci olarak göreve başlaması ve tecrübeli hakimlerin bölge idare mahkemelerinde görevlendirilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Zira 2016 yılındaki toplam dosya sayısı 384.587 iken, 2019 yılındaki toplam dosya sayısı 373.146'dır. 2016 yılındaki idare ve vergi mahkemelerindeki toplam hâkim sayısı 1226 (HSK İstatistikleri, 2016) iken, 2019 yılında bu sayı 1350'ye yükselmiştir (HSK İstatistikleri, 2019). Toplam dosya sayısındaki azalma ve hâkim sayısındaki artışa rağmen, 2016 yılındaki 147 günlük ortalama dosya görülme süresi, 2019 yılında yaklaşık %36 oranında uzayarak 201 güne çıkmıştır. Niceliksel olarak yaşanan iyileşmeye rağmen, geçen süre zarfında tecrübeli hakimlerini kaybeden idare mahkemelerinin uyuşmazlık çözme kapasitesinin gerilediği anlaşılmaktadır.

Resmin bütünü, idare mahkemelerinin uyuşmazlık çözme kapasitelerinin geliştirilememesi durumunda dönemsel iyileşmeler yaşansa bile artan iş yükü ve yığılma sorununun çözülemeyeceğini göstermektedir. Bu noktada, hâkim veya mahkeme sayısının artırılması gibi nicel iyileştirmeler tek başına yetmemektedir. İdare mahkemelerinin uyuşmazlık çözme kapasitesinin artışı engelleyen ve işleyletten kaynaklanan sorunlar bütünlüklü ve stratejik bir bakışla irdelenmelidir.

1 11 Haziran tarihli ve 31863 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Adalet Bakanlığı kararı ile Ağrı, Bingöl, Kars ve Kırklareli illerinde dört yeni idare mahkemesi kurulmuştur.

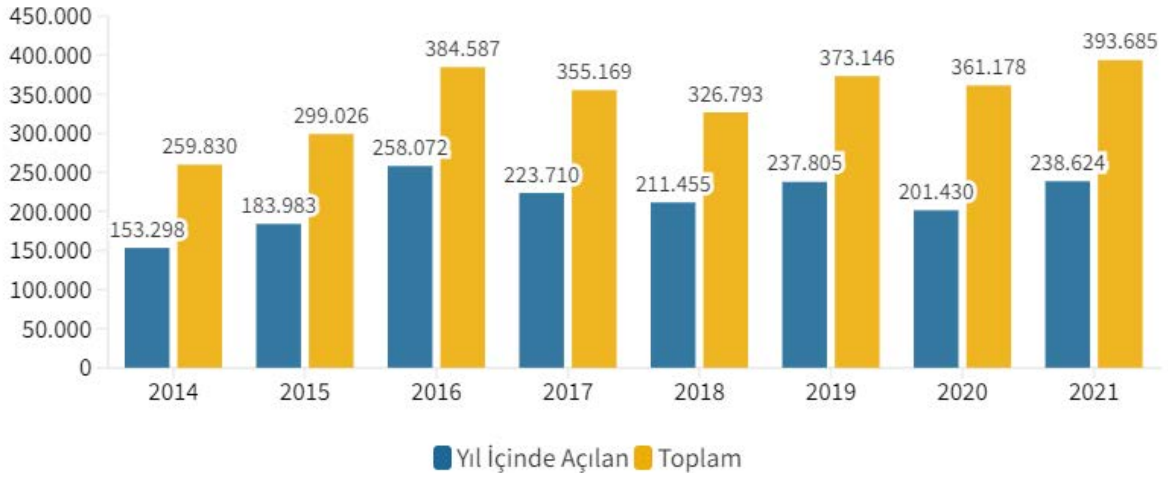
2 İdare mahkemesi bulunmayan illerdeki uyuşmazlıklar ise dahil oldukları yargı bölgesinde yer alan idare mahkemelerinin görev alanına girmektedir.

3 Karara bağlanan dava sayısı oranı, iş yükü öne çıkan iller bazında ise şu şekildedir: Ankara (%52,78), İstanbul (%65,95), Van (%78,42), İzmir (%60,73), Antalya (%70,4), Erzurum (%57,71).

4 Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu 23.01.2017 tarih ve 29957 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 685 sayılı KHK ile kurularak göreve başlamıştır.

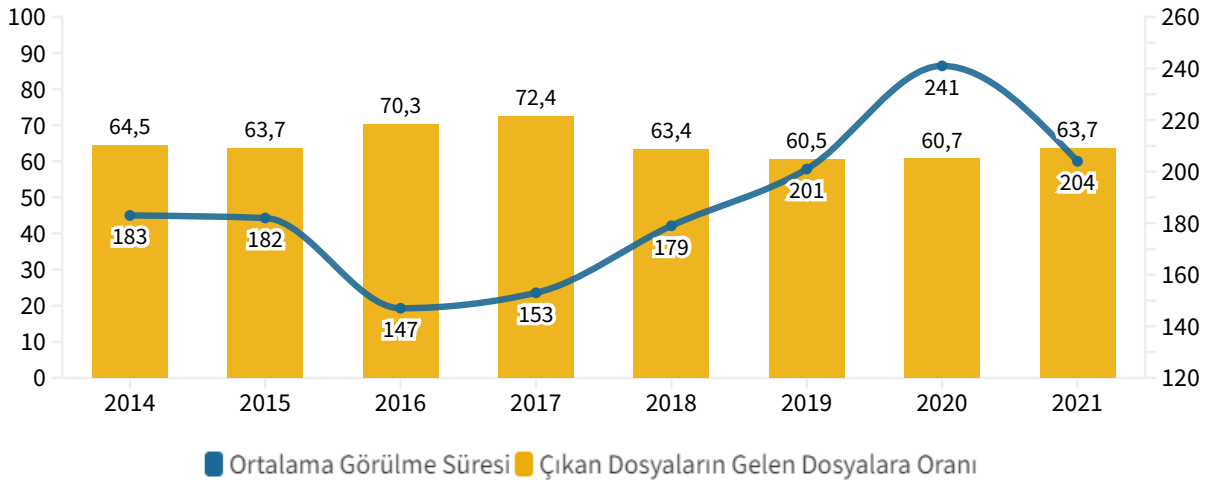
5 İdare mahkemesi OHAL KHK'ları ile tesis edilen bu işlemleri, kendi görev alanında görmedikleri için ilk inceleme aşamasında reddetmiştir. 2017 yılı itibariyle ilgililere bu işlemlere karşı öncelikle OHAL İşlemleri İnceleme Komisyonu'na ve ardından idari yargıya başvurma imkânı tanınmıştır (7075 s. Kanun m. 11).

Türkiye’de Hukuk Sisteminin Genel Görünümü

Şekil 54. İdare Mahkemeleri Dosya Sayısının Görünümü (2014 – 2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Şekil 55. İdare Mahkemelerinde Ortalama Görülme Süresi ve Çıkan Dosyaların Gelen Dosyalara Oranı (Gün, %, 2014-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Vergi Mahkemeleri

Ayşe Nur Yayla

Arş. Gör., İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Vergi mahkemeleri, idare mahkemelerinden farklı olarak görev alanı sınırlı olarak kanunda sayılan, idari yargı kolunun özel mahkemeleridir. Vergi mahkemeleri; vergi, resim ve harçlar ile benzeri mali yükümler ve bunların zam ve cezaları ile tarifelere ilişkin davaları çözümlemekle görevlidir. Türkiye’de hâlihazırda 36 ilde vergi mahkemesi bulunmaktadır.

Adalet Bakanlığı verilerine göre 2021 yılı içinde vergi mahkemelerinde 130.482 yeni dosya açılmış, önceki yıldan 55.723 dosya devretmiş ve 5.961 dosya da üst mahkemelerde bozularak ilk derece mahkemelerine geri dönmüştür. 2021 yılı bazında vergi mahkemelerindeki açık dosya sayısı toplamda 192.166 olmuştur. İl bazında değerlendirildiğinde bu dosyalardan %38,3’ü İstanbul’da, %13,8’i Ankara’da, %5’i İzmir’de, %4’ü Bursa’da, %3,2’si Mersin’de ve geri kalan %35,7’si diğer şehirlerde açılmıştır.

Yıl içinde açılan dosya sayısı üzerinden 2021 ve geçmiş yıllar kıyas edildiğinde son yıllara doğru bir artış trendi olduğu gözlenmektedir. Yeni açılan dosya sayısı; 2014 yılında 96.036, 2015 yılında 98.667, 2016 yılında 104.410, 2017 yılında 95.749, 2018 yılında 90.973, 2019 yılında 101.804, 2020 yılında 128.063, 2021 yılında 130.482’dir.

Görüldüğü gibi son iki yılda açılan yeni dosya sayısı, yıllardır süregelen ortalama sayılardan yüzde otuz civarlarında daha fazladır. Son iki yıldaki bu artışın sebebi incelendiğinde; en çok artış gösteren uyuşmazlık konularının katma değer vergisi, gelir vergisi, düzeltme işlemlerinin reddinden doğan işler, arsa ve arazilerin birim fiyatına ilişkin kararların iptali olduğu tespit edilmiştir.

Bu konular içerisindeki en dramatik artış ise 2020’de 43, 2021’de ise 5.972 dava açılan “arsa ve arazilerin birim fiyatına ilişkin kararların iptali” konulu davalarda olmuştur. Bu davalardaki artışın sebebi, emlak vergisini belirlemek için dört yılda bir kurulan emlak takdir komisyonunun 2021 yılındaki metrekare değerlemelerinin fahiş oranda artmasıdır. Tarh edilmesi muhtemel emlak vergileri-

nin de kat kat artacağı bu durumda mükellefler, komisyon kararlarına karşı iptal davası açma yoluna gitmiştir.

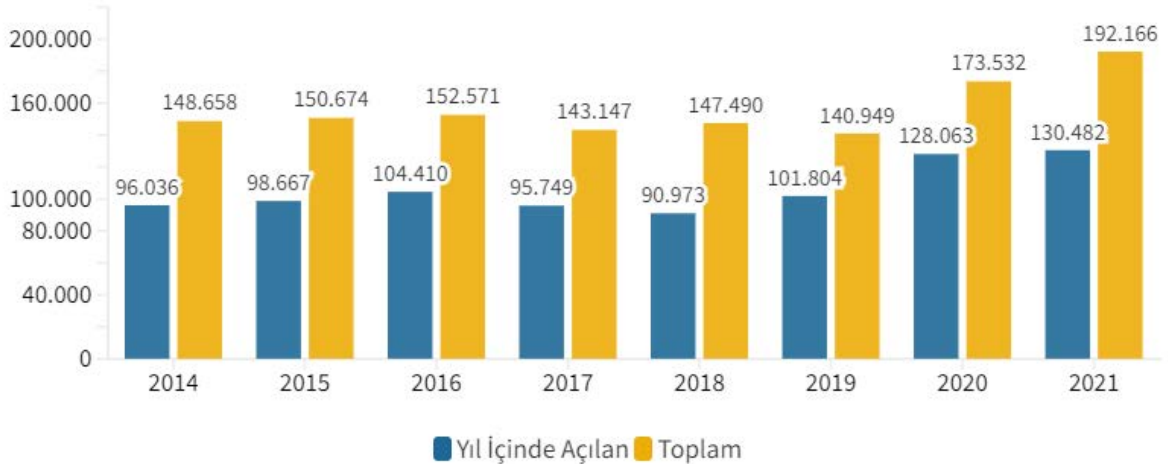
Vergi mahkemelerinin uyuşmazlık çözme kapasitesine ilişkin değerlendirme yapılması gerekirse mahkemelerin temizleme oranına başvurmak gerekmektedir. Temizleme oranı; ilgili yılda karara bağlanan dosya sayısının, ilgili yılda açılan ve bozularak gelen dosya sayısı toplamına bölünmesi ile bulunmaktadır. Böylelikle mahkemelerin çalışma kapasitesine yönelik fikir verecek önemli bir veri elde edilmektedir.

Temizleme oranı 2014 yılı için %100,8, 2015 için %103,9, 2016 için %100,3, 2017 için %93,1, 2018 için %117,9, 2019 için %92,6, 2020 için %87,9, 2021 yılı için %99,9’dur. Çalışma kapasitesi 2021 yılı için olumlu görünmektedir. Yine 2021 yılı için bir vergi dava dosyanın ortalama görülme süresi 147 gündür. Bu süre adil yargılanma hakkı bağlamında makul süre olarak kabul edilebilir.

Vergi mahkemelerinin genel durumuna bakıldığında son yıllarda dosya sayıları giderek artmış bununla birlikte mahkemelerin temizleme oranlarında dikkat çekici bir düşüş gözlenmemiştir. Gelişen teknolojilerin sağladığı kolaylık ile idare, daha etkin vergi denetimi yapma eğiliminde olduğundan gelecek yıllarda da dosya sayılarında azalma olmayacağı tahmin edilebilir. Bunun yanı sıra mükelleflerin vergi bilinci arttıkça yargıya başvurunun da artacağı söylenebilir.

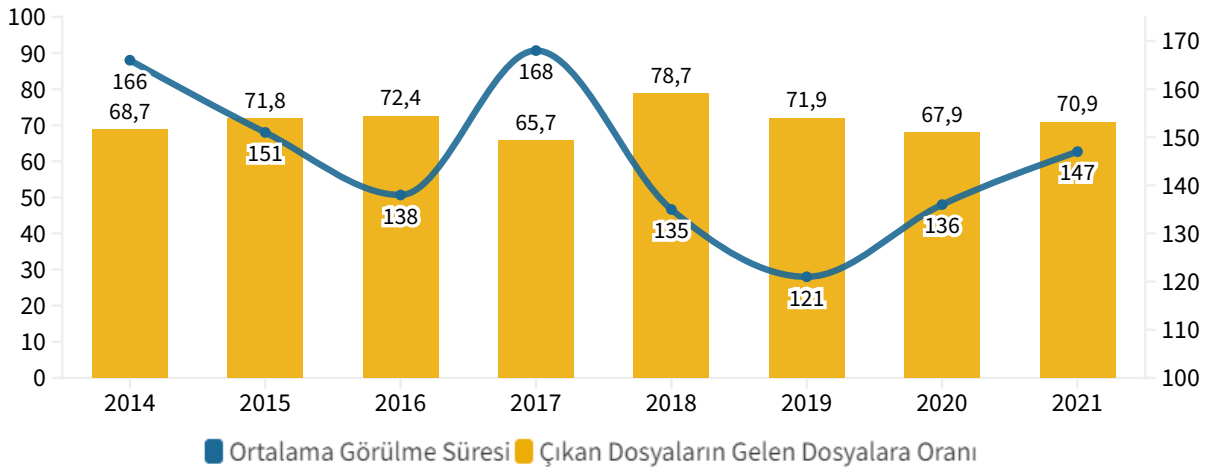
Bu ihtimaller karşısında vergi yargısının işleyişinin aksamaması, iş yükü ve yığılma sorunuyla karşılaşılması için önceden belirli tedbirlerin alınmasında fayda görülmektedir. Bu bağlamda mahkeme ve personel sayılarının artırılması gibi nicel önlemler alınabileceği gibi esaslı iyileştirme, vergi hukuku alanında uzman hâkimlerin yetiştirilmesi ile sağlanacaktır. Böylelikle hem dosyaların görülme hızı artacak, hem de tek taraflı raporlar doğrultusunda verilen kararlar sebebiyle oluşan mağduriyetler azalacaktır.

Türkiye’de Hukuk Sisteminin Genel Görünümü

Şekil 56. Vergi Mahkemeleri Dosya Sayısının Görünümü (2014 – 2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Şekil 57. Vergi Mahkemelerinde Ortalama Görülme Süresi ve Çıkan Dosyaların Gelen Dosyalara Oranı (Gün, %, 2014-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Bölge İdare Mahkemeleri & Danıştay

Mehmet Okatan

Avukat

İdari faaliyetlerin hukuka uygunluk denetimini gerçekleştiren idari yargı teşkilatı, idare mahkemeleri, bölge idare mahkemeleri ve Danıştay'dan oluşmaktadır. İdari uyuşmazlıkların, 2014 yılında 6545 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik sonrasında üç kademeli yargı teşkilatı içerisinde, kademeli biçimde bir üst yargı mercii tarafından denetimden geçtikten sonra kesinleşerek karara bağlanması öngörülmüştür. Yapısal dönüşümün temel gayesi, genel kanun yolu olarak kurgulanan istinaf aşamasında dosyaların büyük oranda kesinleşmesidir. Böylece Danıştay'ın içtihat mahkemesi rolünün güçlendirilmesi amaçlanmıştır (6545 s. Kanun Gerekçesi, 2014).

İstinaf genel kanun yoludur. Belirli bir parasal sınırı aşan (2022 yılı için 9.000 TL) tüm idare mahkemesi kararlarına¹ karşı kural olarak bağlı bulundukları bölge idare mahkemesine istinaf başvurusu yapılabilmektedir.² Buna karşın, yalnızca 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu m.46'da sayılan ve parasal sınırı (2022 yılı için 261.000 TL) aşan bölge idare mahkemesi kararlarına karşı Danıştay'a temyiz başvurusu yapılabilmektedir.

Kanun değişikliği 2014 yılında yapılmış olmasına rağmen, hazırlıklar tamamlanarak bölge idare mahkemeleri istinaf mercii olarak 20 Temmuz 2016 itibariyle görev yapmaya başlamıştır. Danıştay dava daireleri ve kurullarının dava sayısını gösteren grafikte 2017 yılı itibariyle hem yıl içinde açılan hem de toplam dava sayılarında yaşanan ciddi düşüşte bu dönüşüm etkili. Ancak Danıştay'ın iş yükündeki azalma, dosyaların daha kısa sürede sonuçlanmasını sağlamamıştır. 2017 sonrasındaki ortalama görülme süreleri toplam dava sayısına paralel seyretmekle birlikte, 2017 öncesindeki ortalamadan daha uzundur. Danıştay'ın performansındaki bu düşüşe, 2016 yılındaki tetkik hakimi sayısındaki azalma kısmen etki etmiş olmalıdır. Bu bağlamda, 2016 yılında gerçekleştirilen 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında çok sayıda adli ve idari yargıdaki hakim ve savcının ihraç edildiği, gözden kaçırılmamalıdır. Yine de, adalete erişimi

olumsuz etkileyen sorunun anlaşılabilmesi daha derinlikli incelemeler gerektirmektedir.

Bölge idare mahkemelerinin toplam dosya sayıları ise, 2017-2018 arasındaki azalma hariç tutulduğunda,³ kademeli bir artışa sahiptir. Dosya ortalama görülme süreleri de 2014-2021 yılları arasında sürekli artış gösterirken, 2016 yılında gerçekleşen ani artışın, istinaf faaliyetlerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. İstinaf genel bir kanun yolu olarak öngörüldüğü için, sonraki yıllarda bölge idare mahkemelerinin iş yükü artmaya devam edecektir. Başlangıçta ortalama iki ayda sonuçlandırılan istinaf başvurularının 2021 yılı itibariyle dört buçuk ayda sonuçlandırılır hale gelmesi adalete erişim açısından potansiyel bir krizdir. Derinleşmeden bu krize, yapısal çözümler geliştirilmelidir.

Ek olarak, bazı idari davalar istinaf ve temyize taşınmadan idare mahkemelerinde kesin hükme bağlanmaktadır. Örneğin, son dönemde en büyük dava hacmini oluşturan idari dava türleri arasında yer alan yabancıların sınır dışı kararlarına karşı açılan davalar böyledir (Adli İstatistikler, 2021; 6458, m.53/3). Yarın, hak arama hürriyetini etkin kılmak amacıyla kanun değişikliği yapılması ve bu tür dosyalara karşı kanun yolu başvurusunun önünün açılması halinde, kritik seviyedeki istinaf ve temyiz iş yükünün daha da artabileceği hatırla tutulmalıdır.

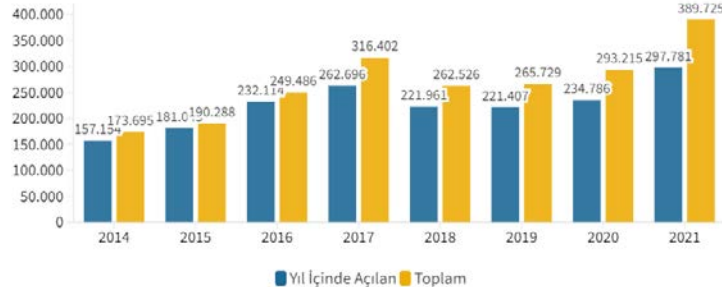
Adil yargılanma, erişilebilir mahkemelerde hak arama yollarının etkin kılınması neticesinde gerçekleşebilir. Karar kalitesinin artması açısından, yargı sistemi içerisinde istinafa yer verilmesi bu açıdan oldukça önemli bir kazanımdır. Diğer yandan mevcut yoğunlukla beraber, potansiyel iş yükleri de dikkate alınarak kanun yolu sürecine dair bütüncül bir planlama yapılması elzemdir. Aksi durumda yargı sistemindeki kademelendirme, dosyaların kesinleşme süresini uzatan hantal bir prosedür olmanın ötesine geçemeyecektir.

1 2575 sayılı Danıştay Kanunu m.24'te sayılan uyuşmazlıklara ise Danıştay Daireleri ilk derece mahkemesi sıfatıyla bakmaktadır.

2 2577 sayılı İYUK m.20/A ve 20/B kapsamında yer alan uyuşmazlıklar için yalnızca temyiz yoluna başvurulabilmektedir.

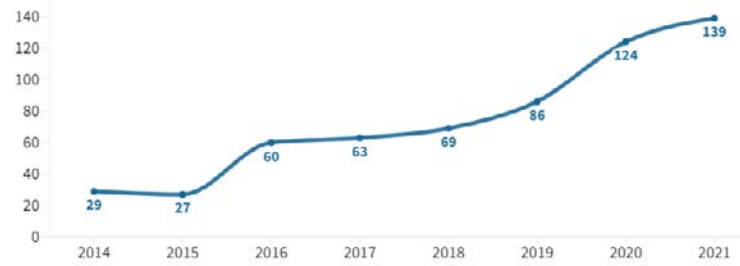
3 2016 yılındaki değişikliklerden önce bölge idare mahkemeleri itiraz (kanun yolu) merciiydi. 2016 sonrasındaysa, belirli bir süre hem istinaf hem de önceden kalan itiraz başvurularını karara bağlamıştır.

Türkiye’de Hukuk Sisteminin Genel Görünümü

Şekil 58. Bölge İdare Mahkemeleri Dosya Sayısının Görünümü (2014-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

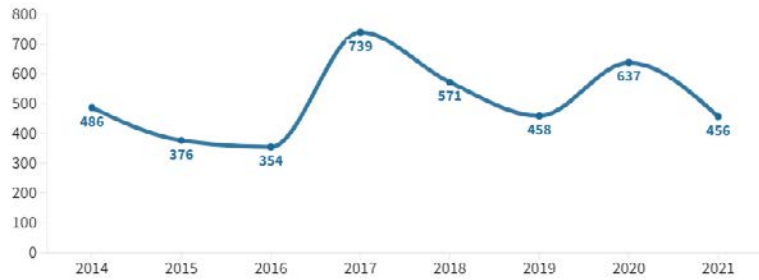
Şekil 59. Bölge İdare Mahkemeleri Dosya Ortalama Görülme Süresi (Gün, 2014-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Şekil 60. Danıştay Dava Daireleri ve Kurulları Dava Sayısının Genel Görünümü (2014-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Şekil 61. Danıştay Dava Daireleri ve Kurulları Davalarının Ortalama Görülme Süresi (Gün, 2014-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Sayıştay

Rümeysa Şenoğlu

Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi

Sayıştay Başkanlığı (metnin devam eden kısmında “Sayıştay” olarak anılacaktır), 1982 tarihli T.C. Anayasası 160. maddesi uyarınca çeşitli kurumların gider, gelir ve mallarını, Sayıştay ile arasında organik bağ bulunmayan Türkiye Büyük Millet Meclisi yerine denetleme görevi üstlenmekte ve 8 dairesiyle görevini icra etmektedir.

2013 yılında Sayıştay’ın hazırladığı denetim raporlarının sayısı 491 iken, yıllar içinde 558 ve 620’ye yükselmiş ancak 2016 yılında ciddi bir azalma yaşayarak 420’ye inmiştir. 2016’dan günümüze de dalgalanmalar yaşanmıştır.

2015 sonrası denetim raporları sayısında yaşanan kırılma, devam eden yıllarda istikrara kavuşamamıştır. Hata ve bütçe türü itibarıyla bulgu sayısı ise 2018 yılında 8.240 iken 2019 ve 2020 yıllarında aşağı yönde ciddi bir değişiklik yaşamış ve sırasıyla 6.549 ve 5.882 şeklinde tespit edilmiştir. Buna göre Sayıştay’ın yetki alanına giren kurumlara ilişkin denetim raporlarında tespit edilen hata ve bütçe türü açısından bulguların sayısının düştüğü söylenebilir.

TBMM ve ilgili kamu idarelerine sunulan denetim raporlarının toplam sayısı 2013 yılında 274 iken ilerleyen yıllarda sırasıyla 291 ve 312’ye yükselmiş ancak denetim raporlarının genel sayılarını açıklayan grafikte de görüldüğü üzere, 2016 yılında hızlı bir düşüş yaşamıştır. Devam eden süreçte de dalgalanma devam etmiştir. İlgili kamu idarelerine sunulan rapor sayısındaki değişiklikler ise 2013-2020 arası süreçte diğer denetim raporlarıyla benzer seviyede gerçekleşmiştir. Genel itibarıyla denetim raporlarının sayıları 2013-2016 yılları arası istikrarlı ve düzenli bir artış göstermiş olmasına rağmen 2016’da yaşanan kırılma ile düşüş gerçekleşmiş ancak 2020 itibarıyla artış ivmesini tekrar kazanmıştır.

Sayıştay Başkanlığı, kamu sermayesinin paylaştırıldığı kurumların kamu hizmetleri neticesinde gider, gelir ve mal hesaplarını şeffaf ve hesap verilebilir nitelikte tutulmasına 6085 sayılı Sayıştay Kanunu 5/1-b uyarınca yardımcı olmaktadır. Bu bakımdan geçtiğimiz bir senede kamu idarelerinin mali defterlerinde yer alan ve en çok hatanın tespit edildiği on konunun ortaya konulması önem arz etmektedir. Sayıştay’ın Denetim Yönetim Sistemi’nin (SayCAP) 7/9/2021 tarihli verilerine göre, denetime tabi tüm kamu kuruluşları arasında en fazla hatanın tespit edildiği konu, tahsisli kullanılan taşınmazların muhasebe kayıtlarını eksik ya da hatalı tutulması olmuştur. Eksik ya da hatalı kaydın tespit edildiği kamu idaresi sayısı 102 şeklinde belirtilmiştir.

260 haklar hesabının muhasebelileştirilmesi konusunda 80 kamu idaresinin hatalı davrandığı görülmektedir. Tapu kayıtlarında kamu

idaresi üzerine kayıtlı taşınmazlar ise yetmiş üç kamu idaresinin mali hesaplarında yer almamıştır. 2020 yılında en çok hata tespit edilen konular SayCAP verileri uyarınca istatistiksel olarak sıralandığında, taşınmaz kayıtları ve lisans/patent gibi maddi olmayan hak alımları hususunda ciddi oranda eksiklik görüldüğü söylenebilir.

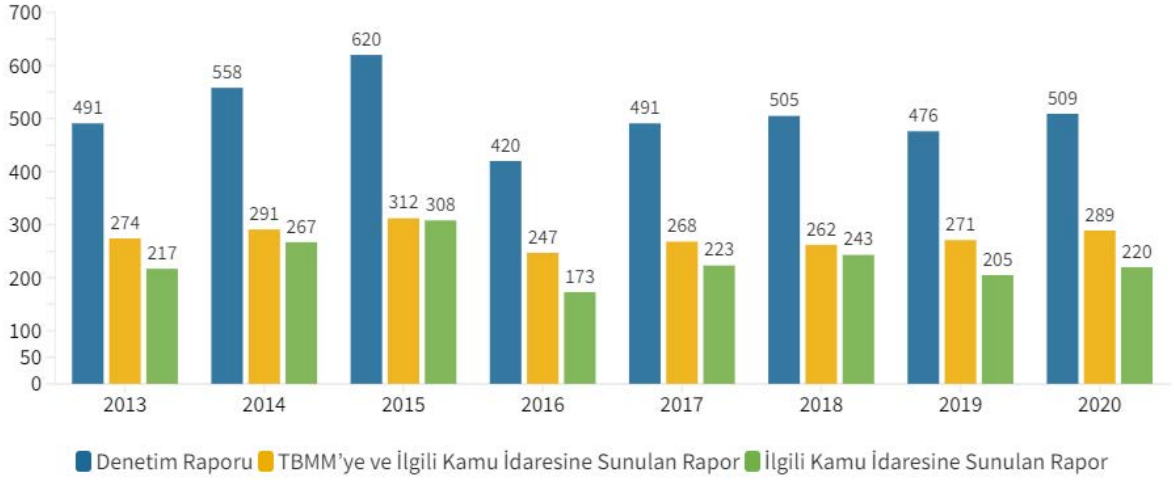
Sayıştay Başkanlığının mali verileri denetleme konusunda yetkisi kamu idarelerine ilişkin olsa da tüm kamu idareleri aynı oranda denetlenmemektedir. Zira 2020 yılında sosyal güvenlik kurumları ve büyükşehir belediyeleri yüzde 100 oranında denetlenmişken, il belediyeleri yüzde 55, ilçe belediyeleri ise yüzde 33 oranda denetlenmiştir. Yüksek Öğretim Kurulu ve buna bağlı tüm üniversiteler ile Yüksek Teknoloji Enstitülerinin denetimi ise yüzde 90 oranını bulmuştur. İçişleri Bakanlığı’na bağlı Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı yüzde 10, il özel idareleri ise yüzde 17 oranda denetlenmiştir.

Cumhurbaşkanlığı’nın, Anayasa Mahkemesi’nin, TBMM’nin, tüm bakanlık ve müsteşarlıkların ve temyiz mahkemeleri ile Hakimler Savcılar Yüksek Kurulu’nun bağlı bulunduğu genel bütçe ise yüzde 99 oranında denetlenmiştir. Dolayısıyla kamu idarelerinin kamu sermayesinden yüksek pay alan genel ve özet bütçeli idareleri ile büyükşehir belediyelerinin daha yüksek oranda denetlendiği ancak nispeten daha az bütçeye sahip il özel idareleri, kalkınma ajansları gibi kamu idarelerinin ise daha düşük oranda denetlendiğini söylemek mümkün olacaktır.

Sayıştay’ın tespit ettiği hata sayısı ve kamu idareleri arasında hatanın en çok tespit edildiği konuların açıklanması, kamu bütçelerinin hesap verilebilirliğinin göstergesi olması açısından değerlidir. Kamu kuruluşları arasında gelir ve gider kalemlerinin kaydedilmesinde özen ve dikkat yükümlülüğünün mevcut bulunmasının gerekliliğini bu itibarla vurgulamak gereklidir. Zira Sayıştay denetimine tabi olan kurumlar kamu hizmeti ifa etmektedir. Üstelik bütçelerin kamu yararına yönelik olarak kullanılması gerekmektedir.

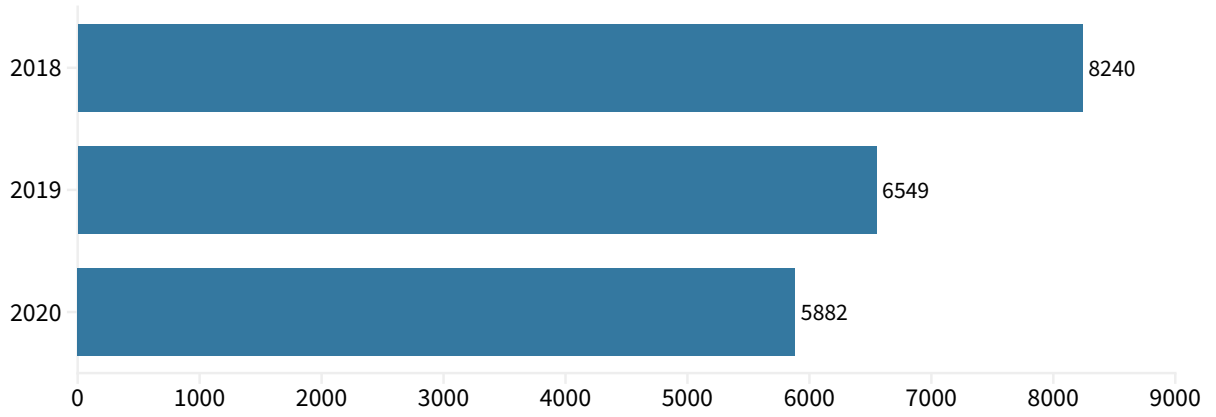
Denetime tabi tutulan kamu idarelerinin denetlenme oranlarının bütçe/bilanço sayılarının büyüklüklerine göre ortaya konulması ise toplum nezdinde görünürlüğü hem faaliyet alanları hem de kurumsal kimlikleri neticesiyle daha fazla bulunan idareleri belirtmek açısından isabetli olmuştur. Zira genel bütçeli idareler, sosyal güvenlik kurumları ve büyükşehir belediyeleri gibi idarelerin denetlenme oranlarının %99 ve üzeri olduğu açıkça görülmektedir. Genel itibarıyla Türkiye Cumhuriyeti Merkez Yönetim Teşkilatı bağlamında Sayıştay’ın, kamu adına görev yapan tüm idarelerin tüm faaliyetlerinin kamuya karşı şeffaf biçimde ifa edilmesine olanak tanınması açısından yadsınamaz nitelikte bir değer ihtiva ettiğini söylemek mümkün olacaktır.

Türkiye’de Hukuk Sisteminin Genel Görünümü

Şekil 62. Sayıştay Rapor Sayılarının Görünümü (2013-2020)

Kaynak: Sayıştay

Şekil 63. Sayıştay Hata ve Bütçe Türü İtibarıyla Bulgu Sayılarının Görünümü (2018-2020)

Kaynak: Sayıştay

Adli Tıp Kurumu

Hafize Zülal Şaylan

Arş. Gör., İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Adli işlerde bilirkişilik yapması amacıyla kurulan Adli Tıp Kurumu, Adalet Bakanlığına bağlı olarak hizmet vermektedir. Adli Tıp Kurumu, başta mahkemeler ve savcılıklar olmak üzere kamu kurum ve kuruluşları tarafından gönderilen konularda bilimsel ve teknik görüş bildirmekle yükümlüdür. Bu temel görevinin yanı sıra adli tıp kurumu; adli tıp uzmanlığı ve yan dal uzmanlığı eğitimi vermek, adli tıp ve adli bilimler alanlarında eğitimler hazırlamak ve bilimsel etkinlikler düzenlemek ve birtakım sağlık hizmetlerini verme görevlerini haizdir.

Adalet Bakanlığınca kuruma bağlı olarak Adli Tıp Kurumu grup başkanlıkları veya şube müdürlükleri kurulabilir. Adli Tıp Kurumu grup başkanlıkları bünyesinde bir veya daha çok adli tıp ihtisas dairesi bulunur (4 sayılı kararname m.2/2.). Uygulamada özellikle tıbbi malpraktisten kaynaklanan uyuşmazlıklarda, kaza, yaralanma ve ölüm gibi hallerde adli tıp kurumuna başvurulmaktadır. Kusur ve zararın tespitinin hâkim tarafından yapılmasının mümkün olmadığı, çözümü hukuk dışında özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerde resmi bilirkişilik yollarından biri olan adli tıp kurumuna başvurulmaktadır. Adli tıp kurumundan gelen rapor, mahkeme ve hakimler açısından bağlayıcı olmamakla birlikte hâkimin kararının oluşmasında önemli bir role sahiptir.

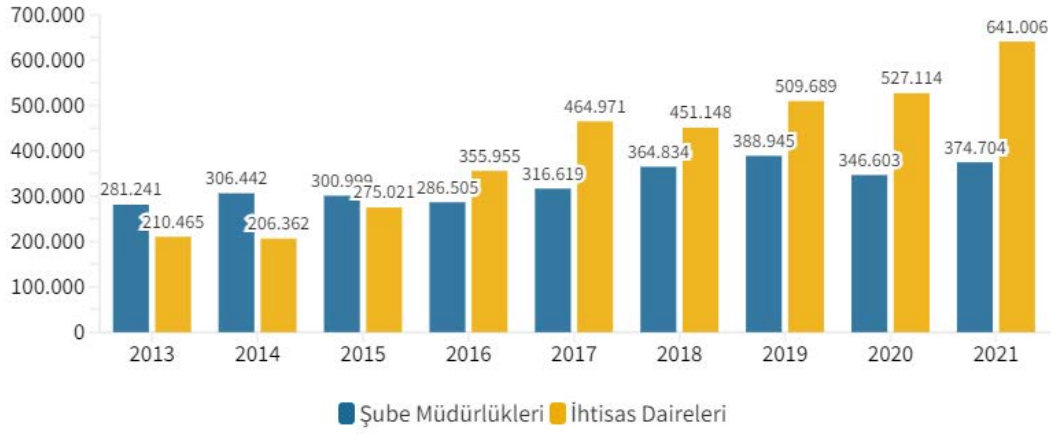
Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan 2021 yılı Adli İstatistiklerine göre 2021 yılında Adli Tıp Kurumu Şube Müdürlüklerine gelen dosya sayısı bir önceki yıla nazaran %7,9 artmış ve toplam dosya sayısı 374.704'e çıkmıştır. Tabloda görüldüğü üzere 2014 yılından bu yana adli tıp şube müdürlüklerine gelen işler %22,3 oranında artmış ve 374.704'e ulaşmıştır. Adli Tıp Şube Müdürlüklerine gelen dosyalar adli muayeneler,

ölü muayeneleri ve mezar açma işlemleri olarak gruplandırılmaktadır. 2021 yılında Adli Tıp Şube Müdürlüklerine gelen dosyaların %93,3'ünü adli muayeneler, %6,7'sini ölü muayeneleri oluşturmaktadır. 2021 yıllarında en çok yapılan adli muayene türü künt travmatik yaralanmalar olup adli muayenelerin %50,3'ünü oluşturmaktadır. 2021 yılında toplam adli muayenelerin %10,7'sini trafik kazalarına bağlı yaralanmalar, %9,6'sını farik ve mümeyyizlik, %4,7'sini kesici, delici, ezici alet yaralanmaları, %3'ünü ise ateşli silah yaralanmaları oluşturmaktadır.

Adli Tıp İhtisas Kurullarına 2021 yılında ulaşan toplam dosya sayısı 85.550 olup bir önceki yıla göre %29,96 artmıştır. 2014 yılından bu yana adli tıp ihtisas kurullarına gelen dosya sayısı %210,6 oranında arttığı görülmektedir. 2021 yılında arasında Adli Tıp İhtisas Dairelerine gelen dosyaların %81,7'sini kimya, %6,7'sini morg, %4,7'sini trafik ve %3,9'unu ise biyoloji dairelerinde incelenmektedir. İllere göre 2021 yılında Adli Tıp İhtisas Dairelerine gelen dosya sayılarında ise %35,8 oranı ile İstanbul ilk sırada yer almaktadır. İstanbul'u, %17,1 oranı ile İzmir ve %14,9 oranı ile Adana Adli Tıp İhtisas Daireleri takip etmektedir.

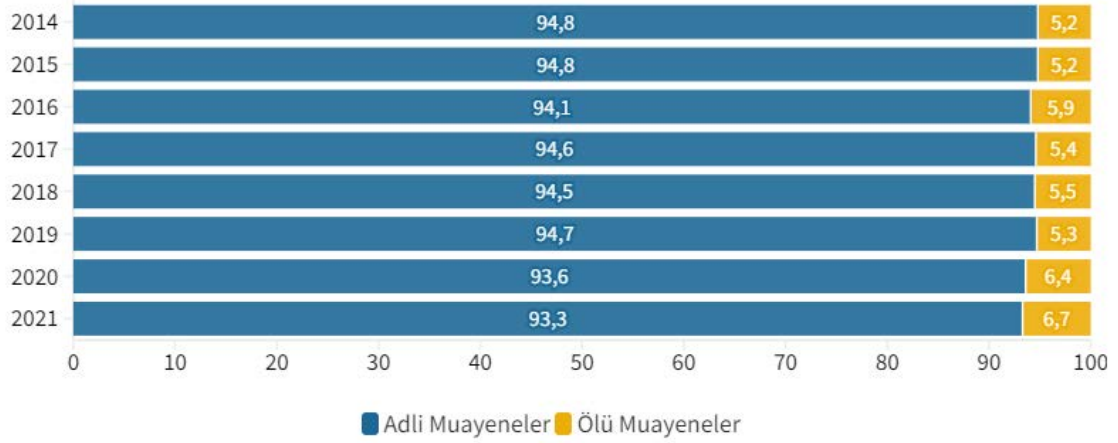
İstatistiklerde gördüğü üzere 2014-2021 yılları arasında hem Adli Tıp Şube Müdürlüklerine hem de Adli Tıp İhtisas Kurullarına gelen dosya sayısı önemli ölçüde artmıştır. Ülkemizdeki nüfus ve dava sayılarındaki artış doğrultusunda Adli Tıp Kurumuna gelen dosya sayıları da artış göstermiştir. Adli Tıp Kurumuna gelen dosyaların hızlı bir şekilde sonuçlandırılması ülkemizdeki hukuk sisteminin işleyişi ve davaların kısa sürede karara bağlanması bakımından oldukça önemlidir. Bu sebeple son yıllarda Adli Tıp Kurumuna gelen dosyaların sayısındaki artış doğrultusunda kurumda çalışan personel sayısının da artırılması yerinde olacaktır.

Türkiye’de Hukuk Sisteminin Genel Görünümü

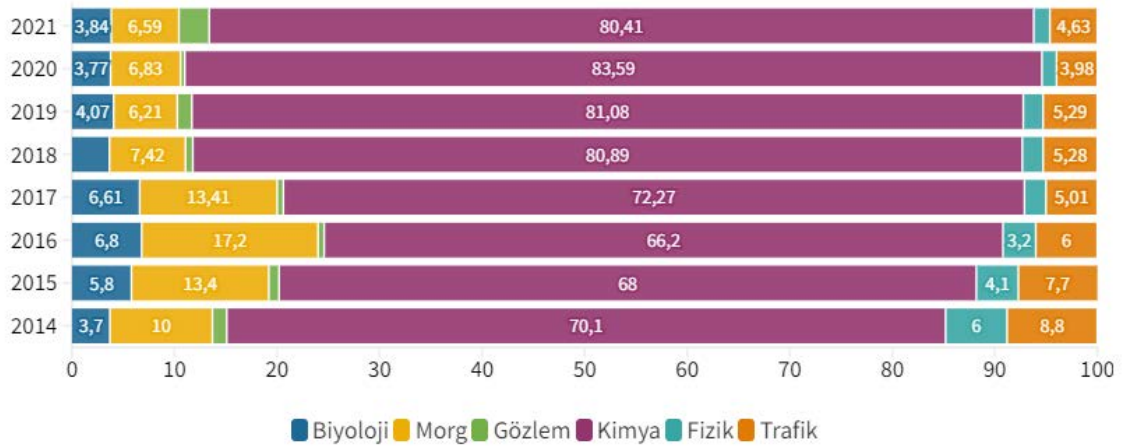
Şekil 64. Adli Tıp Kurumu Dosya Sayısının Görünümü (2013-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Şekil 65. Adli Tıp Şube Müdürlükleri Dosya Oranları (% 2014-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Şekil 66. Adli Tıp İhtisas Daireleri Dosya Türü Oranları (% 2014-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Barolar

Elyesa Koytak

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Türkiye’de avukat sayısı hızla artmaktadır. 2013 yılında 81.554 olan avukat sayısı on sene geçmeden ikiye katlanmış ve 2021 sonu itibarıyla 160.651’e ulaşmıştır. Hukuk fakültelerinden yılda 17 bin civarında mezun verildiği (Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, 2022) ve hukuk mezunlarının kahir ekseriyetle avukatlığa yöneldiği düşünüldüğünde, mesleğin işgücü anlamında büyüme trendinin bir süre daha devam edeceği söylenebilir.

Bu artışın bir nedeni avukatlığın dikey sosyal hareketlilik için verimli bir yol olduğu yönündeki yerleşik kanaattir. Gelirin yanı sıra statü elde etmek adına hukuk diploması ve hukukçu kimliği, üniversiteye erişimin geniş kitlelere çok geç açıldığı bir toplumsal yapıda halen daha farklılaştırıcı avantajlar sağlamaktadır. İkinci nedeni ise, hukuk diplomasıyla yapılabilecek işlerin büyük oranda belirlenmemiş olması ve dolayısıyla mezunların kitlesel halde avukatlığa yönelmek zorunda kalmasıdır.

Bu noktada avukatlığın nicel büyümesinin aslında ciddi bir demografik gençleşme ve kadınlaşma anlamına geldiğine dikkat etmek gerekir. Bugün takriben her iki avukattan biri en fazla 10 yıl kıdeme sahip olup 32-33 yaşının altındadır. Kadın avukat sayısı da son on yılda istikrarlı bir şekilde artmış ve %50’ye yaklaşmıştır. İki dinamiğin buluştuğu noktada, en fazla 10 yıl kıdimli kadın avukatlar bütün mesleğin %28,4’ünü, en fazla 5 yıl kıdimli kadın avukatlarsa %19,4’ünü oluşturmakta ve bu durum meslekte ilk defa yaşanmaktadır.

Bu bağlamda yeni kuşakların yetkinleşmesi meselesi hayati önem taşımaktadır. Fakültede alınan eğitimin mesleğin günlük pratiğinde karşılıksız çıktığı; ayrıca büro ve adliye stajının değersizleştirici olduğu yönünde deneyimler artmaktadır. Mezuniyet ve staj sürecinden sonra yeni bir avukatın nasıl bir büroda, hangi tür işlerde, hangi beceriler ekleninde çalışacağına dair bir çalışma bulunmamaktadır. Uzmanlaşmanın yasal-kurumsal çerçevesinin olmadığı bir meslek dünyasında rekabet artmakta; daha önemlisi hukuk bilgisi ve becerisinden kaynaklanmayan ilişki ve sermaye biçimlerinin etkisine açık hale gelmektedir.

Bu boşlukları dolduran güzergâh, büyük oranda sosyal sermaye yoluyla bir büroda bağlı çalışmak şeklinde gelişmektedir. Yeni kuşakların mesleki becerileri, çalıştıkları bürodaki iş bölümü, hiyerarşi ve iş akışına göre, zayıflaması ya da güçlenmesi yönlerinde çeşitlenmektedir. Bağımsız avukat olarak çalışmanın ekonomik ve sosyal şartları bugün bilhassa büyükşehirlerde zorlaşmakta, yeni kuşak avukatlar, büro

kirasından bir dizi vergiye bağımsız çalışmayı zorlaştıran külfetlerle karşılaşmaktadır. Bunun yanı sıra, CMK ve adli yardım ödemelerinin yetersizliği ve geç yatırılması gibi durumlar söz konusudur. Bağlı çalışmanın mecburi hale geldiği ve daha önemlisi bağımsız çalışmaya geçişin uzadığı ve zorlaştığı, bu bağlamda yeni kuşak avukatların mesleki kimliği, becerileri ve yönelimlerinin de farklılaştığı görülmektedir. Bu bağlamda, hem gelir hem özerklik bakımından meslek dünyasındaki eşitliliğin derinleştiği söylenebilir.

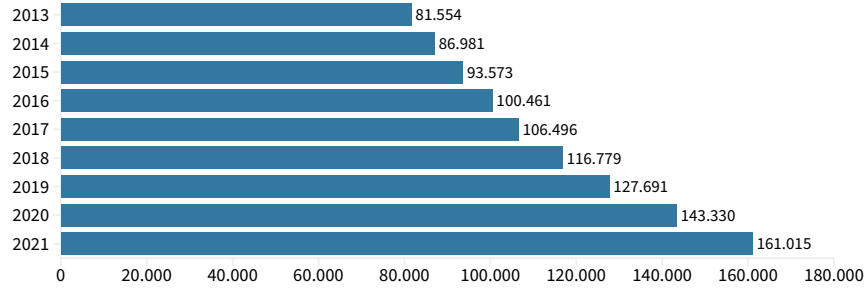
Demografik büyümeyle birlikte bu sorunlar meslek içinde “sayının artmasıyla niteliğin azaldığı” yönündeki hızlı açıklama biçimini yaygınlaştırmaktadır. 2024 yılında ilk defa uygulanması beklenen Hukuk Mesleklerine Giriş Sınavı’nın eleyici olup olmayacağı da merak konusudur. Ancak işgücü arzını ertelemeye yönelik bu tür filtrelerden ziyade önemli olan, hukuk hizmetlerine yönelik taleple ve talebin gerektirdiği becerileri geliştirme imkânlarıyla yeni kuşak avukatların nasıl buluşabileceğidir.

Avukatlık hizmetlerine gerçek ve tüzel kişilerin hangi oranlarda ve hangi biçimlerde ihtiyaç duyduğuna; avukatların yapabileceği işlerle nasıl buluşabileceklerine dair sektörel araştırmalara acil ihtiyaç duyulmaktadır. Böyle bir araştırma ayrıca yeni kuşakların meslekte karşılaştıkları sorunların kaynağının, parçası oldukları demografik büyüme değil, mesleğin düzenlenmemiş boşlukları olduğunu açığa çıkarabilir.

Avukatlık stajını formaliteye dönüşmekten ve işverenin emek istismarına açık olmaktan kurtarmak gerekir. Staj, gerekirse süresinin uzatılarak mesleğe duyulan inancı güçlendirecek ve mesleki gelişimi gerçekten sağlayacak bir şekle kavuşturulmalıdır. Stajdan sonra, işveren avukatla bağlı çalışan avukat arasındaki istihdam ilişkisi etkili ve verimli bir şekilde düzenlenmeli ve denetlenmelidir. Ayrıca bağımsız avukat olarak çalışmak için gereken mesleki yetkinliklerin tespit edilmesi, nesnel bir şekilde belirlenmesi ve takip edilmesi gerekir. Böylece hem yeni mezun bir avukatın kendi bürosunu açtıktan sonra mesleki tatminsizlik yaşaması önenebilir hem de sunduğu hizmetin niteliği ve değeri artabilir.

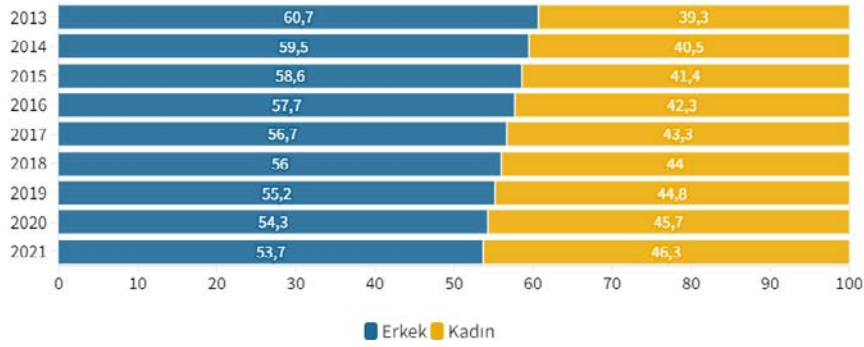
Avukatlık en temel vatandaşlık haklarından biri olan adalete erişimi mümkün kılması nedeniyle, bilgi temelli ve kamusal fayda amaçlı politikaların konusu olmalıdır. Meslek piyasasının adil ve hakkaniyetli bir çalışma rejimine kavuşması ihmal edildikçe, meslek içinde nicel ağırlığı giderek artan yeni kuşaklar nitel anlamda meslekle ilişkilerini aşındıracak ve zayıflatacak şartlara maruz kalacak görünmektedir.

Türkiye’de Hukuk Sisteminin Genel Görünümü

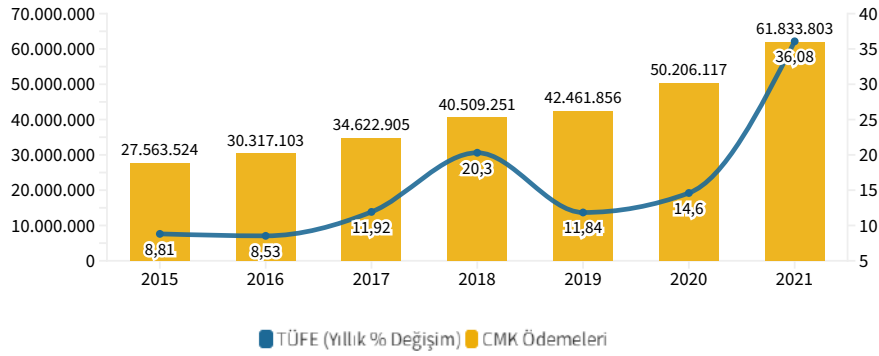
Şekil 67. Avukat Sayısı (2013-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

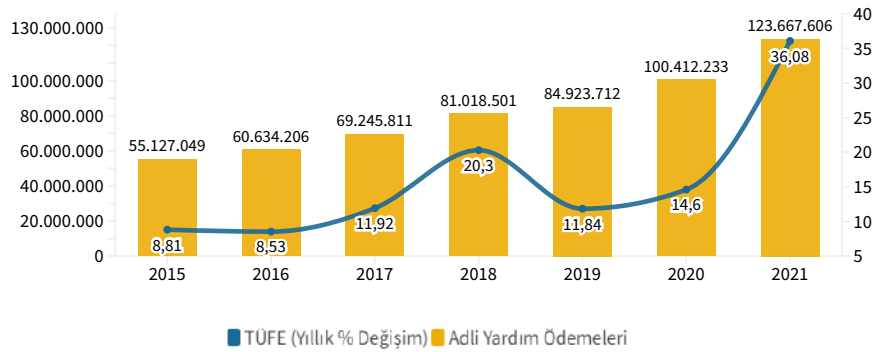
Şekil 68. Erkek ve Kadın Avukat (% , 2013-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Şekil 69. CMK Ödemeleri ve Türkiye’de Yıllık Enflasyon (TL, %, 2015-2021)

Kaynak: Türkiye Barolar Birliği, CMK Ödemeleri 2021. / Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Tüketici Fiyatları, 2022.

Şekil 70. Adli Yardım Ödemeleri ve Türkiye’de Yıllık Enflasyon (TL, %, 2015-2021)

Kaynak: Türkiye Barolar Birliği, CMK Ödemeleri 2021. / Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Tüketici Fiyatları, 2022.

Uzlaşma / Alternatif Uyuşmazlık Çözümleri

Esmâ Küçükbay

Avukat

Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri, taraflar arasındaki ihtilafı ortadan kaldırmaya hizmet eden, seçimsiz nitelik taşıyan bir usuldür. Söz konusu bu faaliyet, tarafların kendi iradeleriyle uyuşmazlığı sona erdirmeye girişimidir. Bu minvalde alternatif çözüm yöntemleri; uzlaştırma, arabuluculuk, tarafsız ön değerlendirme, vakiaların saptanması yöntemi ve tahkim olarak ifade edilmektedir (Özbay, 2006, s. 464-469).

İhtiyari ve zorunlu olarak ikiye ayrılan arabuluculuk sistemi uygulamada oldukça yüksek oranlarda uygulanmakta, toplum tarafından kabul görmektedir. Zorunlu arabuluculuk temelde iş hukuku, tüketici hukuku ve ticaret hukukundan kaynaklanan belirli uyuşmazlıklarda uygulama alanı bulurken; ihtiyari arabuluculuk, tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri tüm özel hukuk uyuşmazlıklarında uygulanabilir. Ayrıca sigorta hukuku, sağlık hukuku gibi uzmanlık gerektiren alanlarda da arabuluculuk uygulamasına başvurulabilmektedir. Son dönemlerde aile hukukuna yönelik ortaya çıkan ihtilaflar açısından da arabuluculuk sisteminin uygulanıp uygulanmaması yönünde tartışmalar mevcuttur. Nitekim aile hukukunda zorunlu arabuluculuğun yanlış bir uygulama olduğunu düşünenlerin yanı sıra şiddet ve benzeri durumlar hariç olmak üzere mal paylaşımı, boşanma, tazminat, nafaka, çocukların velayeti gibi birçok konu aile hukukunun zorunlu arabuluculuk uygulamasına dahil edilebilir.

Bu itibarla 2018 yılında öncelikli olarak iş hukukuna yönelik ihtilaflarda dava şartı arabuluculuk sistemi uygulanmaya başlamıştır. İş Mahkemeleri Kanunu m.3'e göre işçi ile işveren arasındaki yıllık izin ücreti, fazla çalışma ücreti, maaş gibi işçilik alacakları ile ihbar tazminatı, kıdem tazminatı gibi tazminatlardan kaynaklanan hukuki sorunların çözüme kavuşturulması için öncelikli olarak arabulucuya başvurmak zorunludur. Adalet Bakanlığı 2020 verilerine göre iş uyuşmazlıklarında açılan dosyaların %89,9'u işçi ile işveren arasındaki ilişkiden kaynaklanan uyuşmazlık konusunu oluşturmaktadır. Söz konusu hukuk alanında konusu maddi-manevi tazminat olan 7 adet dosya sayısı ile bu tür uyuşmazlık % 0,0023 oranını oluşturmaktadır. Konusu işe iade olan uyuşmazlıklar ise arabuluculuk dosya sayısı bakımından ikinci en fazla dosya sayısına tekabül etmektedir. Bunu takip eden dava konuları ise işverence işçi aleyhine açılan alacak talebi, iş sözleşmesinden kaynaklanan tazminat istemi, ölümlü veya cismani zarar sebebiyle tazminat talepleri, rücu tazminat talepleri ile diğer konular olarak sıralanmaktadır. Zorunlu arabuluculukta en fazla orana sahip olan işçi ile işveren arasındaki ilişkiden kaynaklanan 266.911 uyuşmazlık dosyasının 266.771 adetinin karara bağlandığı görülmektedir. Ayrıca bu dosyaların %50'si anlaşmayla sonuçlanmıştır. Bu ise yargı uygulaması bakımından hiç de azımsanmayacak oranları teşkil etmektedir. Ayrıca iş hukukuna yönelik ortaya çıkan uyuşmazlıklarda söz

konusu dosyaların %49,7'sinin de anlaşmayla sonuçlandığı Adalet Bakanlığının verileri arasındadır.

2019 yılında ticari uyuşmazlıklar bakımından zorunlu hale getirilen dava şartı arabuluculuk uygulamasında Adalet Bakanlığı'nın 2020 verilerine göre bu dosyalar üzerinde %46 oranında anlaşma sağlanmıştır. Bu bağlamda anlaşma sağlanan dosyaların 23.485'i ticari satımdan kaynaklanan uyuşmazlık dosyalarıdır. Ticaret hukukundaki rücu tazminat ise toplam anlaşma sağlanan dosyalar arasında %2,5'a tekabül etmektedir. Ayrıca görüşme yapılmadan anlaşmama oranı %10,8 iken görüşme sonunda anlaşmama oranı %33,9'dur. Bu ise toplam anlaşma oranıyla birlikte değerlendirildiğinde tarafların en az bir kere anlaşma masasına oturduğunu ve önerilen teklifleri değerlendirildiğini göstermektedir.

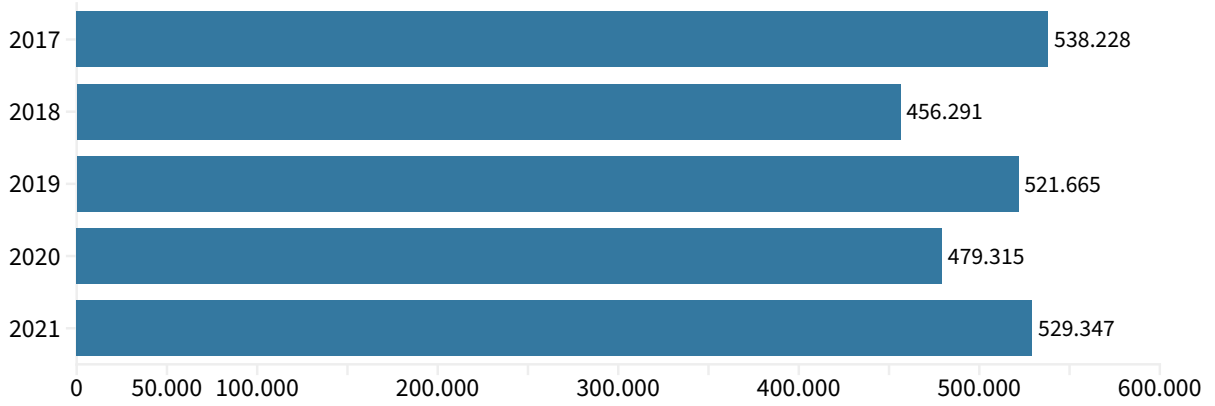
Son olarak ise 2020 yılında tüketici uyuşmazlıklarında, dava şartı olarak arabuluculuk sistemi getirilmiştir. Tüketici hukuku bakımından ise 6502 Sayılı TKHK m.73/A'da sayılan birtakım istisnalar dışında arabuluculuk dava şartı olarak düzenlenmiştir.

İhtiyari arabuluculuk uygulaması bakımından ise bazı durumlar istisna olmak üzere taraflar istediği uyuşmazlık üzerinde kendi taleplerine bağlı olarak arabuluculuğa başvurabilecekleri için herhangi bir konu ayrımı yapmaksızın karara bağlanan dosya sayılarında düzenli bir artış söz konusudur. Nitekim Adalet Bakanlığı'nın 2020 verilerine göre 2014 yılında ihtiyari arabuluculuk karara bağlanan dosya sayısı 200 iken 2020 yılında bu sayı 180.448'e ulaşmıştır.

Adalet erişim, salt yargı organlarına başvuru imkânına sahip olmayı ifade etmez; bununla birlikte bunun önündeki engellerin saptanarak kaldırılması ile yargılama usul ve kurallarıyla başvuru hak arayana en kısa sürede ve en az masrafla ve rahatlıkla hakkına kavuşma yolunun açılmasını da ifade etmektedir (Sungurtekin Özkan, 2014, s. 399). Bu bakımdan hem zorunlu hem de ihtiyari arabuluculuk sistemi tarafların adalet erişimini etkilememekte; aksine hızlı, ekonomik ve barışçıl yöntemlerle adaletin sağlanmasına hizmet etmektedir.

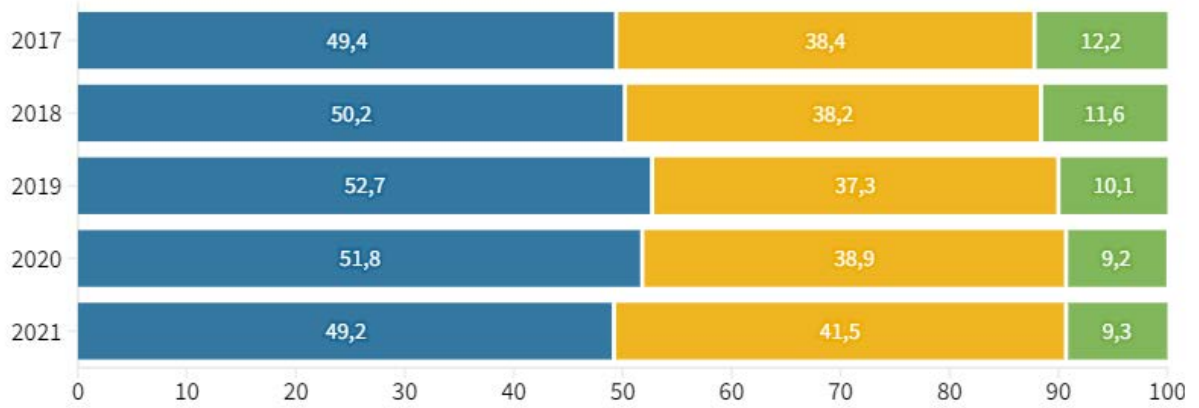
Adalet Bakanlığının yayınladığı veriler ışığında alternatif çözüm yöntemlerinin her geçen gün taraflar arasında sıkça uygulandığı ve gittikçe yaygınlaştığı görülmektedir. Ancak uygulama görülen aksaklıkların giderilmesi ve tarafların öncelikle anlaşma masasına oturtulması söz konusu uygulamaların çoğaltılması bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu itibarla hem bu başarıların artması hem de dosyaların yığılmasının engellenmesi amacıyla alternatif çözüm yöntemlerinin yaygınlaştırılması teşvik edilmelidir. Ayrıca yargıyı rahatlatarak farklı mekanizmaların da devreye sokulmasına ihtiyaç vardır.

Türkiye’de Hukuk Sisteminin Genel Görünümü

Şekil 71. Uzlaştırmacıya Tevdi Edilen Dosya Sayısı, 2017-2021

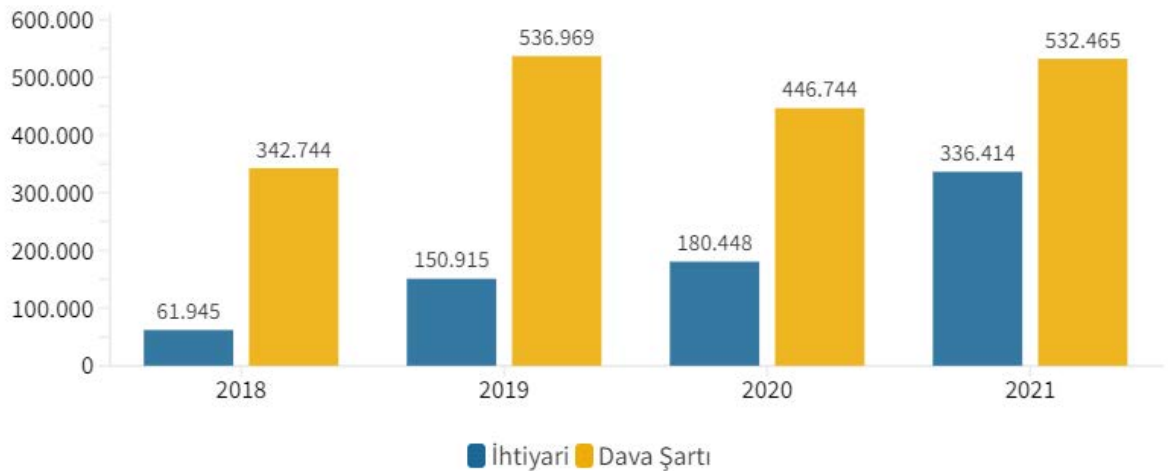
Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

■ Teklifin Kabulü Sonrası Uzlaşma Sağlanan ■ Uzlaşma Teklifi Kabul Edilmeyen
■ Teklifin Kabulü Sağlanıp Uzlaşma Sağlanamayan

Şekil 72. Türkiye Geneli Uzlaşma Oranları (% , 2017-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Şekil 73. Arbuluculuk Uygulaması Karara Bağlanan Dosya Sayısı (2018-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Adalet Bakanlığı / Adalet Akademisi / HSK

Fatih Talha Boyraz

Avukat

Adli süreçlerin sağlıklı bir biçimde sürdürülebilmesi, yeterli sayıda hâkim ve savcının istihdam edilmiş olmasına bağlıdır. Bu doğrultuda her ne kadar toplam savcı sayısı kimi yıllar azalmış olsa da toplam hâkim ve savcı sayısı 2013 yılından 2020 yılına dek istikrarlı bir artış göstermiş, bu eğilim günümüzde de devam etmektedir. Buna göre 2013 yılında 14.035 olan toplam hâkim ve savcı sayısı 2020 yılına gelindiğinde 22 bini geçmiştir.

Özellikle 2017 yılının ardından gerçekleşen ani artış dikkat çekicidir. 2013'ten 2017'ye kadar olan 4 yıllık dönemde toplam artış 2.354 hâkim ve savcı ile sınırlıken 2017'den 2020'ye kadar olan 3 yıllık dönemde artış 5.624'ü bulmuştur. Bilindiği üzere 15 Temmuz 2016'da gerçekleşen darbe girişiminin ardından yargı teşkilatından toplam 3.968 hâkim ve savcı görevlerinden ihraç edilmiştir ("Fuat Oktay ihraç edilen hakim ve savcı sayısını açıkladı", 2021). Ancak yıl sonu verilerine bakıldığında bu ihraçlar toplam sayılarda azalmaya neden olmamış, yargı teşkilatı bu boşlukları hızlıca doldurmuştur.

Yargı teşkilatında görev alan hâkimler; adli ve idari yargı mahkemelerinde görev alan hâkimler, Yargıtay ve Danıştay tetkik hâkimleri ve Adalet Bakanlığı merkez, bağlı ve ilgili kurum kuruluşlarında idari görevlerde çalışan hâkimlerden oluşur. 2013-2017 yılları arasında toplam hâkim sayısındaki artış 2.184'ü bularak toplam 11.530 hâkim sayısına ulaşılmıştır. 2017-2020 yılları arasında ise toplam artış 3.621'ü bularak toplam hâkim sayısı 15.151'e ulaşmıştır. 2020 yılında bu hâkimlerin yaklaşık %45'i kadınlardan oluşurken %55'i erkeklerden oluşmuştur.

Yargı teşkilatında görev yapan savcılar ise il ve ilçe Cumhuriyet başsavcıları, Cumhuriyet başsavcı vekilleri, Cumhuriyet savcıları, Yargıtay Cumhuriyet savcıları, Danıştay savcıları ile Adalet Bakanlığı merkez, bağlı ve ilgili kuruluşlarında idari görevlerde çalışan savcılardan oluşur. 2013-2017 yılları arasında toplam savcı sayısındaki artış yalnızca 170 ile sınırlı kalarak toplam 4.859 savcı sayısına ulaşılmıştır. 2017-2020 yılları arasında ise toplam artış 2.003'ü bularak toplam savcı sayısı 6.862'ye ulaşmıştır.

En temel kamu hizmetlerinden biri olarak adalet hizmetinin vatandaşların ihtiyaçlarını karşılar nitelikte olması toplumsal refah için olmazsa olmazdır. Bu nedenle geçmişten günümüze kişi başına düşen hâkim ve savcı verileri arasında karşılaştırmalar yapılagelmıştır. Ancak unutulmamalıdır ki kimi ülkeler arasındaki hukuk sistemi ve hukuk kültürü farklılıklarını göz önünde tutmadan

böyle bir karşılaştırma yapmak tutarlı olmayacaktır. Örneğin 2018 yılı verilerine göre Anglo-sakson hukuk sisteminin geçerli olduğu İngiltere ve Galler'de yüz bin kişiye düşen hâkim sayısı yalnızca 3,1 iken Kıta Avrupası hukuk sisteminin geçerli olduğu ülkemizde her yüz bin kişiye 15,6 hâkim düşmektedir. Çeşitli açılardan benzer sistemlere sahip olduğumuz Almanya'da bu oran 24,5, İsviçre'de 14,3 ve Fransa'da 10,9'dur (Avrupa Konseyi [CoE], 2020). Bu ülkelerle karşılaştırıldığında ülkemizin azımsanmayacak hâkim sayısına sahip olduğu söylenebilir.

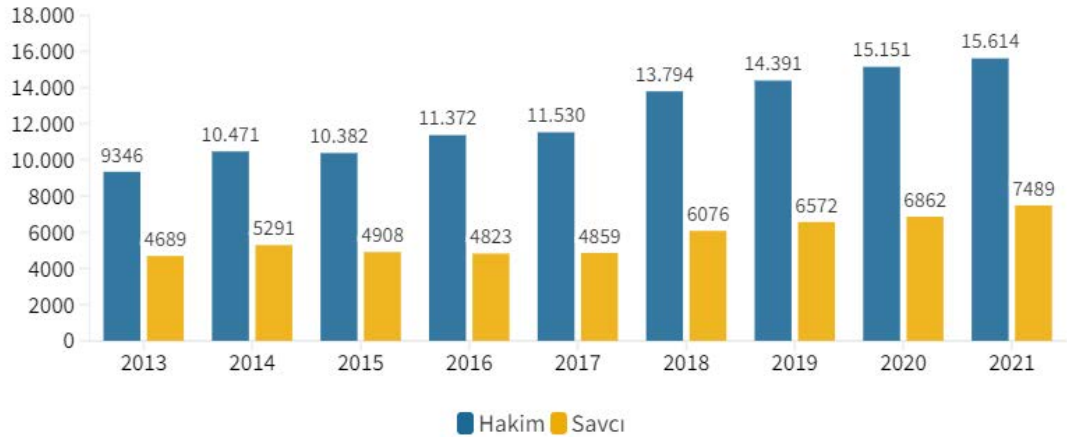
Salt personel sayılarından ibaret olan yukarıdaki nicel veriler ile birlikte mevcut personelin mesleki kıdem oranlarına bakmakta yarar vardır. Meslekten ihraçlar ve emekliye ayrılmalar ile 2017 yılının ardından gerçekleşen ani artışlar hesaba katıldığında yargı teşkilatında görev yapan hâkim ve savcılarının mesleki kıdem ortalamaları son yıllarda oldukça düştüğü söylenebilir. 2019 yılında açıklanan bir veriye göre mevcut hâkim ve savcılarının %45'inin mesleki kıdemi 3 yıl ve daha azdır (Bursalı, 2019).

Yargı teşkilatındaki hâkim ve savcı dışındaki personel sayılarında da benzer bir eğilimi görmek mümkündür. 2013-2017 yılları arasında hâkim ve savcı dışındaki toplam personel sayısı 6.479 kişi artarak 44.458'e ulaşmıştır. 2017-2020 yılları arasında ise artış 9.364 kişiyi bularak 54.822 kişiye ulaşmıştır.

Adalet Bakanlığının bütçe detaylarına bakıldığında 2010 yılında 3,7 trilyon lira olan bakanlık bütçesi personel sayısındaki artıştan daha dikey bir eğilim göstererek 2018 yılında 13,7 trilyon liraya ulaşmıştır. 2010 yılında %1,25 olan merkezi bütçe payı 2018 yılında %1,62'ye yükselmiştir. Avrupa Konseyi verilerine göre 2018 yılında kişi başına düşen yargı bütçesinin üye devletlerdeki ortalaması yaklaşık 75 Euro'yu bulurken Türkiye'de bu rakam yaklaşık 18 Euro sınırında kalmıştır (Avrupa Komisyonu, 2020).

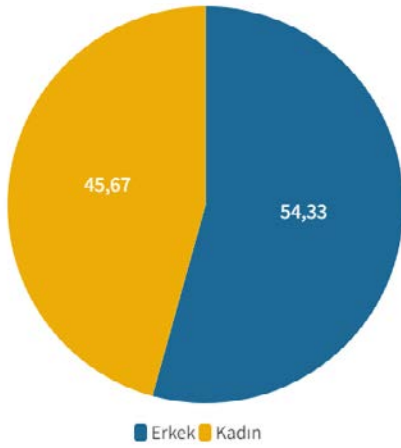
Son olarak ülkemizin yargı teşkilatı personel sayıları azımsanmayacak nicelikte olduğu söylenebilir. Ancak son yıllarda yaşanan olaylar teşkilatın mesleki kıdem oranlarını oldukça düşürmüş ve bu durum nitelik kaygılarını beraberinde getirmiştir. Gerek temyiz merciinden gelen bozma kararlarındaki gerekse AİHM ve AYİM gibi insan hakları mahkemelerinden gelen ihlal kararlarındaki artışlar birlikte değerlendirildiğinde yargı teşkilatımızın nitelik yönünden geliştirilmesi, özellikle insan hakları eylem planında da hedeflenen eğitimlerin ciddiyetle uygulanması gerekmektedir.

Türkiye’de Hukuk Sisteminin Genel Görünümü

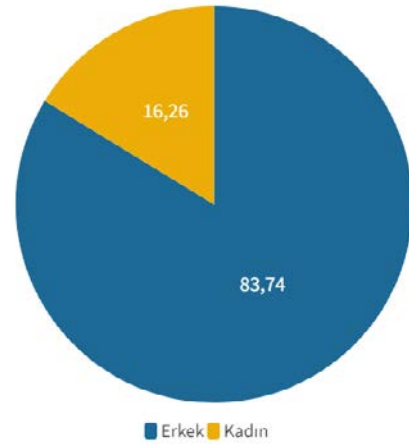
Şekil 74. Hakim ve Savcı Sayısı (2013-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

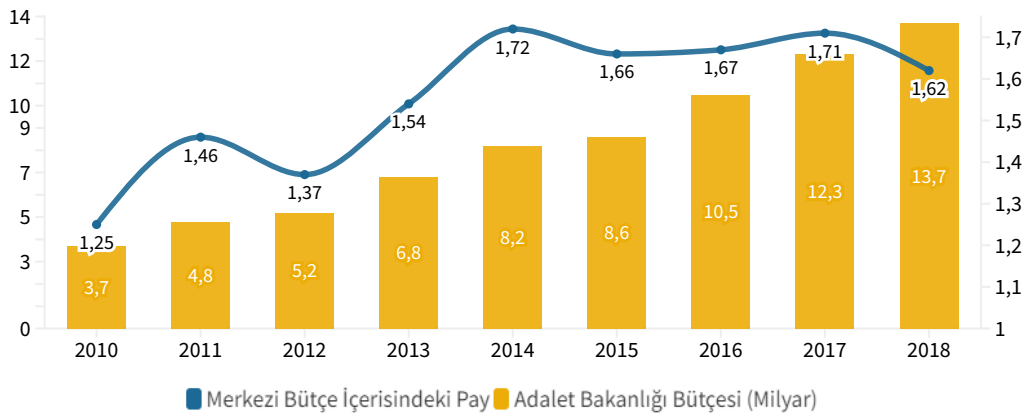
Şekil 75. Erkek ve Kadın Hakim Oranları (% , 2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Şekil 76. Erkek ve Kadın Savcı Oranları (% , 2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Şekil 77. Adalet Bakanlığı Bütçesi ve Merkezi Bütçe İçerisindeki Payı (Milyar TL, %, 2010-2018)

Kaynak: Adalet Bakanlığı

Uyuşmazlık Mahkemeleri

Mehmet Bülent Deniz

Avukat

Uyuşmazlık Mahkemesi, 12 Haziran 1979 tarihinden bu yana ülkemiz hukuk sisteminde yer almaktadır. Yargıtay, Danıştay gibi “yüksek mahkeme” kategorisinde yer alan Uyuşmazlık Mahkemesi, Anayasa ile görevlendirilmiş, adli ve idari yargı organları arasındaki görev ve hüküm anlaşmazlıkları konusunda karar veren ve kararları kesin nitelik taşıyan bir yargı organıdır. (Anayasa m. 158, 2247 sayılı Kanun m. 1)

Uyuşmazlık Mahkemesi, bir başkan ve altı asıl ve altı yedek üyeden oluşmaktadır. Diğer yüksek mahkemeler gibi mahkemeyi oluşturan yargıçların belirlenmesi özel bir yöntemle gerçekleştirilmektedir; Uyuşmazlık Mahkemesi Başkanı Anayasa Mahkemesi üyeleri arasından, asıl ve yedek üyeler de Yargıtay Hukuk Genel Kurulu ve Danıştay Genel Kurulu üyeleri arasından seçimle belirlenmektedir.

Yargıya taşınmış bir uyuşmazlığın yargı kararı ile çözümlenme sürecinin ilk adımını, uyuşmazlığı çözecek yargı makamının, görevli yetkili olup olmadığı sorusu oluşturur. Usul hukukunun temel ilkelerinden biri olan bu adım çerçevesinde; bir uyuşmazlığın adli yargı veya idari yargı kapsamında olup olmadığının belirlenmesi önem taşımaktadır. Bu durum, davanın tarafları bakımından temel insan hakları kapsamında yer alan hak arama özgürlüğü ile doğrudan ilişkilidir.

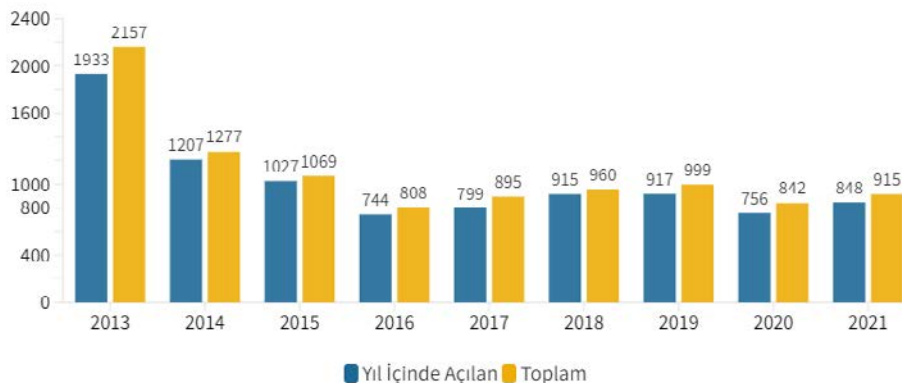
Uyuşmazlık Mahkemesi; adli veya idari yargı makamının, davanın çözümünde kendisini görevli görmesi (olumlu görev uyuşmazlığı) ya da her iki yargı makamının davanın çözümünde görevli olmadığına karar vermesi (olumsuz görev uyuşmazlığı) durumunda,

hangi yargı makamının görevli olduğuna ve ayrıca adli ve idari yargı makamları tarafından verilmiş, aynı konu, nedene ilişkin ve taraflarından en az biri aynı olan kesin nitelikteki iki karar arasındaki çelişki hakkında nihai kararı vermeye yetkilidir.

Uyuşmazlık Mahkemesinin verdiği kararlar, taraflarca ve ilgili yargı makamları bakımından kesin nitelikte, uyulması zorunlu niteliktedir. 2013-2021 yılları arasında, Uyuşmazlık Mahkemesi görev alanına giren işlerin sayısında belirgin düşüş söz konusudur. 2013 yılında Uyuşmazlık Mahkemesi önüne gelen dosya sayısı 1.933 iken, 2021 yılı itibarıyla %44 civarında düşüşle 848 olmuştur. Aynı şekilde Uyuşmazlık Mahkemesinin önüne yıl içinde gelip de çözümü sonraki yıllara kalan dosyaların birikimli sayılarında da düşüş söz konusudur.

Yıllar içinde gözlenen bu düşüşün temel nedeni, Uyuşmazlık Mahkemesinin oluşturduğu içtihatların tarihsel süreç içinde, ilgili usul yasalarına ilişkin değişikliklerde dikkate alınmasıdır. Öte yandan Yargıtay ve Danıştay’ın görev uyuşmazlıklarına ilişkin içtihadı yaklaşımları da bir diğer nedendir.

Genel olarak düşüş eğiliminde olan iş sayılarının, 2018 ve 2019 yıllarında kısmi artış göstermesi, ayrıksı bir durum olarak değerlendirilmelidir. Çünkü 2020 ve 2021 yılı sayıları, 2018-2019 yıllarına ilişkin iş sayısındaki artışın genel eğilime etki eder nitelikte olmadığını ortaya koymakta, 2013 yılından 2018 yılına kadar süren düşüş eğiliminin devam ettiğini göstermektedir.

Şekil 78. Uyuşmazlık Mahkemeleri Dosya Sayısının Görünümü (2013-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Ceza İnfaz Kurumu - Cezaevleri

Kaya Kartal

Avukat

Ceza İnfaz Sisteminde gündeme gelen örtülü af niteliğindeki denetimli serbestlik ve şartlı tahliye düzenlemeleri 5275 sayılı İnfaz Kanunu’nu yamalı bohçaya çevirmiş, suç tarihi ve suç tiplerine göre ciddi bir denge-sizliğin önü açılmıştır. Öyle ki 9 yıl ceza alıp pandemi izinleri dolayısıyla açık cezaevinde bile bir gün dahi kalmadan infazı devam eden mahpus-lar yanında, aldığı 6 yıl cezanın 5 hatta 6 yılını kapalı cezaevinde geçirme gibi bir yükümlülükle karşılaşan mahpuslar bulunmaktadır. Bu durum özellikle adli suçların mağdur tarafları açısından ciddi bir adaletsizlik hissine sebep olduğu gibi infazını kapalı cezaevinde geçiren mahpuslar yönünden de eşitsizlik hissi doğurmaktadır. Adaletle erişim açısından etkili, öngörülebilir, eşit ve adil bir infaz rejimi en az cezaevi koşulları, kapasiteleri, yeterlilikleri ve özellikleri kadar önemlidir.

İşletim maliyetleri, hizmet kalitesi ve çağdaş infaz anlayışı çerçevesinde Adalet Bakanlığı 2006 yılından beri cezaevi sayısını azaltma yönünde irade ortaya koymuştur. Bakanlık, 2006-2022 arasında, uluslararası normlara uymayan ve fiziki şartları ve kapasiteleri itibariyle eğitim ve iyileştirmenin kısıtlı yapıldığı ya da hiç yapılmadığı küçük ilçe ceza infaz kurumlarından 285’ini kapattığını açıklamıştır. Aynı bakış açısıyla yeni cezaevleri de inşa eden Adalet Bakanlığı 2006-2021 arasında 247 yeni cezaevi açmıştır. Böylece 2016’da 382 olan cezaevi sayısı 2019’da 362’ye düşmüş 2020’de ise 270 olan cezaevi sayısı 01.06.2022 itibariyle 384 ola-rak açıklanmıştır (Adalet Bakanlığı, 2022a).

5275 sayılı İnfaz Kanunu’nun 18. maddesi uyarınca akıl hastalığı dışında ruhsal rahatsızlıkları bulunan hükümlüler için Adana, Elâzığ, Manisa ve Samsun E-Tipi ceza infaz kurumlarında oluşturulan ünitelerin faaliyete geçirildiği ifade edilmiştir. Yine Metris R Tipi Kapalı (158 kişi kapasiteli) ve Menemen R Tipi Kapalı (156 kişi kapasiteli) sağlık ünitesinin hizmete alı-narak faaliyete geçirildiği ifade edilmiştir. Özellikle ağır hasta mahpuslar yönünden önemli imkânlar sunan R tipi (Rehabilitasyon) cezaevlerinin sa-yısının ihtiyacı karşılamaktan oldukça uzak olduğunu ifade etmek gerekir.

Bakanlık tarafından 01.06.2022 itibariyle Türkiye’de bulunan 384 cezaevi-nin 269’u kapalı, 86’si müstakil açık, 4’ü çocuk eğitim evi, 10’u kadın kapalı, 7’si kadın açık, 8’i çocuk kapalı cezaevi olup toplam kapasite 275.843 olarak açıklanmıştır. 31.03.2022 itibariyle cezaevi mevcudunun 314.502 olarak açıklandığı dikkate alınırsa cezaevlerinin yapılan af nitelikli düzenlemelere ve inşa edilen yeni cezaevlerine rağmen dolduğu ve kapasitenin 40.000 civarında aşıldığı görülmektedir. Kaldı ki cezaevlerindeki kapasite artış-ının sadece yeni cezaevlerinin inşası ile değil ortak alan, lavabolar, hizmet koşulları, fiziki imkânlar vb. değişmemesine rağmen koşullara ek ranza ve ek yatak konulmak suretiyle de şişirildiğini ifade etmek gerekir. Bu kapa-site aşımı karşısında personel sayılarına baktığımızda 2016 yılında 48.764

olan personel sayısının 2020’de 65.670 olduğu 01.06.2022 itibariyle ise 74.766’ya çıktığı görülmektedir (Adalet Bakanlığı, 2022b).

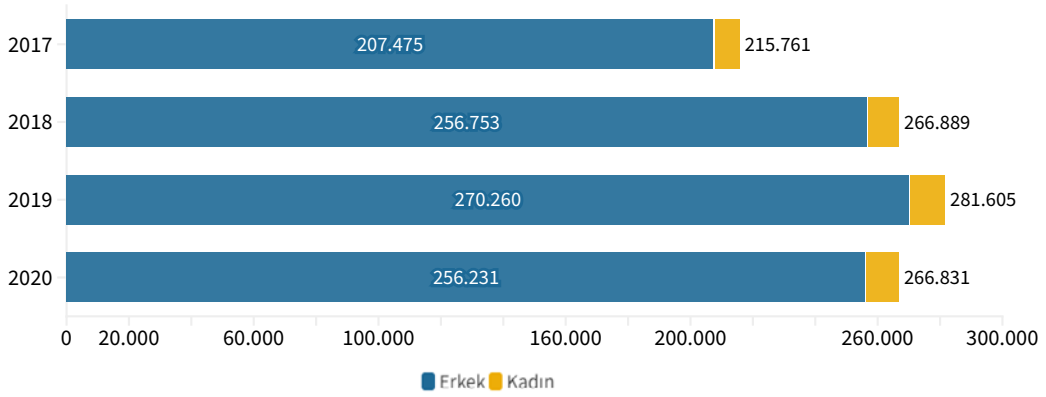
Mahpus sayılarına ilişkin verilere baktığımızda ise 2016’da 200.727 olan mevcudun 2018’de 264.842, 2019’da 291.546 ve 2020’de 266.831 oldu-ğunu görmekteyiz. 31.03.2022 itibariyle ise mahpus sayısı 96.218’i açık, 217.784’ü kapalı cezaevinde olmak üzere toplam 314.502 olarak açık-lanmıştır (Adalet Bakanlığı, 2022c). Bu mevcudun 38.537’sinin tutuklu olduğu ifade edilmişse de cezası verilmekle beraber hükmü henüz kesin-leşmeyen ve hükmen tutuklu/hüküm özlü olarak ifade edilen ve cezaları kesinleşmediği için esasen tutuklu kategorisinde değerlendirilmesi gere-ken mahpuslarla beraber bu sayının daha da artacağını düşünmekteyiz. Hüküm özlü sayısının verilmemesini ise tutuklu sayısını düşük gösterme refleksi olarak okuduğumuzu ifade edip bu tür geçici çözümlerin sorun-ları çözmediğini hatırlatmak isteriz.

Çocuk mahpus sayılarına baktığımızda 31.03.2022 itibariyle cezaev-lerinde 1.406 tutuklu çocuk yanında COVID-19 iznine ayrılanlar dahil 670 hükümlü çocuğun bulunduğunu görmekteyiz. Kadın mahpusların sayıları bakımından 2017 yılında 8.286 olan kadın mahpus sayısının 2018’de 10.136, 2019’da 11.345, 2020’de ise 10.600 olduğunu görebili-riz. 31.03.2022 itibariyle ise tutuklu kadın sayısı 1.813 olup, hükümlü kadınların sayısı ise COVID-19 iznine ayrılanlar dahil 10.360’tır.

Sonuç olarak kapasite, mevcut mahpus sayısı, yatak sayısı, ortak alanların niteliği ve yeterliliği, çalışma odalarının yeterliliği, personel başına düşen mahpus sayısı, kitap ve süreli yayın sayıları ve ulaşılabilirliği, ziyaretçiler yö-nünden cezaevi kampüslerinin ulaşım imkânları cezaevlerinin durumunu, adaletle erişim açısından işlevsel olup olmadığını anlamak için önemlidir. Kapasiteyi yani yatak sayısını aşan 40.000 civarındaki mahpus sayısı aynı zamanda mevcut kapasiteye göre yetersiz gördüğümüz personel yeter-liliklerini ve ortak alanlardan, banyo ve lavabolardan, bahçelerden, spor alanlarından yararlanma imkânını olumsuz etkilemektedir.

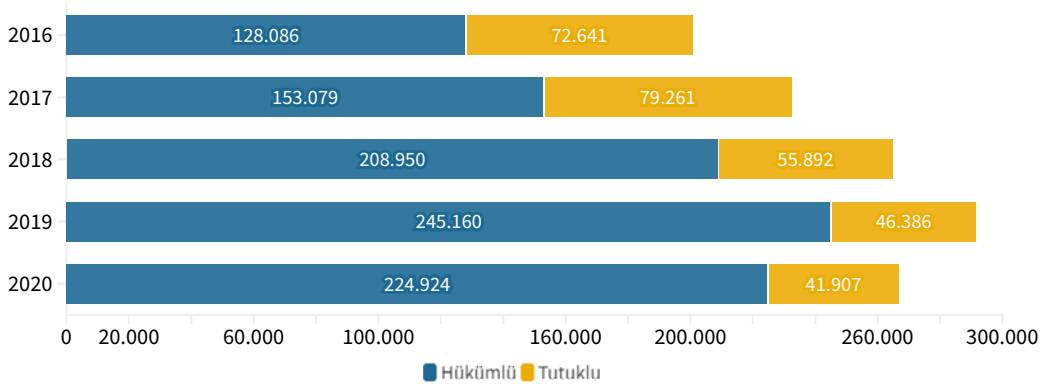
Yaygın birer cezalandırma aracı olarak kullanılmaya başlayalı 3-4 asır geçmeyen cezaevleri, bugün itibariyle cezalandırmanın amaçlarını karşılamaktan uzak, mahiyeti itibariyle ihlal üreten, kanaatimizce zu-lüm içeren ve bedensel cezalardan dahi daha ağır sonuçları olabilen bir cezalandırma aracına dönüşmüştür. Mahpuslar ve suça eğilimli kişiler yönünden caydırıcılığı ve ıslah etkisi bulunmadığı gibi mağdurlar ve top-lum yönünden tatmin edici bir cezalandırma olarak da görülmemektedir. Geline aşamada alternatif cezalandırma yöntemlerinin tartışılması, in-faz rejiminin öngörülebilir, etkili, adil ve eşit bir mahiyete kavuşması gibi tartışmalar kendisini dayatmaktadır.

Hukuk İzleme Raporu 2021

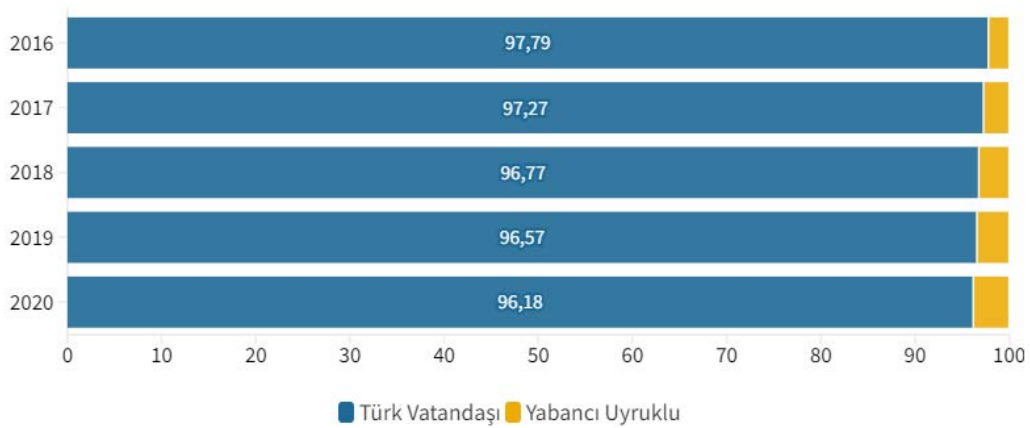
Şekil 79. Ceza İnfaz Kurumundaki Erkek ve Kadınların Sayısı (2017 – 2020)

Kaynak: TÜİK, Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri 2020.

Şekil 80. Ceza İnfaz Kurumundaki Hükümlü ve Tutuklu Sayısı (2016 – 2020)

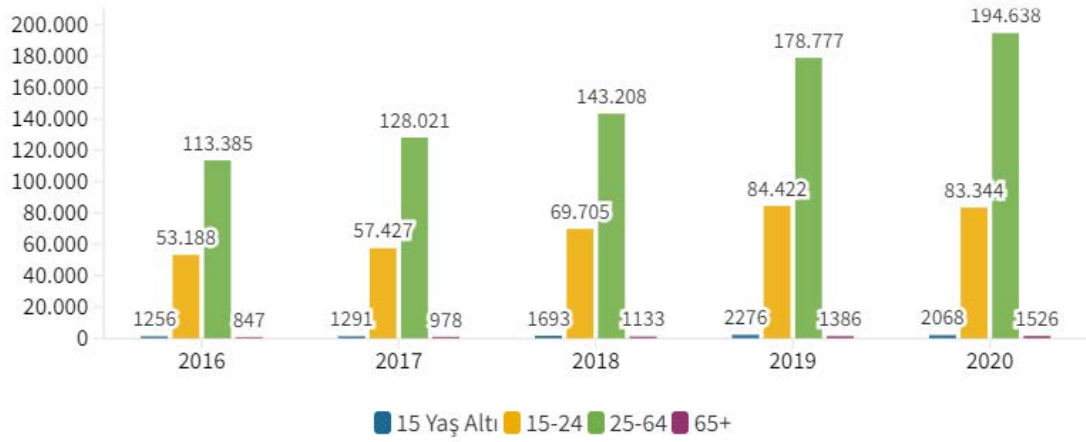
Kaynak: TÜİK, Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri 2020.

Şekil 81. Ceza İnfaz Kurumundaki Türk Vatandaşı ve Yabancı Uyraklı (2016 – 2020)

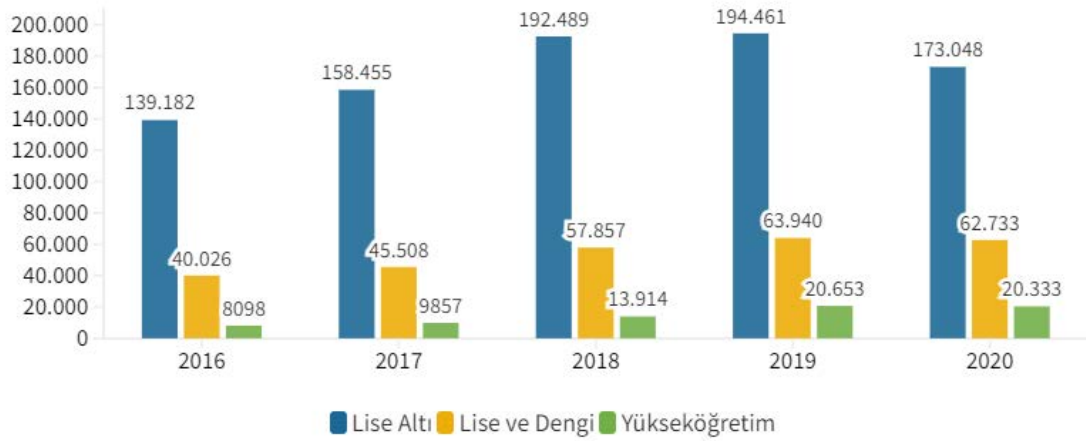
Kaynak: TÜİK, Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri 2020.

Türkiye’de Hukuk Sisteminin Genel Görünümü

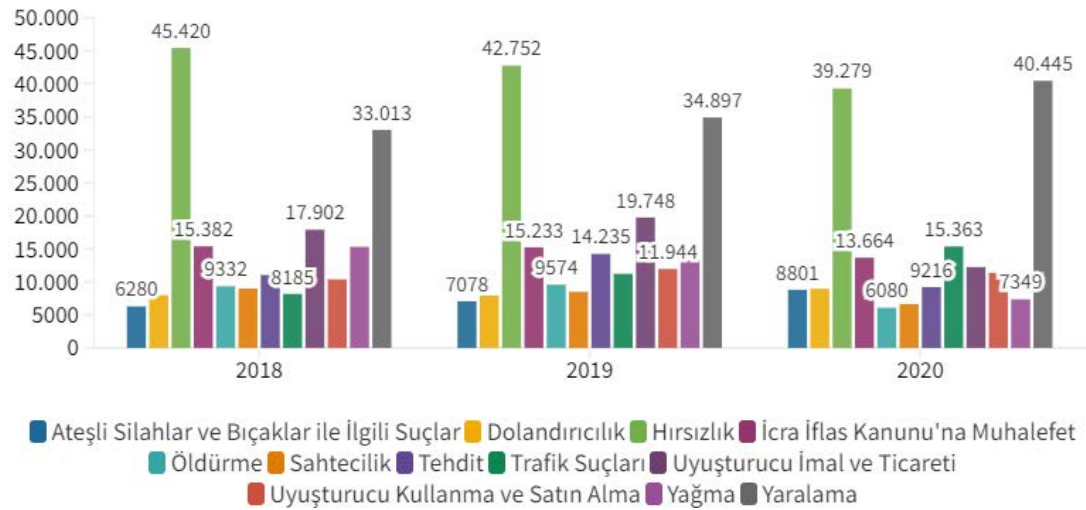
Şekil 82. Suçun İşlendiği Andaki Yaş Grubuna Göre Yıl İçinde Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlüler (2016 – 2020)

Kaynak: TÜİK, Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri 2020.

Şekil 83. Ana Eğitim Düzeylerine Göre Yıl İçinde Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlüler (2016 – 2020)

Kaynak: TÜİK, Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri 2020.

Şekil 84. Bazı Seçilmiş Suç Türlerine Göre Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlüler (2018 – 2020)

Kaynak: TÜİK, Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri 2020.

Kamu İhale Kurumu

Talha Erdoğan

Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi

Kamu İhale Kurumu, kamu tüzel kişiliğini haiz, mali ve idari özerkliğe sahip bir düzenleyici ve denetleyici kurumdur. Kurum, 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu kapsamında kamu kaynaklarının verimli, ihtiyaçlara uygun şekilde kullanılabilmesi ve kamu ihalelerinin saydamlık, eşitlik, rekabet, güvenilirlik ve gizlilik ilkeleri çerçevesinde yürütülmesi amacıyla faaliyetler yürütmektedir. Kurum uyguladığı idari yaptırımların haricinde, idareler tarafından gerçekleştirilen ihalelerin ilgili mevzuata uygun olmadığına yönelik şikayetleri inceleyerek karara bağlamaktadır. Kurum ayrıca, kamu ihalelerine yönelik standart ihale dokümanları ve tip sözleşmeler hazırlamak, ihale mevzuatına yönelik eğitim vermek, kamu ihalelerine ilişkin istatistik oluşturmak gibi kamu ihale uygulamalarının geliştirilmesi ve etkin biçimde denetlenmesine yönelik çalışmalar yürütmektedir (4734 s. Kanun m.53).

4734 sayılı Kamu İhale Kanunu'nda öngörülen ihale usulleri "açık ihale", "belli istekliler arasında ihale" ve "pazarlık" usulüdür (4734 s. Kanun m.53). Kural olarak ihalelerin bütün isteklilerin teklif verebildiği açık ihale usulüyle yapılması esastır. Ancak uzmanlık ve yüksek teknoloji gerektiren işlerde belli istekliler arasında ihale usulü veya diğer ihale usullerinden sonuç elde edilemeyen ya da doğal afet, salgın hastalık, savunma ve güvenlikle ilgili özel durumlar vb. pazarlık usulü yapılabilmesi öngörülmüştür (4734 s. Kanun m.20-21). 2013-2021 yılı arasındaki grafiklerde, istisnai bir usul olan pazarlık usulüne yoğun şekilde başvurulduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca çeşitli istisnai durumlarda doğrudan temin usulüyle de ihtiyaçlar karşılanabilmektedir (4734 s. Kanun m.22).

2013-2020 yılları arasındaki faaliyet grafiklerinde toplam ihale, ihale yapan idare ve sözleşme sayılarında genel bir düşüş eğilimi görülmektedir. Kamu alımlarının iktisadi büyüklük olarak Türkiye'nin milli gelirinin yaklaşık %3'üne denk geldiği dikkate alındığında (KİK Faaliyet Raporu 2020), ülkenin ekonomik durumunun seyri ile kamu ihaleleri arasında ciddi bir ilişki olduğu göz önünde

bulundurulmalıdır. Grafiklerde, 2013-2019 yılları arasında dalgalı olarak seyreden ihale tarihinden sonra iptal edilen ihale sayısının, 2020 ve 2021 yıllarında ani bir yükseliş göstermesi dikkat çekmektedir. 2020 ve 2021 yıllarında COVID-19 pandemisinin ekonomik ve sosyal hayat üzerindeki olumsuz etkisinin kamu ihale süreçlerini de yansıdığı anlaşılmaktadır.

Kamu ihalelerinin idarelerin bütçe türüne göre dağılımına ilişkin 2013-2021 yılları arasındaki grafiklere bakıldığında ise, merkezi bütçe¹ içinde yer alan kamu kurumları tarafından yapılan alım tutarının yerel yönetimler² ve 5018 sayılı Kanun kapsamında yer almayan diğer kamu idarelerine³ kıyasla hep daha yüksek olduğu görülmektedir. Yerel yönetimlerin kamu alımları merkezi idareye paralel bir seyre sahiptir. Diğer idarelerin kamu alım miktarları ise 2018 yılına kadar daha geride seyrederken, 2019 ve 2020 yıllarında ciddi bir artış göstererek yerel yönetim kamu alım tutarını yakalamış ve hatta 2021 yılı itibarıyla öne geçmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında, 2019 yılındaki yerel seçimler sonrasında başta İstanbul ve Ankara olmak üzere çeşitli büyükşehirler ve belediyelerin iktidar partisinden farklı partilere geçmesinin rolü olabilir. Ayrıca grafiklere yansıyan 2021 yılı itibarıyla tüm kamu alım tutarlarının artışında, döviz kuruna bağlı maliyet artışları etkili görülmektedir.

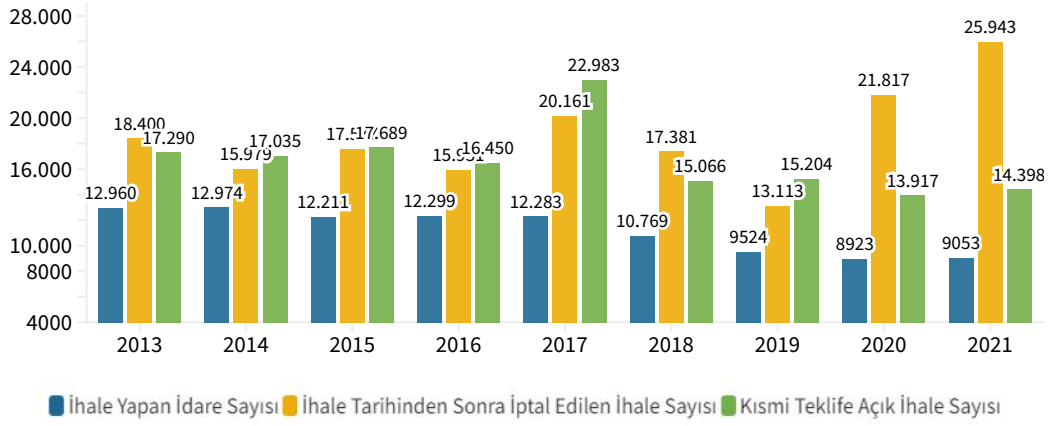
Grafikler, ülkedeki ekonomik, siyasi ve sosyal durumun kamu ihale süreçlerini doğrudan etkilediğine işaret etmektedir. Kamu hizmetlerinin etkin ve verimli şekilde yürütülebilmesi, haksız kazançların önüne geçilmesi için kamuya ciddi ekonomik yük getiren hizmet veya mal alım ya da yapım ihaleleri en uygun şekilde gerçekleştirilmelidir. Bu sebeple Kamu İhale Kurumu, kamu ihale süreçlerinin şeffaf ve güvenilir biçimde yürütülmesinde hayati bir role sahiptir.

1 Merkezi bütçe içerisinde 5018 sayılı Kanun'da genel bütçeli ve özel bütçeli kuruluşlar ile düzenleyici ve denetleyici kuruluşlar ile sosyal güvenlik kuruluşları yer almaktadır. Genel bütçe, merkezi idare içerisinde yer alan TBMM, Cumhurbaşkanlığı, bakanlıklar ve bunlara bağlı kurum ve kuruluşlar ile yüksek yargı mercilerini kapsamaktadır. Özel bütçeli kuruluşlar ise YÖK, ÖSYM ve üniversiteler ile Devlet tüzel kişiliğinden ayrı kamu tüzel kişiliğine sahip çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarıdır.

2 Yerel yönetimler bütçesinde belediyeler, il özel idareleri ve mahalli idare birlikleri bütçeleri bulunmaktadır.

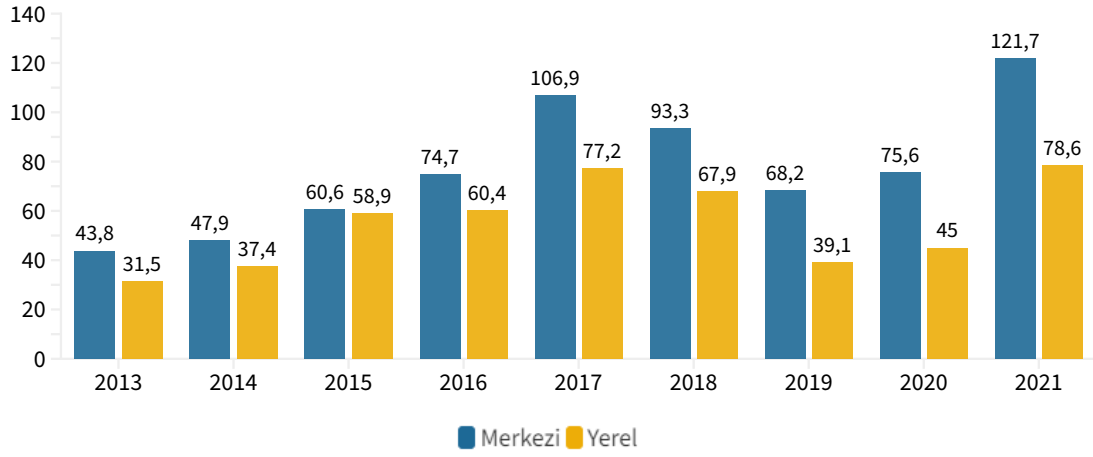
3 Diğer kamu idareleri ise kamu iktisadi teşebbüsleri (KİT), döner sermaye saymanlık bütçesi, belediye iktisadi teşebbüsleri ve 5018 sayılı Kanun kapsamında bulunmayan idarelerin bütçeleridir.

Türkiye’de Hukuk Sisteminin Genel Görünümü

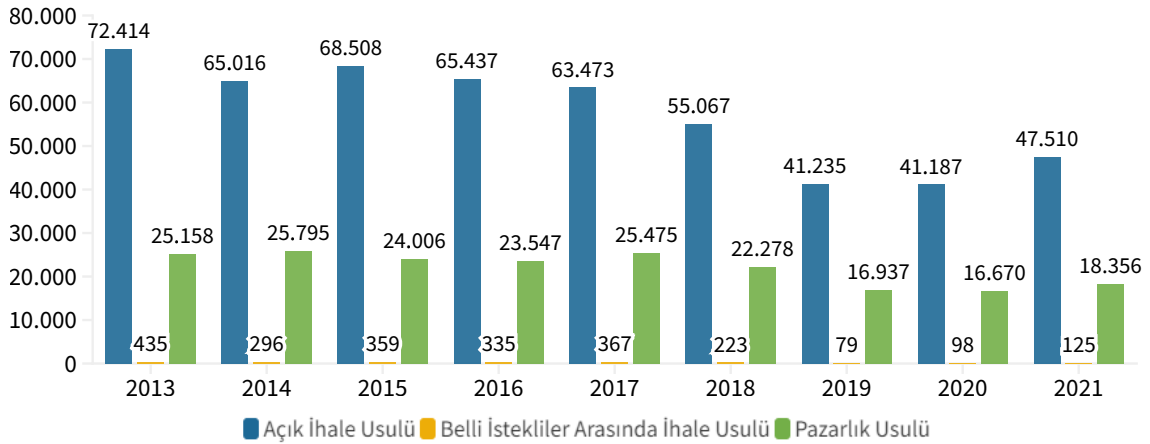
Şekil 85. Kamu İhale Kurumu Genel Görünüm (2013-2021)

Kaynak: Kamu İhale Kurumu İstatistikleri, 2021.

Şekil 86. Kamu İhale Kurumu Kamu Alım Tutarları (Milyon, 2013-2021)

Kaynak: Kamu İhale Kurumu İstatistikleri, 2021.

Şekil 87. Kamu İhale Kurumu Kamu Alımlarının İhale Usullerine Göre Dağılımı (2013-2021)

Kaynak: Kamu İhale Kurumu İstatistikleri, 2021.

Rekabet Kurumu

Metin Pektaş

Rekabet Kurumu Eski Başuzmanı

İktisadi anlamda rekabet, mikro seviyede şirketlerin rekabet gücü ve inovasyon yapma kabiliyetlerini geliştirirken, makro seviyede ülkenin rekabet gücü, ekonomik büyüme ve kalkınma üzerinde önemli etkiler yaratır. Bu olumlu etkileri amaçlayan rekabet hukuku, rekabetin korunması hedefi doğrultusunda mikro-iktisadi alana yönelik kurallar ve içtihatlar bütünü olup, şirketler arası ilişkilere ve şirket davranışlarına ve dahası iş modellerine müdahale edebilen oldukça güçlü bir hukuk alanıdır.

Rekabetin korunması amacına yönelik güçlü bir hukuk alanının bulunması, rekabetin yarattığı büyük iktisadi faydalar ve eksik rekabetin doğurduğu iktisadi zararları ortaya koyan teorik altyapıya dayanmaktadır. Rekabet Kanunu; rekabeti bozucu anlaşmalar, hakim durumun kötüye kullanılması niteliğindeki firma davranışlarının tespiti ve yasaklanması ile şirket birleşme ve devralmalarının incelenmesi şeklinde Rekabet Kurumu'na üç önemli görev yüklemektedir. Rekabet Kurumu bu görevleri yerine getirirken iki farklı yöntem kullanmaktadır. Bunlardan birincisi negatif yöntem olarak tanımlayabileceğimiz soruşturma ve yaptırım uygulamak gibi zorlayıcı mekanizmaların kullanıldığı rekabet hukuku uygulamaları, ikincisi ise pozitif yöntem olarak tanımlayabileceğimiz, zorlayıcı olmayan mekanizmaların kullanıldığı rekabet savunuculuğu yoludur.

Son yıllara ve özellikle 2021 yılına baktığımızda Rekabet Kurumu'nun ceza ile sonuçlanan dosyalarının sayısında kayda değer bir artışın gerçekleştiği dikkat çekmektedir. Ceza ile sonuçlanan karar sayısı 2017 yılında 7, 2018 yılında 11, 2019 yılında 10, 2020 yılında 16 ve nihayet 2021 yılında ise 25 olarak gerçekleşmiştir. Buna karşılık şikâyetin reddi ile sonuçlanan dosya sayılarında ise gözle görülür bir azalma gerçekleşmiştir. Bu rakam 2017 yılında 69, 2018 yılında 66, 2019 yılında 52, 2020 yılında 46 ve nihayet 2021 yılında ise 44 olarak gerçekleşmiştir. Son olarak Kurul'un karar sayısında da önemli bir artış göze çarpmaktadır. Rekabet Kurulu'nun verdiği toplam kararların sayısı 2017 yılında 320, 2018 yılında 378, 2019 yılında 341, 2020 yılında 355 ve nihayet 2021 yılında ise 460 olarak gerçekleşmiştir. Yalnızca son beş yıla ilişkin sunulan bu rakamlar, Rekabet Kurumu tarafından daha müdahaleci bir rekabet hukuku uygulama politikasının hayata geçirildiği-ne işaret etmektedir.

2021 yılı, Rekabet Kurumu'nun hem yürütülen dosyalar hem de mevzuat çalışmaları bakımından en aktif olduğu yıllardan biri

olarak kayda geçmiştir. Öncelikle Rekabet Kurumu'nun 2021 yılında yürüttüğü önemli dosyalara bakıldığında, Kurumun üç sektöre odaklandığı görülmektedir. Bunlardan birincisi, içerisinde bulunduğumuz enflasyonist dönem nedeniyle de tetiklenmiş olduğu düşünülen gıda tedarik zincirine ilişkin dosyalarıdır. Kurum tarafından 2021 yılında zincir marketler hakkında yürüttüğü soruşturmayı sonuçlandırmış ve tüm marketler ile bir yağ üreticisine toplam 2,7 milyar TL seviyesinde rekor bir ceza vermiştir. Rekabet Kurumu bu cezasını, ilk defa etraflıca ortaya koymuş olduğu "hub&spoke karteli (topla&dağıt karteli)" iddiasına dayandırmıştır. İşpat sistematığı bakımından diğer kartel dosyalarından ayrılan bu konu önümüzdeki dönemde yeni kararlar açısından da önemli bir tartışma konusu olacaktır. Bu önemli karar dışında Kurum; yem, un, dondurma, meyve-sebze, gazlı içecek ve maya sektörlerine yönelik dosyalar yürütmüştür.

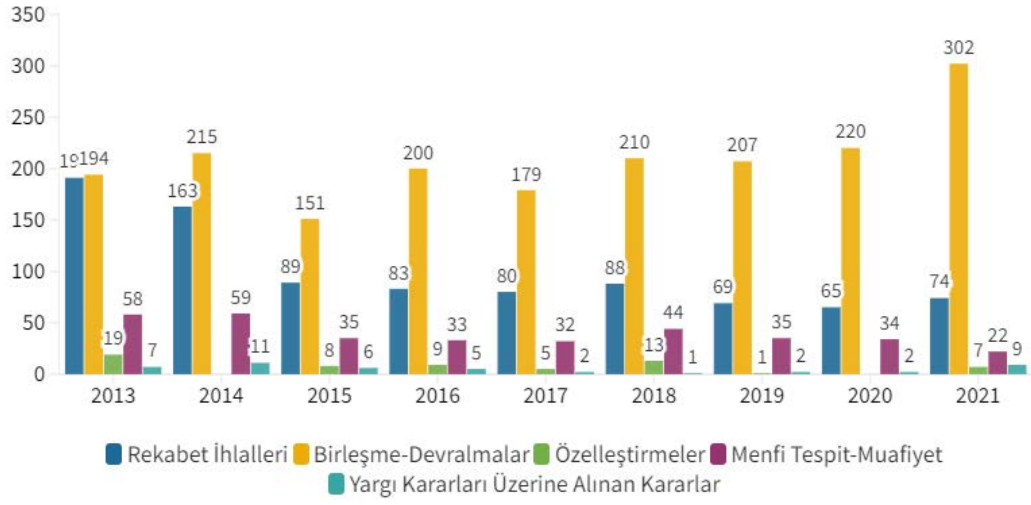
2021 yılında rekabet hukuku açısından hareketli olan bir diğer alan dijital piyasalar olmuştur. Rekabet Kurumu büyük dijital platformların çeşitli davranışlarını ve sözleşme koşullarını hakim durumun kötüye kullanılması penceresinden mercek altına almış ve iş modellerine dönüşümüne neden olacak önemli kararlar almıştır.

2021 yılında rekabet hukuku uygulaması açısından önemli tartışmalar içeren bir diğer alan işgücü (emek) piyasası olmuştur. Rekabet Kurumu çalışanların maaş ve yan haklarının koordinasyon içerisinde belirlendiği ve çalışan ayartmama anlaşmalarının yapıldığı iddiası çerçevesinde biri hastanelere, diğeri dijital platformlar ve yazılım firmalarına yönelik olmak üzere iki ayrı soruşturma yürütmüştür. Rekabet Kurumu yürüttüğü bu soruşturmalarda, emek piyasasının Rekabet Kanunu kapsamında olup olmadığı yönündeki tartışmayı sonlandırmış ve bu alanı Kanun kapsamında görerek dosyaları ilerletmiştir.

Son olarak 2021 yılında De Minimis, Taahhüt ve Uzlaşma'ya ilişkin olmak üzere üç ayrı ikincil mevzuat yürürlüğe girmiş ve Rekabet Kurumu bu uygulamaları hızla hayata geçirerek ilk karar örneklerine ilişkin gerekçeli kararlarını yayınlamıştır.

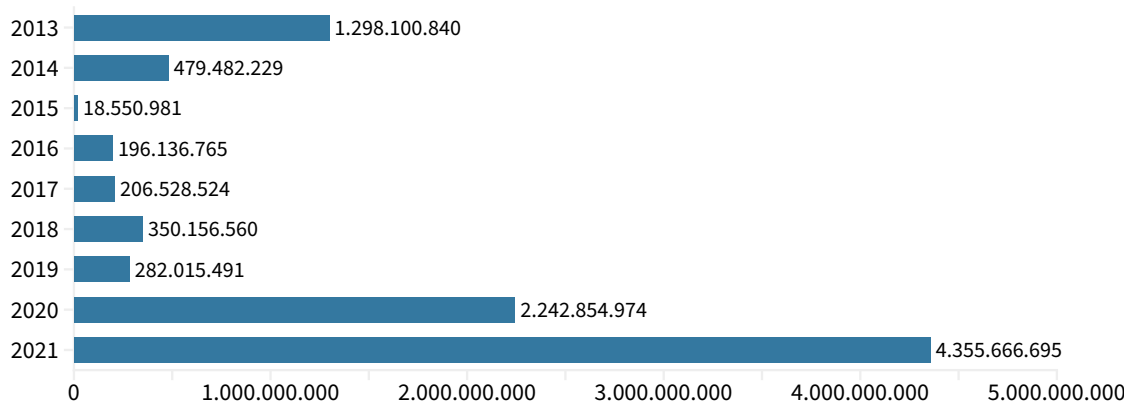
Sonuç olarak, Rekabet Kurumu'nun 2021 yılında gerek yürütülen dosyalar ve verilen ceza kararları gerekse yeni mevzuatlar bakımından aktif bir yıl geçirdiğini söylemek mümkündür. 2021 yılında verilen kararlar, Kurum'un bundan sonraki dönemde daha müdahaleci ve sert bir uygulama periyoduna girdiğini göstermektedir.

Türkiye’de Hukuk Sisteminin Genel Görünümü

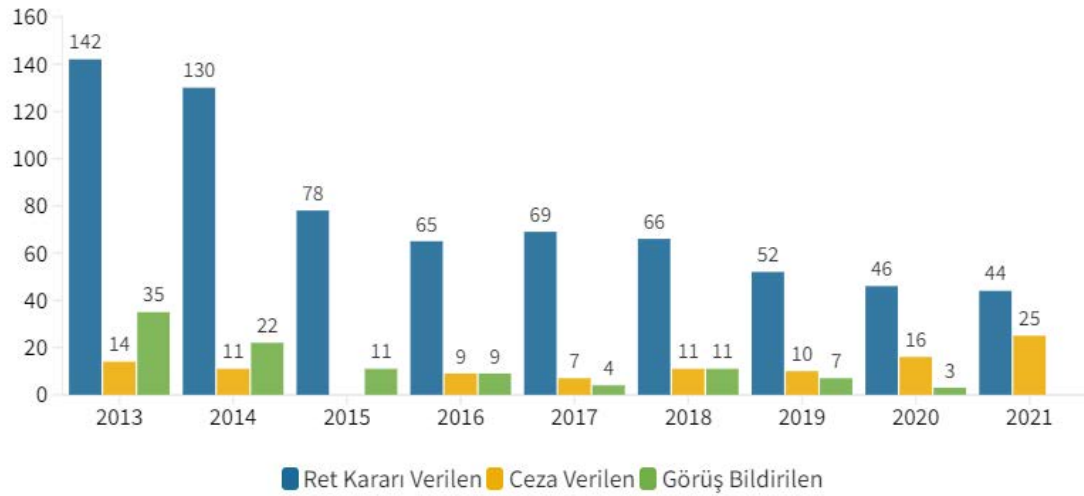
Şekil 88. Rekabet Kurumu Kurul Kararlarının Kapsam, Nitelik ve Sonuçlarına Göre Dağılımı (2013-2021)

Kaynak: Rekabet Kurumu, Kaynak İstatistikleri, 2021.

Şekil 89. Rekabet Kurumu Verilen İdari Para Cezaları (2013-2021)

Kaynak: Rekabet Kurumu, Kaynak İstatistikleri, 2021.

Şekil 90. Rekabet Kurumu Rekabet İhlali Kararları - Sonuçlarına Göre (2013-2021)

Kaynak: Rekabet Kurumu, Kaynak İstatistikleri, 2021.

Kamu Denetçiliği Kurumu

Merve Üstün Mete

Uzman, Kamu Denetçiliği Kurumu

Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK) Anayasal bir kurum olarak; kamu hizmetlerinde kalitenin artırılmasına yönelik bağımsız ve etkin şikâyet mekanizması oluşturmak suretiyle idarenin işleyişi ile ilgili şikâyet üzerine, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka, hakkaniyete ve iyi yönetim ilkelerine uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunmakla görevlendirilmiştir.

KDK, şikâyetleri almaya başladığı tarihten itibaren tavsiye kararları ve uzlaştırmacı yönüyle bireylerin adalete hızlı erişimini sağlayan, önleyici ve eğitici rolüyle uyuşmazlıkların doğmasının engellenmesine katkıda bulunan, iyi bilinen, tercih edilen, daha etkin bir hak arama kurumu olmuştur.

KDK insan odaklı bir anlayışın idari mekanizmaya yerleşmesi, hizmetin icrasında temel hak ve hürriyetlerin korunarak hukukun üstünlüğünün tam anlamıyla sağlanması ve iyi yönetim ilkelerinin kamu yönetimi aktörlerince benimsenerek iş ve işlemlerde temel alınması hedefiyle faaliyetini sürdürmektedir.

Bu kapsamda, Kamu Denetçiliği Kurumu yıllar itibarıyla yapılan başvuru sayılarına bakıldığında özellikle 2017 yılından sonra başvurularda yaklaşık yüzde 200'lük bir artış yaşandığı görülmüştür. 2020 yılında başvuru sayılarında yaşanan büyük artış ise, pandemi döneminde verilen temel destek kredilerine ilişkin 70.440 adet başvurudan kaynaklanmaktadır. 2021 yılında ise, 18.843 başvuru yapılmış olup yaklaşık 9 yıllık süreçte yapılan toplam başvuru sayısı ise 189.597'dir.

Kamu Denetçiliği Kurumu 2017 yılından itibaren yapılan başvuru sayısının artmasıyla birlikte nitelikli veya kabul edilebilir başvurularda da yükselme görülmüş ve idarelere verilen tavsiye kararlarında ciddi bir artış yaşanmıştır. Bu kapsamda, 2013-2017 yılları arasındaki 5 yıllık dönemde Kamu Denetçiliği Kurumunca toplam 792 adet tavsiye kararı verilmişken, 2018 yılında 5 yılın toplamından daha çok tavsiye kararı verilerek tavsiye kararı sayısı

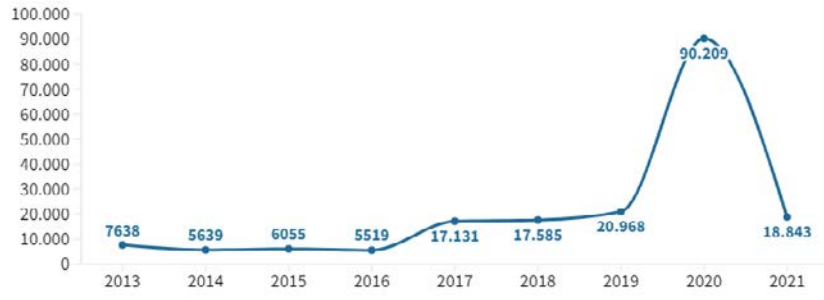
946 olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılında da verilen tavsiye kararı sayısında ciddi bir artış olmuş ve bu sayı 1.270'e ulaşmıştır. 2020 yılında pandemi etkisiyle birlikte 68.128 adet tavsiye, 704 adet kısmen tavsiye kısmen ret olmak üzere toplam 68.832 adet tavsiye yönünde karar verilmiştir.

Yine tavsiye yönünde verilen kararlara uyum oranına bakıldığında 2017 yılından itibaren sürekli bir artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu kapsamda KDK tavsiye kararlarına uyum oranı 2013 yılında %20'lerde iken; 2017 yılında %65'e, 2018 yılında %70'ye, 2019 yılında %75'e, 2020 yılında %76,38'e yükselmiştir. 2021 yılında ise bu oran %79,50'ye ulaşmıştır.

Bu kapsamda, gerek 73.416 adet tavsiye kararımız gerekse de Kamu Denetçiliği Kurumunca sağlanan hukuki yardım ve yol gösterme faaliyetleri, insanı merkeze alan, şeffaf ve hesap verebilir bir idare olduğumuzun göstergesidir. Ayrıca bu faaliyetler sonucunda, hak arama kültürü yaygınlaştırılmış, idare aleyhine açılacak on binlerce dava önlenmiş, vatandaşın derdine derman olunmuştur. KDK beş yılda bir yapılan seçimler dışında vatandaşın devlet yönetimine katılımını sağlamıştır. Bu nedenle KDK, doğrudan demokrasinin bir aracı olmuş ve demokrasinin güçlenmesini sağlamıştır.

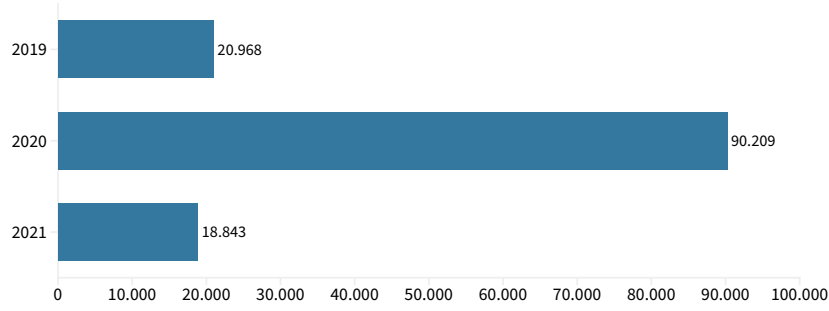
Öte yandan, KDK özellikle son yıllarda daha etkin ve fonksiyonel çalışmakla birlikte, Kurumun daha da işlevsel hale gelmesi ve kararlara uyum noktasında dünya standartlarının yakalanması, yargının iş yükünün azalmasına daha da fazla katkı sağlanması, vatandaşın sorunlarının daha etkin çözülmesi, hak arama kültürünün yaygınlaştırılması, idarenin hizmet kalitesinin ve şeffaflığının artmasının sağlanması ile hukuk devleti ilkesinin yerleştirilmesine yönelik hedeflerin gerçekleşmesi adına Kuruma re'sen inceleme yetkisinin verilmesinin, Kuruma ulusal önleme mekanizması, davalara katılma ve Anayasa Mahkemesine dava açma yetkisinin verilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Türkiye’de Hukuk Sisteminin Genel Görünümü

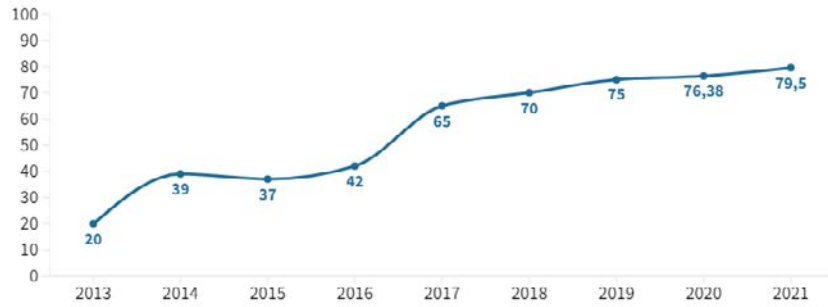
Şekil 91. Kamu Denetçiliği Kurumu Yıllık Şikâyet Başvuru Sayıları (2013-2021)

Kaynak: TBMM Kamu Denetçiliği Kurumu, Yıllık Raporlar 2021

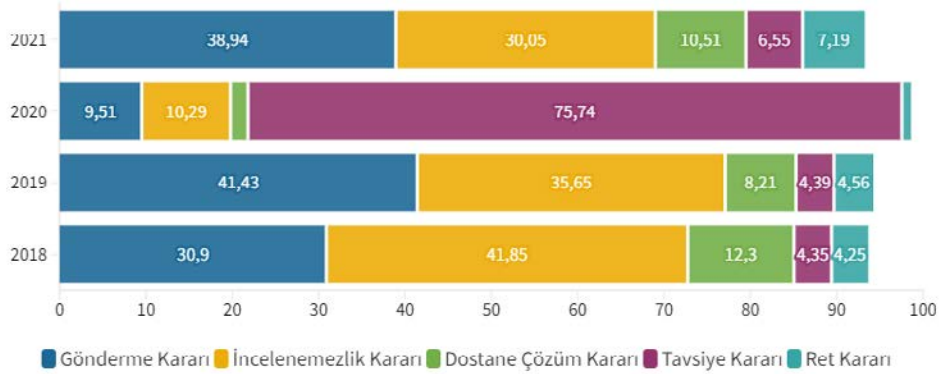
Şekil 92. Kamu Denetçiliği Kurumu Yıl İçinde Alınan Dosya Sayısı (2019-2021)

Kaynak: TBMM Kamu Denetçiliği Kurumu, Yıllık Raporlar 2021

Şekil 93. Kamu Denetçiliği Kurumu Tavsiye Yönünde Verilen Kararlara Uyum Oranı (% , 2019-2021)

Kaynak: TBMM Kamu Denetçiliği Kurumu, Yıllık Raporlar 2021

Şekil 94. Kamu Denetçiliği Kurumu Karar Türüne Göre Dağılımı (% , 2018-2021)

Kaynak: TBMM Kamu Denetçiliği Kurumu, Yıllık Raporlar 2021

Hukuk Eğitimi

Elyesa Koytak

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Türkiye’de hukuk fakülteleri, yükseköğretimin geneliyle uyumlu biçimde büyümeye devam etmektedir. YKS tercihlerinde hukuk fakülteleri ilk sıralardan başlamak üzere en yüksek puanlarla adayları çekmektedir. Bunun en temel nedeni, hukuk fakültesi yoluyla erişilecek mesleklerin gelir, güç ve statü kazanma anlamında cazip ve vaatkar imajının toplum geneline yayılmış olmasıdır. Hukuk mesleklerine erişmek, aile kökeni itibarıyla görece düşük sosyo-ekonomik statüye sahip olan geniş toplum kesimleri için halen daha güçlü bir motivasyon sağlamaktadır.

Diğer yandan hukuk eğitiminin içeriğinin aşıldığı ve hukuk mesleklerinin fazla büyüdüğü yönündeki tartışmalar da sürmektedir. Bu tartışmaların bir sonucu olarak 2018-19’da 190 bin olan asgari sıralama şartı bir 2020’de 125 bine, 2022 için de 100 bine düşürülmüştür. YÖK’ün bu müdahalesi daha ziyade yeni açılmış olan ve en düşük sıralardan öğrenci alan vakıf üniversitelerinin kontenjanlarının dolmaması şeklinde tezahür etmektedir.

Buna rağmen 2021 itibarıyla toplamda 74.633 öğrenci hukuk fakültelerinde kayıtlı görünmekte ve her sene yeni kaydolan öğrenci sayısı 17 binin üstünde seyretmektedir. Dolayısıyla hukuk fakültesi yoluyla hukuk mesleklerinin vadettiği toplumsal hareketlilik kazanımlarına yönelimde bir azalma yaşanmamaktadır. Bu durumda hukuk fakültelerinde verilen eğitimin standartları, niteliği ve pratik boyutunun tartışılması gerekir.

Esasen, köklü denilen fakülteler başta olmak üzere birçok fakültenin kontenjanları devasa boyutlara ulaşmıştır: 2020-2021 yılında İstanbul Hukuk’a 898, Marmara Hukuk’a 726, Ankara Hukuk’a 656 öğrenci yeni kayıt yaptırmış, Devlet üniversitelerindeki 38 hukuk fakültesinin hemen hepsi 200’ün üstünde yeni kayıt almıştır. Bu sayılar hukuk öğretiminin son derece kitlesel ölçekte yürütüldüğünü ifade eder. Görev yapan toplam akademisyen sayısı görece yavaş bir şekilde artarken artışın büyük oranda ders vermeyen araştırma görevlileri grubunda olması, hukuk fakültelerinde hoca-öğrenci ilişkisinin içeriğine ve katkılarına dair soru işaretlerini beraberinde getirmektedir.

Gerçekten de hukuk meslekleri ve bilhassa avukatlıkla ilgili eskiden beri devam eden tartışma konularından biri, hukuk fakültelerinde öğrenilen doktrin, mevzuat, usul ve prosedürler bütünüyle mesleğin günlük ve rutin gereklilikleri arasında ciddi bir boşluk olduğudur. Fakülte sürecinin kitlesel olduğu kadar kitabi olduğu

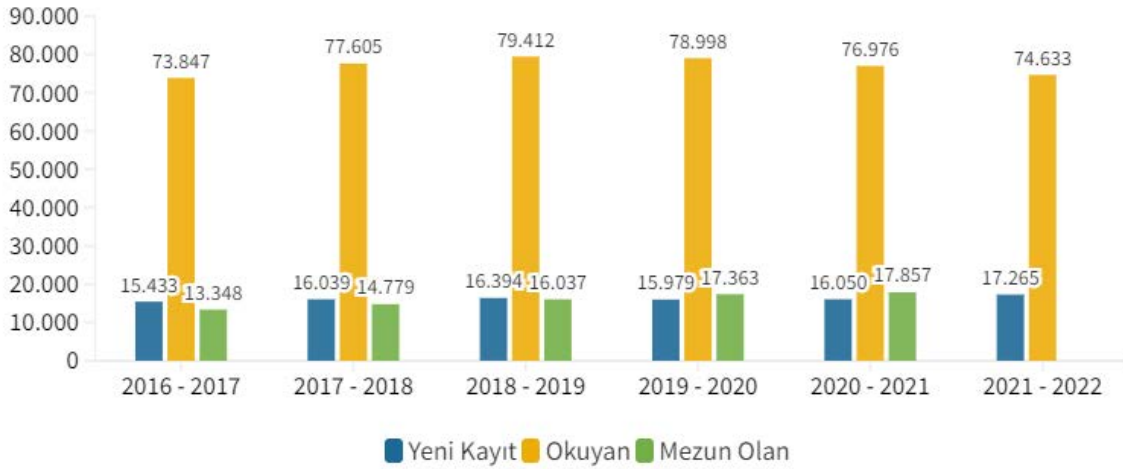
noktasında uzlaşısı vardır. Hukuk fakültelerinde müfredatın tek düzeliliği kadar, akademik kadroların araştırmacı yatkınlıklarının yetersiz olması, katılımcı ve vaka odaklı bir pedagojinin nadir bulunması da bu sorunu besler.

Hukuk fakültelerinin kitlesel ölçekte diploma dağıtan ve dolayısıyla hukuk mesleklerinde nitelik kaybına yol açan bir kuruma dönüşmesi, mezuniyetten sonra müstakbel avukatı bekleyen meslek dünyasının son derece fiili ve etkileşimsel beceriler gerektirmesiyle daha sancılı bir sorun haline gelmektedir. Hukuk mesleklerinin pratik ve pratik olduğu için fakültede fiilen içselleştirilmesi gereken bir dizi yatkınlığa dayanmasıyla hukuk fakültelerinin kitabi, kitlesel ve tek yönlü yapısı çelişmektedir. Duruşma düzeninden icra dairesinde dosyayı işleme koymaya, yüksek ciro lu bir şirket yöneticisiyle müzakere etmekten hukuk bürosunda meslektaşlarla iş bölümü yapmaya kadar avukatların rutin olarak mecbur kaldıkları bir dizi hayati önemde bilgi, beceri ve donanım hukuk fakültelerinde içselleştirilmeden mesleğe başlanmaktadır.

Toplumda hukuk diplomasına yönelik talep azalacak gibi görünmemektedir. Bu durumda hukuk eğitime dair esas tartışmanın, bu toplumsal talebi kısmaya yönelik geçici çözümlerden ziyade, hukuk mesleklerinin çok katmanlı gerekliliklerine dair bir vizyon ortaya koymak noktasında gelişmesi gerekmektedir. Bu bağlamda bir yol, avukatlık stajının fakülte süresinde başlatılması olabilir. Hâlihazırda birçok hukuk öğrencisi, yaz stajı denilen kısa deneyimlerin mezuniyetten sonrası için faydalı olduğunu fark etmiş durumdadır. Hukuk fakülteleri, barolar ve Adalet Bakanlığı’nın ortak koordinasyonu ile avukatlık stajı üçüncü sınıftan itibaren başlatılabilir. Böylece mesleğe yeni katılan kuşakların pratik yetkinlikleri, fakültenin kitlesel ve kitabi yapısının handikaplarını aşabilir.

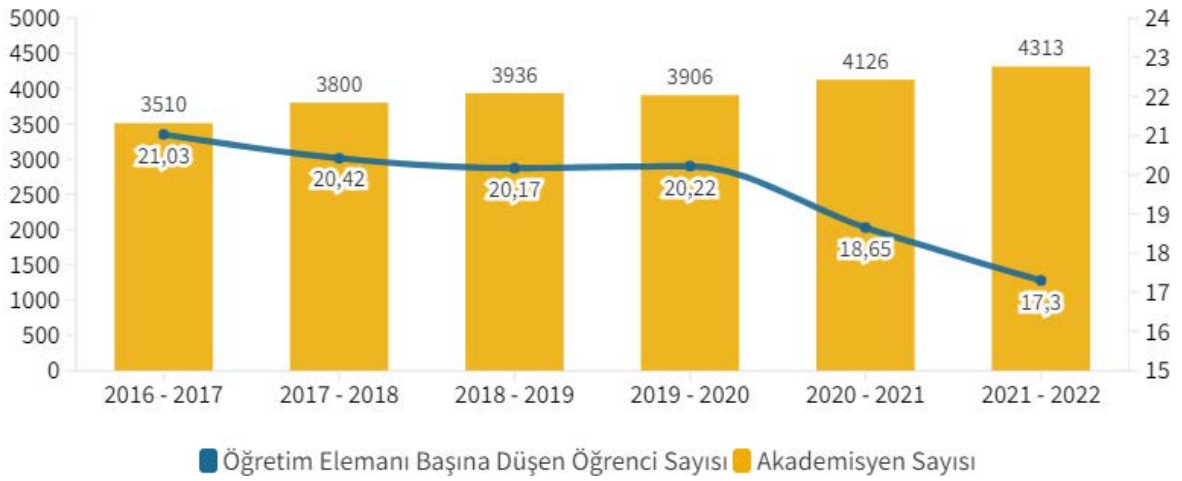
İkinci bir yol, müfredata uygulama odaklı süreçlerin yerleştirilmesi olabilir. Hukuk mezunlarının yoğun olarak çalıştığı emniyet ve adliye gibi kamu kurumlarından özel sektörün işleyiş ve süreçlerine bir dizi konuda yerinde ve yüz yüze bir içerik, hukuk fakültelerini büyük oranda iletilebilir. Bunun için fakültede görev yapan akademisyenlerin araştırma ve uygulama odaklı iş bölümü yapması gerekecektir. Hukukun yaşanan ve hayat içinde üretilen, yorumlanan, tartışılan ve dönüştürülen gerçekliğinin hukuk fakültelerinde merkezi bir yer edinmesi, sayısı giderek artan müstakbel hukukçu kuşakların elzem ihtiyaçlarından biridir.

Türkiye'de Hukuk Sisteminin Genel Görünümü

Şekil 95. Hukuk Fakülteleri Öğrenci Sayısı Genel Görünüm (2016-2022)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, 2021.

Şekil 96. Hukuk Fakültelerindeki Akademisyen ve Öğretim Elemanı Başına Düşen Öğrenci Sayısı (2016 -2021)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, 2021.

Yasama

Bilal Kılınç

Avukat

18'inci yüzyılın sonları ile 19'uncu yüzyılın başlarında kendini gösteren kodifikasyon hareketleriyle birlikte yasama faaliyeti parlamentoların en temel görevi haline gelmiştir. Bu dönemle birlikte kanunlar sistematik bir şekilde kaleme alınmaya başlanmıştır. Bu nedenle kanunlara "kod" (code) denilmiştir. Kıta Avrupası Hukuk Sistemi ve bu sistemin etkisi altında bulunan çoğrafiyalarda kanunlar hukuk sistemlerinin merkezine yerleşmiştir. Modern hukuk sistemlerinde parlamentoların yasama faaliyeti belli toplumsal sorunları aşmak veya başka bir amaçla temelinde siyasi bir karar yatan bir kod üretme faaliyetidir. Bu kodların, bir bilgisayar yazılımı gibi belli bir sistematigi bünyesinde barındırması gerektirmektedir. Bir kanun yapılmadan önce son derece titizlikle çalışılmalı, daha sonra sorun çıktığında değiştirmenin mümkün olduğu düşünülerek kanun yapılmamalıdır. Nitekim bir kanunun yani kodun değiştirilmesi sistemdeki tutarlılığı bozabileceği gibi sistemdeki boşlukları da artırabilecektir. İşte bütün bu nedenlerle siyasi kararlarını eksiksiz bir kod olarak yazma yeteneğini haiz bir parlamento devletler için hayati önemdedir. Bunun için halkoyuyla seçilen parlamenterlerin, siyasi partilerin, parlamento uzmanları ve görevlilerinin, konuyla alakalı idarelerin ve sivil toplum kuruluşlarının birbirini tamamlayıcı şekilde çalışması bu yeteneğin kazanılması bakımından elzemdir.

24 Haziran 2018 Genel Seçimlerinden sonra TBMM'nin 27'nci dönemi başlamıştır. 27'nci dönem 1'inci yasama yılında (25/07/2018-30/09/2018) 10 adet kanun teklifi sunulmuş (önceki yıllardan devredenler hariç) ve bunların 2 adedi kanunlaşmıştır. 2'nci yasama yılında (01/10/2018-30/09/2019) 2095 adet kanun teklifi sunulmuş ve 40 adedi kanunlaşmıştır. 3'üncü yasama yılında bir önceki yıla göre sayı bazında düşerek (01/10/2019-30/09/2020) 973 adet kanun teklifi sunulmuş ve 67 adedi kanunlaşmıştır. 4'üncü yasama yılında (01/10/2020-30/09/2021) 684 adet kanun teklifi sunulmuş ve 81 adedi kanunlaşmıştır. 5'inci yasama yılının ilk sekiz ayında ise (01/10/2021-30/06/2022) 789 adet kanun teklifi sunulmuş ve 83 adedi kanunlaşmıştır. 27'nci dönemin 2'nci yılında kanun teklifleri ciddi bir artış göstermiştir. Ancak 3'üncü ve 4'üncü yılında keskin bir şekilde düşmüştür. Bunun sebebi COVID-19

pandemisidir. Zira bu dönemde parlamento faaliyetleri de yavaşlamıştır.

Kanun teklif sayıları tekliflerin özenli bir şekilde hazırlanmadığının bir delaletidir. Örneğin yirmi yedinci dönem ikinci yasama yılında sunulan kanun tekliflerinin ancak ellide biri kanunlaşabilmiştir. Bunun yanı sıra "torba kanun" olarak kendini gösteren uygulama kanun yapma tekniği bakımından ciddi eleştirilere uğramaktadır. Bu tür kanunlar hukukun olağan akışını sekteye uğratma potansiyeli taşımakta olup hukuk güvenliği ilkesini dahi olumsuz yönde etkileyebilecektir. Ayrıca, başta ceza kanunu olmak üzere diğer temel kanunlarda sık sık yapılan değişiklikler yüzlerce madde ihtiva eden bu "kodların" ahengini bozmaktadır. Temel kanunlardaki değişikliklerin kısa vadede olumlu sonuçlar verdiği düşünülse de uzun vadede nasıl bir sonuç doğuracağı üzerinde de durulmamaktadır.

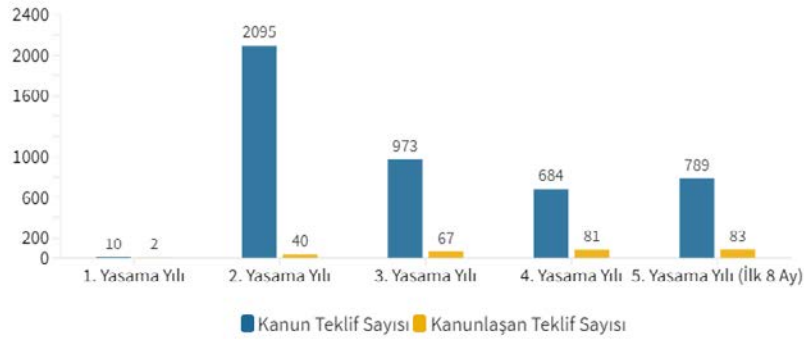
Anayasa'ya göre, TBMM, yürütme organı üzerindeki denetimini meclis araştırması, genel görüşme, meclis soruşturması ve yazılı soru yöntemleriyle kullanır. Bu denetim yetkisi yasama ve yürütme arasındaki kontrol ve dengeyi sağlaması bakımından son derece önemlidir.

Yazılı soru yöntemi ile Milletvekilleri en geç on beş gün içinde cevaplandırılmak üzere Cumhurbaşkanı yardımcılarını ile Bakanlara yazılı soru sormaktadır. 2018 yılı içerisinde 7.355, 2019 yılında 15.947, 2020 yılında 16.029, 2021 yılında 16.979 ve 2022 yılının ilk altı ayında 11.971 adet yazılı soru sorulmuştur. Son yıllarda yazılı sorunlarda ciddi bir artış görülmektedir.

Meclis araştırması yöntemi ile Meclis bir konuda belli bir inceleme yapmaktadır. 2018 yılı içerisinde 816, 2019 yılında 1505, 2020 yılında 1323, 2021 yılında 1587 ve 2022 yılının ilk altı ayında 975 adet meclis araştırması yapılması yönünde önerge verilmiştir. Bu önergelerin sayısı son dört yılda yaklaşık iki katına çıkmıştır.

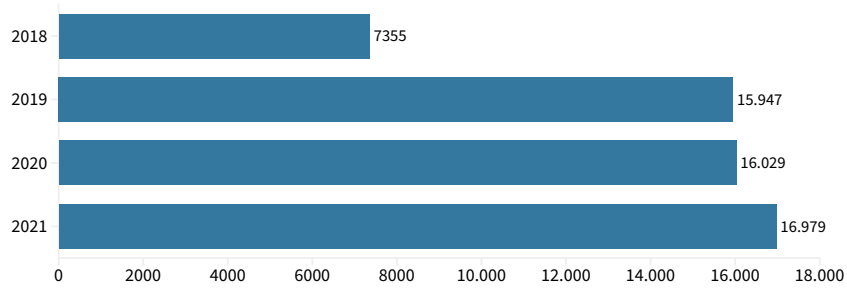
Son olarak TBMM'nin kanun çıkarma, değiştirme ve kaldırma görevlerinin yanında belli konularda karar alma yetkisi de bulunmaktadır. TBMM, 2018 yılında 19, 2019 yılında 31, 2020 yılında 38, 2021 yılında 38 ve 2022 yılının ilk altı ayında ise 23 karar almıştır. TBMM kararlarında 2018 yılından bu yana bir artış gözlemlenmektedir.

Türkiye’de Hukuk Sisteminin Genel Görünümü

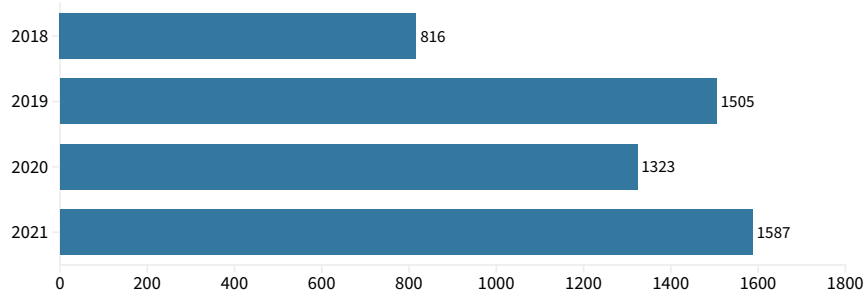
Şekil 97 - TBMM 27. Dönem Kanun Teklif ve Kanunlaşan Teklif Sayıları

Kaynak: Türkiye Büyük Millet Meclisi, Kanun Teklifleri Sorgu Formu.

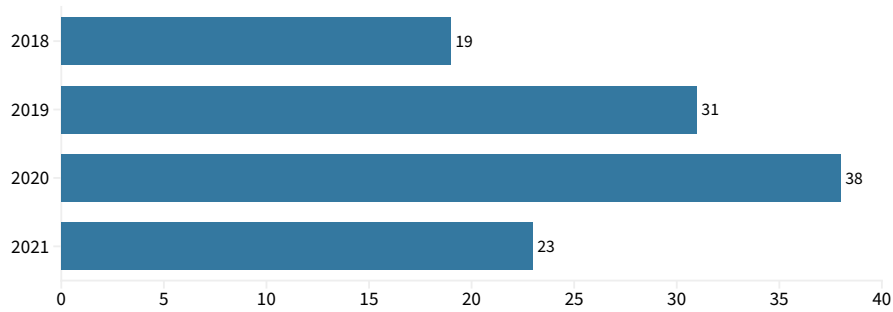
Şekil 98 - TBMM Yazılı Soru Önerge Sayıları (2018-2021)

Kaynak: Türkiye Büyük Millet Meclisi, Yazılı Soru Önergeleri Sorgu Formu.

Şekil 99 - TBMM Meclis Araştırma Önerge Sayıları (2018-2021)

Kaynak: Türkiye Büyük Millet Meclisi, Meclis Araştırması Önergeleri Sorgu Formu.

Şekil 100 - TBMM Karar Sayıları (2018-2021)

Kaynak: Türkiye Büyük Millet Meclisi, TBMM Kararları Sorgu Formu.

Türkiye'de Adalete Erişim

Adalet Erişimde Sosyo-Ekonomik ve Bölgesel Farklılıklar

Ahmet Bozdağ

Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi

Giriş

Adalet erişim hakkı, toplumun tüm kesimlerinin hak arama özgürlüğüne sahip olmasını, adil ve etkin bir hukuk düzeninin varlığını ve yargı organlarına kolay ve en az masrafla ulaşılmasını ifade etmektedir. Dolayısıyla adalet erişim, yargı organlarına başvurma imkânına sahip olmanın yanında hem yargı organlarına başvurmanın önündeki engellerin tespit edilmesini ve kaldırılmasını hem de başvurana en kısa sürede ve en az masrafla hakkına kavuşma yolunun açık tutulmasını sağlayan düzenlemelerin yapılmasını ifade eder (Sungurtekin Özkan, 2016).

Demokratik hukuk devletinde tüm hakların güvencesini adalet erişim hakkı oluşturmaktadır. Dolayısıyla adalet erişim hakkının olmadığı yerde temel hak ve özgürlüklerden bahsedilemeyeceği gibi adalet erişimin etkin kullanılmadığı bir ülkede temel hak ve özgürlüklerin güvenliğinden de tam olarak bahsedilemeyecektir. Ayrıca adalet erişim hakkı, sahip olduğu önem gereği sosyal ve ekonomik şartları, cinsiyeti, yaşı ve uyruğu ne olursa olsun bir ülkede yaşayan herkesin eşit bir şekilde sahip olması gereken temel haklardandır. Adalet erişim hakkının önemi Adalet Bakanlığının 2019-2023 Yargı Reformu Stratejisi Belgesinde de “Adalet erişimin eşit bir şekilde sağlanması, hukukun üstün-

lüğü ilkesinin kabul gördüğü toplumların temel hedefleri arasında yer almaktadır. Zaman içerisinde sürekli yeni boyut kazanan adalet erişim, hizmetlerin erişilebilirliği ve etkinliğini kapsamaktadır. Adalet hizmetlerinin kalitesi arttıkça doğal olarak yararlanıcıların memnuniyet oranı da artmaktadır” (Adalet Bakanlığı, 2019) şeklinde vurgulanmıştır.

Adalet erişim hakkının etkin kullanımını etkileyen birçok husus bulunmakla birlikte, bu çalışmada konu dışına çıkmamak amacıyla sadece adalet erişimde yargılama giderleri ve adalet erişimde bölgesel farklılıklar boyutları ele alınacaktır.

Adalet Erişimde Yargılama Giderlerinin Rolü

Adalet erişim hakkının etkin kullanılmasını etkileyen en önemli hususlardan bir tanesi, yargılama giderleridir (Subaşı, 2018). Yargılama giderleri, adalet erişim çabası kapsamında yargılama süresince yapılan harç, keşif, tebligat, bilirkişi ve avukat ücretlerinden oluşan giderlerdir. Bir ülkede yargılama giderlerinin fazla olması, ekonomik bakımdan dezavantajlı kişilerin adalet erişim hakkını kullanmasında kısıtlayıcı bir rol oynayacaktır. Bu nedenle adalet erişim hakkının etkin kullanımı için yargılama giderlerinin mümkün olduğunca azaltılması büyük önem taşımaktadır.

a) Avukat Giderleri

Türk hukuk sisteminde adalet erişiminde en önemli yargılama gider kalemini, avukat(lar)a ödenen ücretler oluşturmaktadır. Adalet erişim hakkının kullanımı kapsamında kişi, ihtiyari olarak bir avukatın hukuki yardımından yararlanmak için avukata danışma ve/veya vekalet ücreti ödemesi gerekmektedir. Aynı zamanda idari yargılamada, ceza yargılamasında ve hukuk yargılamasında yargılama sonunda davayı kaybeden tarafın davayı kazanan diğer tarafın avukatına, avukatlık asgari ücret tarifesindeki avukatlık ücretini de ödemesi zorunludur. Dolayısıyla davayı kaybeden taraf, hem kendi vekili/müdafisi olan avukatın ücretini hem de karşı tarafın vekili/müdafisinin ücretini ödeyerek bir yargılamada iki defa avukatlık ücreti ödemek zorunda kalmaktadır.

Türkiye’de avukatlara ödenecek asgari ücret, her yıl Türkiye Barolar Birliği tarafından Avukatlık Asgari Ücret Tarifesi ile belirlenmekte ve resmî gazetede yayımlanmaktadır. Her avukat, asgari ücret tarifesinin alt sınırlarına aykırı olmamak koşuluyla yapılacak iş ve takip edilecek davalardaki vekalet ücreti politikasını serbestçe belirleyebilir.

Adalet erişiminde resen araştırma ilkesinin bulunmadığı özel hukuk alanı başta olmak üzere sistem, tüm düzenlemelere rağmen hala hukukçu olmayan bireyler için karmaşık bir yapıya sahiptir bu sebeple hukuk yargılaması alanında bir hukukçudan hukuki yardım almak büyük önem taşımaktadır. Ancak Türkiye’de 2022 yılında yaklaşık 10 milyon kişinin asgari ücretle çalışıyor olması ve işsizlik oranının %11 civarında olması dikkate alındığında, yukarıda

Tablo 1. 2022 yılı Avukatlık Asgari Danışma Ücreti Tarifesi

Danışma Türü	Ücret
Büroda sözlü danışma (ilk bir saate kadar)	675,00 TL
Çağrı üzerine gidilen yerde sözlü danışma (ilk bir saate kadar)	1.405,00 TL
Yazılı danışma için (ilk bir saate kadar)	1.405,00 TL
Her türlü dilekçe yazılması, ihbarname, ihtarname, protesto düzenlenmesinde	1.030,00 TL
Kira sözleşmesi ve benzeri sözleşmelerin hazırlanması	1.350,00 TL
Tüzük, yönetmelik, miras sözleşmesi, vasiyetname, vakıf senedi ve benzeri belgelerin hazırlanması	4.100,00 TL
Şirket ana sözleşmesi, şirketlerin devir ve birleşmesi vb. ticari işlerle ilgili sözleşmeler	2.065,00 TL

Kaynak: Türkiye Barolar Birliği

Tablo 2. 2022 yılı Bazı Dava ve Ceza Soruşturması Takibi için Avukatlık Asgari Ücret Tarifesi

Takip Edilen Dava ve Ceza Soruşturması	Vekalet Ücreti
Ceza soruşturma evresinde takip edilen işler için	1.550,00 TL
Sulh Ceza Hakimlikleri ve İnfaz Hakimliklerinde takip edilen davalar için	2.000,00 TL
Asliye (Ceza/Hukuk) Mahkemelerinde takip edilen davalar için	5.100,00 TL
Tüketici Mahkemelerinde takip edilen davalar için	2.550,00 TL
Fikri ve Sınai Haklar Mahkemelerinde takip edilen davalar için	7.375,00 TL
Ağır Ceza Mahkemelerinde takip edilen davalar için	10.250,00 TL
İdare ve Vergi Mahkemelerinde takip edilen davalar için: Duruşmasız/Duruşmalı	2.550,00/ 3.890,00 TL

Kaynak: Türkiye Barolar Birliği

belirtilen avukatlık asgari ücret tarifesindeki en az miktarları dahi birçok kişinin ödeyemeyeceği açıkça görülmektedir. Bu sorunu bir nebze de olsa hafifletmek amacıyla ücretsiz adli yardım kurumu ile ceza muhakemesi alanında ücretsiz müdafî ve vekil görevlendirilmesi düzenlenmiştir (Subaşı, 2018).

Adli yardım, hukuk yargılaması ve idari yargılama alanında mali olanakları yetersiz kişilerin talebi üzerine, geçici olarak dava harç ve masraflarından muaf tutulması ve kendisi için baro tarafından ücretsiz avukat görevlendirilmesidir. Adli yardım, bireyleri ekonomik güçleri oranında hak arayabilme tehlikesine karşı koruyarak yargı harçlarının ve dar anlamda yargılama giderlerinin bireyin ekonomik gücünü aştığı durumlarda hakkını elde edebilmesine olanak sağlamaktadır (Kalem Berk, 2012). “Bu nedenle adli yardım, fiilî ve gerçek eşitliğin yargı ve cebri icra organları önünde fiiliyata geçirilmesini temin eden ve sosyal yargılama hukuku ile ilişkisi bulunan temel bir hak olarak nitelendirilmektedir” (Subaşı, 2018). Dolayısıyla HMK kapsamında uygulanan adli yardım, kişilere yargılama giderlerinden kesin bir muafiyet sağlamamakta ve belirli şartlarla geçici muafiyet sağlanan yargılama giderlerinin tahsilini de dava veya takibin sonunda tahsil edilebileceğini düzenlemektedir (HMK, m. 339).

Ceza yargılaması alanında ise, müdafii bulunmayan sanık/şüphelilere ekonomik durumuna bakılmaksızın kural olarak talep üzerine, zorunlu müdafilik gerektiren durumlarda ise resen ücretsiz müdafî görevlendirilmektedir (Bozdağ, 2014). Ayrıca ceza muhakemesinde mağdur veya suçtan zarar görenin çocuk, meramını anlatamayacak kadar malul, sağır veya dilsiz olması ve vekilinin de bulunmaması halinde resen ücretsiz vekil görevlendirilmesi zorunluyken (CMK, m. 234/2); vekili bulunma-

yan cinsel saldırı suçu ile alt sınırı 5 yıldan fazla hapis cezası gerektiren suç mağdurlarının ve suçtan zarar görenlerin talep etmesi halinde ücretsiz olarak vekil görevlendirilmesi zorunlu olarak düzenlenmiştir (CMK, m. 234/a-3, b-5; Bozdağ, 2017).

Gaziantep Barosundan aldığımız bilgilere göre; Gaziantep ilinde 2021 yılında, ceza yargılamalarında soruşturma aşamasında kolluğun talebi üzerine 14.864, soruşturma aşamasında savcılığın talebi üzerine 6.390, sulh ceza hakimliğinin talebi üzerine 4.052 ve kovuşturma aşamasında ceza mahkemelerinin talebi üzerine 12.854 olmak üzere toplam 38.190 kişiye ücretsiz avukat görevlendirilmiştir. Hukuk yargılamalarında ise adli yardım kapsamında 2.374 kişi talepte bulunmuş, bunlardan 1.671 kişinin talebi kabul edilerek ücretsiz avukat görevlendirilmiş; 703 kişinin talebi ise reddedilmiştir. Gaziantep iline ilişkin bu verilerin Türkiye ortalamasına yakın olduğu söylenebilir. İstanbul ilinde 2021 yılında, ceza yargılamalarında soruşturma aşamasında kolluğun talebi üzerine 44.206, soruşturma aşamasında savcılığın talebi üzerine 10.290, sulh ceza hakimliğinin talebi üzerine 14.522 ve kovuşturma aşamasında ceza mahkemelerinin talebi üzerine 33.910 olmak üzere toplam 102.928 avukat görevlendirilmiştir. Hukuk yargılamalarında ise adli yardım kapsamında 11.257 avukat görevlendirilmiştir (İstanbul Barosu, 2021).

Bu veriler, avukatlık asgari ücret tarifesindeki ücretlerin çok yüksek olmasa da ülkemizdeki işsizlik ve asgari ücretle çalışan sayısı dikkate alındığında adalete erişimde avukatlık ücretlerinin diğer yargılama giderleriyle birlikte olumsuz bir etki doğurduğu sonucuna bizleri götürmektedir. Ayrıca adalete erişimde iyi bir uygulama olan ücretsiz avukat görevlendirilmesi, toplumun büyük çoğunluğu ta-

rafından yeteri kadar bilinmediğinden beklenen yararı tam olarak sağlayamamaktadır. Bunun için adalet erişimde adli yardım uygulamasının etkinliğini artırmak amacıyla adliyelerin girişinde bilgilendirme ve yönlendirme büroları açılması ve bu konuda kamu spotları hazırlanması yararlı olacaktır. Ancak adli yardım kapsamında avukatlara ödenen ücretlerin düşük olması göz önüne alındığında adli yardımdan yararlanma sayısının artması, avukatlarda memnuniyetsizliklere sebep olacağı da gözden kaçırılmamalıdır.

b) Diğer Yargılama Giderleri

Türk hukuk sisteminde adalet erişimde önem arz eden diğer yargılama giderleri, yargılama süresince ödenen harçlar, keşif masrafları, tebligat (posta) masrafları ve bilirkişi ücretleridir.

Yargı harçları, devletin yargılama hizmetlerinden kişisel fayda sağlayan bireylerden, bu hizmetlerin maliyetlerine kısmi bir katkı ve aynı zamanda gereksiz ve haksız yere kişilerin yargı organlarını meşgul etmemesi için caydırıcılık olarak aldığı miktarı belirli paralardır (Subaşı, 2018). Harç miktarları, 492 sayılı Harçlar Kanunu’nun mükerrer 138’inci maddesine göre “... Her takvim yılı başından geçerli olmak üzere önceki yılda uygulanan maktu harçlar (maktu ve nispi harçların asgari ve azami miktarlarını belirleyen hadler dahil) o yıl için tespit ve ilan olunan yeniden değerlendirme oranında artırılır”. 2021 yılı yeniden değerlendirme oranını %36,20 olarak belirlemiş ve bu oran 2022 yılı harç artışını da belirlenmiştir. Bu çalışmada tüm yargı harçlarına değinme imkânı bulunmamakla birlikte, idari yargıda yeni açılan bir davada posta ve harç masraf toplamı 350,00 TL ile 775,00 TL arasında değişirken; Anayasa Mahkemesine bireysel başvurularında başvuru harcı 664,30 TL’dir.

Yargılama hizmetlerinin ortaya çıkardığı harç ve giderlerin yüksek olması, kişilerin adalet erişim hakkının etkin kullanımını kısıtlayacaktır. Yargılama harç ve giderlerin düşük tutulması veya tamamen kaldırılması ise yargı organlarının mevcut dava ve dolayısıyla iş yükünü arttırabilecek hatta kişilerin haksız olduklarını bile bile kötü niyetli olarak dava açmasına sebebiyet verebilecektir. Bu iki durum arasında makul bir dengenin sağlanması için yargı harçlarının mümkün olan en düşük ve makûl düzeyde belirlenmesi gerekir (Çayan, 2016).

Adalet erişimi etkileyen yargılama giderlerinden bir tanesi de keşif ve bilirkişi ücretleridir. Özellikle özel hukuk yargılamalarında yapılacak keşif işlemler ile bilirkişiye başvurunun, bu ücretlerin davacı tarafından peşin ödenmesine bağlı olması, adalet erişimi olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Bu tür davalarda, bilirkişi ve keşif masraflarının davacı tarafından peşin olarak ödenmemesi halinde, bilirkişiye müracaat edilmemekte ve keşif yapılmamaktadır. Bu durum haklılığını ispat etmesi bilirkişi görevlendirilmesine veya keşif yapılmasına bağlı olan kişilerin mağdur olmasına sebebiyet verebilmektedir (Resmi Gazete, 2021). Örneğin idari yargıda iptal davası açmış olan bir kişi avukatlık ücreti hariç ortalama, 468,00 TL posta ücreti, 427,00 TL harç, 480,00 TL bilirkişilik ücreti, 571,90 TL keşif harcı, 220,70 TL istinaf harcı ve 397,80 TL temyiz harcı olmak üzere toplam 2.565,04 TL yargılama gideri ödemesi gerekir. Bu harç ve posta masrafları, yapılan işlemlere ve sürece bağlı olarak artabileceği gibi azala da bilmektedir.

Adalet Erişimde Bölgesel Farklılıklar

Adalet erişim ve onun etkin kullanımını etkileyen faktörlerden biri de bölgesel farklılıklardır. Adalet erişim ve bu hakkın etkin kul-

lanımını, kişilerin ekonomik durumu, kültür seviyesi, hak arama bilgi ve bilinci de önemli oranda etkileyebilecek nedenlerdir. Bu nedenler gelir düzeyi düşük ve ekonomik olarak geri kalmış (Sungurtekin Özkan, 2014) ve okuma yazma oranının düşük olduğu bölgelerde yaşayan, hak arama bilgisi ve araçlarını tanıma ve kullanma imkânından mahrum kişilerin, adalete erişim ve bu hakkı etkin bir şekilde kullanmada dezavantajlı olduğunu söyleyebiliriz. Bu konuda elimizde bilimsel bir istatistiki bilgi bulunmamakla birlikte mesleki tecrübemizden ve toplumsal gözlemlerimizden bu sonuca ulaşabilmekteyiz (Kalem Berk, 2012).

Esasında, adalete erişim ve etkin kullanım açısından bölgesel düzeyde farklılaşmayı gösteren bir veri kaynağının bulunmaması başlı başına sorundur. Adalete erişim imkanlarının tüm ülkede dengeli ve eşitsizlikleri giderici biçimde sunulmasının yolu, öncelikle eksik noktaların keşfinden geçmektedir. Zira adaleti erişimi güç kılan, demografik yapı içerisindeki bazı yoksunluklardan kaynaklanabileceği gibi adalet kamu hizmetinin sunuma yönelik yetkin ve yeterli sayıda personel istihdamı veya fiziksel mekan yetersizliği gibi yapısal sorunlar da olabilir. Analizlere dayanak oluştura-

cak, izlenim ve tahminin ötesine geçebilecek somut verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Adalet kamu hizmetlerinin tüm ülke sathında idari yönden teşkilatlanmasını sağlamakla yükümlü olan Bakanlığın, ivedilikle bu yöndeki eksikliği giderecek adımlar atması gerekmektedir.

Hizmet sunumunun nicel olarak dengeli dağılımı kadar, sunulan hizmetin içeriği açısından da bölgesel farklılıkların gözetilmesi adalete erişime olumlu katkı sağlayacaktır. Özellikle adalet hizmeti sunulan kişiler/taflar ile hâkim ve savcılarının ya da diğer adliye personelinin kuracağı ilişkide, bölge halkına dair farkındalığın yüksek oluşu, sürecin daha nitelikli şekilde yürütülmesine katkı sağlar. Personelin bu konuda bilinçlendirilmesi de adalete erişime katkı sunacak somut bir dokunuş olacaktır. Özellikle yargının iş yükünün azaltılması ve adalete erişimi kolaylaştırma amacıyla sürdürülen alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri kullanılırken, bölgesel farklılıklara uygun, muhatabıyla etkileşim sağlayabilen bir üsluba sahip olunması çözüme katkı sunacaktır. Kâğıt üstündeki iyi tasarımlar, ancak sosyo-ekonomik ve bölgesel farklılıklar hesaba katıldığında iyi uygulamalara dönüşebilecektir.

Sonuç ve Değerlendirme

Adil yargılanma hakkının ve hak arama özgürlüğünün bir uzantısı olan adalet erişim hakkı, demokratik, sosyal ve hukuk devleti olmanın zorunlu unsurudur. Temel hak ve özgürlüklerin güvenceye olması, ancak adalet erişim hakkının varlığı ve etkin kullanımı ile mümkün olabilecektir. Bu nedendir ki Adalet Bakanlığının hazırlamış olduğu tüm yargı reformu strateji belgelerinde adalet erişim hakkı ve etkinliğinin geliştirilmesi konusu en ön sıralarda yer almıştır.

Adalet erişim hakkının etkin kullanımını olumsuz etkileyen birçok neden bulunmakla birlikte, bu nedenlerden bir tanesini sosyo-ekonomik nedenler oluşturmaktadır. Sosyo-ekonomik nedenler başlığı altında, adalet erişimde yargılama giderlerinin rolü ve bölgesel farklılıklar başlıkları incelenmiş olup bu konulardaki önerilerimizi şu şekilde ifade edebiliriz.

- Gerek hukuk yargılamasında gerek idari yargılamada ve gerekse ceza yargılamasında adalet erişime çabası içinde olan kişiler, hukuki yardımından yararlandıkları avukatın ücretini ödedikleri gibi aynı zamanda davayı kaybettiklerinde davacı kişinin avukatının da avukatlık asgari ücret tarifesindeki ücretini ödemek zorunda kalmaktadır. Ülkemizdeki ekonomik şartlar dikkate alındığında, bu durumun adalet erişimi önemli oranda kısıtladığını görmekteyiz. Bu nedenle, adalet erişim çabası içerisinde olan kişilerin davayı kaybettiklerinde karşı tarafın da avukatlık ücretini ödeme uygulamasının en azından asgari ücret ve asgari ücretin altında bir ücretle çalışan kişiler için kaldırılması uygun olacaktır.
- Yargılama harçlarının yüksek tutulmaması hatta asgari ücret miktarı dikkate alınarak sembolik bir miktar olarak belirlenmesi, adalet erişime katkı sunacaktır.
- Ayrıca adalet erişim kapsamında kişilere sağlanan adli yardım uygulamasında, haksız çıksa dahi asgari ücret veya asgari ücretin altında bir ücretle çalışan kişilerden sonradan yargılama masraflarının talep edilmemesi için somut bir düzenleme yapılarak uygulamada birlik sağlanmalıdır.
- Ülkemizde hak arama bilincinin düşük olduğu ve ekonomik olarak geri kalmış bölge ve illerdeki adliyelerde, ücretsiz danışmanlık veren profesyonel hukukçulardan oluşan büroların kurulması yararlı olacaktır.

Adalet Erişimde Kurumsal ve Kültürel Engeller

Vahap Coşkun

Av. Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi

Adalet erişim, günümüzde hukuki tartışmaların merkezinde yer alan bir kavramdır. İkinci Dünya Savaşı'nın ertesinde ortaya çıkan, zamanla kapsama alanı genişleyen (yoksullar, tüketiciler, çevreciler, çocuklar vb.) ve enstrümanları çeşitlenen (daha az resmi uyuşmazlık çözme mekanizmaları) bu kavram, hak öznelerinin adaletle dönük arayışlarında yargı organlarına erişmelerini ve mümkün olduğunca güçlendirilmelerini anlatır.

Adalet erişim, bir yandan "sosyal devlet" anlayışı, diğer yandan da "hukukun üstünlüğü" ilkesi ile yakından irtibatlıdır. Zira sosyal devlet güçlü olduğu nispette, dezavantajlı grupların adaletle ulaşma ihtimalleri yükselir. Keza adalet önündeki engeller azaltıldıkça da hukukun üstünlüğünü tesis etme olanağı artar.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nin 6. maddesi ile ilişkilendirildiğinde, adalet erişim, bir insan hakkı olarak da tanımlanabilir. Çünkü bu madde, "herkesin her yerde hukuk önünde insan olarak kabul görme hakkına sahip olduğunu" belirtir. İnsanların hukuk önünde tanınmaları ve hukuki bir kimlik edinmeleri, yalnızca, devletin vatandaşlarına karşı bir yükümlülüğü değil, bir insan hakları meselesi olarak adalet erişim ile de bağlantılıdır.

Ne var ki, bu derece önem arz etmesine rağmen, insanların adaletle ulaşmalarının önünde birçok engel vardır. Yargılamanın herkes için adil bir şekilde cereyan etmesini sağlayacak bir vasatın çok uzağındayız. Salt geri kalmış veya gelişmekte olan ülkelerde değil, gelişmiş ülkelerde bile adaletin tecelli etmesini önleyen çok sayıda sorun bulunuyor.

World Justice Project tarafından ortaya konan "Global Insights on Access to Justice" anketine göre, kişi başına en yüksek avukat oranlarından birine sahip Amerika Birleşik Devletleri'nin 2019 istatistikleri, adalet erişim açısından parlak bir tablo ortaya koymaz (World Justice Project, 2021). Ankete katılan Amerikan vatandaşlarının %66'sı yasal bir problem ile karşı karşıya kaldığını ifade etmiştir. Tavsiye ve temsil açısından yardım alabilenlerin oranı %33'ü, problemini çözebilenlerin oranı ise %48 olmuştur. Bunun yanı sıra Birleşmiş Milletler, dünya çapında yaklaşık dört milyar insanın hukukun üstünlüğünden dışlandığını tahmin etmektedir (IT Chronicles, 2022).

İnsanları adaletten uzak düşüren birçok neden bulunur. Yargının tarafsız ve bağımsız olmaması, bireylerin ekonomik güçlerinin yetersizliği, hukuki hizmetlerin ağır maliyetli olması, yargı organlarının iş yükü, hukuk kül-

türünün zayıflığı, uyuşmazlık çözüm mekanizmalarının işlevsizliği ve hukuki bilgisizlik, bunlar arasında öne çıkar. Dolayısıyla devletlere düşen en mühim vazife, insanların adalet erişmesini zorlaştıran bu nedenleri asgariye çekmek için çalışmak olmalıdır. Bu bağlamda, üzerine hassasiyetle eğilinmesi gereken konulardan biri de yargılama süreçlerinde kullanılan dildir.

Yargılama ve İfade Almada Dil ve Tercüman Sorunları

PODEM’in farklı etnik kimliğe mensup kişilerin adalet erişim konusundaki algı ve düşüncelerine odaklanan “Toplumsal ve Siyasal Zeminde Adalet Erişimden Beklentiler: Türkiye’de Etnik Temelde Farklı Toplumsal Kesimlerin Adalet Erişimi” başlıklı raporunda, insanların “adalet erişim” derken başlıca iki hususu öne çıkardıkları belirtiliyor (Gülmez Korkmaz ve Engin, 2021).

İlki, adalet erişimin “kolay, hızlı, etkili, adil ve en az masrafla hukuk mekanizmalarına erişim” olarak tanımlanmasıdır. İkincisi ise, tek bir olgu üzerinden bir hükme varılmaması, adalet erişimin bir “süreç” olarak değerlendirilmesidir. Bir başka ifadeyle, adalet erişip erişilemediğine dair kanaatleri belirleyen, tek başına mahkeme salonunda olup biten-

ler değildir. Adalet erişim “yargı organlarına başvurmadan önceki aşama ile başlayan ve sürecin sonunda toplumun adalet duygusunda bıraktığı etkiye kadar uzanan bir süreç olarak” görülmedir.

Raporda, etnik temelde farklı toplumsal kesimlerden gelen katılımcılar, adalet erişmeyi güçleştiren başlıca dört sebebe işaret ediyorlar: Birincisi; yargının tarafsız ve bağımsız olmamasıdır (Gülmez Korkmaz ve Engin, 2021). Bu çerçevede şikâyetler, yargı mensuplarının seçiminde liyakatin göz ardı edildiği, hukuk herkese eşit bir şekilde uygulanmadığı ve hukuki makamlarda ayrımcılığa maruz kaldığında yoğunlaşıyor. İkincisi, iktisadi sıkıntılardır. Gelir düzeyinin düşüklüğü ve bölgeler arasında fırsat eşitsizliğinin büyüklüğü insanların hem adalet hem de eğitime ulaşmalarına son derece menfi tesir ediyor.

Üçüncüsü, cezasızlıktır. En genel ifadeyle cezasızlık, “ fiili veya yasal olarak bir hak ihlalinin faillerinin var olan veya olması gereken yargı süreçlerine tabi tutulmaması veya uygun şekilde cezalandırılmaması ve mağdur edilenlerin onarım hakkına erişememesidir” (Uluslararası Af Örgütü, 2022). Türkiye’de hak ihlallerinin cezasız kalmasında temel faktör, yargı mensuplarının kendilerini devleti ve çoğunlukla kamu görevlisi olan failleri korumakla vazifeli saymalarıdır.¹ Bu, bir taraftan mağdurlar için adalet talebi-

1 Yargı mensuplarının zihniyeti, onların devlet, adalet ve hak kavramlarına nasıl yaklaştıklarını inceleyen bir çalışma için bakınız: Mithat Sancar – Eylem Ümit Atılğan: “Adalet Biraz Es Geçiliyor...”, TESEV Yayınları, İstanbul, 2009. (<https://www.tesev.org.tr/tr/?s=adalet+biraz+es+ge%CC%A7iliyor&lang=tr>)

Dört dava (Cemal Temizöz Davası, JİTEM Davası, Hrant Dink Davası ve Engin Çeber Davası) üzerinden yargının, güvenlik güçlerinin gerçekleştirdiği suçlarda cezasızlığı norm haline getirmesini tahlil eden bir inceleme için bakınız: Mehmet Atılğan – Serap Işık: “Cezasızlık Zırhını Aşmak: Türkiye’de Güvenlik Güçleri ve Hak İhlalleri”, TESEV Yayınları, İstanbul, 2011. <https://www.tesev.org.tr/tr/research/cezasizlik-zirhini-asmak-turkiyede-guvenlik-gucleri-ve-hak-ihlalleri/>

nin yerine getirilmesini mümkün olmaktan çıkarır, diğer taraftan da yeni ihlallere zemin hazırlar. Cezasızlık, bütün toplumu yaralamakla birlikte bilhassa birden fazla dezavantajlı grubun üyesi olan bireylere katmerli bir mağduriyet yaşamasına neden olur.

Dördüncüsü ise, bilgiye erişimde yaşanan sorunlardır. Bir iddianın hukuk önünde kabul görebilmesi, iddia sahibinin hukuki haklarına ilişkin bilgiyle donatılmış olmasıyla yakından ilgilidir. Adalet erişimin önündeki bariyerlerden biri olan hukuki bilginin yetersizliğinin dört kaynağı vardır:

- Bilginin yetersiz dağılımı/paylaşımı
- Bilginin kasten gizlenmesi
- Hukuk terminolojisinin anlaşılabilirliği
- Hukuk dilinin sadece resmi dilde olması ya da bir başka ifadeyle resmi dilin dışındaki anadili bulunanların hak arama sorunu

Kişilerin kamusal hayata gerektiği gibi katılmasının önündeki kritik bariyerlerden biri, resmi dili hiç ya da yeterince bilmemeleridir. Resmi dile vakıf olmamak kişinin başta, eğitim, adalet ve iş bulma olmak üzere birçok sahada geride kalmasına, bir devlet dairesinde veya bir yargı organında hakkını ararken ağır güçlüklerle karşılaşmasına neden olur.

Bir kimsenin hakkına kavuşabilmesi için, öncelikle mağduriyetini ve talebini ayrıntılarıyla anlatabilmesi, nerelere başvuracağı konusunda doğru bilgilendirilmesi ve bu bilgileri anlayabilmesi gerekir. Bu da, hak arayan kişi ile müracaat ettiği ilk merciler arasında doğru ve sağlıklı bir iletişimi zorunlu kılar. Eğer burada bir eksiklik veya yanlışlık olursa, kişi derdini bütün detaylarıyla muhataplarına aktaramaz ve doğru yönlendirilemez.

Dil yoksunluğundan doğan sorunlar, hak arayanların taraflar arasında kurulacak güven ilişkisini zedeler ve hak arayanların zorluk çekmesine sebebiyet verir. Gerçi Ceza Muhakemeleri Kanununun 202. maddesi tercüman bulundurulacak halleri düzenler. Maddenin birinci fıkrasına göre, soruşturma evresinde “sanık veya mağdur, meramını anlatabilecek ölçüde Türkçe bilmiyorsa; mahkeme tarafından atanan tercüman aracılığıyla duruşmadaki iddia ve savunmaya ilişkin esaslı noktalar tercüme edilir.”

Madde metni açık olmasına rağmen, bazı durumlarda bu madde maalesef kâğıt üzerinde kalır. Türkiye’de, özellikle Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesi’nde ana dili Kürtçe olup başka bir dili konuşamayan ya da Türkçe bilmekle birlikte kendini Kürtçe daha iyi ifade edebilecek insanlar mevcut. Dil, yargılamanın her aşamasında bu insanların adalet erişimini sınırlandırır ve hatta imkânsız kılar. Maruz kaldığı bir hak ihlalini şikâyet için kolluğa müracaat eden bir kimse, Türkçeye hâkim olmadığı takdirde birçok güçlüklerle karşı karşıya kalır ve bu da sonrasında telafisi güç sorunlara yol açar.

CMK’nın 202/4. maddesi, iddianamenin anlatılması ve esas hakkında mütalaanın verilmesi üzerine, sanığın sözlü savunmasının kendini daha iyi ifade ettiği başka bir dilde yapabileceğini, ancak bu durumda tercüman hizmetleri giderlerinin devlet hazinesinden karşılanmayacağını belirtir. Bu hüküm, adalet erişimi açısından sorunludur. Zira maddi olanakları elvermeyen kişilerin savunmalarını etkin bir biçimde yapmalarını ve dolayısıyla maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasını engeller.

Bu itibarla, adalet erişimi için yargılamanın her aşamasında ve her kurumda –kollukta,

savcılıkta, mahkemede- tercüman bulundu-
rulmalıdır. Tercüme hizmetleri ehil kimseler
tarafından verilmeli ve bu hizmetin bedeli
devlet hazinesi tarafından karşılamalıdır.

Yabancıların Adalet Erişimi

Türkiye, tarih boyunca, farklı coğrafyalardan
gelen ve dini, dili, etnik ve mezhebi kimliği
birbirinden farklı milyonlarca yabancıya ka-
pılarını açtı. Yabancıların hukuki olarak ta-
nımlanmaları farklı isimler alabilir; “göçmen”,
“sığınmacı”, “mülteci” ve “geçici koruma al-
tında olanlar” gibi; ama nihayetinde Türkiye,
gerek Cumhuriyet öncesi ve gerek Cumhu-
riyet sonrası dönemde gerçekleşen kitlesel
göçleri gördü ve milyonlarca insanın hayatı-
nı sürdürmek için geldikleri bir mekân oldu.

2022 yılı itibariyle, Türkiye’de geçici koruma
statüsü altında yaklaşık 3,7 milyon Suriye-
li bulunuyor. Suriyelerinin yaklaşık 50 bini
kamplarda, 3 milyon 635 bini ise şehirlerde
yaşıyor. Nüfusun büyüklüğü, yabancılara
dair neredeyse bütün meselelerinin Suriye-
liler üzerinden konuşulmasına neden oluyor
ve bu büyük nüfusun, adalet erişim nokta-
sında da önemli sorunları bulunuyor.

PODEM’in “Toplumsal ve Siyasal Zeminde
Adaletten Beklentiler: Türkiye’deki Sığınma-
cıların Adalet Erişimi” başlıklı raporu bu so-
runlara eğiliyor. Rapora göre, sığınmacılar
bağlamında adalet erişim derken öne çıkan
üç önemli husus var: Hakkına kısa ve ekono-
mik yoldan erişebilmek, mahkemelere eriş-
ebilmek ve adli yardım hakkına erişebilmek
(Acar Mutlu, 2021).

Yabancılar ve sığınmacılar gibi hassas grup-
lara dâhil olan kişiler için adli mekanizmalara

ulaşabilmek hayati bir önem taşıyor. Ancak
bu gruplar için adalet, sadece mahkemelere
gidebilmeleri ile varabilecekleri bir durum
değil. Onların adalet erişebilmeleri, aynı za-
manda, adli yardım mekanizmalarının yeterli
olmasını, bu kişilerin haklarını bilmelerini ve
onları haklarını aramaya teşvik edecek bir
sosyal ortamın varlığını gerektirir.

PODEM raporu, bu kesimin adalet erişimi-
nin önünde üç temel engelin bulunduğunu
belirtir. Engellerin ilki, ekonomi temellidir.
Maddi olanaklarının yetersiz olması, mah-
kemeye başvurmak için gerekli unsurların
(harçların, noter ücretinin ve yeminli tercü-
man ücretinin) yüksek maliyeti ve davaların
uzun sürmesi, bu kişilerin çabuk ve iktisadi
yoldan adalet varmalarını önler.

Keza sığınmacılar, yine ekonomik nedenler-
den ötürü, kayıtlı oldukları şehirlerden ziya-
de sanayinin geliştiği şehirlerde yaşarlar ve
kayıt dışı olarak çalışırlar. Sınır dışı edilmek-
ten korktuklarından, bu kişiler genellikle
devlet kurumlarına başvurmaktan ve adalet
mekanizmalarını işletmekten imtina ederler.
Ezcümle ekonomik zorluklar, bu kişileri hak-
larını aramaktan vazgeçmelerine sebep olur.

Engellerin ikincisi yapısal temellidir. Mevzuat
açısından büyük bir eksiklikten söz edilemez,
fakat iş tatbikata geldiğinde birçok yapısal
engel kendini göstermeye başlar. Üzerinde
en çok durulan yapısal engeller beş tanedir:

- Dil bariyeri
- Adli yardım mekanizmalarının yetersizliği
- Nitelikli tercüman eksikliği
- İdari gözetimde yaşanan sorunlar
- Hâkim ve savcıların sığınmacılarla il-
gili konularda yeterli bir bilgiyi sahip
olmamaları

Engellerin üçüncüsü ise, sosyal temellidir. Sığınmacıların adalet arayışlarına –fiziksel olarak olmasa da- psikolojik olarak ciddi bir menfi tesir, sosyal engellerden kaynaklanır; zira toplumsal algıyı bu engeller biçimlendirir.

Sosyal engeller bahsinde iki faktörün altı çizilebilir: İlki, sığınmacılarla alakalıdır; onların büyük bir kısmının haklarına dair bilgilerinin bulunmaması ve hukuki okur-yazarlıklarının olmamasını ifade eder. İkincisi ise, Türkiye'nin iktisadi, siyasi ve hukuki tutum ve atmosferi ile ilgilidir. Bu meyanda, son yıllarda ekonominin bozulmasıyla bağlantılı olarak sığınmacılara yönelen öfkenin, bazı siyasi aktörlerin sığınmacı karşıtlığı hatta düşmanlığı üzerinden siyaset yapmalarının ve yargı

mensuplarının sığınmacılara karşı olumsuz bir tavır takınmalarının altı çizilebilir. Ve sosyal engelleri daha aşılmaz hale getiren de bu ikinci faktördür.

Sosyal engellerin tahkimi, bir yandan sığınmacılar içerisinde daha dezavantajlı olan grupların, örneğin kadın ve çocukların adalet erişimini zorlaştırırken, diğer yandan sadece sığınmacıların değil bütün hassas grupların adalet erişimlerinde sorunlar yaşamalarına neden olur. Binaenaleyh, sığınmacıları veya yabancıları bir günah keçisi olarak kodlayan siyasi ve hukuki bir anlayışın, zincirleme olarak o ülkedeki bütün kırılgan grupları adaletten uzaklaştıracağını akılda tutmak ve buna karşı durmak gerekir.

Sonuç ve Değerlendirme

Adalet yolunu kısaltmak, adaletin önündeki ekonomik, yapısal ve sosyal temelli engelleri göz önünde bulundurmamayı mecburi kılar. Bu engelleri asgariye indirmek için ilk elde yapılması gerekenler birkaç başlık altında toplanabilir:

1. Hukuki mekanizmalara başvuru, kişilerin ekonomik durumları gözetilerek tanzim edilmelidir. Toplumdaki farklı dezavantajlı grupların ne tür hukuki ihtiyaçları olduğu belirlenmelidir. Hukuki ihtiyaçları ortaya koymak hem kamu kaynaklarının doğru kullanılması hem de uzmanlık gereksinimi duyulan alanların belirlenmesini ve hem de adli yardıma en fazla ihtiyacı olan grupların tespitini sağlayacaktır.
2. Adalet erişimde ücretsiz avukatlık hizmetleri hayati bir değer taşır. Bu nedenle ücretsiz avukatlık hizmetlerinin gerek ulaşılabilirliği ve gerek kalitesi artırılmalıdır. Yargılamanın her safhasında nitelikli tercümanlık hizmetleri ücretsiz bir şekilde sunulmalıdır.
3. Yargılama süreleri kısaltılmalı, hukuki destek yolları çeşitlendirilmelidir ve kamu kurumlarının faaliyetleri üzerindeki hukuki ve demokratik denetim artırılmalıdır.
4. Nitelikli insan gücü yükseltilmeli; yargının hem kurumsal hem de bireysel düzlemde kapasitesini geliştirecek tedbirler alınmalıdır.
5. Yasal haklara yönelik kamu bilinci artırılmalıdır. Mülteci, sığınmacı ve yabancı karşıtlığına karşı ilkokuldan başlayarak eğitim-öğretimin bütün aşamalarında insan hakları eksenli bir müfredat oluşturulmalıdır. Adalet Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve barolar, hakkını bilen ve hem kendisinin hem bir başkasının hakkını savunan bir kamuoyu için birlikte çalışmalıdır.

Adalet varılacak bir nokta değildir, aksine sürekli yolda olmayı gerektirir. Çünkü toplumlar değiştikçe ve hak anlayışı farklılaşıp çeşitlendikçe adalet dair talepler de çoğalır ve yoğunlaşır. Dolayısıyla adalet için, sürekli çalışmak icap eder. Adil, kapsayıcı ve eşit hukuk sistemine erişmek için hayata geçirilmesi gereken birçok yapısal reform var.

Yargılamada Makul Süre ve Adalete Erişim

Ozan Tok

Arş. Gör. Dr., Sakarya Üniversitesi

Derece Mahkemelerinde Yargılama Süreleri

Adli yargılamada derece mahkemeleri, ilk derece mahkemesi ve aynı zamanda bir kanun yolu mahkemesi olan bölge adliye mahkemeleridir. Bununla birlikte delillerin değerlendirilmesi bakımından doğrudanlık ilkesinin en yoğun surette uygulandığı ilk derece mahkemeleri, uyuşmazlığa tam olarak nüfuz edebilmektedir. Uyuşmazlığın layıkıyla değerlendirilebilmesi için dava aşamaları kanunda düzenlenmiştir. Buna göre dava prosedürü davacının dava dilekçesiyle başlamakta, buna mukabil davalı savunma hakkı kapsamında cevap dilekçesi vermektedir. Böylece tarafların iddiaları ve savunmaları mahkemeye dilekçeler vasıtasıyla bildirildikten sonra yargılama başlamaktadır.

Dilekçelerin verilmesinden sonra gerçekleşen ilk aşama ön inceleme aşaması olmaktadır. Ön inceleme aşaması, tahkikata bir hazırlıktır. Mahkeme burada taraflar arasındaki uyuşmazlık noktalarını tespit eder; taraflarca gösterilip de ibraz edilmeyen belgelerin mahkemeye ibrazı için süre verilerek tahkikat aşamasına kural olarak bütün deliller toplandıktan sonra geçilmesi sağlanır. Yargılamanın en önemli aşaması olan tahkikat-

ta ise taraflar ispat faaliyetini gerçekleştirir. Tarafların dayandıkları vakıalar bakımından hâkimde kanaat oluşturmaları sayesinde mahkeme tarafından vakıa tespiti yapılır; olaya uygulanacak hukuk değerlendirilir ve nihayet karar aşamasına geçilerek ilk derece yargılaması sona ermiş olur.

Yukarıda da gösterildiği gibi hukuk yargılamasının ağırlıklı türü olan “dava” birçok aşamadan oluşmaktadır. Bilhassa ön inceleme ve tahkikat layıkıyla yapılması, yargılamanın nihai amacı olan maddi gerçeğe uygun karar vermeyi sağlamaktadır. O hâlde taraflarca getirilen dava malzemelerinin maddi gerçeği ortaya çıkarabilecek derecede incelenilmesi ve diğer yargılama işlemlerinin usulüne uygun olarak gerçekleştirilebilmesi ancak belirli bir zamanda gerçekleştirilebilir. Yargılama, dayandığı birçok aşamayla doğru orantılı olarak tabiatı gereği süreye muhtaçtır.

Bununla birlikte bütün bu teknik prosedürün yargılamayı taraf menfaatini zedeleyecek ölçüde uzun sürmemesi gerekir. Sürenin tarafların yargılamadan beklediği menfati ortadan kaldırması veya önemli ölçüde azaltması, yargılamanın gerek Anayasa’da gerekse de İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’nde güvence altına alınan adil yargılanma

hakkının gereklerine aykırılığını gündeme getirir (Anayasa m. 36, İHAS, m.6).

O hâlde yargılamanın adil yargılanma hakkının gereğine uygun olarak yapılabilmesi için sürenin ne kısa ne de uzun olması; başka bir ifadeyle yargılamanın özelliğine göre *makul bir süre* olması gerekmektedir (Aktepe ve Artık, 2014). Makul sürede yargılama, mahkemeden hukuki koruma talep eden kimse kadar toplumsal barışın korunmasını da hizmet eder.

Makul sürenin tespitinde uyuşmazlığın karmaşıklığı ve tarafın tutumu dikkate alınır. Tahliyeyi konu alan basit bir kira uyuşmazlığı ile imar mevzuatının hukuka aykırı uygulanması sonucu meydana gelen zararı konu alan bir uyuşmazlık, şüphesiz ki birbirinden farklı sürelerle tabi olacaktır. Diğer taraftan hukuk yargılamasında iddiaların dayanağını oluşturan vakıalar ve deliller (dava malzemesi) taraflarca getirilmektedir. Tarafların vakıaları sistematikten uzak bir şekilde bildirmeleri ve göstermeleri gereken deliller konusunda özensiz davranmaları, yargılamayı uzatacaktır. Aynı şekilde kimi hâllerde tarafların yargılamayı kasten uzatmak istedikleri de görül-

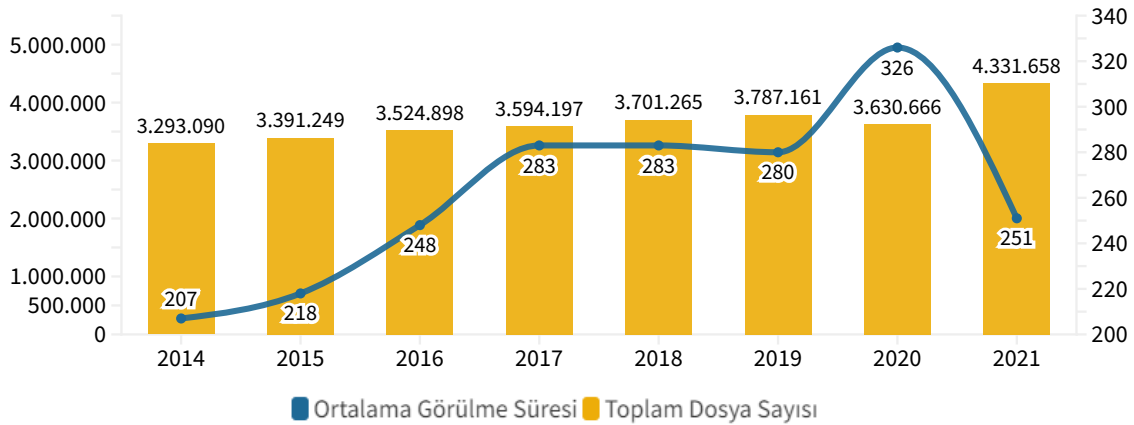
mektedir. Süresi içerisinde gerekli usul işlemlerini yapmamaları sonucu tarafa tekrar süre verilmesi gibi hâller yargılamanın lüzumsuz yere uzamasına sebebiyet vermektedir.

2021 Yılında İlk Derece Mahkemeleri Yargılamalarındaki Ortalama Süre

İlk derece mahkemelerinden biri olan hukuk mahkemelerinin 2021 yılında baktığı toplam dosya sayısı, 2020 yılına göre yaklaşık %20 civarı artış göstermiştir. Toplam dosya sayısı ise 80 milyon nüfusa sahip bir ülkeye göre azımsanamayacak derecededir.

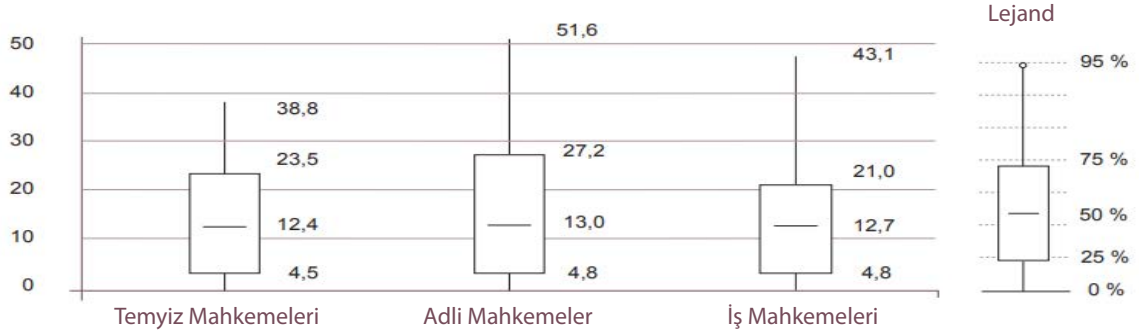
Bununla birlikte daha fazla dosya olmasına karşın davaların görülme hızı da bir önceki yıllara göre oldukça hızlanmıştır. Bunda muhtemelen hâkim sayısındaki artış rol oynamıştır.

Kıta Avrupası’nın nüfusu ülkemize yakın olan ülkelerinden Fransa’daki ilk derece yargılamaları bakımından da benzer bir durum söz konusudur. Fransız Adalet Bakanlığının her yıl detaylı şekilde açıkladığı verilere göre

Şekil 101. Hukuk Mahkemelerinde Ortalama Görülme Süresi ve Toplam Dosya Sayısı (2014-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Şekil 102. 2020'deki Hukuk Davalarının Süresi (Ay Olarak)

Kaynak: Fransız Adalet Bakanlığı, "Les chiffres clés de la justice 2021".

2020 yılı için Fransa'daki medeni yargı ve idari yargıya dâhil ilk derece mahkemelerinde yargılama yaklaşık 13 ay sürmektedir.

Bir ilk derece yargılamasının 12-15 ay sürmesi tabii karşılanmalıdır. Zira ilk derece yargılaması istinaf ve temyiz yargılamasına göre en geniş tahkikatın yapıldığı yargılama olarak kendisini göstermektedir. Bununla birlikte Türk yargılama hukuku bakımından sorun teşkil eden hususlardan birini uyuşmazlık sayıları oluşturmaktadır. Unutulmalıdır ki makul sürede yargılama, yargının

iş yükü ve adli personel sayısı ile doğrudan bağlantılıdır.

Nitekim son yıllarda gerek yargıdaki hâkim sayısının artırılması gerekse de hukuk uyuşmazlıklarında zorunlu arabuluculuğun ve ceza yargılaması bakımından da uzlaştırma gibi kurumların tesisiyle adli yargıda iş yükünün azaltılmaya çalışıldığı görülmektedir.

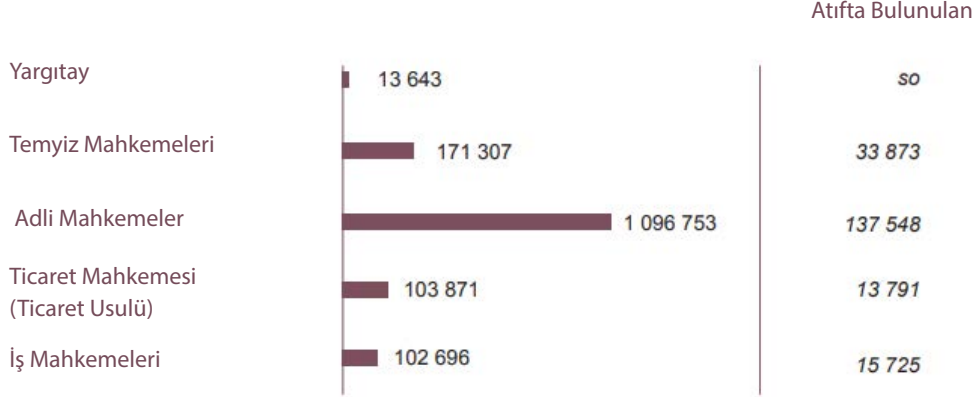
Yıllar içerisinde adli yargıdaki hâkim sayısı incelendiğinde Hâkimler ve Savcılar Kurulunun resmi verilerine göre Ağustos 2018'de

Şekil 103. Hukuk Mahkemeleri Dosya Sayısının Görünümü (Milyon, 2018-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Hukuk ve Ticari Mahkemeler

Şekil 104. Fransa Hukuk Mahkemelerine 2020 Yılında Meydana Gelen Yeni Dosya Sayısı

Kaynak: Fransız Adalet Bakanlığı, “Les chiffres clés de la justice 2021”.

12.006 olan toplam hâkim sayısının (adli ve idari yargı dahil) Kasım 2021’de 15.326 olarak güncellendiği görülmektedir (HSK İstatistikleri, 2022). Üç yıl içerisinde gerçekleşen bu gözle görülür artış şüphesiz yargı kamu hizmetinin layıkıyla yapılması için önemlidir.

Bununla birlikte hâkim sayısı ile doğru orantılı olarak artan yeni dosya sayısı ise kaygı verici niteliktedir. Örneğin hukuk mahkemelerinde yıl içerisinde gelen yeni dosya sayısı bir önceki yıla göre gözle görülür bir artış göstererek 2021 yılında 2.555.842 olmuştur (bir önceki yıl 1.843 550). Diğer taraftan demografik özellikleri sebebiyle mukayese için seçtiğimiz Fransa’da 2020 yılında hukuk yargılamasının önüne gelen yeni dosya sayısı 1.096.753 olmuştur.

İş yükünü azaltmak amacıyla hukuk yargılamasında gerçekleştirilen en önemli adımlardan biri, 2018 yılında 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu’nda yapılan değişiklikle dava şartı olarak arabuluculuk kurumunun ihdas edilmesi olmuştur. Her ne kadar yapılan değişikliğin

müracaat bakımından tarafların tasarrufunun ön plana çıktığı arabuluculuk kurumunun tabiatına aykırı olduğu düşünülse de, zorunlu arabuluculuğun hukuk yargılamasının iş yükünü önemli ölçüde azalttığı ifade edilebilir. Örneğin 2021 yılında dava şartı olarak arabuluculuğa tabi 532.465 dosyadan 267.725 tanesinde anlaşmaya varıldığı görülmektedir. Buna göre zorunlu arabuluculuğa tabi uyuşmazlıkların yarısından biraz fazlası üzerinde uzlaşma sağlanmış ve bu dosyalar yargılamanın dışında bırakılmıştır. Bu husus yargının iş yükü üzerinde gözle görülür bir azalma sağlamıştır.

Benzer bir hususun ceza hukukundaki uzlaştırma kurumu için de söz konusu olduğu ifade edilmelidir. Görece cezası daha hafif olan suçlar bakımından söz konusu olan uzlaştırma kurumu, birçok uyuşmazlığın ceza mahkemelerinin konusunun dışında kalmasına yardımcı olmaktadır. Öyle ki 2021 yılında uzlaştırma teklif edilen dosyaların neredeyse yarısında uzlaşmanın sağlandığı görülmektedir.

Tablo 3. İhtiyari ve Zorunlu Arabuluculukta Yıllara Göre Anlaşma Sağlanan ve Anlaşma Sağlanamayan Dosya Sayısı, 2018 - 2021

Yıllar	İhtiyari Arabuluculuk Uygulaması Sonuçlanan Dosya Sayıları			Dava Şartı Arabuluculuk Uygulaması Sonuçlanan Dosya Sayıları		
	Anlaşma Sağlanan	Anlaşma Sağlanamayan	Toplam Hukuki Uyuşmazlık Sayısı	Anlaşma Sağlanan	Anlaşma Sağlanamayan	Toplam Hukuki Uyuşmazlık Sayısı
2018	58.613	3.332	61.945	237.693	105.051	342.744
2019	148.973	1.942	150.915	311.376	225.593	536.969
2020	178.373	2.075	180.448	226.984	219.760	446.744
2021	332.701	3.713	336.414	267.725	264.740	532.465

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Tablo 4. Uzlaştırma Dosya Sayısı ve Detayları, 2017 - 2021

Yıllar	Uzlaştırmacıya Tevdi Edilen Dosya Sayısı						
	Uzlaşma Teklifi Kabul Edilen					Uzlaştırmacıya Tevdi Edilmeyi Bekleyen Dosya Sayısı	Gelen Toplam Dosya Sayısı
	Uzlaşma Sağlanan	Uzlaşma Sağlanamayan	Uzlaşma Teklifi Kabul Edilmeyen	Halen Uzlaştırmacıda Bulunan	Toplam		
2017	223.469	55.061	173.444	86.254	538.228	96.539	634.767
2018	208.014	47.948	158.089	42.240	456.291	41.484	497.775
2019	238.896	45.629	168.930	68.210	521.665	33.203	554.868
2020	219.639	39.131	165.027	55.518	479.315	33.982	513.297
2021	230.050	43.341	193.767	62.189	529.347	29.514	558.861

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Yargıda Hedef Süre Uygulaması

Yargıda hedef süre uygulaması, aynı zamanda Avrupa Konseyi üyesi olan Türkiye'nin İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nde düzenlenen adil yargılanma hakkının unsurlarından biri olan "makul sürede yargılamayı" tesis etmek için gerçekleştirdiği bir uygulamadır. Uygulama, Soruşturma, Kovuşturma veya Yargılamada Hedef Sürelerin Belirlenmesi ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikle bu durum düzenlenmiştir. Hedef süre uygulama-

masının amacı adli sürecin iyileştirilmesini sağlamaktır (Yönetmelik, m. 4).

Hedef süre, ilgili dosyayla alakalı olarak ortalama işlem süresi olarak belirlenmektedir (Yönetmelik, m. 5/1-b). Adalet Bakanlığı tarafından hedef süre içerisinde gerçekleştirilmeyen soruşturma ve yargılama dosyaları incelenerek hangi sebeple hedef süreden sapıldığı sayısal veriler üzerinden açıklanmaya çalışılmaktadır.

Hedef süreye uyulup uyulmadığı soruşturma işlemleri bakımından suç şüphesinin öğre-

nildiği, ceza mahkemelerinde iddianamenin kabul edildiği; hukuk, idare ve vergi mahkemelerinde davanın esas kaydının yapıldığı tarihte başlamaktadır (Yönetmelik, m. 6).

Hedef süreye uyulup uyulmadığı Ulusal Yargı Ağı Bilişim Projesi (UYAP) üzerinden takip edilmektedir. Zira öncelikli olarak Adalet Bakanlığına bağlı Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı tarafından UYAP’a işlenmektedir. Hedeflenen sürede tamamlanamayan bütün soruşturma ve dava işlemleri, soruşturmayı yürüten cumhuriyet savcısı ve davayı gören hâkim (hâkimler) tarafından UYAP’ta ilgili forma işlenecektir (Yönetmelik, m. 8).

Formların doldurulması suretiyle gerçekleşen veriler her ocak ayının başında cumhuriyet savcılıkları ve adalet komisyonu başkanlıklarının UYAP ekranında gözükür. Cumhuriyet başsavcılıkları ve adalet komisyonları, ilgili savcı ve hâkimlerin görüşünü alarak hedef süre uygulamasının tatbikatıyla alakalı olarak ellerindeki verilere dayalı bir rapor hazırlar. Rapor, Hâkimler ve Savcılar Kurulu ile Adalet Bakanlığına bağlı Strateji Geliştirme Başkanlığına gönderilir (Yönetmelik, m. 8/2, m. 8/3).

Böylece hedef süre uygulaması soruşturmayı yürüten kurumlar tarafından bir değerlendirmeye tabi tutulmakta ve Hâkimler ve Savcılar Kurulu tarafından denetlenerek hâkim ve savcılarının performanslarına ilişkin değerlendirmede esas alınmaktadır (Yönetmelik, m. 8/4).

Hedef süre uygulaması adli işlemlerin ve yargılamanın makul sürede yapılması bakımından etkili bir uygulama olmaktadır. Bilhassa uygulama sonucunda toplanan verilerin hâkim ve savcılarının performans değerlendirmelerini etkilemesi, uygulamanın başarı-

ya ulaşma ihtimalini artırmaktadır. Bununla birlikte hâkim ve savcılarının performans değerlendirmelerinde istatistiki verilere ağırlık verilmesi birçok bakımından sakıncalıdır. Nihayetinde makul sürede işlem yapılmasını ve makul sürede yargılama yapılmasını etkileyen en önemli faktör dosya sayısı (iş yükü) ile hâkim ve savcı sayısı arasındaki orandır. Türkiye’de birçok yargı kolunda dosya sayısının oldukça fazla olduğunu dikkate almak gerekmektedir.

Diğer taraftan hedef süreye ulaşma yalnızca soruşturmayı yürüten savcı veya savcılık ile yargılamaya bakan hâkimin performansına bağlı olarak değerlendirilmektedir. Hâlbuki makul sürede adli işlem veya makul sürede yargılama yapılması başkaca birçok faktöre bağlıdır. Bu noktada özellikle hukuk yargılamasında tarafların davayı uzatmaktan kaçınması, gerekli dava malzemesini zamanında getirmesi ve kendisini avukatla temsil ettirmesi makul sürede yargılamayı sağlayacak önemli noktalardır. Türk hukukunda avukatla temsil zorunluğu mevcut değildir. Yargılama gibi teknik bir hususun bu konuda uzman olmayan taraflarca yürütülmesi hukuk davalarının makul sürede gerçekleşmesini engelleyen en önemli unsurlardan biridir.

Diğer taraftan kanunda taraflar için getirilmiş olan belirli bir usul işlemi gerçekleştirmek için hâkim tarafından süre verilmesi hususu da bazı hâllerde taraflarca suiistimal edilebilmektedir. Süresinde işlem yapılmamasıyla birlikte hâkim tarafından verilen süre kesin bir süre değilse; yeniden süre verilmektedir. İşlem süresinde yapılmadığı içinse yargılamaya devam olunamamaktadır. İş yükünden dolayı bilhassa hukuk davalarında oturumların en erken altı ay arayla yapılabildiğini de

belirtmek gerektirir. Bütün bu mülâhazalar birlikte değerlendirildiğinde adli soruşturmanın ama bilhassa da yargılamanın hedef süre içerisinde sonuçlandırılmaması yalnızca hâkim ve savcılara atfedilecek bir eksiklik olarak değerlendirilemez.

Kanun Yollarında Makul Sürede Yargılama

Teknik anlamda kanun yolu, derece mahkemesi kararını denetleyen bir üst mahkeme olarak tanımlanabilir. Türk hukukunda adli ve idari yargıda iki dereceli üç aşamalı bir yargı sistemi mevcuttur.

Adli ve idari yargıda iki derece mahkemesi ve bir de temyiz merci olan Yargıtay ve Danıştay bulunmaktadır. Yukarıda detaylıca incelediğimiz ilk derece mahkemesi, tahkikatın en geniş çerçevede gerçekleştirildiği yargılamadır. İlk derece mahkemesinin kararına karşı gerek adli yargıda gerekse de idari yargıda istinaf yoluna müracaat edilebilir.

İstinaf, çalışmaları ve gerekli kanun değişiklikleri çok önceden yapılsa da adli yargıda 2016 yılında yürürlüğe girmiş bir kanun yoludur. İstinaf yargılamasını yürüten bölge adliye mahkemeleri ve bölge idare mahkemeleri hem bir derece hem de bir kanun yolu mahkemesidir. Bölge adliye mahkemeleri ve bölge idare mahkemelerinin derece mahkemesi hüviyetinde olmasının sebebi, tıpkı ilk derece mahkemeleri gibi vakıa incelemesi yapabilmesi ve delilleri değerlendirebilmesidir. Öyle ki bölge adliye mahkemesi gerektiğinde oturumları duruşma açmak suretiyle yaparak tarafları dinleyebileceği gibi tanıkları dahi yeniden dinleyebilir (HMK, m. 353, CMK, m. 281). Bölge idare mahkemeleri de hukuka aykırı bulması halinde ilk dere-

ce mahkemesi kararını kaldırarak, işin esası hakkında yeniden karar vermektedir (İYUK, m.45/4).

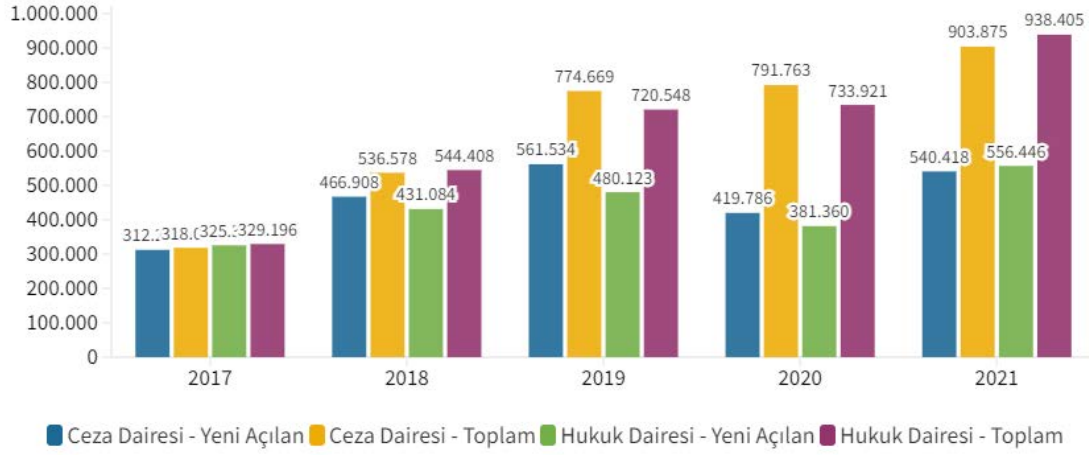
Bölge adliye mahkemesi ve bölge idare mahkemesinin kararı şayet temyiz edilebilir (temyizi kabil) bir kararsa bu karara karşı temyiz yoluna müracaat edilir. Temyiz mahkemesini yürüten Yargıtay ve Danıştay ise bir derece mahkemesi olmayıp saf bir içtihat mahkemesi karakterindedir. Dolayısıyla temyiz merci Yargıtay ve Danıştay, istisnai hâller dışında vakıa tespiti yapamaz. Yargıtay ve Danıştay esas olarak dava dosyasına giren vakıa ve delillerle bağlı olarak temyiz incelemesini yürütür ve dava malzemesinin hukuka uygun olarak değerlendirilip değerlendirilmediğini; hâkimin hukuki çıkarımının isabetli olup olmadığını inceler.

Buna göre adli ve idari yargıda istinaf ve temyiz olmak üzere teknik anlamda iki kanun yolu mevcuttur. Kanun yolunda vakıa incelemesi de yapıldığı için istinafta inceleme daha geniştir. Buna karşın temyizde kanun yolunda karar yalnızca hukuk kurallarına uygunluk yönünden incelenir.

Kanun yolu yargılamasında makul sürenin söz konusu olabilmesi hâkim ve savcı sayısı ile iş yükü arasında dengenin sağlanabilmesiyle mümkün olacaktır. Yıllara göre adli yargıdaki kanun yolu mahkemelerindeki dosya sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

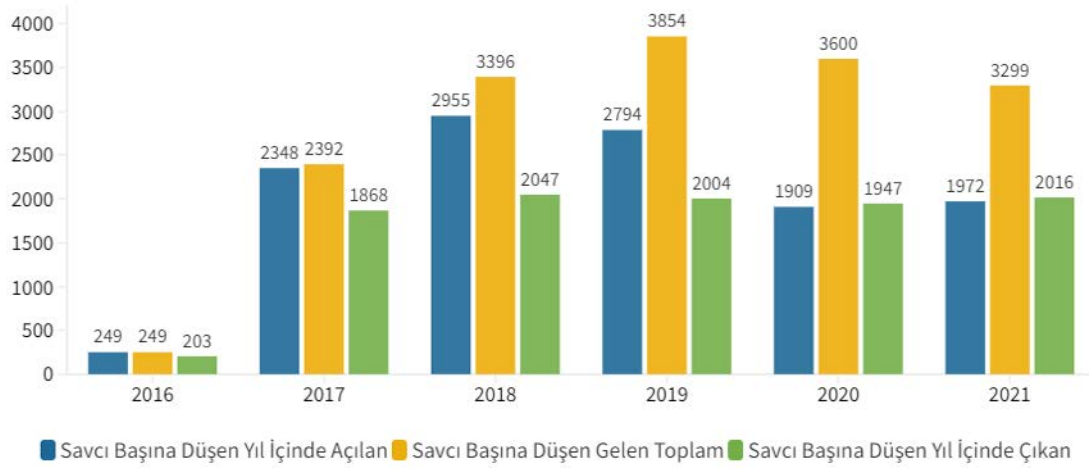
Şekil 5 ve Şekil 6 birlikte değerlendirildiğinde, elbette istinaf kanun yolunun yürürlük tarihi de hesaba katılarak 2017-2021 yılları arasında bölge adliye mahkemelerindeki dosya sayısının önemli ölçüde arttığı görülmektedir. Bu artışa rağmen 2021 yılına doğru hâkim başına dosya temizleme oranı da oldukça yüksek bir seviyeye çıkmıştır. Bunda

Türkiye’de Adalet Erişim

Şekil 105. Bölge Adliye Mahkemeleri Ceza ve Hukuk Dairelerinde Açılan Dosya Sayılarının Görünümü (2017-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Şekil 106. Bölge Adliye Mahkemeleri Savcı Başına Düşen Dosya Sayılarının Görünümü (2017-2021)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

şüphesiz bölge adliye mahkemelerindeki hâkim ve savcı sayısının artmasının önemli katkısı bulunmaktadır.

2021 yılında bölge adliye mahkemelerinin baktığı dosya sayısı 1.842.280 olmuştur. Bunlardan 938.000’i hukuk dosyasıdır. Nüfusu ülkemize yakın olan (65 milyon) Kıta Avrupası ülkesi Fransa’da ise ikinci derece mahkemesi *cour d’appel* tarafından 2020 yılında bakılan yeni dosya sayısı 171.307 olmuştur. Yeni

dosya sayısı bakımından aynı oran bölge adliye mahkemelerinin hukuk dairelerinde 556.446’dır. Buna göre ülkemizde ikinci derece mahkemelerinin dosya sayısı Fransa’daki muadilinden neredeyse beş misli daha fazladır. Bu husus, Türkiye’de makul sürede yargılamanın önüne geçen asıl sorunun mahkemelerimizdeki iş yükü olduğunu göstermektedir. Bu hususlar değerlendirme bölümünde ayrıca ele alınacaktır.

Yukarıda gösterilen bölge adliye mahkemelerinin dosya temizleme oranı dikkate alındığında bölge adliye mahkemelerindeki yargılamaların bir yıldan biraz daha fazla sürdüğü anlaşılmaktadır. Fransa'daki dosya sayısı dikkate alındığında ise *cour d'appel* tarafından yapılan yargılamalar yaklaşık on bir ay sürmektedir. Ancak Fransız hukukunda istinaf sistemlerinden geniş istinafin uygulandığını ifade etmek gerekmektedir. Geniş istinafta vakıa incelenmesi neredeyse ilk derece mahkemesindeki gibi detaylı olarak yapılmakta; oturumlar muhakkak duruşmalı olarak gerçekleştirilmektedir.

Temyiz mahkemesi Yargıtay'daki dosya sayısı istinaf kanun yolunun yürürlüğe girmesiyle birlikte gözle görülür ölçüde azalmıştır. Zira gerek temyiz parasal sınırının ve ceza sınırının yükselmesi gerekse de ikinci bir kanun yolu tesisi sebebiyle birçok karar hukuki niteliklerinden ötürü temyiz konusunu oluşturmamaktadır.

İş yükünün azalması ile birçok Yargıtay Dairesi kapatılmış; temyiz yargılaması gözle görülür biçimde hızlanmıştır.

Tabloda 2014 ve 2016 yıllarındaki dosya sayısının esasen 2021 yılına göre daha az olduğu göze çarpmaktadır. Ancak yalnızca bu veri üzerinden değerlendirme yapmak yanıltıcı olabilir. Zira 2021 yılına kadar birçok hukuk ve ceza dairesinin kapanmasına karar verilerek Yargıtay'ın gerçek bir içtihat mahkemesi hüviyetine dönüştürülmesine gayret edilmektedir. İş bölümüne ilişkin kararlar alınmasına rağmen bir temyiz mahkemesinde ne kadar çok daire sayısı varsa temyiz mahkemesi dairelerinin farklı karar verme ihtimali de bir o kadar artmaktadır. Bu husus bir temyiz mahkemesi için asla söz konusu olmaması gereken bir durumdur. Yargıtay'ın dairelerinin kapanması da içtihat birliğini sağlama amacı ve fonksiyonuna sahip temyiz mahkemesini bu amaca yaklaşmasını sağlamaktadır.

Tablo 5.Yargıtay Hukuk Genel Kurulu ve Hukuk Daireleri'ndeki Dosyaların Ortalama Karara Bağlanma Süresi, 2014 - 2020

Daireler	Hukuk Genel Kurulu		Hukuk Daireleri	
	Ortalama Görülme Süresi, Gün	Karara Çıkan Dosyaların Ort. K. Bağlanma Süresi, Gün	Ortalama Görülme Süresi, Gün	Karara Çıkan Dosyaların Ort. K. Bağlanma Süresi, Gün
2014	397	212	122	130
2015	339	278	165	143
2016	352	401	286	165
2017	453	427	451	322
2018	778	544	448	456
2019	847	732	341	501
2020	898	767	255	459
2021	443	999	162	251

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Tablo 6.Yargıtay Ceza Genel Kurulu ve Ceza Daireleri’ndeki Dosyaların Ortalama Karar Süresi, 2014 – 2021

Daireler	Ceza Genel Kurulu		Ceza Daireleri	
	Ortalama Görülme Süresi, Gün	Karara Çıkan Dosyaların Ort. K. Bağlanma Süresi, Gün	Ortalama Görülme Süresi, Gün	Karara Çıkan Dosyaların Ort. K. Bağlanma Süresi, Gün
2014	359	301	354	319
2015	493	332	306	333
2016	247	396	473	314
2017	494	413	505	456
2018	812	613	526	487
2019	744	693	347	491
2020	976	756	341	424
2021	762	845	327	389

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2021.

Yukarıda belirtilen sebeplerle tabloda makul bir değerlendirme yapabilmek için istinaf kanun yolunun yürürlüğe girdiği 2016 tarihinin bir yıl sonrası 2017 yılını ölçüt olarak almak isabetli olur. Buna göre 2017 yılında 451 olan karara bağlama süresi 2021 yılında 162 olmuştur. Buna göre temyiz kanun yolunda makul sürede yargılama yapılması bakımından önemli bir iyileşmenin olduğu ortadadır. Aşağıdaki tablodan benzer bir iyileşmenin Yargıtay’ın ceza daireleri bakımından da söz konusu olduğu anlaşılmaktadır.

Temyiz mahkemesi Yargıtay, mevcut mevzuata göre ancak bozma, onama ve düzelterek onama kararı verebilmektedir. Bozma kararı verilmesi hâlinde dosya duruma göre ilgili bölge adliye mahkemesine veya ilk derece mahkemesine gönderilmekte; derece mah-

kemesi tarafından yeniden yargılama yapılmaktadır. Bu hâlde de verilen karar istinaf veya temyiz kanun yolu için söz konusu olan parasal sınırı aşıyorsa taraflar, istinaf veya temyiz kanun yoluna müracaat edilebilmektedir. Bu hâlde uyuşmazlık öngörülemeden biçimde uzun sürebilmektedir.

Alman ve Fransız hukuklarında bazı hâllerde bozma kararı yerine temyiz mahkemesi hükmü vererek uyuşmazlığı tamamen sona erdirebilmektedir. Vakıaların ve delillerin tam olarak toplanmasına karşın kararın hukuka aykırı olduğu hâllerde temyiz mahkemesi de hüküm verebilmelidir. Bu yönde bir düzenleme, bazı hâllerde bozma kararıyla yargılamanın lüzumsuz yere uzamasının önüne geçebilir.

Sonuç ve Değerlendirme

Makul sürede yargılama, yargılamanın ve adli prosedürün objektif olarak hak ettiği süre içerisinde gerçekleştirilmesini konu almaktadır. Yargılama şüphesiz ki birçok teknik unsur barındıran bir prosedürler bütünüdür. Bu prosedürlerin tam olarak uygulanması şekil kurallarına uyulmasının bir gereğidir. Şekil kurallarına uyulmasıyla keyfilik engellenmiş olur. Bütün bu kuralların uygulanması ise elbette belli bir zaman almaktadır.

Makul sürede yargılamanın, uyuşmazlığa hak ettiği incelemeyi yapabilecek zaman tanıma ve lüzumundan fazla sürede yargılama yapmamayı içeren iki boyutu olduğuna yukarıda değinilmişti. Bununla birlikte Türkiye ve birçok ülkede makul sürede yargılamanın ikinci boyutu olan uzun yargılama süreleri üzerinde durulmaktadır.

Makul sürede yargılama temel olarak iki unsurla alakalıdır. Makul sürede yargılamanın söz konusu olabilmesi için dosya sayısı ve adli personel arasındaki dengenin gözetilmesi gereklidir. Türkiye’de son yıllarda yapılan birçok iyileştirmeye birlikte makul sürede yargılama bakımından önemli adımlar atıldığı ifade edilebilir. Bu iyileştirmeler şu şekilde sıralanabilir.

- Son beş yılda hâkim ve savcı sayısı dörtte bir oranında artırılmıştır. 2021 yılında hâkim sayısı 15.614, savcı sayısı ise 7.489’a ulaşmıştır.
- Mahkeme ve savcılıklar önündeki dosya sayısının azaltılması için uzlaştırma ve hukuk uyuşmazlıklarında dava şartı olarak arabuluculuk kurumları kabul edilmiştir. Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Daire Başkanlığının verilerine göre iki kurum da savcılık ve mahkemeler önündeki dosya sayısının azalmasına önemli katkılar vermektedir.
- Yargıda hedef süre uygulamasıyla soruşturma işlemleri ve yargılamalar bakımından ortalama süre hedefi konularak adli birimlerin makul sürede işlem ve yargılama yapması teşvik edilmiş; aynı zamanda denetim altına alınmıştır.
- 2016 yılında istinaf kanun yolunun yürürlüğe girmesiyle birlikte Temyiz Mahkemesi Yargıtay’ın dosya sayısında gözle görülür bir azalma olmuştur. Gelecek dönem için de dosya sayısı azalma trendindedir.

Bu önemli iyileştirmeler elbette adli kurumları merkezine almaktadır. Ancak yalnızca adli kurumlara yönelik reformlarla makul sürede yargılama yapılmasının sağlanamayacağı kanaatindeyiz. Makul sürede yargılama yapılması meselesi aynı zamanda adli işlemlerin ve yargılamanın layıkıyla yerine getirilmesiyle birlikte düşünülmelidir. Dosyaların temizlenmesi ile gerçekten usulüne uygun ve tam bir muhakemenin gerçekleşmesi arasındaki denge mutlaka korunmak zorundadır.

Makul süre ile birlikte yargılamanın kalitesinin artırılması öncelikle hâkimler ve savcılar da dâhil olmak üzere adli personelin iyi bir eğitim almasıyla söz konusu olur. Hukuku iyi bilen bir kimse, önüne gelen uyuşmazlığı vasat bir bilgiye sahip kimselere göre daha iyi çözümleyecektir. Bu noktada adli personelin kendini geliştirmeye teşvik edilmesi şarttır. Bu husus aşağıda tekrar ele alınacaktır.

İyi yetişmiş ve alanına hâkim bir adli personel yapısı kadar makul sürede yargılama için taraflara da önemli görevler düşmektedir. Türk hukukunda birçok hukuk sisteminin aksine avukatla temsil zorunluluğu uygulanmamaktadır. Bilhassa yargılama gibi teknik bir alanda tarafın bu hususta uzman olan avukatla temsilini zorunlu kılmamak, yargılamanın kalitesini önemli derecede düşürmektedir. Bu da elbette yargılama için öngörülen makul sürenin aşılmasına sebep olabilmektedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi makul sürede yargılamanın en önemli unsuru elbette iyi yetişmiş bir adli personel grubuna sahip olmaktır. Maalesef ülkemizde iş yükü problemi, adli personelin kendisini teorik anlamda çalışmalar yapması ve mesleki tatmin sağlamasının önüne geçmektedir. Yukarıda ilgili bölümlerde gösterilmeye çalışıldığı gibi Türkiye’de adliyenin iş yükü nüfus bakımından muadili ülkelere göre çok daha fazladır. Böyle bir iş yükü altında olan adli personelin kendisini geliştirmesi ve mesleki tatmin sağlaması da zor olmaktadır.

Buna göre makul sürede adli işlem ve yargılama yapılması için sorumluluğun yalnızca adli kurumlara ait olduğunu ifa etmek güç görünmektedir. Toplumsal olarak uyuşmazlıkların adli mercilere aksettirilmesi gibi bir eğilimin olduğu muhakkaktır. Hâlbuki uyuşmazlıkların daha hızlı şekilde halledilmesi bekleniyorsa öncelikle uzlaşma anlayışının gelişmesi gerekmektedir. Bilhassa hukuk uyuşmazlıklarında tarafların ihtiyati arabuluculuğa ya da tahkime müracaat etmeleri uyuşmazlıkların makul sürede çözülmesine önemli katkı sağlayacaktır. Toplumda uyuşmazlıkları uzlaşmak yerine adli merciler aracılığıyla çözme eğilimi devam ettikçe istenilen makul sürede yargılama yapılmasını sağlamak mümkün olamayacaktır.

Adalete Erişimde Baroların Rolü

Murat Sadak

Avukat, Dr.

Giriş

Bir hakkın ikamesi olarak ifade edilen adalete erişmek herkesin en tabii hakkıdır. Hiç kimse bu haktan mahrum bırakılamaz. Bu hak anayasal bir hak olup herkesin erişimine eşit olarak sunulmalıdır. Türkiye’de adalete erişim geç konuşulmaya başlanmış bir kavram olup AB uyum sürecinden sonra gündeme gelmiş ve hâlihazırda halen gündemi az da olsa meşgul etmektedir. Ancak bu konunun yeterince ve kapsamlı olarak ele alınmadığı gözden uzak tutulamaz.

Bir hakkın tanınması önemli olduğu gibi bu hakka eşit bir şekilde erişim de son derece önemlidir. İşte bu noktada adalete erişimde birtakım enstrümanlar devreye girmek zorundadır. Bu bağlamda adalete erişim hakkı hukuki gerçekçiliğin şekilciliğe karşı vermiş olduğu mücadelenin bir uzantısı olarak ortaya çıkar (Kalem Berk, 2012).

Bireyler, adalete erişirken birtakım hukuki yöntem ve mekanizmalardan faydalanırlar. Bu aşamada, süreçteki en önemli yapı taşlarından biri de hiç şüphesiz barolardır. Baroların adalete erişimde etkin bir rolü vardır ve olması gereken de budur. Bu çalışmada baroların adalete erişimdeki rolüne, bu rolün getirdiği olumlu ve olumsuz hususlara ayrıntılı bir biçimde değinilecektir.

Bu aşamada konuyu çok boyutlu olarak ele almakta fayda görüyoruz. Şöyle ki baroların AYM üye seçimlerinde serbest avukatlardan aday gösterebilmesi, toplumsal anlamda dezavantajlı kişi ve topluluklara yönelik hak ihlallerine kayıtsız kalmayarak komisyonlar kurması ve toplumda infial uyandıran olaylarda halkın büyük çoğunluğunun barolar-
dan gelecek tepkileri takip etmesi gibi etmenler baroların adalete erişimdeki rolünün ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Çalışmamızda özellikle dezavantajlı grupların adalete erişiminde baroların etkin rolü üzerinde durulacaktır.

Adalete Erişim Bağlamında Baroların Misyonu

Avukatlık Kanunu’nun 2. maddesine göre avukatlığın amacı, “hukuki münasebetlerin düzenlenmesini, her türlü hukuki mesele ve anlaşmazlıkların adalet ve hakkaniyete uygun olarak çözümlenmesini ve hukuk kurallarının tam olarak uygulanmasını her derecede yargı organları, hakemler, resmi ve özel kişi, kurul ve kurumlar nezdinde sağlamaktır. Avukat bu amaçla hukuki bilgi ve tecrübelerini adalet hizmetine ve kişilerin yararlanmasına tahsis eder.” Görüldüğü üzere kanun,

adalete erişim noktasında avukata belli bir amaç yüklemektedir. Kanunun bu lafzıyla hareket ettiğimizde avukatın adaleti sağlamak gibi bir görevi olduğu sanına ulaşılabilir. Esasen yargılamanın amacı ya maddi ya da şekli adaleti gerçekleştirmektir. Nitekim avukat da bu süreçte etkin olup, sonucu sağlamaya dönük faaliyetler içindedir.

Bununla birlikte, yargılama diyalektik bir süreçtir. Bu süreç tez, antitez ve sentez üçlemesinden oluşurken avukat bağımsız savunmayı temsil eder. Müvekkilin doğrusu ve menfaati avukatın önceliğidir. Tabii ki mesleğini icra ederken dürüstlük ile hakkaniyet ilkelerinden ve hukuk kurallarından ayrılmaması gerekir. Şunu önemle belirtelim ki avukat bağımsız olup yargıcın yardımcısı olmadığı gibi hüküm makamı da değildir. Tezi, antitez savıyla birlikte çürütmekle görevlidir. Aksi takdirde görev gaspı söz konusu olur. Zira adaleti tesis etmek yargıcın görevi ve ödevidir.

Avukatlık mesleğinin muhtevası itibariyle vicdanen sağlanan adalet seslenmek gibi bir görevi veya doğrudan adaleti tesis etme amacı yoktur. Bu durum avukatlık mesleğinin özüne de aykırılık oluşturur. Hâlihazırda söz konusu uyuşmazlıklarda ve yargılamalarda avukatın ana görevi müvekkilinin çıkarlarını somut olay üzerinde en üst düzeyde temsil etmektir. Ancak avukatlar müvekkillerin haklarını savunurken doğruya ve hakikate ulaşma anlamındaki yargısal sürece de dolaylı da olsa katkı sağlamaktadır. Bu katkının adalet sisteminde kapsadığı alanın önemi ve büyüklüğü, avukatların vatandaşların adalet erişiminde kilit rol oynamasına neden olmaktadır.

Barolar, avukatların kayıtlı olduğu kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarıdır. Barolar, yasaların bir meslek kuruluşu olarak kendilerine yüklediği görevlerinin yanında,

yargı sisteminin bir parçası olarak avukatların kurumsal örgütü niteliğindedir ve hukukun gelişmesine bizzat taraf olmak suretiyle katkıda bulunurlar. Nitekim Avukatlık Kanunu’nun 76. maddesine göre, “Barolar; avukatlık mesleğini geliştirmek, meslek mensuplarının birbirleri ve iş sahipleri ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni sağlamak; meslek düzenini, ahlâkını, saygınlığını, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını savunmak ve korumak, avukatların ortak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla tüm çalışmaları yürüten, tüzel kişiliği bulunan, çalışmalarını demokratik ilkelere göre sürdüren kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşlarıdır.”

Baroların adalet erişim konusunda etkin ve son derece önemli rolleri vardır. Özellikle toplumsal anlamda dezavantajlı grupların adalet erişiminin sağlanmasında barolara büyük görev düşmektedir. Barolar adli yardım ve CMK sistemleri aracılığıyla bu grupların adalet erişmesinde önemli rol oynamaktadır. Bunların yanı sıra barolar kendi içlerinde kurdukları çocuk hakları, mülteci hakları, hayvan hakları merkezleri ve çeşitli komisyonlar ile de tüm kesimlerin korunmasında etkin rol oynamaktadır.

Anayasamıza göre Türkiye Cumhuriyeti bir sosyal devlettir. En geniş kabul gören tanımı itibariyle sosyal devlet bireylere insan onuruna yakışır yaşam düzeyi sağlayan devlettir. Sosyal devletin gerekliliklerinden bir tanesi de adalet erişimin herkese eşit olmasıdır. Adalet erişim ile sosyal devlet ilkesi arasındaki ilişkiyi, salt resmi hukuk mekanizmalarının yetersizliği üzerinden anlamamak gerekir. Çünkü bu ilişki kişilerin toplumsal kaynaklara erişiminde eşitsizliğe neden olan tüm yapısal ve tarihsel engelleri de ima eder (Kalem Berk, 2012).

CMK Uygulama Servisi

Ceza muhakemesinde adil yargılamanın sağlanması için savunma hakkının etkin bir şekilde kullanılması gerekir. Savunma hakkının etkin olarak kullanılmasında en önemli rol müdafiyeye düşmektedir. Müdafinin savunmaya dahil edilmesi hakkın etkinliğini büyük oranda arttırmaktadır. Bu nedenle çalışmamızda da üzerinde ısrarla durduğumuz ve savunduğumuz husus, savunma hakkının daha etkin kullanılabilmesi için zorunlu müdafilik sisteminin kapsamının genişletilmesi ve daha da etkinleştirilmesidir.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda zorunlu müdafilik bazı hallerde kabul edilmiş olup bunlar dışında yargılamada yer alan müdafinin ihtiyari müdafii kapsamında olduğu kabul edilmiştir. Zorunlu müdafilik, asıl olarak on sekiz yaşından küçük veya kendisini savunamayacak derecede malul ya da sağır ve dilsiz şüpheli veya sanık ile alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlarda kabul edilmiştir (CMK, m.150). Ayrıca gözlem altına alma kararı talep edilmesi haline (CMK, m.70/2), sorgu sırasında (CMK, m.147/1-c), tutuklama istemi halinde (CMK, m.101/3), duruşma düzenini bozmasından bahisle salondan çıkartılan (CMK, m. 204) ve yargılamasına devam edilen ya da gaip veya kaçak olan sanık hakkında da müdafii bulundurulması (CMK, m. 244) zorunlu tutulmuştur.

Ancak olağanüstü hâl döneminde çıkartılan ve kanunlaşan kanun hükmünde kararname-ler sonrasında zorunlu müdafiliği gerektiren hallerde, yargılamanın sürüncemede bırakılmaması amacıyla müdafii bulunmasa dahi yargılama devam edebilecek ve müdafinin hukuki yardımı olmaksızın hüküm verilebilecektir. Demokratikleşme yolunda bir adım

olarak görülen ve 1992 yılında yasalaşan 3842 sayılı Kanun ile uygulamamıza giren zorunlu müdafilik sistemi, son düzenlemelerle birlikte hukuken varlığını sürdürse de fiilen yok olmaya yüz tutmuştur. Demokratik bir hukuk devletinin gereği olarak 1992 yılında kabul edilmiş bu sistemin, aradan geçen yılların sonunda gerisine düşmek, savunma hakkının kullanılmasında ve dolayısıyla adil yargılamanın sağlanmasında, adalete duyulan güveni sarsması kaçınılmaz olacaktır.

Zorunlu müdafilik uygulamada çoğunlukla hukuk fakültesinden mezun olup stajını tamamlayan yeni avukatların, para kazanmak ve mesleği deneyimlemek amacıyla yer aldıkları bir sistem olarak görülmektedir. Bu nedenle, zorunlu müdafilik sistemi ile amaçlanan savunma hakkının etkinliğinin artırılması hedefine ulaşılamamaktadır. Oysa devletin uluslararası sözleşmeler kapsamında şüpheli veya sanığa hukuki yardım alması amacıyla müdafii görevlendirme yükümlülüğü mevcut ise de asıl amaç, şüpheli veya sanığın müdafiden etkin olarak yararlanabilmesidir. Dolayısıyla sadece maddi kaygı ile veya mesleki tecrübe kazanmak amacıyla bu sistemde verilen avukatlık hizmetiyle, zorunlu müdafilik sisteminin amaçladığı hedeften uzaklaşmaktadır.

Zorunlu müdafilik sisteminde, sistemin tek sorunu sistemi tanımayan avukatlar değildir. Uygulamada yer alan kolluk, savcılık ve mahkeme de kimi zaman sistemin amacını zora sokabilmektedir. Özellikle kolluk aşamasında müdafinin şüpheli ile görüşmesinde sıkıntılar yaşanmaktadır. Çoğu zaman fiziki koşulların elverişsizliği, müdafinin şüpheli ile kanun tarafından kendilerine tanınmış güvenilir ortamda görüşme yapmalarına olanak vermemektedir.

Ayrıca kollukta, soruşturma evraklarının müdafî tarafından incelenmesi, hâkim kararı olmaksızın alınmış gayri resmi ve gayri hukuki gizlilik kararları ile engellenmeye çalışılmaktadır. Savcılık ve mahkeme de şüpheli veya sanık tarafından seçilmiş olan müdafî ile zorunlu müdafîlik sistemi tarafından görevlendirilmiş olan müdafîye karşı ayrı standartlar uygulamaktadır. Zorunlu müdafîlik sistemi kapsamında görevlendirilen müdafîye söz hakkı dahi verilmemekte ve bu sistem, uygulamadaki bir prosedürün yerine getirilmesi olarak görülmektedir. Ancak belirttiğimiz gibi bu durumun böyle algılanmasındaki en büyük rol sistemi tanımayan avukatlar olduğu için yargılamanın diğer makamları da sistemin niteliğine gereken önemi göstermemektedirler.

Şüpheli veya sanığın en temel hakkı kendisini savunabilmesidir. Ancak suçlama karşısında duyulan panik ve heyecan sebebiyle kişi kendini doğru olarak ifade edemeyecek hatta bu nedenle yargılama sonunda haksız olarak mahkûm olabilecektir. Bunların yaşanmaması için suç isnadı altında bulunan şüpheli veya sanık, mümkün olan en kısa sürede bir müdafinin hukuki yardımından faydalanabilmelidir. Kişinin özgürlüğünün kısıtlanması gibi ağır yaptırımlar karşısında elindeki tek kozu savunma hakkı olduğundan onun adına savunma görevi üstlenen müdafî de bu sorumluluğun bilincinde olmalıdır.

Suçla ilgisi olmayan şüphelinin tutuklanması veya sanığın haksız yere cezalandırılması başta onların ve ailelerinin, sonrasında ise tüm toplumun adaletle olan güvenini sarsacaktır. Müdafî ise devletin cezalandırma yetkisi karşısında şüpheli veya sanığın haklarını onlar için koruyarak adaletin yerine

gelmesinde toplum vicdanının sesi olacaktır. Bu nedenle müdafinin bu görevi yerine getirecek nitelikte bir hukukçu olması gerekir. Ancak bu şekilde müdafiden yararlanma ve savunma hakları adaletin gerektirdiği konuma ulaşacaktır.

Bununla birlikte yargı makamlarının ve dahi kolluk görevlilerinin de bu hususun bilincinde olması ve bu itibarla zorunlu müdafîlik sistemini sadece uyulması gereken bir prosedür olarak görmekten çıkıp; etkin, adil ve hakkaniyete uygun bir sonuca ulaşılmasındaki temel bir yapı taşı olarak değerlendirmesi de aynı derecede önem taşımaktadır.

CMK sürecinin bir diğer sıkıntılı boyutu ise bu süreç dahilinde görev alan avukatlara yönelik ödeneklerin miktar ve ödeme zamanlarında kendisini göstermektedir. Bugün bir ağır ceza mahkemesi nezdinde görevlendirilerek defalarca duruşmaya girmek zorunda olan, istinaf ve temyiz dahil tüm hukuki süreçleri takip eden bir zorunlu müdafinin eline yalnızca 1000 TL civarı bir para geçmektedir. Benzer bir süreci takip eden ABD’de ise bu miktar 1470 dolar olarak belirlenmiştir.

İşin daha da vahim yanı, bu kısıtlı ödemeye erişmek isteyen zorunlu müdafiler makbuz kesmek zorunda olduklarından alacakları vergiye tabi kılınmakta ve son aşamada brüt alacaklarının 5000 TL üstünde olduğu durumlarda ise ödemeleri bloke edilerek tamamen yetkisiz ve hukuksuz bir biçimde Cumhuriyet Başsavcılıkları tarafından vergi dairesinden “borcum yoktur” şeklinde bir yazı getirilmesi zorunlu kılınmaktadır. Bu durum sistemin cazibesini ortadan kaldırmakta ve daha fenası aldığı cüz’i rakam karşısında bazı avukatların etkin bir biçimde süreci takip etmemesi gibi ağır ve vahim bir sonu-

cu beraberinde getirmektedir. Bu aşamada ödeneklerde artışa gidilmesi, vergiden muaf kılınması, yol ücretlerinin artırılması ve ödeme süreçlerinin kısaltılması gerektiğini belirtmekte fayda görmekteyiz.

Adli Yardım

Günümüz modern hukuk sistemlerinde adalet dağıtımı ücretsizdir. Fakat tarafların yargılama dolayısıyla gerekli birtakım masraflar yapmaları gerekir ki, bu masrafların karşılanması bazı durumlarda tarafların ekonomik gücü ve imkânlarını aşabilir. Bu sebeple de bu kişiler açısından haklarını kaybetme tehlikesi doğabilir ve bu durum da sosyal adalete ilkesine uygun değildir. Adalet dağıtımı hizmetini sadece maddi imkânları bulunanların yararlanabilecekleri bir hizmet olmaktan kurtarmak için, yargılamanın gerektirdiği masrafları ödeyemeyecek durumda olan kişilerin geçici olarak da olsa bu masraflardan muaf tutulması ve gerekirse kendilerine bir vekil tayin edilmesi gerekmektedir.

Bu kapsamda maddi hukuktan doğan bir hakkın yargısal teminatı için gereken masraflardan ilgiliyi geçici olarak muaf tutmaya “adli yardım” adı verilmektedir. Pozitif hukukumuzda adli yardım kavramının sistematik olarak bir tanımının yapıldığını söylemek mümkün değildir. Ancak kurumun amacı, hizmetin niteliği, kapsamı ve kurumdaki yararlanma şartları bakımından yasa ve yönetmeliklerde çeşitli tanımlar yapılmaya çalışılmıştır.

TBB Adli Yardım Yönetmeliği’nin 1. maddesinde, adli yardımın amacından yola çıkılarak, adli yardım kurumu, “kişilerin hak arama özgürlüklerinin önündeki engelleri aşmak ve hak arama özgürlüğünün kullanımında

eşitliği sağlamak üzere, avukatlık ücretlerini ve yargılama giderlerini sağlama olanağı bulunmayanların bu hizmetlerden yararlanmasıdır” şeklinde tanımlanmıştır.

1136 sayılı Avukatlık Kanunu’nun 4667 sayılı kanun ile değiştirilen adli yardımın kapsamı başlıklı 176. maddesi uyarınca adli yardım, “avukatlık ücretlerini ve diğer yargılama giderlerini karşılama olanağı bulunmayanlara Avukatlık Kanunu’nda belirtilen avukatlık ücretlerinin sağlanmasıdır.”

Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 334. maddesinde de; “Kendisinin ve ailesinin geçimini önemli ölçüde zor duruma düşürmek sizin gereken yargılama ve takip giderlerini kısmen veya tamamen ödeme gücünden yoksun olan kimseler, iddia ve savunmalarında, geçici hukuki korunma taleplerinde ve icra takibinde, haklı oldukları yolunda kanaat uyandırmak kaydıyla adli yardımdan yararlanabilirler” hükmü getirilerek mevcut düzenlemenin dili sadeleştirilmek suretiyle ve geçici hukuki korunma taleplerinde de adli yardımdan yararlanılabilme yolunda bir ilave olarak kabul edilmiştir.

Adli yardım iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Birincisi, baro tarafından avukat atanması şeklinde iken diğeri ise yargılama giderlerinden muaf tutulmak şeklindedir. Toplumsal adaletin gerçekleşmesinin amaç edinildiği sistemlerde bile bireyler, adli hizmetlerden yararlanabilmek için yargılama giderlerinin belirli bir kısmını devlete ödemektedirler. Harç alma amaçlarından biri de adaletin sağlanması olarak kabul edilirse, devletin benimsediği politik sistemin bireylerin yargılama giderlerine katılmaları ile ilgili olmadığı hususunu kabul etmek gerekmektedir. Harç almanın amaçlarından biri adaletin sağlanması, adalet meka-

nizmasının gereksiz yere meşgul edilmesinin engellenmesi olarak kabul edilebilirse de devletin temel aldığı politik sistemin bir gereği olduğu da göz ardı edilmemelidir.

Modern anlamda devletin, ücretsiz adli yardım dâhil olmak üzere adalet erişimi sağlayacak etkili mekanizmaları kurma görevi olduğu kabul edilmektedir. Böylelikle, temel insan hakları arasında sayılan ve öyle kabul edilen adli yardım, ulusal ve uluslararası sahada çeşitli bildiri, sözleşme ve iç hukuk kurallarıyla düzenlenmiştir.

Hak arama özgürlüğünün kullanılabilmesi için yargılama harcını ödemek gibi yargılama kurallarını yerine getirmek gerekmektedir. Ancak, bireyler söz konusu yargılama kurallarını gerçekleştirmeye ilişkin imkâna sahip olmadıkları için bu kuralları yerine getiremiyorlarsa, diğer bir ifadeyle yargı organına başvurmada objektif açıdan imkânsızlık varsa bu durum, hak arama özgürlüğünün gerçekleşmesine ciddi bir engel olarak görülmelidir. İşte bu engellerin giderilmesine yönelik tedbirleri alma görevi sosyal devlet olmanın gereklerindendir.

Adil yargılanma hakkını gerçekleştirme amacına yönelik temel bir insan hakkı olan hak arama özgürlüğü, kullanımını engelleyen veya güçleştiren ekonomik ve sosyal engellerin kaldırılarak güvence altına alınması öncelikle bir iç hukuk sorunu olarak ele alınmış ancak uluslararası düzenlemelerle de bu husus genel ilke ve kurallara bağlanmıştır.

Devlet, adli yardım kurumu ile Anayasa’nın ve uluslararası sözleşmelerin tanıdığı hak arama hürriyetini (Anayasa, m. 36/1, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, m. 6) ekonomik anlamda güçsüz ya da elverişsiz durumda olan kimseler bakımından kısıtlayıcı ekono-

mik engelleri, diğer bir ifadeyle yargılama masraflarını, kaldırmış olmaktadır. Anayasal bir hak olan “hak arama hürriyetinden” yararlanmak her kişinin hakkıdır. Anayasal hakkın kullanılmasını sağlayacak yasal olanaklar bulunduğu oranda, hak aramada eşitlik gerçekleşebilir. Bu nedenle yargı önünde hakkını arayan kişilere yardım etme gereği doğar.

Adli yardım, ekonomik açıdan elverişsiz olanlara hak arama özgürlüğünü kullanma olanaklarından yararlanmayı sağlar. Böylece; adli yardım sayesinde yargılama makamlarının (ve diğer resmi makamların) işletilmesinin sadece ekonomik açıdan elverişli durumda bulunan kimselerin tekelinde olması önlenmiş olur. Özellikle medeni usul hukukunda kendine özgü bir kurum olarak adli yardım, devletin vatandaşlarının hukuki korunma taleplerini olumlu karşılama görevini yerine getirebilmesini sağlayarak diğer usul hukuku kurumlarından ayrılmaktadır. Bu sebeple adli yardım, öncelikle hukuksal koruma alanındaki sosyal yardımın bir görünümüdür ve bu bakımdan adli yardım, medeni usul hukukunda şekli ve usule ilişkin bir kurum olmaktan ziyade, sosyal mülahazalarla oluşturulan, yargılamanın işleyişine yardımcı olan bir kurumdur.

Adli yardım faaliyetlerinin etkin bir şekilde işlemlerini adalet erişiminin bir gereği olarak değerlendirmek, hukuk önünde eşitlik prensibinin bir uzantısıdır (Kalem Berk, 2012). Önemle belirtmek gerekir ki adli yardım sisteminin baro aracılığıyla icra edilmesi oldukça önemlidir. Dezavantajlı gruplara yönelik şiddetin ve ihlallerin fazla olduğu bir ülkede kişilerin adalet erişiminin sağlanması çok önemlidir. Bu sayede her düzeydeki toplumsal azınlıklar hukukun korunmasından faydalanabilecek ve hayatlarını idame ettirebi-

leceklerdir. Aksi takdirde demokratik toplum yapısının en önemli yapı taşlarından birisi olan çoğulculuk ilkesi değer kaybedecektir.

Ancak bu aşamada önemle belirtmek isteriz ki adli yardıma ilişkin olarak ödenek kısıtlılığı da oldukça eleştirilen bir başka husustur. Bütçenin sınırlı olmasının önemli bir sonucu ise az sayıda kişiye hizmet sunulması ve hatta sunulan hizmetin niteliğinin de sorunlu hale gelmesidir. Söz konusu sistemin kurumsallaşması için projelerin daha uzun soluklu olması gerekmektedir. Ancak ödenek sıkıntıları nedeniyle daha kısa dönemli ve hemen sonuç verecek projelere odaklanılmaktadır. Hal böyle olunca da sistem bir türlü tam anlamıyla kurumsal hale gelmemektedir. Nitekim giderek daha az avukat adli yardım sürecinde görev almakta, bu hususa dair nöbetler daha az rağbet görmektedir. Ödeneklerin düşük olması ve kimi zaman bir yılı aşan süreler sonrasında ödenmesi sistemin temel noksanlarından biri haline gelmiştir.

Baro Komisyonları ve Merkezleri

Baronun adalete erişimde önemli rollerinden birini de komisyonlar ve merkezler oluşturmaktadır. Barolar nezdinde Çocuk Hakları Merkezi, Kadın Hakları Merkezi, Mülteci Hakları Merkezi ve Engelli Hakları Komisyonu gibi merkezler ve komisyonlar kurulmuş olup halen de aktif bir biçimde faaliyet göstermektedir. Bu kurum ve komisyonlar, adalete erişimde zorluk yaşayan dezavantajlı kişi ve grupların haklarını savunmak, bu kişi ve grupların insan haklarına ve uluslararası standartlara uygun muameleye tabi tutulmasını sağlamak, toplumsal farkındalık ve bilinç sağlamak gibi çeşitli unsurları gündem

etmekte ve bu alanlarda çalışarak adalete erişimini sağlamaya çalışmaktadır.

İstanbul Barosu Merkezler, Komisyonlar ve Kurullar Yönergesinin 2. maddesinde bu kurumların amacını; "Hukukun üstünlüğünü ve insan haklarını savunmak, korumak ve bu kavramlara işlerlik kazandırmak, avukatlık mesleğini geliştirmek, meslek mensuplarının birbirleri ve meslekleri ile ilgili ilişkilerini güçlendirmek" olarak tanımlanmaktadır. Nitekim toplumda infial yaratan kadın cinayetleri, çocuk istismarları ve insan hakları ihlalleri gibi konularda bu komisyon ve merkezler doğrudan inisiyatif olarak davalara müdahil olmuş, dezavantajlı grupların kendilerini adalet mekanizması içinde yalnız hissetmemesi için hukuk sisteminin izin verdiği gerekli mücadeleyi vermişlerdir.

Nitekim İzmir Barosu nezdinde kurulan Mülteci Hakları Merkezi, yakın zamanda İzmir Harmandalı Geri Gönderme Merkezinde yapıldığı iddia edilen işkence iddialarına ilişkin ivedilikle harekete geçmiş, yetkililer hakkında suç duyurusunda bulunmuş ve söz konusu iddiaların araştırılması için sorumlu makamların harekete geçmesini talep etmiştir. Bir diğer örnek durum ise kadın cinayetleri ve kadına şiddet olaylarında barolar nezdinde kurulan komisyon ve merkezlerin göstermiş oldukları reaksiyon ve tutumdur. Nitekim bu komisyon ve merkezler yüzlerce davaya müdahil olmuş, şiddeti önleyecek önlemlerin alınması için yapılması gereken yasa tasarıları ve çalıştaylar düzenlemiş, şiddet gören kadınlar için gerekli önlemlerin alınması için de idari makamlarla daim suretle iletişim halinde olmuştur.

Aynı zamanda bu komisyonlar meslek içi eğitimlerle de mesleğin niteliğini arttırarak, avukatlar arasında da söz konusu hak ihlalle-

ri ve dezavantajlı gruplar için farkındalık yaratmayı başarabilmesi, gayet dikkat çekicidir. Tüm bu açıklamalarımız dahilinde belirtmek isteriz ki baroların bünyesinde faaliyet gösteren merkez ve komisyonlar bireysel hak ve özgürlüklerin korunması anlamında çok ciddi katkılar sağlamakta; Spor Hukuku gibi komisyonlar ile meslektaşlar arası dayanışma ve birliktelik duygusu artırmakta ve Hayvan Hakları Komisyonları ile doğaya önemli bir dokunuş sağlamaktadır.

Ancak unutulmamalıdır ki söz konusu komisyon ve merkezler temelde gönüllülük esası ile çalışmakta ve üyeleri de yine gönüllü avukatlardan oluşmaktadır. Bu komisyonların mutlak surette güçlü bir sekreteryaya modeline sahip kılınması ve gönüllülük esası ile dahil olan avukatların komisyonlara küstürülmeyip aktif çaba ve çalışmalar içerisine girmeleri son derece ciddi bir meseledir. Bunun yanı sıra baro başkanlık ve yönetim kurullarının da komisyon ve merkezlere üyeliği ve bu yapılardaki çalışmaları özendirici birtakım tedbirler alması, yalnızca avukatlar arasındaki birlik ve beraberliği sağlamayacak aynı zamanda yargısal erk ve siyasi otorite nezdinde zayıf düşen tüm kesimlere destek olunmasını beraberinde getirecektir.

Bununla birlikte hâlihazırda baroların ekonomik olarak tasarruf tedbirleri alma zorunluluğu içerisinde kalmaları mevzubahis komisyon ve merkezlerin çalışmalarına önemli

ölçüde sekte vurmuştur. Mevcut durumda pek çok komisyon aktif bir biçimde yürütmek istedikleri faaliyetleri gerçekleştirememekte ve bu kapsamdaki kaynak taleplerine karşılık bulamamaktadırlar. Bunun yanı sıra baroların bireye dokunduğu uzantılar olarak düşünebileceğimiz komisyonların faaliyetlerinde barolar içerisindeki farklı ve birbirine karşıt grupların gönüllülük esası ile yer alması, çalışmaları baltalayıcı bir etki oluşmasına yol açmaktadır. Oysa ki bizce olması gereken; her tür siyasi yahut fikri ayrılık bir kenara bırakılarak avukatların görev aldıkları merkez ve komisyonlar nezdinde aktif çaba ve çalışmalar içerisine girmeleridir.

Bu kapsam dahilinde baroların maddi kaynaklarının değerlendirilme sürecinde topladıkları aidatların daha geniş bir ölçüde bu komisyon ve merkezlere aktarılması çok daha büyük faydalar sağlayacaktır. Ancak kakofoni boyutunda kalan tartışmalar yerine fiilen sonuç getirici faaliyetler içerisine girilmesi ve gerekirse siyasi baskı ve mekanizmalara karşı koyulabilmesi son derece önemlidir. Bu noktada çalışmaların etkin düzeyde sağlanabilmesi, bireylere inilmesi ve dahası barodaki komisyon ve merkezlerin etkinliğinin gözler önüne serilmesi açısından ilgili yapıların medya ile yakın ilişki dahilinde hareket etmesi ve sosyal medyayı da güçlü bir biçimde kullanmalarının önemli olduğunun altını çizmekte fayda görmekteyiz.

Sonuç ve Değerlendirme

Adalet erişiminden anlaşılması gereken yalnızca yargılama yapan makamlara başvuru imkanı değildir. Bunun yanı sıra başvurunun en makul sürede ve en az masrafla adil bir hüküm elde etmesini sağlamaktır. Hukuk devleti olduğunu iddia eden her devletin adalet erişimin önündeki ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel nedenli engelleri tespit ederek tek tek kaldırması gerekir. Aksi takdirde mevcut engeller nedeniyle kişiler uyuşmazlıklarını hukuk önüne getiremeyecek ve başka hukuk dışı çözüm yollarına başvuracaktır.

Yukarıda da belirtildiği üzere Adli Yardım ve CMK sistemleri ile bunların yanında toplumda dezavantajlı grupların sorunlarına ses olan komisyonların bulunması, toplumun büyük çoğunluğu açısından adalet erişimde önemli bir rol oynamaktadır. Sosyo-ekonomik vb. sebepler uyarınca vatandaşların büyük bir çoğunluğu özel vekil / müdafî tayin edememektedir. Hal böyle olunca da kişiler baroların kurmuş olduğu bu sistemler vasıtasıyla adalet erişimi sağlamaktadır.

AlHM'in adli yardım sistemine ilişkin olarak verdiği ilk karar olan Airey/Ireland (Özman, 1979) kararında, kocasından uzunca süredir şiddet gören kadının, mahkeme masraflarını karşılayacak mali durumda olmaması ve adli yardım sisteminin de olmaması nedeniyle mahkemeye erişim hakkının sınırlandırıldığını belirtmiştir. AlHM burada devletin pozitif yükümlülüklerine işaret etmiş ve dezavantajlı kişilerin erişimini sağlayacak uygulamalar yapılması gerektiğini belirtmiştir. Bununla beraber barolar, bünyesinde kurulan komisyonlar ve merkezlerle dezavantajlı grupların savunma ve adil bir yargılanma konusunda güvence altına alınması için gerekli çalışmalar yapmışlardır.

Baroların bir diğer adalet erişimdeki misyonu ise toplum nezdinde bir denge mekanizması vasfına haiz olmasıdır. Kanunların yapım aşamasında fikirlerinin alınması, hukuksuz girişimlere karşı koyma ve kamuoyu oluşturma niteliğine sahip olmaları ve toplum nezdinde itibarını korumayı başarmış nadir kurumlardan biri olması, baroların adalet erişim nezdindeki önemi ortaya koymaktadır.

Önemle belirtmek gerekir ki sistemlerin varlığı tek başına yeterli değildir. Bunların yanı sıra sistemin aktif ve düzgün bir hale getirilmesi de önemlidir. Uygulamada bakıldığı takdirde bahsi geçen sistemlerde birçok eksiklik mevcuttur. Bunlardan en önemlisi adli yardım tarafından tayin edilen avukatların bazılarının yeterince eğitilmiş olmasıdır. Yani adli yardım tarafından tayin edilen avukatların iyi bir eğitim almış olması oldukça önemlidir. Bu eğitimin teoride değil de pratikte ilerlemesi de oldukça elzemdir.

Aynı zamanda bu eğitimin tek bir sefer verilmemesi aksine süreklilik arz etmesi gerekmektedir. Belirli aralıklarla eğitimin güncelleştirilmesi ve uygulamadaki değişiklikler uyarınca eğitimlerin değişime ayak uydurması gerekmektedir. Dolayısıyla belirli aralıklarla düzenlenecek olan eğitimlere katılım durumuna göre adli yardım ve CMK sisteminden atamaların yapılması, uygulamadaki sorunları bir nebze de olsa giderecektir.

Ayrıca bu eğitimin diğer bilim dalları ile de desteklenmesi gerektiği aşîkârdır. Zira adli yardımdan gelen bir dosyada avukatlar her ne kadar eğitimi olmasa da kimi zaman psikolojik destekler dahi vermektedir. Kısacası yalnızca hukuki destek değil aynı zamanda da tabiri caizse psikolojik destekler de vermektedir.

Yargıda Dijitalleşme

Abdurrahman Savaş

Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi

Giriş

Bilgi çağı, mikro işlemcilerin hızlanması ve bilgisayarların yaygınlaşması ile birlikte hızlı bir şekilde dijitalleşmeye doğru evrilmeye başlamıştır. Kısa bir süre içerisinde bilgisayarlar hayatın tüm alanlarına girerek dijital bir dünya oluşmaya başlamıştır. İnternetin ortaya çıkışı ve yaygınlaşması ile birlikte bu süreç daha da hızlanmış, özel sektörün yanı sıra devlet tarafından sunulan pek çok hizmet de dijital platformlara aktarılmaya başlanmıştır. Bu amaçla ülkemiz e-devlet sistemine geçmiş ve pek çok uygulama da e-devlet üzerinden gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Devlet tarafından sunulan hizmetlerin e-devlet üzerinden de erişilebilir olması sağladığı kolaylıkların yanı sıra kağıt ve kırtasiye alanında tasarruf, yapılan işlemlerde şeffaflık, haftanın her günü ve günün her saatinde hizmet vermek sureti ile süreklilik ve aynı anda pek çok kişinin işlem yapabilmesi sebebi ile hızlilik gibi pek çok yararı da beraberinde getirmiştir.

Dijitalleşme ve e-devlet alanında gerçekleştirilen ilk uygulamalardan birisi de UYAP'tır. 2001 yılında adalet bakanlığının merkez birimlerinin otomasyonunu sağlamak amacı ile başlayan yargıda dijitalleşme, 2005 yılında adli ve idari yargı birimleri, adli tıp birimleri ve ceza tevkif evlerini de içerisine alacak

şeklde genişletmiştir. 2008 yılından itibaren Türkiye'deki tüm yargısal ve idari işlemler UYAP üzerinden yapılmaya başlanmıştır (Söylemez, 2016; Katı, 2021).

UYAP'ın yanı sıra pek çok uygulama e-devlet üzerinden hizmet vermeye başlamıştır. Yargıda dijitalleşmenin en önemli aşaması UYAP sistemi olmakla birlikte, diğer e-devlet uygulamaları da yargıda dijitalleşmeye yardımcı olmaktadır. Çünkü mahkemeler, yargılama faaliyeti sırasında nüfus, adres, tapu ve araç tescil gibi birçok bilgiye ihtiyaç duyabilmektedirler. Bu bilgilere ulaşmak zaman alabildiği gibi tüm işlemlerin her bir talep için el ile yapılması insan kaynaklı hataların da artmasına neden olabilmekteydi. E-devlet uygulamaları ile bu sorunlar önemli ölçüde aşılmıştır.

E-Devlet Uygulamaları

MERNİS (Merkezi Nüfus İdare Sistemi)

Merkezi nüfus idare sisteminin kısaltması olan MERNİS projesi, nüfus kayıtlarının bilgisayar ortamında tutulmasına, toplanan bilgilerin kamu hizmetleri ve vatandaşlar için değerlendirilmesine ve nüfus hizmetlerinin bu önceliklere göre yeniden düzenlenmesine dayalı bir projedir (Katı, 2021). 1972

yılında tasarlanan ancak kaynak yetersizliği sebebi ile ancak 2003 yılında tamamlanan bu proje kapsamında, 2000 yılında herkese 11 haneli bir kimlik numarası verilmiş ve vatandaşlara ait tüm kimlik bilgileri merkezi bir veri tabanında toplanmıştır. Her bir vatandaşın ait ayrı bir kimlik numarası sayesinde yetkililerin ve özellikle mahkemelerin ilgili kişilerin kimlik bilgilerine sıhhatli bir şekilde ulaşmaları sağlanmıştır. Bu sistem diğer e-devlet uygulamalarının temelini teşkil ettiği söylenebilir. MERNİS veri tabanındaki bilgiler her fırsatta güncellenmekte ve kişilerin bu bilgilere her yerden ulaşmalarına imkan tanınmaktadır. Bu da devlet hizmetlerinin herkese eşit, adil ve hızlı ulaşmasının en önemli sonucudur.

AKS (Adres Kayıt Sistemi)

MERNİS ile entegre edilen e-devlet uygulamalarından bir diğeri de AKS olarak ifade edilen adres kayıt sistemidir. Bu proje ile il özel idarelerince Türkiye’deki tüm mahalle, cadde, sokak ve apartmanlar numaralandırılmış, her bir bağımsız bölüme bir numara verilerek sistem MERNİS ile entegre edilmiştir. Bu sayede TC vatandaşlarının ve yabancılar da dahil olmak üzere herkesin ikamet adresi belirlenmiş ve yargı için çok önemli olan ikametgah böylece herkes için bir tane olacak şekilde netleştirilmiştir. Bu sayede bir adreste birden fazla ailenin ikameti engellenerek gerek mahkemeler ve gerekse icra daireleri açısından önemli kolaylıklar sağlanmıştır. Değişiklikler sürekli takip edilerek sistemin güncel kalması sağlanmaktadır (Söylemez, 2014).

TAKBİS (Tapu Kadastro Bilgi Sistemi)

TAKBİS olarak ifade edilen Tapu Kadastro Bilgi Sistemi projesi ile güvenilir arazi bilgilerinin

elde edilmesi, hizmetlerin daha hızlı ve güvenilir bir şekilde yürütülmesi, tapu sicil kayıtlarının ve kadastro haritalarının dijital ortama aktarılması ve oluşturulan veri tabanının Tapu Kadastro kurumunun merkez ve taşra birimleri ile ilgili kamu kurumlarının hizmetlerine aktarılması amaçlanmıştır. Gelir vergisi, kurumlar vergisi ve taşıt vergisi gibi işlemler bu sistem üzerinden gerçekleştirilebilmektedir.

VEDOP (Vergi Dairesi Otomasyon Projesi)

VEDOP projesi ile vergi dairesi işlemlerinin tümünün dijital ortama aktarılması ve tüm vergi işlemlerinin dijital ortamda yapılabilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda internet vergi dairesi vatandaşların vergi ile ilgili beyan, tahakkuk ve tahsilat işlemlerinin dijital ortamda yapmalarına imkan sağlamıştır. VEDOP ile Türkiye vergi tahsilatının parasal anlamda %85’i kontrol altına alınmış ve bu tahsilatın yaklaşık %55’i bankalar kanalı ile gerçekleştirilir seviyeye ulaşmıştır. Kurumlar arası gerçekleştirilen veri transferleri kağıt ve kırtasiyeye dayalı olmaktan çıkmış ve tamamen dijital hale gelmiştir. Bu sistem sayesinde, elde edilen verilerin düzenli ve doğru zamanda mükellef hesaplarına aktarılması sağlanmıştır. İnternet Vergi Dairesi uygulaması ile vergi mükellefleri, vergi dairesinde bulunan kayıtlarını takip ve kontrol edebilme ve aynı zamanda vergi dairelerinde adlarına yapılan işlemleri denetleyebilme imkanı elde etmişlerdir.

Yargılamanın en önemli ilk aşamalarından birisi olan harç ödemeleri de dijital ortamda yapılabilir hale gelmiş, bu da yargının dijitalleşmesi sürecinde özellikle çevrimiçi dava açma, açılan davayı ıslah etme ve yargılama ile ilgili diğer harç ve masrafları ödemeye imkan sağlamıştır.

UYAP (Ulusal Yargı Ağı Projesi)

E-devlet uygulamalarının en önemlilerinden birisi olan UYAP sisteminin uygulamaya geçirilmesindeki temel amaç, bir taraftan adli sistemin işleyişini koruyarak ona hız kazandırmak, diğer taraftan da yargıyı hızlandırarak adaletin en kısa sürede gerçekleşmesini sağlamaktır.

Elektronik ortamda gerçekleştirilen her türlü yargısal işlemler UYAP üzerinde kaydedilmek ve saklanmak zorundadır. UYAP üzerinden güvenli elektronik imza kullanılarak dava açılabilen, dava ve icra dosyaları incelenebilen, açılan davalarla ilgili olarak harç ve avans ödemeleri gerçekleştirilebilen, tutanak ve belgeler elektronik ortamda hazırlanarak gönderilebilmektedir. Hatta bilirkişi uygulaması üzerinden bilirkişilerin dosyalara erişimi sağlanmakta ve bilirkişi raporları sisteme UYAP üzerinden gönderilebilmektedir (Çam ve Tanrıkulu, 2012).

SEGBİS Uygulaması

UYAP üzerindeki en önemli uygulamalardan birisi de SEGBİS uygulamasıdır. Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi olarak ifade edilebilecek olan bu sistem, gerek soruşturma ve gerekse kovuşturma aşamasında Cumhuriyet Savcısı, hakim veya mahkemece dinlenilmesine gerek görülen kişilerin Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi kullanılarak dinlenilmesi, bunların kayda alınması ve saklanmasına olanak sağlayan bir UYAP uygulamasıdır. Bu sistem sayesinde ses ve görüntü bir yerden başka bir yere aktarılmakta, yargı çevresi dışında bulunan ya da mahkeme önüne getirilemeyen bir kişinin Cumhuriyet Savcısı, hâkim ya da mahkeme tarafından dinlenilmesi mümkün olabilmektedir. Sistemin sunmuş olduğu diğer avantajlardan birisi de aktarılan ses ve

görüntülerin sistemde muhafaza edilmesi, gerektiğinde ve istendiğinde diğer yetkili makamlara elektronik imza ile imzalanarak gönderilebilmesidir (Yerdelen, 2019).

SEGBİS uygulaması sayesinde kişiler mahkeme huzurundaymış gibi ifade verebilmekte ve şahitlik yapabilmektedirler. Bu uygulama, istinabe uygulamasına alternatif olmasının yanında ifadesine başvurulanan kişinin mahkeme huzurundaymış gibi kabul edilmesine de imkân sağlamaktadır. Bununla birlikte beyanda bulunan kişinin ses ve görüntü kalitesinin ifadeyi alan savcı, hakim ya da mahkeme tarafından mimik, davranış ve diğer özellikleri anlaşılacak şekilde net olması gerekmektedir. Bu sayede yargılamada yüzyüzelik ilkesi de gerçekleşmiş olmaktadır.

SEGBİS uygulaması sayesinde ifadeyi alan hakim ve savcılar, bu kayıtları tekrar tekrar dinlemek sureti ile hem ifadenin daha iyi anlaşılması hem de tutanağa herhangi bir kayıp olmaksızın geçirilmesi sağlanmış olacaktır. Bu sayede ceza muhakemesindeki en önemli sorunlardan birisi olan ifadelerin tutanağa geçirilmesi hususu da objektif bir duruma getirilmiş olacaktır. İfadeyi alan hakim ve savcılar da bu sayede ifadeyi özetlemek ve tutanağa geçirtmek için yoğunlaşmalarına da gerek kalmamaktadır.

SEGBİS uygulamasının sunmuş olduğu diğer bir imkan da ifadesine başvurulanan kişilerin daha özgür bir şekilde ifade verebilmelerini sağlamaktır. Aktarılan ses ve görüntünün anlaşılmaya engel olmayacak şekilde huzura gönderilmesi, ifade verenlerin etki altında kalmadan ifadelerini verebilmelerine imkan sunmaktadır. Bu sayede hem silahların eşitliği ilkesi hem de yüzyüzelik ilkeleri yerine getirilmiş olmaktadır (Yerdelen, 2019). Kayda alınan ifade ve beyanların, ifadenin verildiği şekliyle kanun yolu makamları tarafından izlene-

bilmesi, denetimin sıhhatini olumlu yönde etkilemektedir.

Ceza ve tutuk evlerinde bulunan kişilerin de ifadelerinin dijital iletişim yoluyla alınabilmesi, ilgili kişiler açısından yol tutuklaması olarak ifade edilen uygulamayı oldukça azaltmıştır. Bu sayede önemli ölçüde tasarruf sağlanmış yanısıra pek çok sorunun da önüne geçilmiştir.

Bununla birlikte SEGBİS uygulaması özellikle sanık açısından ikincil asgari hak mahiyetindedir. Kovuşturma aşamasında sanık bizzat mahkemeye gelmek istiyor ve SEGBİS uygulaması ile katılmayı reddediyorsa sanığın huzura bizzat getirilmesi esastır. Sanığın ısrarlarına rağmen duruşmalara getirilmemesi ve ifadesinin SEGBİS üzerinden alınması, Yargıtay 16. Ceza Dairesi ve Ceza Genel Kurulu tarafından savunma hakkının kısıtlanması olarak kabul edilmiştir. Kapalı cezaevindeki sanığın güvenlik ve ulaşımındaki zorluklar gibi nedenlerle mahkemeye getirilmemesi geçerli bir neden olarak kabul edilmemektedir.

AlHM Marcelo Viola-İtalya kararında, gerekli tüm şartların sağlanması ve özellikle sanığın yanında bir müdafii bulunması ya da mahkeme salonundaki müdafii ile başkaları tarafından dinlenilemeyen bir şekilde iletişim kurmasına imkan sunmak sureti ile ifadesinin alınmasını adil yargılanma ilkesine aykırı bulmamıştır. Anayasa mahkemesi de B.2013/2653 sayı ve 18.11.2015 tarihli kararında Marcelo Viola-İtalya kararına atıf yaparak sanıkların ifadelerinin SEGBİS üzerinden alınmasının adil yargılanma hakkını ihlal etmediği sonucuna ulaşmıştır.

E-Tebliğat

Yargı faaliyetinin en önemli aşamalarından birisi de ilgili kişiye yapılacak olan tebligattır. Pek çok konuda kişilerin hak ve yüküm-

lülüklerinin doğmasının en önemli şartı bu tebligatın yapılmasıdır. Pek çok dava, ilgililere tebligatın yapılamaması ya da geç yapılması sebebi ile uzun sürmektedir. Bu durum da Türk Yargı Sisteminin en önemli sorunlarından birisi olan uzun yargılama sürelerini gündeme getirmekte ve “geç gelen adalet, adalet değildir” eleştirilerinin kaynağını oluşturmaktadır. Bu sorunu önemli ölçüde giden ve yargının hızlanmasını sağlayan dijital imkanlardan birisi de elektronik tebligattır.

Tebliğat sorununun yargılamadaki gecikmelerin en temel sebebi olduğu düşünüldüğünden 11.01.2011 tarihli ve 6099 sayılı Tebligat Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla, 7201 sayılı Tebligat Kanunu’na “m. 7a” hükmü eklenmiştir. Bu düzenleme ile hukuk sistemimizde elektronik tebligat hükme bağlanmıştır. Daha sonra 28.02.2018 tarih ve 7101 Sayılı “İcra ve İflâs Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” un 48’inci maddesi ile 7201 Sayılı Tebligat Kanunu’nun 7/a maddesinde değişikliğe gidilmiş ve elektronik tebligat zorunluluğunun kapsamı genişletilmiştir. Bu konudaki altyapıyı hazırlaması ve işletmesi konusunda da PTT yetkilendirilmiştir. 7201 sayılı Tebligat Kanunu’nun yeni 7/a maddesine dayanılarak 06/12/2018 tarih ve 30617 sayılı resmi gazetede “Elektronik Tebligat Yönetmeliği” (ETY) yayınlanmış ve 1/1/2019 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Bu değişiklik ile sınırlı uygulama alanına sahip olan kayıtlı elektronik posta (KEP) uygulamasının alanı daraltılmış ve elektronik tebligat adresi (ETA) uygulaması getirilmiştir.

Elektronik tebligat, bir bildirimin dijital yollarla muhataba ulaştırılması olarak değerlendirilmemelidir. Bu bağlamda bir SMS, e-posta elektronik tebligat olarak değerlendirilemez.

Özellikle usul hukukunun şekilci yapısı buna izin vermez. Bu nedenle bir tebligatın “elektronik tebligat” olabilmesi için bazı kurucu unsurlara ihtiyaç vardır. Bu unsurlarla birlikte elektronik tebligat “Bilgisayar veya elektronik yazılım ortamında oluşturulmuş bir belgeyi veya elektronik tebligat mesajını, Tebligat Kanunu ve Elektronik Tebligat Yönetmeliği hükümleri gereği internet yoluyla elektronik ortamda muhataba, hakkında yapılan kazai, mali veya idari işleme ilişkin tebligatı çıkaran merci aracılığıyla, tebligatı yapan PTT’ce sağlanan elektronik tebligat adresi kullanılarak, yine PTT Ulusal Elektronik Tebligat Sistemi (UETS) vasıtasıyla bildirilmesi ve bu bildirimin elektronik olarak belgelendirilmesi işlemidir” şeklinde tanımlanabilir (Börü, 2020).

Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere elektronik tebligatın iki kurucu unsuru bulunmaktadır. Elektronik tebligatın ilk kurucu unsuru bilgilendirme, elektronik ortamda gerçekleşen bir bildirim ile bilgisayar ortamında oluşturulmuş dijital bir belgenin muhataba, internet yoluyla iletilmesidir.

Elektronik tebligatın ikinci kurucu unsuru olan belgelendirme ise, dijital olarak oluşturulmuş belgenin muhataba, internet aracılığı ile iletilmesini elektronik olarak ortaya koyan işlemdir. İşlem kaydı, PTT tarafından elektronik tebligat hizmetinin verilmesi sırasında meydana gelen ve mevzuat gereği

kaydının tutulması zorunlu olan tüm bilişim sistemi işlem kayıtlarıdır. Delil kaydı ise, tebligatın; tebligatı çıkarmaya yetkili makam ve merciden UETS tarafından teslim alındığına, muhatabın elektronik tebligat adresine ulaştığına, okunduğuna ve usulen tebliğ edilmiş sayıldığına dair üretilen ve elektronik sertifikaya ile imzalanmış kayıtlarıdır (Börü, 2020).

Elektronik tebligat uygulaması ile zaman, iş gücü ve masraf kaybı gibi pek çok sorunun önüne geçilebilecektir. Tebligatın, ilgilinin bilinen en son adresine yapılması esastır. Bu adresin, Adres Kayıt Sisteminden farklı olması, ülkemizde mahalle, cadde ve sokak isimleri ile bina numaralarının sıklıkla değiştirildiği göz önünde bulundurulduğunda, kişiye özgü, tek ve benzersiz olan elektronik tebligat önemini ortaya çıkarmaktadır. Yine adreste bulunamama, hizmetçiye ya da başka bir yardımcıya teslim etme veya muhtara bırakma gibi uygulamalar sona ererek, tebellüğden imtina da söz konusu olmayacaktır. Tebligat sisteminin hızlılığı, hızlı yargının ilk koşuludur.

Mahkemelerde kullanılması durumunda yargılamayı hızlandıracak olan elektronik tebligat sisteminin tahkim yargılamasında aynı işlevsellikle kullanımı konusunda tereddütler bulunmaktadır. Benzer sorunların iflas idaresi bakımından da ortaya çıkabileceği ifade edilmektedir (Yardımcı, 2019).

Sonuç ve Değerlendirme

İnternetin ortaya çıkışı ile birlikte pek çok alanda olduğu gibi hukuk ve yargı alanında da dijitalleşme hızlanmıştır. Hukuk ve yargıda dijitalleşmenin beraberinde getirdiği olumlu sonuçlar olduğu gibi bazı olumsuzluklar da bulunmaktadır.

E-devlet uygulamalarının ortaya çıkması ve burada sunulan hizmetlerin artması, öncelikle bilgiye ulaşma açısından oldukça önemli bir katkı sunmaktadır. Vatandaşların kendileri ile ilgili resmi kurumlarda tutulan kayıtların ve muhafaza edilen bilgilerin doğruluğu ve güncelliği hakkında doğrudan ve sürekli bilgi alabiliyor olması, bu konularda yapılacak yanlışlıkların azalmasına neden olacaktır. Tapu nüfus, belediyeler ve diğer resmi kurumların e-devlet uygulamaları sayesinde, buralardaki yanlışlıkların öncelikle idari yollardan düzeltilmesine ve yargıya taşınmadan sorunların azalmasına katkı sağlamaktadır.

Tüketici hakem heyetlerine müracaatların e-devlet üzerinden yapılabilmesi, teknik anlamda bir yargılama faaliyeti olmasa da vatandaşların sorunlarını çözmede önemli bir katkı sunduğu ifade edilebilir.

Pandemi döneminde uzaktan çalışma ve çevrimiçi uygulamaların vatandaşlar nezdinde daha yaygınlaşması da hukuk ve yargıda dijitalleşmeyi kolaylaştıracağı söylenebilir. Sisteme yüklenen bilgi ve belgelerin doğruluğunun teyid edilebilmesi, gerektiğinde değiştirilebilmesi işlemlerin hızına da etki edecektir. Elektronik tebligat, SEGBİS gibi uygulamalar zaman, para ve güvenlik gibi pek çok açıdan önemli katkılar sunacaktır.

E-devlet ve özellikle dijital yargı uygulamalarının başlamasıyla, adalet hizmetleri eskisine göre daha erişilebilir, daha şeffaf, etkili ve çok daha verimli hale gelmiştir. Yapılan işlemlerden hemen sonuç alınması vatandaşların hukuk devletine olan güveni artmıştır (Çam ve Tanrikulu, 2012). Vatandaşların e-devlet ve özellikle yargı ile ilgili resmi işlemlerini bizzat kendilerinin yapması, aradaki “aracıları” ve bu kişiler vasıtası ile gerçekleşen hukuk dışı uygulamaları da oldukça azalttığı ifade edilebilir. Tüm bu olumlu gelişmeler, yargıya duyulan güvenin ve sistemin işlevselliğinin artmasına da katkıda bulunacaktır.

Hukuk ve yargıdaki dijitalleşme beraberinde pek çok sorunu da getirmektedir. Dijitalleşen ve tamamen bilgisayarlar ile internet üzerinden işleyen sistem, yaşanan teknik arızalar sebebi ile durabilmektedir. Sistem arızasının uzun sürmesi durumlarında işler yığılmakta ve tamamen ötelenmektedir. Uzaktan erişim imkanı olmadığı gibi fiziki olarak ilgili kurum içerisinde olmak da sorunu çözmemektedir. Tüm bilgi ve belgelerin dijital bir halde dijital veri tabanında bulunması, bunlara ulaşımı arıza devam ettiği sürece imkansız kılabilir. “Sistem gitti, UYAP gitti” gibi mazeretler, dijitalleşen devlet ve yargıdaki yeni dijital mazeretler olarak ifade edilebilir.

Devlet, hukuk ve yargıdaki dijitalleşmenin diğer genel bir sorunu ise veri güvenliğidir. Başta UYAP olmak üzere diğer tüm veri tabanlarının güvenliği, e-devletin belki de en

önemli sorundur. Gerek kişisel veriler açısından gerekse yargılama sırasındaki gizli olması ve gizli kalması gereken beyan ve belgeler açısından burada oldukça önemli bir tehlike söz konusudur. Sistem içerisinden ve dışarısından gerçekleşebilecek yetkisiz erişimler, çocukların cinsel istismarı ile ilgili davalardaki bilgiler başta olmak üzere pek çok konudaki tehlikeyi akla getirmektedir (Mamur Işıkcı, 2017). Log kayıtlarının olması, sisteme hangi bilgisayardan girildiğinin ve kim tarafından erişim sağlandığının tespitini sağlamakla birlikte, bazen sorumlu kişiye erişim mümkün olamamakta, erişilse bile güvenliği ihlal edilen bilgi ve belgelerdeki mahremiyeti geri getirememektedir.

E-devlet ve özellikle e-yargı işlemlerinde elektronik imzanın zorunlu olması, bununla birlikte elektronik imzanın yaygınlaşmaması sistemi kullanmak açısından bir engel olarak görülebilir. Elektronik imzanın çoğunlukla devlet personeli tarafından kullanılması, yaygın olarak sunulan hizmetlerin sınırlı olarak kullanılması gibi bir sonucu beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte özel amaçla kamu kurum ya da kuruluşları ile iletişime geçmek veya kamu hizmetlerinden yararlanmak için 2020 yılı Nisan ayı ile 2021 yılı Mart ayını kapsayan on iki aylık dönemde interneti kullanan bireylerin oranının %58,9 olduğu, bu oranın daha önce aynı dönem için %51,5 olduğu düşünüldüğünde, yıllık yaklaşık %15lik bir artış olduğu ifade edilebilir. Bu dönem içerisinde e-devlet hizmetlerini kullanım amaçları arasında, kamu kurum ya da kuruluşlarına ait web sitelerinden bilgi edinme %55,8 ile ilk sırayı aldığı, bireylerin %32,3'ü çevrimiçi form doldurduğu, %27,7'sinin de resmi formları indirdiği veya yazdırdığı ifade edilmektedir (TÜİK, 2021).

Kişisel verilerin korunması bu kapsamda önemli bir sorundur. Dijitalleşme, e-devlet ve e-yargıdaki hızlı gelişim, bu alandaki personelin eğitimini zorunlu kılmaktadır. Sadece bilgisayar kullanmayı bilmek yetmemekte, kişisel verilerin korunması, mahremiyet, sistem güvenliği, sır saklama gibi konularda ilgili personelin sürekli eğitilmesi gerekmektedir. Dikkatsizlikler, tecrübesizlikler ve yaşanan teknik aksaklıklar, kişisel verilerin ifşa olmasına neden olabilmektedir. Bu alandaki eğitimin yaygınlaştırılması ve tüm devlet personeline ulaştırılması gerekmele birlikte bunun hızlı ve kolay olmadığı da ifade edilmelidir.

Yargılama Usulleri

Ramazan Arıtürk

Avukat Dr.

Giriş

Türk yargı sisteminin kronik sorunlarından bir tanesi, mahkemeler üzerindeki ağır iş yükü nedeniyle yargılama sürelerinin uzunluğudur. Bu durum adil yargılamanın bir gereği olan “makul sürede yargılama ilkesini” ihlal ettiği gibi hukuk sistemine olan güveni de zedelemekte ve vatandaşları hukuk dışı yöntemlere başvurmaya sürüklemektedir. Özellikle uluslararası unsurları bünyesinde barındıran uyuşmazlıklarda bu süreler çok daha fazla artabildiği için devlet yargısına alternatif olarak tahkim usulü geliştirilmiştir. Ancak tahkim daha çok büyük ölçekli ticari iş ve işlemlerde meydana gelebilecek uyuşmazlıkların çözüme kavuşturulduğu bir sistemdir. Ticari hayatta esas olan husumet değil uzlaşma olduğu için bu konuda daha etkin sonuçlar alınabilmektedir. Bunun yanında yargıya intikal eden davalarda öngörülen alternatif uyuşmazlık çözüm yolları ise (*alternative dispute resolutions*) arabuluculuk ve uzlaşmadır. Bireylerin daha acil nitelikte olan ceza muhakemesi alanında ise adalete erişimini makul sürelerle indirmek için yargı sisteminde reform ihtiyacının farkında olan kanun koyucular, bu alanda farklı kurumlar geliştirmişlerdir. Aşağıda bu kurumlar teorik tanımları ve uygulamadaki sonuçları itibariyle incelenecektir.

Ceza Davalarında Yargılama Usul ve Süreleri

2014 ve 2021 yılları arasında adli yargıda bir savcı başına düşen (geçen yıldan devreden + yıl içinde açılan) toplam dosya sayısı (geçen yıldan devreden + yıl içinde açılan) yıllık ortalama 1.400 civarındadır. Bu sayı BAM’larda 2017 ile 2021 yıllarını esas alırsak yıllık ortalama 5.000, Yargıtay’da 2014 ve 2021 yılları arasında 3.500’dür. Cumhuriyet başsavcılıkları soruşturma evresi ortalama görülme süresi 2021 yılında 413 gün ve önceki yıllarda da benzer sürelerdedir. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığında dosyaların ortalama görülme süresi ise 2014 ve 2021 yılları arasında yıllık ortalama 700 gün civarındadır (Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, 2022).

Aynı şekilde 2014 ve 2021 yılları arasında adli yargıda bir hâkim başına düşen toplam dosya sayısı da yıllık ortalama 850 civarındadır. 2021 yılında ceza mahkemelerinde geçen yıldan devreden, yıl içinde açılan ve bozularak gelen dosyaların toplamı ise 3.290.195 olup önceki yıllarda da bu rakama yakın seyretmektedir. Bu sayı BAM’larda 2017 ile 2021 yıllarını esas alırsak yıllık ortalama 750.000, Yargıtay’da 2014 ve 2021 yılları arasında tüm daireler ve Ceza Genel Kurulu yıllık ortalama 650.000’dir. Ceza mahkemelerinde dosyala-

rın ortalama görülme süresi ise 2014 ile 2021 yılları arasında yıllık ortalama 270 gündür. Yargıtay'da dosyaların görülme süresi ise yaklaşık 400 güne kadar çıkmaktadır (Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, 2022).

Her konuda olduğu gibi toplumun suç ve ceza sayıları konusunda da belirli bir dengeyi bulacağı ve sayıların olağanüstü bir durum olmadıkça benzer oranlarda seyredeceği öngörülür. Olağan olan hukuk, ahlak, eğitim, din ve diğer kurumların ortak, etkin ve sonuç alınabilir somut faaliyetleriyle hiç suça karışmamış bireylerin suçtan uzak tutulması, suç işlemiş olanların ise ıslah edilerek bir daha suça karışmasını engellemektir. Ancak ülkemizde bir 15 Temmuz gerçeği yaşanmıştır. Toplumun ve devletin içine sırayet etmiş paralel bir yapılanma ve bu yapılanmanın giriştiği hukuk dışı faaliyetler, suç ve ceza dengesinde ciddi sapmalara neden olmuştur. Yukarıda vermiş olduğumuz istatistikler özellikle 15 Temmuz 2016 ve müteakip yıllardaki arızı durum göz önüne alınarak değerlendirilmelidir. Nitekim iktidarların suç siyasetleri, güvenlik ile özgürlük arasında dönem dönem dengede kalarak; bazı olumlu yahut olumsuz istisnai anlarda ise yalnızca birisine yakınlaşarak belirlenir. 15 Temmuz sonrasında da Türkiye Cumhuriyeti suç ve ceza siyasetinde haklı güvenlikçi yaklaşımları ağır basan bir tutum benimsemektedir. Zira bir terör örgütünün faaliyetlerinin tüm kollarıyla yoğunlaştığı bir dönemde bu faaliyetlerin ceza hukukunun bir konusu haline gelmeyeceği düşünülemez. Ancak öte yandan dikkat edilmesi gereken konu ceza yargılamalarının soruşturma ve kovuşturma evrelerinde hâkim ve savcılarının siyasetin ve toplumun etkisinde kalmadan tam bağımsız bir şekilde hareket edecek atmosfere sahip

olmaları ve yargılamanın bütün evrelerinde muhakeme kurallarına mutlak bir şekilde riayet etmeleridir. Arama, tutuklama, gözaltı vb. tedbirler ceza muhakemesinin sıhhati için gerekli olmakla birlikte henüz bir mahkeme kararı olmadan insan haklarına doğrudan müdahale teşkil ederler ve bu nedenle usule uygun, dikkatli, hassas bir yaklaşımı gerektirirler.

Ceza Yargılamalarında Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri

Türkiye'de ceza muhakemesi alanında yargılama sürelerinin kısaltılması ve adalete erişimin kolaylaştırılması amacıyla öngörülmüş başlıca kurumlar önödeme, kamu davasının açılmasının ertelenmesi ve uzlaşmadır. 2019 yılında çıkan 7188 sayılı kanunla bu kurumlarda ciddi değişiklikler yapılmış ve aynı zamanda seri muhakeme usulü yargılama sistemimize dahil edilmiştir. Ceza hukukunda alternatif uyuşmazlık çözüm yollarına ihtiyaç duyulmasının tek nedeni adalete makul sürede erişimi sağlamak değildir. Bunun yanında mahkumiyet veya beraat dışında ara seçenekler geliştirerek, uyuşmazlığın doğrudan fail ile mağdur arasında çözüme kavuşturulması da gözetilen amaçlardan birisidir. Onarıcı adalet olarak kavramsallaştırılan bu husus özellikle uzlaşma kurumunda karşımıza çıkmaktadır.

Seri Muhakame

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 250. maddesinde düzenlenen seri muhakeme usulü alternatif uyuşmazlık çözüm yolları arasında en yeni tarihli olanıdır. Belli suçlarda muhakeme süresini daha aza indirmeyi ve ilgili suçlara hızlı ve etkili bir yöntemle çö-

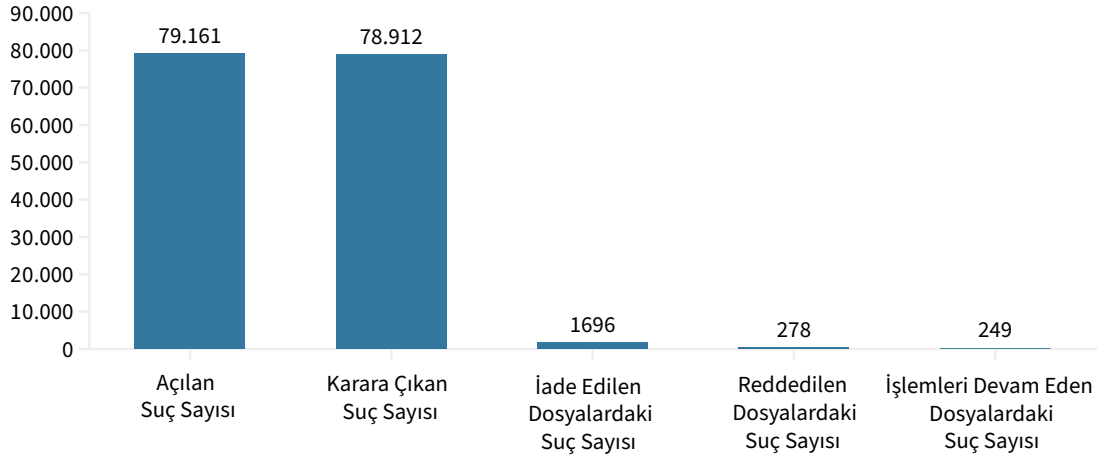
züm üretmeyi amaç edinen seri muhakeme usulüne ilişkin maddeler, 01/01/2020 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir.

Seri muhakeme usulü; 250. maddenin birinci fıkrasında katalog halinde belirlenen suç tiplerinde, soruşturma sonucunda Cumhuriyet savcısı tarafından kamu davası açılması için yeterli şüpheye ulaşıldığında ve bu suçlarla ilgili olarak kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmediği takdirde uygulanmaktadır. Seri muhakeme usulüne tabi suçlarda bu usul uygulanmadan düzenlenen iddianameler Cumhuriyet başsavcılığına iade olunur. Önödeme ve uzlaşma kapsamındaki suçlarda seri muhakeme usulü uygulanamaz.

Cumhuriyet savcısı şüpheliyi seri muhakeme usulünün uygulanmasını teklif etmek amacıyla en kısa sürede davet eder. Bu konuda talep şüpheliden de gelebilir. Cumhuriyet savcısı, TCK 61/1’de belirtilen hususları göz önünde bulundurarak, suçun kanuni tanımında öngörülen cezanın alt ve üst sınırı arasında tespit edeceği temel cezadan yarı oranında indirim uygulamak veya güvenlik tedbiri belirlemek suretiyle yaptırımı belirler. Belirlenen hapis cezası Cumhuriyet savcısı tarafından, koşulları bulunması hâlinde seçenek yaptırımlara çevrilebilir veya ertelenebilir (TCK, m.50). Cumhuriyet savcısı, şüpheli hakkında seri muhakeme usulünün uygulanmasını yazılı olarak görevli mahkemeden talep etmelidir. Mahkeme, şüpheliyi müdafii (avukatı) huzurunda dinledikten sonra şüphelinin özgür iradesiyle seri muhakeme usulünü kabul ettiğini ve eylemin seri muhakeme usulü kapsamında olduğu kanaatine varırsa talep yazısında belirtilen yaptırımdan daha ağır olmamak üzere hüküm kurar.

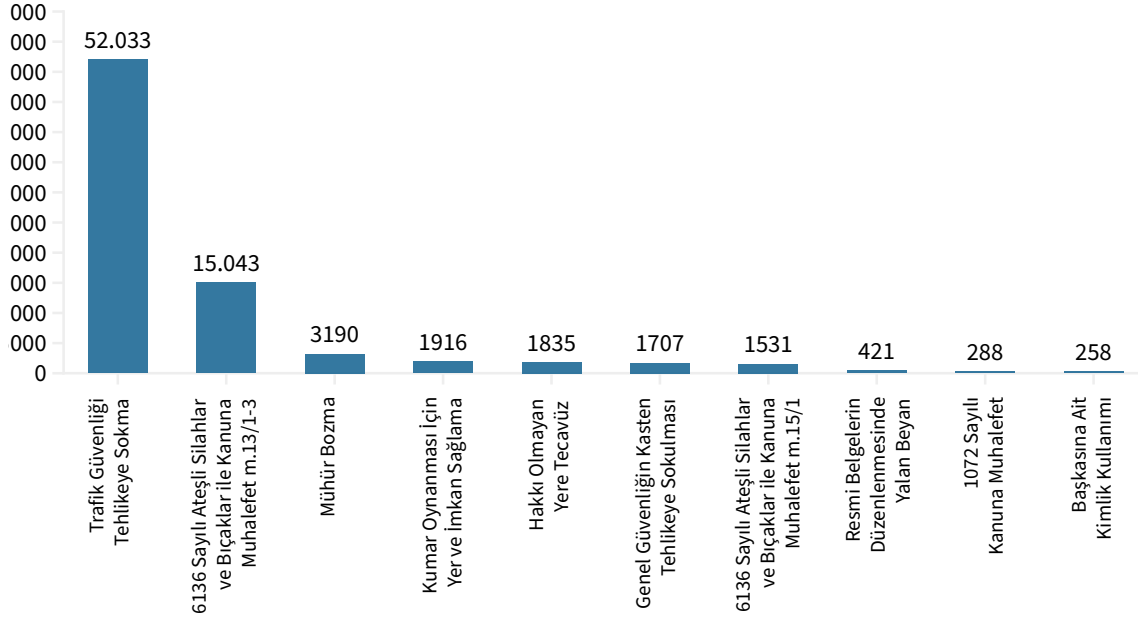
CMK 250. maddenin birinci fıkrasında seri muhakeme usulü kapsamına dahil edilen suçlar tahdidi olarak sayılmıştır. Madde kapsamına göre; Türk Ceza Kanunu’nda yer alan; hakkı olmayan yere tecavüz (TCK, md. 154, ikinci ve üçüncü fıkra), genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması (TCK, md. 170), trafik güvenliğini tehlikeye sokma (TCK, md. 179, ikinci ve üçüncü fıkra), gürültüye neden olma (TCK, m.183), parada sahtecilik (TCK, md. 197, ikinci ve üçüncü fıkra), mühür bozma (TCK, md. 203), resmi belgenin düzenlenmesinde yalan beyan (TCK, md. 206), kumar oynanması için yer ve imkân sağlama (TCK, md. 228, birinci fıkra) ve başkasına ait kimlik veya kimlik bilgilerinin kullanılması (TCK, md. 268) suçları ile 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun’un 13. maddesinin birinci, üçüncü ve beşinci fıkraları, 15. maddesinin birinci, ikinci ve üçüncü fıkralarında belirtilen suçlar, 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 93. maddesinin birinci fıkrasında belirtilen suç, 1072 sayılı Rulet, Tilt, Langırt ve Benzeri Oyun Alet ve Makinaları Hakkında Kanun’un 2. maddesinde belirtilen suç, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu’nun ek 2. maddesinin birinci fıkrasının (1) numaralı bendinde belirtilen suç, seri muhakeme usulü kapsamındadır. Görüldüğü üzere bu suçlar toplumdaki tahribatı daha düşük olmakla birlikte işlenme sıklığı görece fazla olan suçlardandır. Kanun koyucu seri muhakeme usulü ile gündelik hayatta sıkça karşılaşılan ve unsurları birbirine benzeyen bu suç tiplerinin ceza mahkemelelerinde yargılama yapılması suretiyle çok uzun sürede neticelenmesini hem fail hem mağdurun haklarını korumak açısından gerekli görmüştür.

Bu istatistiklerden de görüleceği üzere seri muhakeme usulü kapsamında açılan dos-

Şekil 107. Asliye Ceza Mahkemeleri Suç Sayıları, Seri Muhakeme Usulü, Türkiye Geneli (2021)

Kaynak: Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı.

Şekil 108. Seri Muhakeme Usulü Kapsamında Karara Çıkan Dosyalarda Yer Alan İlk On Suç (2021)

Kaynak: Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı.

ya sayısı 2021 yılında 79.121'dir. Bu rakam içerisinde en fazla karşılaşılan suç tipi trafik güvenliğini tehlikeye sokma suçudur. İkinci sırada ise ülkemizde yine çokça karşılaştığımız ve kötü sonuçları olabilen Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanuna Muhalefet'tir. Bu iki suç tipi, anlık gerçekleşen, pek çok zaman hukuki olarak netice elde edilemeyen yahut yargılamanın neti-

celenmesinin gecikmesi nedeniyle tam aksi sonuçlar doğuran ancak hukuk sisteminin kamu düzenini tesis etmek açısından kayıtsız kalamayacağı suçlardır. Seri muhakeme usulü karara çıkan dosya sayısının çok yüksek ve reddedilen dosya sayısının çok düşük olması göz önüne alındığında kurumun öngörülen amacı gerçekleştirmeye matuf olduğu sonucuna varılabilir. Ancak burada hukukçuların

seri muhakeme usulünün yargılama sürelerinin kısaltılması gibi faydaları yanında çıkan kararların hukukiliği gibi tartışmaları da beraberinde getirdiği şeklindeki eleştirileri de göz ardı edilmemelidir.

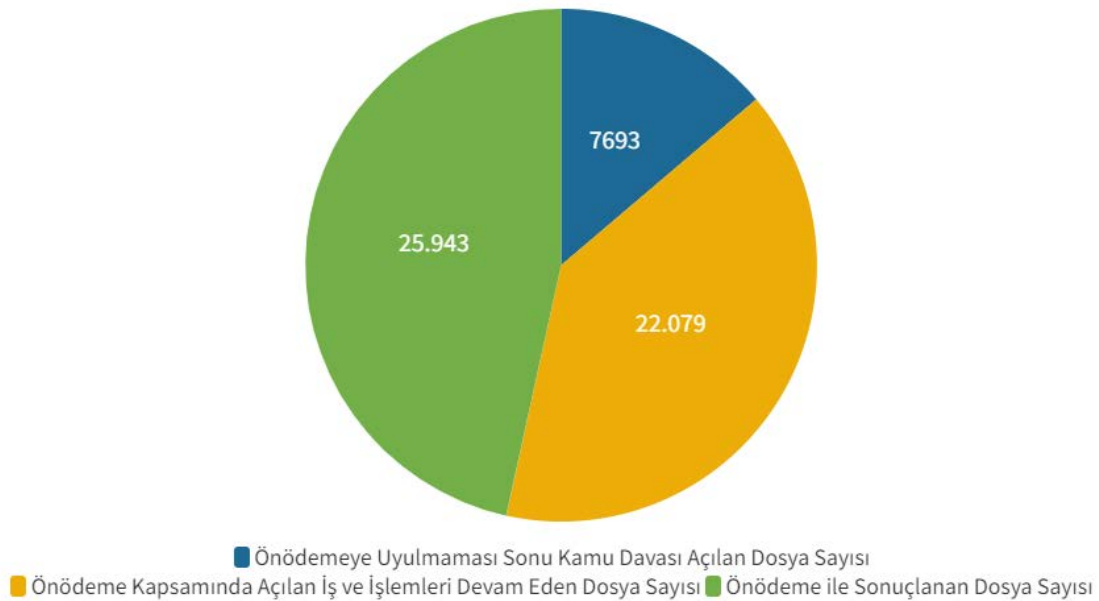
Önödeme

Önödeme, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 75. maddesine göre; uzlaştırma kapsamında kalan suçlar hariç olmak üzere, sadece adli para cezasını gerektiren veya kanun maddesinde öngörülen hapis cezasının üst sınırı 6 ayı aşmayan hapis cezası gerektiren suçlar bakımından, kanunda gösterilen usule göre belirlenen belli bir miktar paranın soruşturma giderleri ile birlikte, şüpheli veya sanık tarafından süresi içerisinde ödenmesi durumunda, kamu davasının açılmamasını ya da açılmış olan kamu davasının düşürülmesi sonucunu doğuran alternatif bir çözüm yöntemidir.

Önödeme hükümleri; yardım veya bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmemesi

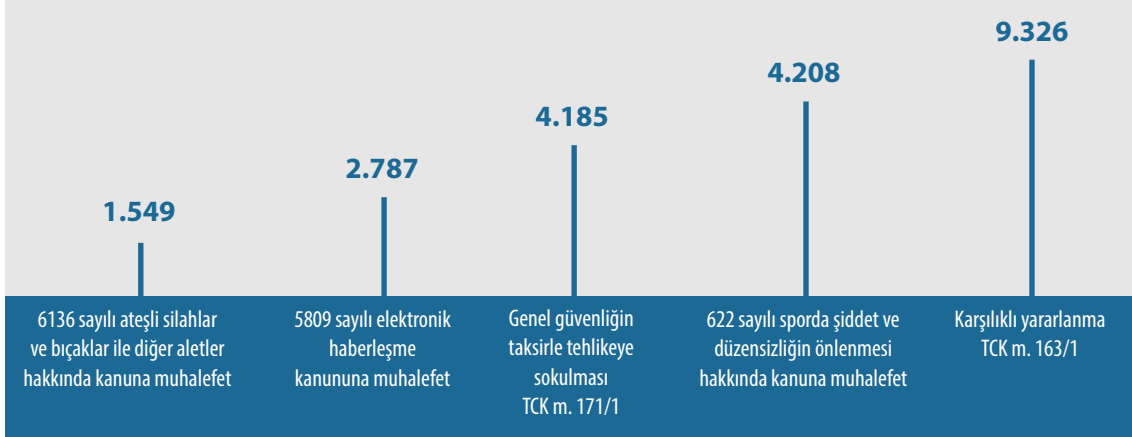
(TCK, md. 98, birinci fıkra), genel güvenliğin taksirle tehlikeye sokulması (TCK, md. 171), çevrenin taksirle kirletilmesi (TCK, md. 182, birinci fıkra), özel işaret ve kıyafetleri usulsüz kullanma (TCK, md. 264, birinci fıkra), suçu bildirmeme suçları (TCK, md. 278, birinci ve ikinci fıkra), 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 108. maddesinin birinci fıkrasında yer alan suç, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 74. maddesinin ikinci fıkrasının birinci cümlesinde yer alan suç ve 5253 sayılı Dernekler Kanunu’nun 32. maddesinin birinci fıkrasının (d) bendinde yer alan suç, bakımından da uygulanır.

Önödeme de seri muhakeme usulü için söylediklerimiz geçerlidir. Burada kanun koyucu, kamu düzenini bozan ancak faillerinde suç işlemek suretiyle kamu düzenini bozma saiki zayıf olan suç tiplerini esas alarak failleri suçla orantılı olduğunu düşündüğü para cezası ile uyarmaktadır. Kamu davası açıldığı takdirde hem uzayan yargılama süreciyle fail

Şekil 109. Önödeme Kapsamında Açılan Soruşturmalardaki Dosya Sayıları, Türkiye, (2021)

Kaynak: Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı

Şekil 110. Önödeme ile Sonuçlanan Dosyalarda İlk Beş Sırada Yer Alan Suçlar- Türkiye (01.01.2020 – 31.12.2020)

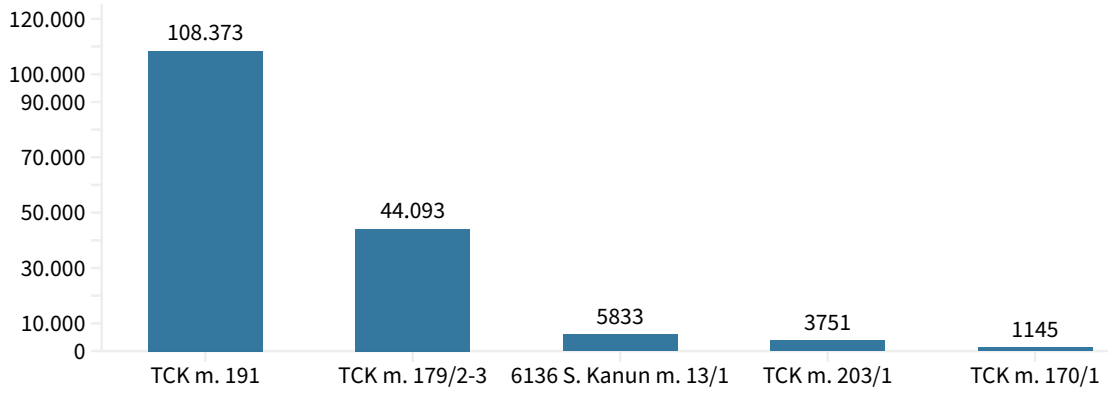
Kaynak: Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı.

psikolojik olarak etkilenecek hem de mağdur olan kamu düzeni olayın kendisinden çok uzak bir zaman diliminde tesis edilmiş olacaktı. Bu sebeple daha hızlı bir usulle hem kamu düzenini zedeleyen davranış cezasız kalmamakta hem de fail yeterli bir yaptırıma tabi tutulmaktadır. Özellikle sporda şiddet ve düzensizliğin engellenmesi amacıyla ihdas edilen suç tipleri açısından önödeme kurumu yerindedir. Nitekim ödeme kurumuyla sonuca bağlanan dosyalar içerisinde en fazla sayıda olan karşılıksız yararlanma (9.326 dosya), ikinci sırada 6222 sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesi Hakkında Kanuna Muhalefet'tir (4.208). Ancak tüm bunların yanında önödemeye uyulmaması sonucu kamu davası açılan dosya sayısına (7.693) bakıldığında kişiler tarafından bu suç tiplerine karşı kanun koyucunun kararlılığının yeterince anlaşılamadığı görülmektedir. Bu tip suçlarda her ne kadar başlangıçta kısa sürede toplum tarafından unutuluyor görünse de kamu düzeni açısından toplumsal bir yorgunluk yarattığı unutulmamalı ve para cezalarının caydırıcılık oranları ve yöntemleri artırılmalıdır. Özellikle eski TCK dö-

minde elektrik hırsızlığı olarak da bilinen karşılıksız yararlanma suçunun gerektiği şekilde yaptırıma tabi tutulmaması toplumun diğer kesimlerinde de benzer davranışları teşvik edici bir rol oynayacaktır.

Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi

Kamu davasının açılmasının ertelenmesi; hakkında kamu davası açılması için yeterli şüphe bulunan failin kişiliği ve üzerine atılı suçun önemi göz önünde bulundurularak, açılması gereken davadan, bir takım koşulların varlığı halinde, belirlenecek bir süre boyunca göstereceği iyi hal de dikkate alınarak vazgeçilmesidir. CMK md. 171, ikinci fıkradaki ifadesiyle "uzlaştırma ve önödeme kapsamındaki suçlar hariç olmak üzere, Cumhuriyet savcısı, üst sınırı üç yıl veya daha az süreli hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı, yeterli şüphenin varlığına rağmen, kamu davasının açılmasının beş yıl süre ile ertelenmesine karar verebilir." Kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilebilmesi için; şüphelinin daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı hapis cezası ile mahkûm olmamış bulunması; yapılan soruşturmanın, kamu davası açılmasının ertelen-

Şekil 111. Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi Kararı Verilen Dosyalarda İlk Beş Sırayı Alan Suç, Türkiye, (2021)

Kaynak: Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı.

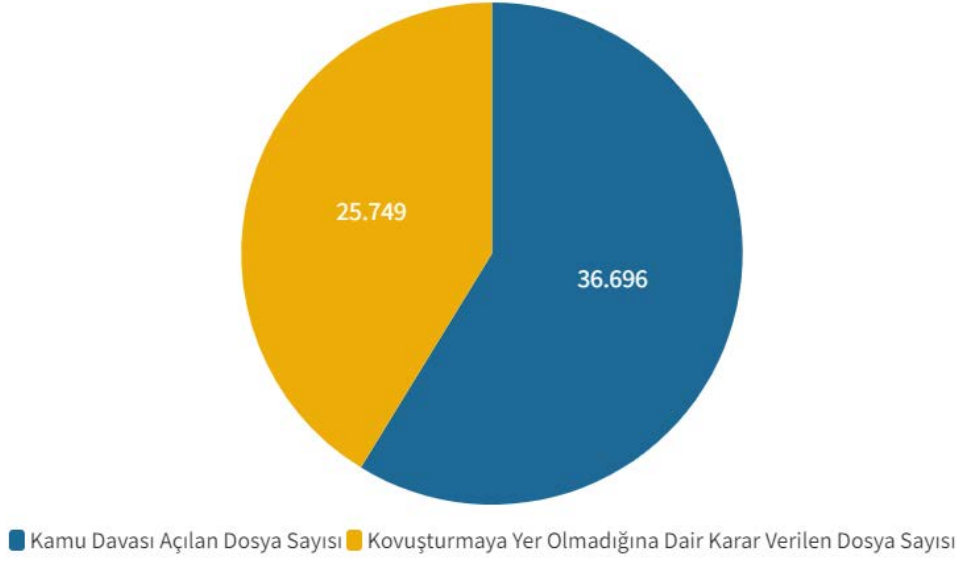
mesi halinde şüphelinin suç işlemekten çekineceği kanaatini vermesi; kamu davası açılmasının ertelenmesinin, şüpheli ve toplum açısından kamu davası açılmasından daha yararlı olması; suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı ve Cumhuriyet savcısı tarafından tespit edilen zararın, aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi, koşullarının birlikte gerçekleşmesi gerekir.

CMK md. 171’e göre kamu davasının açılmasının ertelenmesi hükümleri; suç işlemek için örgüt kurmak, yönetmek veya örgüte üye olmak suçları ile örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar, kamu görevlisi tarafından görevi sebebiyle veya kamu görevlisine karşı görevinden dolayı işlenen suçlar ile asker kişiler tarafından işlenen askerî suçlar ve cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlar (cinsel taciz suçu, cinsel saldırı suçu, cinsel istismar suçu, reşit olmayanla cinsel ilişki suçu) hakkında uygulanmaz.

Kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verildiği takdirde, şüpheli hakkında bir denetim süresi başlar. Şüpheli, 5 yıllık erteleme süresi içinde kasten işlenen herhangi bir

suç işlememelidir (CMK, md. 171/4). Erteleme süresi boyunca dava zamanaşımı süreleri işlemez. 5 yıllık erteleme süresi içinde kasıtlı bir suç işlenmediği takdirde, Cumhuriyet savcısı kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar verir. Şüphelinin, erteleme süresi içinde kasıtlı bir suç işlemesi halinde Cumhuriyet savcısı dosyayı tekrar ele alarak ve şüpheli hakkında bir iddianame düzenleyerek kamu davası açar. Uyuşturucu madde kullanma suçu şüphelisi hakkında kamu davası açılmasının ertelenmesi kararı verilirken CMK md. 171’deki şartlar aranmaz. Yani, uyuşturucu madde kullanma suçu için herhangi bir süre veya başka erteleme şartı yoktur.

Tüm bu açıklamalarımızdan da anlaşılacağı üzere kamu davasının açılmasının ertelenmesi, toplum tarafından faile verilen ikinci bir şans olarak kabul edilir. Kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilen dosyalara baktığımızda 2021 yılı içerisinde en fazla (108.373) TCK md. 191’de tanımlanan uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanma suçunu görürüz. Bu suç tipinde kurumun öngörüldüğü amaca uygun olarak, failin işlediği suçtan dolayı oluşan kendi mağduriyeti, zaten toplum-

Şekil 112. Erteleme Süresi İçinde Kasıtlı Bir Suç İşlenmemesi Nedeniyle Kovuşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar Verilen ve Erteleme Süresi İçinde Kasıtlı Bir Suç İşlenmesi Nedeniyle Kamu Davası Açılan Dosya Sayısı, (2021)

Kaynak: Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı.

sal düzenin önündedir. Bu kişinin ayrıca yaptırma tabi tutulması yıkıcı sonuçlar doğurabilir. Bu nedenle kanun koyucu bu kimselerin denetim altında bir serbestlik içerisinde bir süre yaşamalarını ve bu gözetim süresi içerisinde rehabilite edilmelerini amaçlamaktadır. Kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilen dosyalarda ikinci sıradaki (44.093) suç tipinin, TCK md. 179, ikinci ve üçüncü fıkralarda düzenlenen suçlarla olduğunu görürüz. İkinci fıkroda, "Kara, deniz, hava veya demiryolu ulaşım araçlarını kişilerin hayat, sağlık veya malvarlığı açısından tehlikeli olabilecek şekilde sevk ve idare eden kişi"ler; üçüncü fıkroda ise "Alkol veya uyuşturucu madde etkisiyle ya da başka bir nedenle emniyetli bir şekilde araç sevk ve idare edemeyecek halde olmasına rağmen araç kullanan kişi"lere ilişkin düzenlemeler yer alır. Ancak bu suç tiplerinde kamu davasının açılmasının ertelenmesine konu olmasını yerinde bulmuyoruz. Zira dosya sayıları da göz önüne alındığında oldukça

fazla karşılaşılan bu suçlar, tehlikeye sokulan trafikte ölüme kadar uzanan kazalara sebep olabilmektedir. Kullandığı maddenin etkisiyle trafiğe çıkan kişiler, cezalardaki caydırıcılık eksikliği nedeniyle yarattıkları tehlikenin farkında olmakla birlikte bu durumu dikkate almamaktadırlar. Yaralama veya ölüm neticesi gerçekleşikten sonra verilecek olan cezalar, özellikle bu suç tipinde kamu vicdanını tatmin etmemektedir. Kamuoyunda da sık sık gündeme gelen bu tip olaylarda toplum, kısa süre içerisinde bu kişilerin tekrar topluma karışıp aynı fiilleri tekrarlayacağı şeklinde reaksiyon göstermektedir. Nitekim Şekil 6'ya baktığımızda kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilen soruşturma dosyalarında erteleme süresi içerisinde kasıtlı bir suç işlenmesi nedeniyle kamu davası açılan dosya sayısı çok yüksektir. Bu istatistikler toplumun kaygılarının yerinde olduğunu göstermektedir. Zaman zaman gündeme gelen kriminal kişilerin dosyalarında sık sık karşılaşılan suç

tipi TCK md. 179’dur ve bu nedenle bu suç tipi ile aynı sonuçları doğuran benzer suç tipleri, kamu davasının ertelenmesi kapsamından çıkarılmalıdır.

Uzlaşma

Ceza muhakemesi hukukunda, mağdurların haklarının korunması ve suç faillerinin topluma kazandırılması amacıyla gelişen uzlaştırma; özgür iradeleriyle kabul etmeleri hâlinde mağdur ve failin, tarafsız bir üçüncü kişinin yardımıyla suçtan ortaya çıkan sorunların çözümüne aktif olarak katıldıkları bir süreçtir. Uzlaştırmanın amacı; ceza adalet sisteminde, mağdurun yararlarının gözetilmesi, tatmin edilmesi, suça karşı salt ceza yaptırımını uygulamak yerine zararın giderilmesi ve onarıma ağırlık verilmesidir. Failin neden olduğu zararın giderilmesi, fail-mağdur arasındaki barış, uzlaştırmanın asıl unsurunu oluşturur. Diğer alternatif uyuşmazlık çözüm yollarında kanun koyucu toplum adına toplumsal düzeni bozan fiillerin çözüme kavuşturulmasında farklı usullere başvurularak fail lehine birtakım tavizler vermektedir. Taraflar kamu ve gerçek kişilerdir. Ancak uzlaşmada, doğrudan uyuşmazlığın tarafları bir araya gelmekte uzlaştırmacılar üzerinden şartları kendileri belirlemektedir.

TCK md. 253’e göre, soruşturulması ve kovuşturulması şikâyeteye bağlı suçlar ile şikâyeteye bağlı olup olmadığına bakılmaksızın Türk Ceza Kanunu’nda yer alan; kasten yaralama (TCK, üçüncü fıkra hariç, md. 86 ve md 88), taksirle yaralama (TCK, md. 89), tehdit (TCK, md. 106, birinci fıkra), konut dokunulmazlığının ihlali (TCK, md. 116), iş ve çalışma hürriyetinin ihlali (TCK, md. 117, birinci fıkra; md. 119, birinci fıkra (c) bendi), hırsızlık (TCK, md. 141), güveni kötüye kullanma (TCK, md. 155),

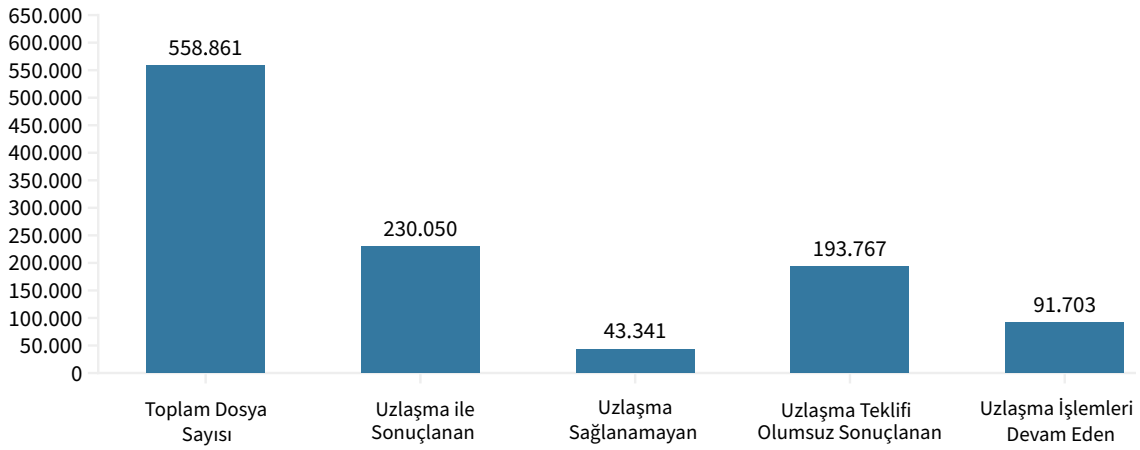
dolandırıcılık (TCK, md. 157), suç eşyasının satın alınması veya kabul edilmesi (TCK, md. 165), çocuğun kaçırılması ve alıkonulması (TCK, md. 234), ticari sır, bankacılık sırrı veya müşteri sırrı niteliğindeki bilgi veya belgelerin açıklanması (TCK, dördüncü fıkra hariç, md. 239) suçlarında şüpheli ile mağdur veya suçtan zarar gören gerçek veya özel hukuk tüzel kişinin uzlaştırılması girişiminde bulunulur.

Bunun yanında CMK md. 253/1-c’ye göre suça sürüklenen 18 yaşından küçük çocuklar bakımından; suçun kamu tüzel kişisi aleyhine işlenmemesi kaydıyla, üst sınırı 3 yılı geçmeyen hapis veya adli para cezası gerektiren suçlar uzlaştırma kapsamındadır. Suça sürüklenen çocuklar açısından, normalde uzlaşma kapsamında olmasa da üst sınır dahilindeki suçların tamamı uzlaştırmaya konu olabilir. Uzlaşma uygulamasında çocukların işlediği suçun şikâyeteye tabi suçlardan olup olmamasının bir önemi yoktur. Önemli olan suçun kamu tüzel kişisine karşı işlenmemiş olması ve üst sınırının uzlaşmaya elverişli olmasıdır.

Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı tarafından bize sunulan uzlaştırma verilerine baktığımızda 2021 yılında Uzlaştırma Bürosuna gönderilen toplam dosya sayısı 558.861 gibi çok yüksek bir rakamdır. Diğer tüm alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının dışında uzlaşma kurumu, kapsamındaki suçların toplumda görülme sıklığı itibarıyla de adliyeler üzerindeki yükün taraflar ve avukatlar ile paylaşılarak azaltılması doğrultusunda önemli bir işlev görmektedir. Ancak uzlaşma teklifi olumsuz sonuçlanmış 193.767 dosya (bu rakam çok yüksek), bize iki ihtimal sunmaktadır. Birincisi, toplumda henüz hukuki ihtilafların çözümü konusunda uzlaşma yaklaşımının yerine husumet anlayışının tercih edildiğidir. Burada uzlaşma sonucunda elde

edilecek hukuki menfaatin olağan yargılamaya kıyasla daha tatmin edici olmamasından daha çok husumetin sürdürülmesi isteğinin baskın geldiği düşünülebilir. Fakat aşağıdaki şekilde görüleceği üzere en fazla uzlaşma sağlanan suç tipleri arasında ilk üç sırada kasten yaralama (64.323), hakaret (63.138) ve tehdit (50.050) bulunmaktadır. İnsan doğasını düşündüğümüzde kişiler arasında husumet doğurmaya en çok elverişli olan bu suç tiplerinin en fazla uzlaşma sağlananlar olması, toplumumuzda uzlaşma eğiliminin yüksek olduğunu göstermekte-

dir. İkinci ihtimal ise, uzlaşma görüşmelerini yürüten avukatların bu konuda ikna kabiliyetlerinin yahut uzlaşma kültürünün yeterli olmadığıdır. Nitekim uzlaşma, söz konusu olan uyuşmazlığın türüne ve taraflarda bıraktığı etkiye göre farklı stratejiler gerektiren özel bir uğraştır. Bu nedenle üstün bir ikna kabiliyeti gerektirir. Esasında hem yargılama süresi hem de suçun sonuçlarıyla birlikte bertaraf edilmesi açısından oldukça önemli olan uzlaşma konusunda, uzlaşmayı yürütecek olanların daha profesyonel eğitimlerden geçirilmesi yerinde olacaktır.

Şekil 113. Uzlaşma Dosya Sayıları, Türkiye, (2021)

Kaynak: Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı.

Şekil 114. En Fazla Uzlaşma Sağlanan İlk On Suç, Türkiye Geneli – 2021 Yılı

Kaynak: Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı.

Sonuç ve Değerlendirme

2021 yılını esas alarak ceza mahkemelerinde geçen yıldan devredip gelen, yıl içinde açılan ve bozularak gelen dosyaların toplamı 3.290.195 olup önceki yıllarda da bu rakama yakın seyrettiğini ifade etmiştik. Yıllık aktif iş günü sayısının yaklaşık 200 olduğu düşünüldüğünde, her ne kadar hepsi aynı anda derdest ve mahkeme önünde olmasa da matematiksel olarak bir mahkemeye günlük ortalama 16.000’nin üzerinde dosya düştüğü anlaşılmaktadır. Bu astronomik rakamlar karşısında hakimlerden yahut diğer yargı mensuplarından insani şartlar içerisinde çalıştıklarından bahisle kusursuz yargılama süreçleri beklemek haksızlık olacaktır.

Tüm ilgililerce bilinen bu gerçek karşısında geliştirilen ve birincil amaçları mahkemeler üzerindeki iş yükünü azaltmak olan alternatif uyuşmazlık çözüm yolları, bir milyona yakın dosyayı ilgilendirdiği için etkin ve verimli bir şekilde uygulandıkları takdirde yargı sistemimizde büyük bir iyileşmeye vesile olabilir. Bunun için öncelikle kapsamı dahilindeki dosya sayısı en fazla olan uzlaşma kurumu daha nitelikli hale getirilmelidir. Uzlaşma kurumunu yürütecek adli personel, hukuk fakültesi mezunlarından seçilmeli, ayrıca uzlaşmacılığı icra etmeden önce uzlaşmanın gereklerine yönelik çok boyutlu eğitimlerden geçirilmelidir. Husumet yerine uzlaşma kültürünün taraflara aktarılabilmesi için öncelikle bu nosyonu kendisinde tam olarak içselleştirmiş personellere ihtiyaç bulunmaktadır. Bunun yanında bir uyuşmazlık hakkında uzlaşmayı talep eden taraf lehine kanaat geliştirilerek karar verilmesi ve bunun geleneksel bir norm haline dönüştürülmesi, uzlaşma kültürünün teşvik edilmesinde önemli bir rol alabilir.

Son olarak toplumda çok sık gözlemlenen bir takım suç tiplerini, diğer meslek grupları için oldukça teknik kalan klasik muhakeme süreçlerinin dışına çıkılarak alternatif uyuşmazlık çözüm yolları içerisinde yargılamak, bu suç tiplerinin fail, fiil veya mağdur gibi farklı unsurları hakkında hukuk dışı alanların da rahat çalışma yürütebilmesini sağlayabilir. Psikolog, sosyolog, kriminolog veya siyaset bilimcilerin alternatif uyuşmazlık çözüm yolları içerisinde aktif veya pasif olarak yargılama sürecine dahil edilmesi, çalışmalarını multidisipliner bir noktaya taşıyacağı gibi toplumun hukuk sisteminin işleyişini anlamasında da yardımcı olacaktır.

Temennimiz alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının var olanlarının daha da nitelikli hale getirilmesi ve var olanların yanında yeni yöntemlerin de geliştirilmesidir. Bu sayede hem sayıları ve sayılarıyla birlikte içerikleri çeşitlenerek artan suç tiplerinin hepsinin aynı yargılama sürecine tabi tutularak suçların özel hususiyetlerinin gözden kaçırılmaması engellenecek hem de toplumsal değişimler ve dinamiklerin yargıya yansıyan tarafları çok daha doğru tahlil edilebilecektir. Burada düşülmesi gereken tek şerh, alternatif uyuşmazlık çözüm yolları denildiğinde konunun salt yargılama süresinin kısaltılmasına indirgenerek adil karar verme gibi asıl amaçtan uzaklaşılmasıdır.

Sonuç ve Değerlendirme: Türkiye’de Adalete Erişim Sorunları ve Çözüm Önerileri

Ahmet Sait Öner

Türkiye’de hukuk, teknik ve siyasi tartışmalar eksenine sıkışmıştır. Hukukun sosyal yönü ise ancak kamuoyunu sarsan olaylar vesilesiyle hatıra gelmekte, birkaç gün zihinleri meşgul ettikten sonra tozlu raflara tekrar kaldırılmaktadır. Hukuk, bir yönüyle hayatın akışını geriden takip eder. Hüküm verebilmek için çoğu durumda sonuç beklenir. Bir yönüyleyse toplumsal sorunları öngörülerek hukuk eliyle alanın proaktif biçimde düzenlenmesi gerekir. Bu düzenlenme bir yanıyla hukukçuların ağırlıklı rol üstlendiği teknik bir uyumsuzluğun çözümü meselesiyken diğer yanıyla, toplumun tüm kesimlerinin katılımını gerektiren inşai bir süreçtir. Bu sebeple, hukukun reaktif bir karaktere indirgenmesi hiçbir toplumsal sorunun çözümüne katkı sunamayan kanıksanmış bir hatadır. Gereken, bütünlüklü bir perspektifle hukukun sosyal yapıyı kuşatabilmesi, hukuk ile sosyal yapı arasındaki etkileşimin daima sürdürülebilmesidir.

Binlerce yıldır süregelen farklı hukuk geleneklerinin neredeyse tümünde karşılaşılan sabitelerdir hukuka rengini veren. İlke ve prensipler, yaşanmışlıkla şeklini bulur. Suyun akışını bulduğu gibi. Adil yargılama da

hukukun kadim bir meselesidir. Yöntemler ve usuller farklılaşabilir. Değişmeyen, sosyal yapı içerisinde insan ilişkilerinde ortaya çıkan sorunların adaleti tesis edecek biçimde çözüme kavuşturulma zaruretidir. Bu sebeple, akışa yön veren sosyal gerçeklik kavranabildiği ölçüde hukuk toplumsal bir mesele olarak kavranabilir ve kendisine yüklenen adaleti tesis etme işlevini üstlenebilir.

Adalete erişim teknik uzamda, adil yargılama düzleminde ele alınır. Hukukun belki de en zor meselesi budur. Anayasamızın “Hak arama hürriyeti” başlıklı 36. maddesinde düzenlenen “adil yargılama hakkı”, Türk hukuk sistemi içerisinde en çok ihlalin yaşandığı hak kümesini ifade eder. Adil yargılama hakkı bağlamında; savunma hakkı tanınmaması, uzun yargılama ve tutukluluk süreleri, mahkemeye erişimin engellenmesi, mahkemelerin bağımsız ve tarafsızlığının sağlanamaması, gerekçeli karar hakkının yerine getirilmemesi ve yargılama giderlerinin mahkemeye erişimi kısıtlayacak düzeyde yüksek olması gibi sürüp giden pek çok farklı hak ihlali ortaya çıkabilmektedir. Çeşitlilikle birlikte adalete erişimde esasa ilişkin hatalı kararlar dışında yaşanan en temel problemlerin, yar-

gılama süreleri ve yargılama giderlerine ilişkin olduğu görülmektedir. Yine mahkeme kararları arasında içtihat birliğinin sağlanamaması, öne çıkan bir başka adalete erişim sorunudur. İstikrarlı, öngörülebilir ve ulaşılabilir bir karar mekanizması olmadığında, her somut olay özelinde farklılaşan karar belirsizliği ortaya çıkar. Yalnızca fırsat bulabilene sunulan adalet hizmetiye toplumsal güven duygusunu yıpratır.

İşte tam da bu nedenle toplumun tüm katmanlarına, tüm yönlerine temas eden devasa bir sosyal meseledir aynı zamanda adaletin erişilebilir olması. Dolayısıyla, yargı paketleri ve yasal düzenlemelerin yanı sıra sosyal politikaların tamamında adalete erişim bir öncelik olarak dikkate alınmalıdır.

Sorunun sosyal yönü fark edildiğinde gündem daha da farklılaşır. Raporda yer verildiği üzere sosyal, kültürel ve bölgesel farklılıkların göz ardı edilmesi de adalete erişimi engeller, kurumsal ve kültürel engellerin ortadan kaldırılmaması da. Yine, içinde bulunduğumuz internet çağında yaşanan yüksek hızlı dijital dönüşümün beraberinde getirdikleri de pek alâ adaletin erişilebilirliğine etki eder. Ya da standart uyumsuzluk çözüm yöntemlerinin yetersiz gelmesi nedeniyle bazen yeni icat olunan bazense eskinin hatırlanmasıyla ortaya çıkan yeni yöntemler, adalete erişimi kolaylaştırmak açısından kilit rol oynamaktadır. Baroların, kendilerinden beklenen sosyal rolü hakkıyla üstlenmemeleri de adaleti erişilebilir kılmaktan uzaklaştırır. Kişilerin makul sürede yargılanarak hukuk önünde sonuç elde edememeleri de sosyal barışı zedelemektedir.

Değinilen başlıklar etrafında bu yıl üçüncüsü hazırlanan İLKE Vakfı Hukuk Alan İzleme Ra-

poru, hukukun yadsınan sosyal yönünü merkeze taşımaya çalışan bir çabanın ürünüdür. Önceki iki rapor gibi bu seneki çalışmada da, Türkiye'deki hukuk alanının genel görünümünün temel göstergeler vasıtasıyla resmedilmesi hedeflenmektedir. Raporda, 2021 yılından geriye doğru veriler ışığında bakan bir metot benimsenmiştir. Önceki yıllardan farklı olarak bu yılki raporda, "Adalete Erişim" sorunu merkeze taşınarak, veri temelli analizlerin tematik bir bütünlüğe kavuşturulmasına gayret gösterilmiştir. Bu minvalde, alanın uzmanları tarafından Türkiye'deki adalete erişim sorununun farklı yönlerine temas eden 6 adet ana bölüm ve 29 adet analiz yazısı kaleme alınmıştır.

Raporda, adalete erişim açısından tespit edilen sorun alanları ve çözüm önerilerinden öne çıkanlar şunlardır:

- Hukuk politikaları üretilirken, toplumsal yapı ve hukukun kültürle ilişkisi her zaman dikkate alınmalıdır. Adalete erişim, teknik bir hukuk sorunu olmanın ötesinde, sosyal yapının tüm unsurlarını etkileyen temel bir sorun alanıdır.
- Hukuk sisteminin yapısal sorunları, FETÖ/PDY etkisi (ihraç edilen hakimler nedeniyle oluşan sistemsiz sıkıntı, yoğun soruşturma ve yargılama süreçleri gibi), pandemi koşullarının olumsuz yansımaları, gelişen dünya düzenine adaptasyon, siyasi ve bürokratik etmenlerin varlığı gibi hususların Türk yargı sistemine negatif etkiler bıraktığını söyleyebiliriz.
- Bir başka sistemsiz sorun yargının iş yüküdür. İstinaf mahkemelerinin kuruluşunun kanun yolu uygulamasında, özellikle süre yönünden başlangıçta etkilerinin olduğu görülmüştür. Böylece Yargıtay ve

Danıştay'da dava hem iş yükünün azaldığı hem de dava görülme sürelerinin kısaldığı genel bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak artmaya devam eden iş yükü sorunu, istinaf gibi yeni uygulamaların da bir süre sonra iş yükünü hafifletmek yerine artırma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmaktadır.

- Hukuki mekanizmalara başvuruda ekonomik durum gözetimi etkin bir şekilde kullanılmalıdır. Örneğin, yargılama harçları sembolik oranda tutulması adalete erişime katkı sunar. Veya yargılamanın her aşamasında başvurulabilen ücretsiz tercümanlık hizmeti adalete erişimi kolaylaştırır. Ya da adli yardım taleplerinin kabulü halinde dava sonunda aleyhe çıkan hükme rağmen ücret istenmemesi gerekir.
- Adalete erişimde ücretsiz (kamu tarafından ücreti karşılanmış) avukatlık hizmetinin daha etkin bir hale getirilmesi gerekmektedir. Ulaşılabilirliği ve kalitesi arttırılmış bir avukatlık hizmetinin tesisi önemlidir.
- Yargılama sürelerinin kısa tutulması konusunda gerekli tüm koşulların oluşturulması gerekmektedir. Bu konuda çıkarılan yasal düzenlemelerle her ne kadar 'hedef süre' uygulanmasına geçilmişse de mahkemelerin mecburi olmayan bu hedef süre uygulamasına riayetinin koşulları oluşturulmalıdır.
- Mülteci, sığınmacı ve yabancı karşıtlığına karşı ilkokuldan başlayarak eğitim-öğretimin bütün aşamalarında insan hakları eksenli bir müfredat oluşturulmalıdır. Adalet Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve barolar, hakkını bilen ve hem kendisi-

nin hem bir başkasının hakkını savunan bir kamuoyu için birlikte çalışmalıdır.

- Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri daha da yaygınlaştırılmalıdır. Uzlaştırma müessesesinin etkinliği artırılmalı ve arabuluculuğun kapsamı genişletilmelidir. Ayrıca tahkim konusundaki farkındalığın daha da artırılması, özellikle ticari uyuşmazlıkların daha kısa sürede çözümünüyle ekonomik hayata katkı sağlayacaktır.
- Dijitalleşme ile ilgili yoğun bir kanunlaştırma hareketi beklenmektedir. Bunun için çok ciddi bir çalışmanın yapılması gerekmektedir. Bugün dünyanın küçük bir köye dönüşü en çok da dijitalleşme üzerinden görülmektedir. Ancak ne olursa olsun toplumlar kendi iç dinamiklerini korumaktadırlar. Bu nedenle bilişim hukuku ile ilgili olarak yapılacak yasal düzenlemelerde Türkiye toplumunun yapısına dikkat edilmeli, kanunlaştırma hareketleri de bu hususlar muvacehesinde yapılmalıdır.

Hukukun reaktif bir karaktere indirgenmesine yönelik kanıksanan hatayı aşabilmek için, hukuk alanının toplumsal bileşenleriyle birlikte ele alınmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye'de ne yazık ki buna yönelik çalışmalar istenen düzeyde değildir. Herkes tarafından hissedilen sorunların adı yeterince iyi konulamamaktadır. Bu maksatla, dağınık haldeki veri ve bilginin, hissedilenin ötesine geçerek fark edilen olabilmesi için raporumuz kamuoyu ve profesyonellerin ilgisine sunulmaktadır.

Hukuk alanına katkı sunması ve katkı sunacak farklı çalışmalara ilham olması ümidiyle...

Kaynakça

- 15 Temmuz'dan sonra 4 bin 238 hakim ve savcı ihraç edildi. (2017, 5 Kasım). Milliyet. 01 Temmuz 2022 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/gundem/15-temmuzdan-sonra-4-bin-238-hakim-ve-savci-ihrac-edildi-2448679> adresinden erişilmiştir.
- Acar Mutlu, T. (2021). Toplumsal ve siyasal zeminde adaletten beklentiler: Türkiye'deki sığınmacıların adalet erişimi, kamusal politika ve demokrasi çalışmaları. Kamusal Politika ve Demokrasi Çalışmaları (PODEM) Yayınları. <http://podem.org.tr/researches/toplumsal-ve-siyasi-zeminde-adalete-erisimden-beklentiler-turkiyede-siginmacilarin-adalet-erisimi/> adresinden erişilmiştir.
- Adalet Bakanlığı. (2019). Yargı Reformu Stratejisi. 27 Temmuz tarihinde https://sgb.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/23122019162931YRS_TR.pdf adresinden erişilmiştir.
- Adalet Bakanlığı. (2021). Adalet istatistikleri. 22 Haziran 2022 tarihinde <https://adlisicil.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adalet-istatistikleri-yayin-arsivi> adresinden erişilmiştir.
- Adalet Bakanlığı. (2022). Arabuluculuk istatistikleri. 30 Haziran 2022 tarihinde <https://adb.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/arabuluculuk-istatistikleri07012021034403> adresinden erişilmiştir.
- Adalet Bakanlığı. (2022a). Ceza ve Tevfikevleri Genel Müdürlüğü genel bilgi. 7 Temmuz 2022 tarihinde <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/cik-genel-bilgi> adresinden erişilmiştir.
- Adalet Bakanlığı. (2022b). Ceza ve Tevfikevleri Genel Müdürlüğü personel durumu. 7 Temmuz 2022 tarihinde <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/personel-durumu> adresinden erişilmiştir.
- Adalet Bakanlığı. (2022c). Ceza İnfaz Kurumlarının kurum statülerine göre dağılımı. 7 Temmuz 2022 tarihinde <https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/istatistik/istatistik-2.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü. (2022). Adli İstatistikler 2021. 07 Temmuz 2022 tarihinde <https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/310520221416422021H-C4%B0ZMETE%C3%96ZELK%C4%B0TAP.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Aktepe-Artık, S. (2014). *Medeni usul hukukunda adil yargılanma hakkı*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Bozdağ A. (2014). *Ceza Muhakemesi Hukukunda Müdafî*. Adalet Yayınevi.
- Bozdağ A. (2017). Ceza Muhakemesi Hukukunda Mağdurun Hukuki Yardım Alma Hakkı. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (132), 122-146.
- Börü, L. (2020). *Elektronik tebligat, Hacettepe HFD*, 10(1) 2020, 183-225.
- Bursalı, C. (2019, 4 Eylül). 20 bin 719 hâkim ve savcının yüzde 45'inin mesleki kıdemi 3 yıl veya daha az. *Independent Türkçe*. 01 Temmuz 2022 tarihinde <https://www.indyuturk.com/node/67671/haber/20-bin-719-hakim-ve-savcının-yüzde-45inin-mesleki-kidemi-3-yıl-veya-daha-az> adresinden erişilmiştir.
- Chevalier, P. (2021). Les chiffres clés de la justice 2021. Ministère De La Justice (Fransa Adalet Bakanlığı).

- Çam, A. R. ve Tanırıkulu C. (2012). Yargı ve e-devlet: UYAP örneği. M. Z. Sobacı ve M. Yıldız (ed.), *E-DEVLET Kamu Yönetimi ve teknoloji ilişkisinde güncel gelişmeler* içinde (s. 205-231). Nobel Yayın.
- Çayan, G. (2016). Avrupa insan hakları mahkemesi ve anayasa mahkemesi kararları ışığında mahkemeye erişim hakkı. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 7(28), 325-271.
- ECHR. (2021a). European court of human rights statistics 2021. 28 Haziran 2022 tarihinde https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_annual_2021_ENG.pdf adresinden erişilmiştir.
- ECHR. (2021b). The court's priority policy. 28 Haziran 2022 tarihinde https://www.echr.coe.int/Documents/Priority_policy_ENG.pdf adresinden erişilmiştir.
- ECHR. (2021c). Analysis of statistics 2021. 28 Haziran 2022 tarihinde https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2021_ENG.pdf adresinden erişilmiştir.
- ECHR. (2021d). Violations by article and by state. 28 Haziran 2022 tarihinde https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_2021_ENG.pdf adresinden erişilmiştir.
- Fuat Oktay ihraç edilen hakim ve savcı sayısını açıkladı. (2021, 14 Temmuz). *Gazete Vatan*. 30 Haziran 2022 tarihinde <https://www.gazetevatan.com/gundem/fuat-oktay-ihrac-edilen-hakim-ve-savci-sayisini-acikladi-1401763> adresinden erişilmiştir.
- Gökpinar, M. (2007). Sosyal ve kriminal boyutlarıyla çocuk suçluluğu. *TBB Dergisi*. (72), 206-233. 30 Temmuz 2022 tarihinde <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2007-72-358> adresinden erişilmiştir.
- Gülmez Korkmaz, M., Engin G. G. (2021). *Toplumsal ve siyasi zeminde adalet erişimden beklentiler: Türkiye'de etnik temelde farklı toplumsal kesimlerin adalet erişimi*. Kamusal Politika ve Demokrasi Çalışmaları (PODEM) Yayınları. <http://podem.org.tr/researches/toplumsal-ve-siyasi-zeminde-adalet-erisimden-beklentiler-turkiyede-etnik-temel-de-farkli-toplumsal-kesimlerin-adalet-erisimi/> adresinden erişilmiştir.
- Hakimler ve Savcılar Kurulu. (2016). Hakim ve savcılara ilişkin istatistiki bilgiler. 22 Haziran 2022 tarihinde https://www.hsk.gov.tr/istatistikler_1445 adresinden erişilmiştir.
- Hakimler ve Savcılar Kurulu. (2019). Hakim ve savcılara ilişkin istatistiki bilgiler. 22 Haziran 2022 tarihinde https://www.hsk.gov.tr/istatistikler_1445 adresinden erişilmiştir.
- Hâkimler ve Savcılar Kurulu. (2022) 15.11.2021 Tarihi İtibari ile Hâkim ve Savcılara İlişkin İstatistiki Bilgiler. 07 Temmuz 2022 tarihinde <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/21032022154315112021164815-11-2021-tarihli-istatistikpdf.pdf> adresinden erişilmiştir.
- IT Chronicles, (2022). Legal Technology. 10 Temmuz 2022 tarihinde <https://itchronicles.com/legal-technology/> adresinden erişilmiştir.
- İstanbul Barosu. (2021). İstanbul Barosu 2021 Yılı Yönetimin Gözden Geçirme Toplantısı Yapıldı. <https://www.istanbulbarosu.org.tr/HaberDetay.aspx?ID=16575&Desc=%C4%B0stanbul-Barosu-2021-Y%C4%B1%C4%B1-Y%C3%B6netimin-G%C3%B6zden-Ge%C3%A7irme-Toplant%C4%B1s%C4%B1-Yap%C4%B1ld%C4%B1> adresinden erişilmiştir.
- Kalem Berk, S. (2012). *Türkiye'de "adalet erişimi" göstergeler ve öneriler*. TESEV Demokratikleşme Programı Siyasal Raporları Serisi.
- Karataş, Z. ve Mavili, A. (2019). Çocuk adalet sisteminde suça sürüklenen çocuklara yönelik uygulamalarda karşılaşılan sorunlar. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*. 19(45), 1013-1044. 1 Temmuz 2022 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/892546> adresinden erişilmiştir.
- Kılıççıken, A. (2019). *E-Devlet uygulamalarının devlet üniversiteleri üzerine etkileri; Kastamonu Üniversitesi üzerine bir analiz* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karabük Üniversitesi, Karabük.

- Mamur Işıkcı, Y. (2017). E-Devlet uygulamalarının hukuk devletine etkisi: Yeni kamu işletmeciliği paradigması üzerinden bir değerlendirme. *SDÜİİBFD*, 22, 1893-1913.
- Özbay, İ. (2006). Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri. *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, X, 3-4.
- Özman, E. (1979). *Avrupa İnsan Hakları Divanı'nın 1979 Yılında Verdiği Kararlar*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 36(1), 121-146.
- Öztek S., Namlı M. (2021). İsviçre medeni usul kanununda yapılması düşünülen önemli değişiklikler. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* (154, 173-228.).
- Resmi Gazete. (2021). 2022 Yılı Bilirkişilik Asgari Ücret Tarifesi. 10 Ağustos 2022 tarihinde <https://rayp.adalet.gov.tr/resimler/494/dosya/2022-yili-bilirkişilik-asgari-ucet-tarifesi06-01-202211-30-am.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Söylemez, A. (2014). Geçmişten günümüze Türkiye'de uygulanan önemli e-devlet projeleri. A. Şahin ve E. Örselli (ed.), *Teoriden Uygulamaya E-devlet*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Subaşı İ. (2018). *Adalete erişim hakkı bağlamında yargı harçları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Sungurtekin Özkan, M. (2014). Anayasal şikayet ve adalete erişim. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16, 399-410.
- The Council of Europe. (2020). European judicial systems CEPEJ Evaluation, 30 Haziran 2022 tarihinde The Council of Europe: <https://www.coe.int/en/web/cepej/cepejwork/evaluation-of-judicial-systems> adresinden erişilmiştir.
- The Syrian Observatory For Human Rights. (2022). SOHR Booklet.
- TÜİK. (2021). Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2021 11 Ağustos 2022 tarihinde [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2021-37437](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2021-37437) adresinden erişilmiştir.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (2022). Kanun Teklifleri Sorgu Formu. 17 Temmuz 2022 tarihinde <https://www.tbmm.gov.tr/Yasama/Kanun-Teklifleri> adresinden erişilmiştir.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (2022). TBMM Kararları Sorgu Formu. 17 Temmuz 2022 tarihinde <https://www.tbmm.gov.tr/Yasama/Kararlar> adresinden erişilmiştir.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (2022). Yazılı Soru Önergeleri Sorgu Formu. 17 Temmuz 2022 tarihinde <https://www.tbmm.gov.tr/Denetim/Yazili-Soru-Onergeleri> adresinden erişilmiştir.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (2022). Meclis Araştırması Önergeleri Sorgu Formu. 17 Temmuz 2022 tarihinde https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/meclis_arastirma_onergeleri.sorgu_son_donem adresinden erişilmiştir.
- Uluslararası Af Örgütü. (2022). Cezasızlık. 10 Temmuz 2022 tarihinde <https://www.amnesty.org.tr/icerik/cezasizlik> adresinden erişilmiştir.
- World Justice Project. (2021). The World Justice Project Rule of Law Index 2021.
- Yardımcı, T E. (2019). Yeni elektronik tebligat yönetmeliği çerçevesinde elektronik tebligat. *Ankara Barosu Dergisi*, 2, 1-38.
- Yerdelen, E. (2019). Ceza Muhakemesinde video konferans yönteminin (SEGBİS) kullanımı. *Bilişim Hukuku Dergisi*, 2, 271-287.
- Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi. (2020). Yükseköğretim istatistikleri. 23 Haziran 2022 tarihinde <https://istatistik.yok.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.

Katkıda Bulunanlar

Lütfi Sunar

Proje Koordinatörü

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Sosyolojik teori, sosyoloji tarihi, şarkiyatçılık, İslamcılık, tabakalaşma alanında çalışmaları bulunmaktadır.

Ahmet Sait Öner

Rapor Editörü

Lisans eğitimini 2003 yılında Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde tamamladı. Serbest avukatlık mesleğinin yanı sıra çeşitli sivil toplum kuruluşlarında yöneticilik yaptı ve faaliyetlerde bulundu. 2014 yılında kurduğu Adalet ve İlim Akademisinin (ADİL) danışmanlığını yürütmektedir. Aynı zamanda İLKE Vakfı yönetim kurulu üyesidir.

Bölüm Yazarları

Abdurrahman Savaş

1994 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak Roma Hukuku, Bilişim Hukuku, Medeni Hukuk ve İslam Hukuku alanlarında çalışmalarını sürdürmektedir.

Ahmet Bozdağ

Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden 2005 yılında mezun oldu. 2014 yılından itibaren Gaziantep Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

Murat Sadak

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden 2002 yılında mezun olmuştur. Kocaeli Üniversitesi Kamu Hukuku Anabilim Dalında yüksek lisansını, Yeditepe Üniversitesinde doktora eğitimini tamamlamıştır. Serbest avukatlık yapan Sadak, akademik çalışmalar da yürütmektedir.

Ozan Tok

Galatasaray Üniversitesi'nde lisansını tamamladıktan sonra yüksek lisans ve doktrasını Marmara Üniversitesi Özel Hukuk Anabilim Dalında tamamladı. Hâlihazırda Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Anabilim Dalında araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır.

Ramazan Arıtürk

Lisansını 1993 yılında İstanbul Üniversitesinde, yüksek lisans ve doktrasını Marmara Üniversitesi Kamu Hukuku Anabilim Dalında tamamladı. Şu an avukatlık yapan Arıtürk, kamu ve özel sektöre ulusal ve uluslararası projelerde hukuki danışmanlık yapmaktadır..

Vahap Coşkun

Lisans ve yüksek lisansını Dicle Üniversitesinde, doktrasını Ankara Üniversitesinde tamamladı. İnsan hakları, Türkiye siyaseti ve Kürt meselesi üzerine çalışmaları bulunan Coşkun, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesidir.

Analiz Yazarları

Abdulkadir Yıldız

Yüksek lisans ve doktrasını Marmara Üniversitesi Kamu Hukuku alanında tamamladı. Hâlihazırda Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesinde öğretim üyesidir.

Ali Osman Karaoglu

University of London bünyesinde Uluslararası Hukuk alanında yüksek lisans ve İstanbul Şehir Üniversitesinde Kamu Hukuku alanında doktrasını tamamladı. Hâlihazırda Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalında çalışmaktadır.

Arif Duran

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden 2009 yılında mezun oldu ve aynı üniversitede yüksek lisans ve doktrasını Özel Hukuk Anabilim Dalı'nda tamamladı. Hâlihazırda Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Anabilim Dalında doktor öğretim görevlisi olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

Ayşe Nur Yayla

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunudur. Galatasaray Üniversitesi Kamu Hukuk alanında yüksek lisansına devam eden Yayla, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesinde araştırma görevlisi kadrosunda yer almaktadır.

Bilal Kılınç

2011 yılında Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun olmuştur. Aynı üniversitede ceza hukukunda çalışmalar yürüterek tezli yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. Halen ceza ve ceza usul hukuku alanında doktora tez çalışmalarına sürdürmekte olup İstanbul'da Avukatlık mesleğini icra etmektedir. Bunun yanı sıra neşredilmiş bir kitabı ile çeşitli eserlerde yayımlanmış makale ve yazıları bulunmaktadır.

Elyesa Koytak

Galatasaray Lisesi ve Galatasaray Üniversitesi Sosyoloji Bölümü mezunudur. Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalında yüksek lisansını, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalında doktora tezini tamamladı. Halen İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyoloji Bölümündeki görevinin yanı sıra İLKE Vakfı'nda kıdemli araştırmacı olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

Enes Yusuf Şahin

1997 yılında Adıyaman'da doğdu. Lise öğretimini orada tamamladı. Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesinden 2019 yılında mezun oldu. Halen İstanbul Medeniyet Üniversitesi'nde İltica ve Göç Hukuku alanında yüksek lisansına devam etmekte aktif olarak avukatlık mesleği icra etmekte.

Esma Küçükbay

Marmara Üniversitesi Hukuk ve İlahiyat Fakültelerinden mezun oldu. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk alanında yüksek lisansını tamamlayan Küçükbay, avukatlık mesleğini icra etmektedir

Fatih Talha Boyraz

Lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde 2019 yılında tamamladı. Halen İstanbul Üniversitesinde Kamu Hukuku Tezli Yüksek Lisans programına devam etmektedir. Bilişim Hukuku alanında çalışan Boyraz, özellikle teknoloji, hukuk ve politik ekonomi disiplinlerinin kesişim noktalarına odaklanmaktadır.

Hafize Zülal Şaylan

2019 yılında Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun olan Şaylan, mezuniyetinin hemen akabinde İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başlamıştır. Şaylan 2021 yılından itibaren İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Anabilim dalında araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

Kaya Kartal

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden 2006 yılında mezun oldu. Mezuniyetinden itibaren insan hakları alanında gönüllü çalışmalar yürüten Kartal, şu an MAZLUMDER Merkez Yürütme Kurulu Genel Başkanlığını sürdürmektedir.

Mahir Orak

2008 yılında Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni 2.lık derecesiyle bitirmiştir. Aynı üniversitede Özel Hukuk alanında yüksek lisansını tamamlamıştır. Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi bünyesinde uygulama derslerine girmiş ve Universität Heidelberg bünyesinde araştırmalar yapmıştır. 2020 yılından itibaren Birevim Genel Müdürlüğü görevini üstlenmiş ve halen bu görevi devam ettirmektedir.

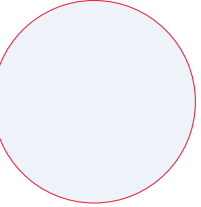
Mehmet Bülent Deniz

1986 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur. 1997 yılında Tüketiciler Birliği'ni kuran Bülent Deniz, insan hakları ve tüketici hakları konularında çok sayıda sivil toplum örgütünde görev yapmıştır. 1988 yılından bu yana İstanbul'da hukuk danışmanlığı ve avukatlık yapmaktadır.

Mehmet Okatan

2001 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur. Halen serbest avukatlık yapmaktadır.

Merve Üstün Mete

Kamu Denetçiliği Kurumu, Araştırma, Takip ve Değerlendirme Bürosunda uzman olarak görev yapmaktadır.

Meryem Beyza Gümüşsoy

2018 yılında Boğaziçi Üniversitesi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik bölümünden mezun oldu. İbn Haldun Üniversitesinde aynı alanda yüksek lisansına devam etmektedir. İLKE Vakfı'nda araştırmacı olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

Metin Pektaş

Ortadoğu Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ve İktisat bölümlerinden 2004 yılında mezun oldu. 2004-2017 yılları arasında Rekabet Kurumu'nda meslek personeli, başkan danışmanlığı, eğitim koordinatörlüğü ve başuzmanlık görevlerinde bulunmuştur. Şu an Nazalı Avukatlık Ortaklığı'nda rekabet hukuku ortağı olarak çalışmaktadır.

Osman Şimşek

2015 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Marmara Üniversitesi'nde Mali Hukuk alanında yüksek lisansını tamamladı. İstanbul Barosuna kayıtlı serbest avukat olarak görev yapmaktadır.

Rümeysa Şenoğlu

Rumeysa Şenoğlu, İstanbul Şehir Üniversitesi Hukuk Fakültesinden tam burslu olarak 2019 yılında mezun oldu. İstanbul Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde yüksek lisans öğrenimine devam etmektedir. Uluslararası hukuk, mülteci hukuku ve uluslararası deniz hukuku alanlarında çalışmalar yapmaktadır.

Talha Erdoğan

Lisans eğitimini 2017 yılında İstanbul Şehir Üniversitesi Hukuk Fakültesinde tamamladı. Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Bölümünde yüksek lisans derecesi almış olup, aynı üniversitede doktora çalışmalarına devam etmektedir. Erdoğan, Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Anabilim Dalında araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır.

Yunus Emre Bozcu

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden 2018 yılında mezun oldu. Aynı üniversitede Kamu Hukuku Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine devam ediyor. Hâlihazırda Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesinde araştırma görevlisi olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

Alan İzleme Raporları

İLKE İlim Kùltür Eğitim Vakfı olarak kurulduğumuz günden bu yana toplumu tanıma, anlama, toplumun ihtiyaçlarından haberdar olarak iş üretme, problemleri çözüm odaklı çalışmalar yapmayı kendimize şiar edindik. Bugün büyük kriz ortamlarında insanlığı ilgilendiren meselelere dair sahih bir düşünce ile çalışmalar yapmak her zamankinden daha çok önem kazanmıştır.

Biz de bugün ve gelecek için stratejik öneme sahip iktisat, eğitim, hukuk ve sivil toplum alanlarında araştırmalar yapmakta, bilgi ve birikim oluşturup yol gösterici olmaya çalışmaktayız. Bu alanlarda sistematik bilgi ve veriye dayalı raporlamalar yaparak hem geçmişin muhasebesini yapma hem de gelecek için tasavvur ve yöntem oluşturmayı amaçlamaktayız.

Alan İzleme Raporları İLKE İlim Kùltür Eğitim Vakfı tarafından İktisat, eğitim, hukuk ve sivil toplum alanlarında belirli bir dönem boyunca öne çıkan olayları zengin görsel içeriklerle kronolojik şekilde aktaran, uzman görüşleri ve farklı bakış açılarını içinde barındıran raporlardır.

Yıllık olarak yayınlanan İLKE Vakfı Alan İzleme Raporları (AIR) İktisat, Eğitim, Hukuk ve Sivil Toplum alanlarında güncel verileri ve çalışmaları analiz edip derleyerek kullanılabilir bilgiye dönüştürmeyi hedeflemektedir.

Toplumun genelini ilgilendiren bu dört alan gelecekte de belirleyici öneme sahip olacaktır. Bu alanlarda yıllar içinde oldukça geniş veriler oluşmuştur. Bu veriler çeşitli açılardan akademik olarak ele alınıp incelenmekte ve uygulayıcılar tarafından sürekli izlenmektedir. Çıkarılacak yasalarda, yapılacak planlamalarda, düzenlenecek yeni sistemlerde bu verilerin yararlanılabilir bilgiye dönüştürülmesi oldukça önemlidir. Buradan hareketle düşünce kuruluşları, bilgi üreten kuruluşlar, sivil alan bu verilerin bağımsız ve özgür bir şekilde bu ihtiyacı yerine getirmelidir. İLKE Vakfı tam bu noktada sivil toplumun veriye

dayalı gerçekçi bilgi üretmeyi ve karar alıcılara yol göstermeyi hedeflemektedir.

Ayrıca İLKE Vakfı'nın son yıllarda yoğunlaştığı bu alanlarla ilgili son yıllarda ciddi çalışmalar olmasına rağmen ortaya çıkan veriyi bilgiye ve vizyona dönüştürecek sınıflandırma ve anlamlandırma sorunu devam etmektedir. Bu bağlamda Alan İzleme Raporları kapsamında iktisat, eğitim, hukuk ve sivil toplum alanlarında yıllık olarak önemli gelişmeleri veriler ve vakalar ekseninde derleyip sorunları ve gidişatı ortaya koyup çözümler üretmeyi hedeflemekteyiz. Bu alanlarda ayrıca kendimize mahsus göstergeler ve takip sistemi oluşturamaktayız. Diğer bir deyişle Alan İzleme Raporları çerçevesinde bu stratejik dört alanda geçmişe yönelik bir muhasebe yapıp geleceğe yönelik bir strateji üretmeyi amaçlamaktayız.

HUKUK İZLEME RAPORU 2021

TÜRKİYE'DE ADALETE ERİŞİM

Hukuk, ülkenin gündeminde her zaman kendine yer bulan, toplumun bütün kesimlerini ilgilendiren ve yaşamın her boyutunda etkisi hissedilen bir alandır. Aynı zamanda sadece yargısal sürece indirgenerek tanımlanamaz ve ekonomik, psikolojik, sosyolojik süreç ve dinamiklerle de ilintilidir. Bu nedenlerle bu rapor hukuk alanını bütüncül bir perspektifle ele alarak sosyoloji ve iktisat başta olmak üzere disiplinlerarası bir yaklaşımla hazırlanmıştır. Elinizdeki rapor “Adalet Erişim” temasıyla ortaya konmuş olup adalet erişiminde sosyo-ekonomik ve bölgesel farklılıklar, kurumsal ve kültürel engeller, baroların rolü, yargıda dijitalleşme ve yargılama süreleri gibi konuları kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Bunun yanı sıra Adalet Bakanlığı ve diğer birçok kamu kurumunun yayınlamış olduğu 2021 yılı verileri temel alınarak Türkiye’de hukuk sisteminin genel görünümü analiz edilmiştir.

📍 Aziz Mahmut Hüdayi Mh. Türbe Kapısı Sk. No:13 Üsküdar / İst.
🌐 ilke.org.tr 📞 +90 216 532 63 70 @ bilgi@ilke.org.tr 📺 ilkevakfi